

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДОБОШ ЗОРЯНА АНДРІЇВНА

УДК 342.951:342.56

ДИСЕРТАЦІЯ

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В
УКРАЇНІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право
081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Ідентичність всіх примірників дисертації

ЗАСВІДЧУЮ:

*В.о. вченого секретаря спеціалізованої
вченої ради*

М. М. Бліхар

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

З. А. Добош

Науковий консультант: Личенко Ірина Олександрівна, д.ю.н., професор

АНОТАЦІЯ

Добош З.А. Судовий контроль у сфері публічного управління в Україні: адміністративно-правове дослідження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2024.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню адміністративно-правового виміру судового контролю у сфері публічного управління в Україні, аналізу його правової природи як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи у сфері публічного управління.

У дисертації репрезентовано основні напрями наукових досліджень, дотичних до проблемного поля вивчення. Проаналізовано п'ять основних блоків наукових джерел, що формують історіографію дослідження судового контролю у сфері публічного управління, в яких: 1) представлено загальнотеоретичні й історико-правові аспекти процесу формування публічного управління загалом, модернізації сучасної концепції публічного управління; 2) охарактеризовано процес інституціоналізації судових органів, розвитку судової системи України і діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту прав, свобод та законних інтересів громадян та гарантування публічно-правових інтересів суспільства; 3) визначено загальні питання здійснення судового контролю за діяльністю органів публічного управління; 4) окреслено особливості судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній, фінансово-економічній, адміністративно-політичній сфері; 5) ідентифіковано проблеми реалізації судового контролю у сфері публічного управління та напрями адаптації іноземного досвіду у досліджуваній сфері.

Як наслідок, констатовано потребу оновлення розуміння судового контролю за діяльністю органів публічного управління, системного дослідження його проявів у різних сферах суспільного життя, опрацювання судової практики, виявлення проблем правозастосовної практики та шляхів їхнього подолання.

Представлено методологію дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні, що сприяла цілісному розумінню основних теоретичних та практичних аспектів його здійснення. Методологію дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні представлено низкою філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, зокрема: діалектичного, герменевтичного методів, методів аналізу, синтезу, дедукції й індукції, класифікації, узагальнення, системно-структурного, соціологічного, формально-юридичного, історико-правового, порівняльно-правового методів, методу правового моделювання.

Сформульовано понятійно-категоріальний апарат сфери судового контролю у сфері публічного управління в Україні. Серед важливих термінів, щодо яких запропоновано авторський підхід до дефініювання, виокремлено такі як «судовий контроль у сфері публічного управління», «взаємодія судових органів та органів публічного управління», «концепція публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави», «суб'єктивне публічне право». Обґрунтовано дефініцію категорій «публічно-правовий спір», «дискреційні повноваження», «межі дискреційних повноважень».

Проаналізовано адміністративно-правові засади взаємодії судових органів та органів публічного управління в Україні. Визнано напрями реалізації цієї взаємодії.

Запропоновано авторський підхід до визначення судового контролю у сфері публічного управління. Констатовано, що він є комплексним правовим явищем, що втілюється в життя судовою владою, відображає одну з форм реалізації контрольної функції держави, скерованим на перевірку фактів

порушення чинного законодавства, прав, законних інтересів фізичних та юридичних осіб органами публічного управління та їх посадовими особами, відновлення порушених прав та забезпечення притягнення винних до відповідальності, нейтралізацію причин таких порушень, слугує забезпеченню законності діяльності органів публічного управління, відбувається вибірково під час розгляду судових справ та проявляється через застосування спеціальних заходів організаційно-правового, карального, відновлювального та іншого характеру.

Окрема увага присвячена формуванню оновленої концепції публічного управління в умовах становлення публічно-сервісної держави. Сучасна концепція публічного управління, побудована на засадах людиноцентризму, передбачає не лише чіткість реалізації повноважень носіїв публічно-сервісних повноважень, але й превентивних процедур, механізмів попередження, припинення та відновлення порушених державними інституціями прав громадян, контрольних механізмів з боку громадськості та судових органів у цій сфері. Її формування пов'язане з трансформацією пострадянської системи публічного управління на основі нових ціннісних орієнтацій «служіння своєму народові», інформатизацією публічного управління, впровадженням електронного урядування, оптимізацією порядку надання адміністративних послуг, пошуком досконалої моделі поєднання централізму та децентралізму, забезпечення пріоритету національної безпеки в умовах війни, протидії кіберзагрозам.

Представлено системно-функціональну характеристику органів публічного управління, засновану на результатах структурного аналізу публічно-правових інституцій, їхньої організаційної структури, управлінських зв'язків, що формуються між цими інституціями, завдань, функцій, повноважень, принципів їхнього функціонування, кореляції завдань з результатами діяльності. Проаналізовано ланки, рівні публічного управління, організаційні схеми управлінської діяльності, субординаційні, координаційні

й реординаційні управлінські відносини, у які вступають ці публічно-правові інституції.

Досліджено права та законні інтереси особи у сфері публічного управління як предмет адміністративно-правового гарантування в Україні, представлено власний підхід до проведення класифікації таких правових можливостей. Зasadничими критеріями для такої класифікації обрано сферу суспільного життя, в якій проявляється публічний та приватний інтерес людини, прояв свободи його носія, правовий статус самого носія суб'єктивного публічного права та ступінь розповсюдження цих прав.

Констатовано, що у системі юридичних гарантій важливе місце відведено адміністративно-правовим гарантіям правових можливостей громадян у сфері публічного управління, які набувають форму матеріальних (нормативно-правові акти, їхні положення); процесуальних (служують процесуальній реалізації матеріальних гарантій); організаційних (представлені системою інституцій, що здійснюють гарантування прав особи юридичними засобами, їхніх функцій, повноважень) гарантій.

Визнано, що судові гарантії є важливим складовим елементом організаційно-правових гарантій. Державою гарантована можливість оскарження у судовому порядку рішень, дій, бездіяльності органів публічного управління, що порушують права та свободи людини й громадянина. Винятковість правового статусу судових органів як суб'єктів адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління зумовлена особливим місцем судів у системі публічно-правових інституцій держави, структурно-організаційною характеристикою їхнього правового статусу, широким колом повноважень в означеній сфері, компетенцією судових органів, що дозволяє втілити в життя як публічні інтереси, так і гарантувати реалізацію і захист прав і законних інтересів окремих членів суспільства.

Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління в Україні відіграє роль одного з головних засобів забезпечення ефективності публічного

управління та, водночас, засобу адміністративно-правового гарантування правових можливостей членів нашого суспільства. Законодавцем не встановлено обмежень щодо переліку таких суб'єктів. До таких учасників публічно-правових відносин віднесено громадян, вітчизняних та іноземних юридичних осіб, іноземців, осіб без громадянства. Він реалізується судовими органами через процедуру судочинства шляхом прийняття рішень суду про визнання незаконними рішень, дій та бездіяльності органів публічного управління задля попередження та припинення порушення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб цими органами та їхніми посадовими особами у рамках публічно-правових відносин, покарання винних та відновлення порушених правових можливостей таких осіб.

Форми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні є відображенням зовнішнього прояву діяльності судових органів, потенціалу судової влади як суб'єкта захисту прав та законних інтересів людини у сфері публічного управління. Визнано доцільність їхньої класифікації за такими критеріями, як спосіб внутрішньої організації та зовнішнього прояву судового контролю в системі правосуддя, стадію судового процесу, на якій судом реалізується судовий контроль, процесуальні наслідки його застосування.

Представлено загальну характеристику основних видів судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні (з огляду на функціональні особливості досліджуваного контролю, мету й час, напрями реалізації), особливостей втілення в життя у соціально-культурній, фінансово-економічній, адміністративно-політичній сферах. Визнано різницю між діяльністю судових інституцій в рамках загального, спеціалізованого та конституційного судового контролю, мети й методів діяльності суду під час здійснення попереднього й наступного судового контролю. Водночас констатовано, що різноплановість сфер публічно-правових відносин породжує багатовекторність напрямів реалізації судового контролю та зумовлює

специфіку судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній, фінансово-економічній та адміністративно-політичній сферах життя суспільства.

Визнано, що реалізація судового контролю у соціально-культурній сфері в Україні стосується управлінських правовідносин щодо освіти, науки, культури, охорони здоров'я, соціального захисту населення України, та, водночас, захисту прав а законних інтересів громадян. Судовий контроль поширюється також на фінансово-економічну сферу життя суспільства, зокрема рішення органів публічного управління щодо банківських, податкових, бюджетних, митних правовідносин, правовідносин у сфері підприємницької діяльності, власності, торгівлі, громадського харчування, промисловості та сільськогосподарської діяльності, тощо. Не менш важливою у сучасних умовах є реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у адміністративно-політичній сфері в Україні, пріоритетними напрямками управлінського впливу в якій є оборона, національна безпека й зовнішньо-політична робота. Виокремлено основні особливості здійснення, характеристики судової практики щодо реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління у означених сферах.

Окреслено правові проблеми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління та встановлено, що вони стосуються недоліків чинного законодавства, що регламентує діяльність органів публічного управління, визначає їхні дискреційні повноваження, нормативно-правових актів, які окреслюють порядок реалізації та захисту органами публічного управління прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, що можуть реалізовуватися у сфері публічного управління, законодавства, що визначає порядок здійснення судового контролю; зумовлені нерозумінням органами публічного управління та суддями їхніх дискреційних повноважень, публічного й приватного інтересу у фізичних та юридичних осіб, що

звертаються за захистом до суду, різного роду зловживаннями учасниками судового розгляду, конфліктом інтересів у сфері публічного управління; стосуються неправильного підходу суддів до визначення меж власних дискреційних повноважень, відсутності належної підготовки суддів з приводу реалізації судового контролю щодо окремих сфер публічно-правових відносин, кадрового, матеріального й організаційного потенціалу сучасної судової системи та перевантаженості суддів.

Окреслено шляхи підвищення ефективності реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління. Вони віддзеркалюють вимоги, окреслені Президентом України у Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, пов'язані з внесенням якісних змін до чинного КАС України. Серед вагомих авторських пропозицій найбільш доцільними видаються наступні: закріплення у ст. 4 КАС України визначення терміна «судовий контроль в адміністративному судочинстві», «дискреційні повноваження суб'єкта владних повноважень»; доповнення ст. 5 та ст. 249 КАС України положеннями, що стосуються судового контролю в адміністративному судочинстві; унормування в чинному КАС України процесуального порядку оскарження органами публічного управління окремих ухвал адміністративних судів, прийнятих у порядку реалізації судового контролю, подання звітів про її виконання; удосконалення положень, що стосуються відповідальності колегіальних суб'єктів владних повноважень за невиконання як рішень суду, так і окремих ухвал, які ним приймаються; встановлення ширшого, у порівнянні зі закріпленим у чинному КАС України, діапазону розміру можливого покарання суб'єктів владних повноважень та їхніх керівників у випадках невиконання, неналежного чи несвоєчасного виконання рішень адміністративних судів; закріплення у КАС України понять «дискреційні повноваження», «межі дискреційних повноважень» та ідентифікація порушення меж дискреційних повноважень; наділення осіб правом звернення до адміністративного суду у разі порушення суб'єктом

владних повноважень її правових можливостей шляхом встановлення фактів порушенням меж дискреційних повноважень, незастосування або недостатнього їх застосування, зловживання ними. Законодавець повинен чітко регламентувати сферу судового контролю як засобу реагування на факти порушень законодавства та прав, свобод і законних інтересів особи при розгляді адміністративних справ, зокрема й у тих, де питання реалізації судового контролю в окремій сфері публічного управління не становлять основний предмет позовних вимог.

Ключові слова: судовий контроль, адміністративний суд, судовий розгляд, судовий захист, правосуддя, публічно-правові відносини, адміністративне судочинство, адміністративна юстиція, публічна влада, публічне управління, публічне адміністрування, електронна демократія, права громадян, захист прав, дискреційні повноваження.

SUMMARY

Dobosh Z. A. Judicial control in the field of public administration in Ukraine: administrative-legal research. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for Doctor Degree in Legal Sciences, specialty 12.00.07 – Administrative law and procedure; financial law; information law. – Lviv Polytechnic National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2024.

The dissertation deals with a comprehensive study of the administrative and legal dimensions of judicial control in the field of public administration in Ukraine, analysing its legal nature as a means of administrative guarantees of a person's rights and legitimate interests in public administration.

The main research directions related to the study's problematic field are represented in the dissertation. Five main blocks of scientific sources forming the historiography of judicial control research in the field of public administration are analysed where: 1) the general theoretical and historical-legal aspects of forming

public administration in general, modernisation of the concept of public administration are presented; 2) the process of institutionalisation of judicial bodies, the development of the judicial system of Ukraine and the activity of judicial bodies as subjects of the administrative protection of the rights, freedoms and legitimate interests of citizens and guaranteeing the public interests of society are characterised; 3) the general issues of judicial control over the activities of public administration bodies are determined; 4) the peculiarities of judicial control over the activities of public administration bodies in the socio-cultural, financial-economic, and administrative-political spheres are outlined; 5) the problems of implementing judicial control in the field of public administration and the directions for adapting foreign experience are identified.

As a result, there is a need to update the understanding of judicial control over the activities of public administration bodies, systematic research of its manifestations in various spheres of public life, elaboration of judicial practice, identification of problems of law enforcement practice and ways to overcome them.

The methodology of judicial control research in the field of public administration in Ukraine is presented. It contributed to a holistic understanding of its implementation's theoretical and practical aspects. The methodology of judicial control research in the field of public administration in Ukraine is represented by several philosophical, general scientific, and unique legal methods, in particular dialectical and hermeneutic methods, methods of analysis, synthesis, deduction and induction, classification, generalisation, system-structural, sociological, formal-legal, historical-legal, comparative-legal methods, and the method of legal modelling.

The conceptual and categorical apparatus of judicial control in Ukraine's public administration is formulated. The author's approach to definitions of important terms such as «judicial control in the field of public administration», «interaction of judicial bodies and public administration bodies», and «the concept of public administration in terms of the formation of a public service state», «subjective public

law» is proposed. The definitions of the categories «public dispute», «discretionary powers», and «limits of discretionary powers» are substantiated.

The administrative and legal principles of interaction between Ukraine's judicial and public administration bodies are analysed, and the directions for implementing this interaction are recognised.

An author's approach to the definition of judicial control in the field of public administration is proposed. Judicial control in public administration is a comprehensive legal phenomenon implemented by the judiciary. It reflects one of the forms of implementing the control function of the state. It aims to check the facts of violations of the current legislation, rights, and legitimate interests of individuals and legal entities by public administration bodies and their officials. It includes restoring violated rights, ensuring that those responsible are brought to justice, and neutralising the causes of such violations. It serves to ensure the legality of the activities of public administration bodies, occurs selectively during court examination, and is manifested through applying special measures of an organisational, legal, punitive, restorative and other nature.

Particular attention is paid to forming a renewed concept of public administration in terms of forming a public service state. The modern concept of public administration, based on the principles of human-centeredness, provides not only the clarity of implementing the authority of the holders of public service powers but also the clarity of preventive measures, mechanisms of prevention, termination and restoration of the rights of citizens violated by state institutions, control mechanisms of the public and judicial bodies in this sphere. Its formation is connected with the transformation of the post-Soviet system of public administration based on new value orientations of «serving one's people», informatisation of public administration, introduction of electronic governance, optimisation of the procedure for providing administrative services, search for a perfect model of the combination of centralism and decentralism, ensuring the priority of national security under war conditions, countermeasures against cyber threats.

The public administration bodies' systems and functional characteristics are presented based on a structural analysis of public institutions, their organisational structure, the management relationships, tasks, functions, authorities, principles of their functioning, and the correlation of tasks with performance results. The links, levels of public management, organisational schemes of management activity, subordinate, coordination and re-ordination management relations, which these public institutions enter into, are analysed.

The rights and legitimate interests of a person in the field of public administration as a subject of administrative guarantees in Ukraine are investigated, and the author's approach to classifying such legal opportunities is presented. The primary criteria for such a classification are the sphere of social life in which a person's public and private interests are manifested, the manifestation of the freedom of its bearer, the legal status of the bearer of the subjective public right and the degree of distribution of these rights.

It is stated that administrative guarantees of citizens' legal opportunities in the field of public administration play an essential role in the system of legal guarantees. They take the form of material ones (normative and legal acts, their provisions), procedural ones (procedural implementation of material guarantees), and organisational ones (a system of institutions guaranteeing the rights of individuals by legal means, their functions, and powers).

It is proved that judicial guarantees are an essential constituent element of organisational and legal guarantees. The state guarantees the possibility of appealing court decisions, occupations and omissions of public administration bodies that violate the rights and freedoms of a person and a citizen. The exceptional legal status of judicial bodies as subjects of administrative guarantying individual rights in the field of public administration is due to the special place of courts in the system of state public institutions, the structural and organisational characteristics of this status, a wide range of powers in the specified area, the competence of judicial bodies. It allows the implementation of public interests and guarantees the

implementation and protection of the rights and legitimate interests of individual members of society.

Judicial control over the activities of public administration bodies in Ukraine is one of the primary means of ensuring the effectiveness of public administration and, at the same time, a means of administrative guarantee of the legal opportunities of members of our society. The legislator has not established any restrictions on the list of such subjects. Such participants in public relations include citizens, domestic and foreign legal entities, foreigners, and stateless persons. Judicial bodies, through the proceedings, implement judicial control by adopting court decisions on recognition of illegal decisions, occupations and omissions of public administration bodies to prevent and stop the violation of the rights and legitimate interests of individuals and legal entities by these bodies and their officials within the framework of public relations. It also includes punishing the guilty and restoring the violated legal opportunities of such persons.

Forms of judicial control over the activities of public administration bodies in Ukraine reflect the external manifestation of the activity of judicial authorities, the potential of the judiciary as a subject of protection of the rights and legitimate interests of a person in the field of public administration. The relevance of their classification according to such criteria as the method of internal organisation and external manifestation of judicial control in the justice system, the stage of the proceedings at which the court exercises judicial control, and the procedural consequences of its application are determined.

The general characteristics of the main types of judicial control over the activities of public administration bodies in Ukraine (taking into account the functional features of the investigated control, the purpose and time, and the directions of the implementation of judicial control), the unique features of implementation in the social-cultural, financial-economic, administrative-political spheres are presented. The difference between the activities of judicial institutions within the framework of general, specialised and constitutional judicial control and

the purpose and methods of the court's activity during the implementation of the previous and subsequent judicial control is recognised. At the same time, the diversity of public relations spheres gives rise to multi-vector directions of implementing judicial control. It determines the specificity of judicial control over the activities of public administration bodies in the social-cultural, financial-economic and administrative-political spheres of society.

Implementing judicial control in the socio-cultural sphere in Ukraine concerns management relations regarding education, science, culture, health care, social protection of the population of Ukraine, and, at the same time, protection of the rights and legitimate interests of citizens. Judicial control also extends to the financial and economic sphere of society, particularly the decisions of public administration bodies regarding banking, tax, budget, customs relations, and legal relations in entrepreneurial activity, property, trade, catering, industry and agricultural activity, etc. Nowadays, implementing judicial control over the activities of public administration bodies in Ukraine's administrative and political sphere is of great importance, too. The priority areas of managerial influence are defence, national security, and foreign policy work. The main features of implementation and characteristics of judicial practice regarding implementing judicial control over the activities of public administration bodies in the specified areas are highlighted.

The legal problems of implementing judicial control over the activities of public administration bodies are outlined. They relate to shortcomings of the current legislation regulating the activities of public administration bodies, defining their discretionary powers, normative and legal acts outlining the procedure for the implementation and protection of rights and legitimate interests of individuals and legal entities that can be implemented in the field of public administration and the legislation establishing the procedure for judicial control;

misunderstanding of discretionary powers by public administration bodies and judges, public and private interest of individuals and legal entities applying for

protection to the court, various malfeasances by participants in court proceedings, conflict of interests in the field of public administration;

the incorrect approach of judges to determining the limits of their discretionary powers, the lack of proper training of judges regarding the implementation of judicial control over certain areas of public relations, the personnel, material and organisational potential of the modern judicial system and the overload of judges.

Ways to improve the effectiveness of judicial control over the activities of public administration bodies are substantiated. They reflect the requirements outlined by the President of Ukraine in the Strategy for the Development of the Justice System and Constitutional Judiciary for 2021-2023, related to the introduction of qualitative changes to the current Code of Administrative Proceedings of Ukraine (the Code). The author suggests the following amendments: enshrining in Art. 4 of the Code definition of the terms «judicial control in administrative proceedings», «discretionary powers of the subject of authority»; addition of Art. 5, 249 of the Code by provisions relating to judicial control in administrative proceedings; standardising in the current Code of Administrative Proceedings of Ukraine the procedure for appealing individual decisions of administrative courts by public administration bodies, which are adopted in the order of judicial control, submission of a report on its implementation; improvement of the provisions relating to the responsibility of collegial subjects of authority for failure to comply with both court decisions and individual decisions adopted by the court; establishment of a broader range of possible punishments for subjects of authority and their heads in cases of non-execution, improper or untimely execution of decisions of administrative courts, compared to the one fixed in the current Code of Administrative Proceedings of Ukraine; consolidation of the concepts of «discretionary powers», «limits of discretionary powers», and identification of a violation of the limits of discretionary powers in the Code; granting persons the right to appeal to an administrative court in case of a breach of their legal capabilities by a subject of the power by establishing the facts of violation of the limits of

discretionary powers, non-application or insufficient application of them, or abuse of them. The legislator shall regulate the field of judicial control as a means of responding to the facts of violations of legislation and the rights, freedoms and legitimate interests of a person when considering administrative cases. In particular, in those cases where the issue of implementing judicial control in a separate area of public administration is not the primary subject matter of legal claims.

Keywords: judicial control, administrative court, legal proceedings, judicial protection, justice, public relations, administrative proceedings, administrative justice, public authority, public administration, public management, electronic democracy, rights of citizens, protection of rights, discretionary powers.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких відображено основні наукові результати дисертації

1.1 Монографії

1. Добош З. А., 2024а. Адміністративно-правові засади судового контролю у сфері публічного управління в Україні: монографія. Львів:Растр-7, 2024. 457 с.

Рецензія:

Хитра О. Л., 2024. Рецензія на монографію «Адміністративно-правові засади судового контролю у сфері публічного управління в Україні». *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 3 (73). С. 144–145.

1.2 Публікації у наукових фахових виданнях України

2. Грищук О. В., Добош З.А., 2013. Філософсько-правові аспекти конвергенції справедливості і права. *Європейські перспективи*, 4, с. 181–187. (*Особистий внесок: дослідження співвідношення справедливості і права та філософсько-правової проблеми конвергенції справедливості і права, основних методологічних напрямів конвергенції, формулювання висновків*).

3. Добош З. А., 2016а. Справедливість у філософсько-правовій думці

Нового часу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*, 855, с. 389–397.

4. Добош З. А., 2017. До питання про поняття нововиявлених обставин у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*, 47(1), с. 120–124.

5. Бек У. П., Добош З. А., 2017. Особливості встановлення факту наявності трудових відносин у судовому порядку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*, 876 (15), с. 236–243. (*Особистий внесок: визначення правової природи категорії «юридичний факт», проведення видової характеристики юридичних фактів, аналіз судової практики встановлення юридичних фактів у судовому порядку*).

6. Добош З. А., 2018а. Щодо питання про укладення договору оренди землі на новий строк. *Право і суспільство*, 5(1), с. 82–88.

7. Бек У. П., Добош З. А., 2018. Основні стадії доказової діяльності адвоката у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*, 1(263), С. 4–7. (*Визначення особливостей збирання та подання доказів суду, стадій доказової діяльності, підтвердження певних обставин по справі електронними доказами, застосування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи*).

8. Добош З. А., 2019а. Конституційно-правовий статус судової влади в США: історико-правові аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 911(21), с. 254–263.

9. Добош З. А., 2019б. Конституційний контроль Верховного Суду США: види правотворчості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*, 911(22), с. 34–40.

10. Добош З. А., Забзалюк О. В., 2019. Правова система підсудності справ Верховному Суду США. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*, 24(6), с. 153–160.

11. Добош З. А., 2020а. Гендерна рівність і гендерна дискримінація у

сфері трудових відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*, 7, с. 190–193.

12. Добош З. А., 2020б. Особливості становлення та розвитку Вищої ради правосуддя в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки», Т. 7, 2(26). с. 278–287.

13. Добош З. А., 2021а. Особливості застосування судового контролю у діяльності публічної адміністрації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*, 68, с. 148–152.

14. Добош З. А., 2021б. Принципи і традиції адвокатської діяльності як фундаментальні засади функціонування адвокатури в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*, 3, с. 345–347.

15. Добош З. А., 2022а. Види судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні та напрями його реалізації. *Журнал східноєвропейського права*, 104, с. 5–11.

16. Добош З. А., 2022б. Поняття та особливості судового контролю у сфері публічного управління. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки», 11 (57), с. 16–22.

17. Добош З.А., 2023а. Адміністративно-правові засади взаємодії судових органів та органів публічного управління в Україні. *Наше право*, 3, с.60–65.

18. Добош З.А., 2023б. Взаємодія судових органів та органів публічного управління. *Право UA*, 2, с. 51–58.

19. Добош З. А., 2023в. Судовий контроль у сфері публічного управління. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки», 4(62), с. 16–22.

20. Добош З. А., 2023г. Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління в контексті адміністративно-правового гарантування прав особи в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки», 10 (68), с. 19–24.

21. Dobosh Z., 2023г. Concept of public administration in in the conditions of the formation of a public-service state. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки», Т. 10, 3 (39), с. 74–81. (Концепція публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави).*

22. Dobosh Z., 2023д. Administrative and legal guarantee of the rights and legitimate interests of Ukrainian citizens in the field of public administration in Ukraine. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки», Т. 10, 4 (40), с. 77–85. (Адміністративно-правові гарантії прав і законних інтересів громадян України у сфері публічного управління в Україні).*

23. Добош З., Янковська І., Підцерковна С., 2023. Принципи як основа організації та забезпечення міжнародної екологічної безпеки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки», Т. 10, 4(40), с. 391–397. (Особистий внесок: дослідження стратегічних векторів поступу суспільства в умовах загроз у природній та техногенній сфері, механізму державного регулювання міжнародних економічних відносин країни з урахуванням екологічного чинника, системи міжнародної екологічної безпеки, формулювання висновків).*

1.3 Статті у виданнях, що включені до наукометричних баз даних Scopus / Web of Science

24. Garasumiv T. Z., Chornopyska V. Z., Dobosh Z. A., 2020. Theoretical, methodological and philosophical and legal foundations of research in legal science. *Astra Salvensis*, 1, p. 253–272. *(Теоретико-методологічні та філософсько-правові основи дослідження юридичної науки). (Особистий внесок: дослідження теоретико-методологічних основ юридичної науки, процедур, методів унормування суспільних відносин, проведення літературного огляду, визначення методології, формулювання висновків).*

25. Blikhar M., Vovk V., Shevchenko N., Kokhaniuk T., Dobosh Z., 2021.

Directions of offense prevention in the stock market of Ukraine. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць*. Т. 3, № 38, с. 437–446. (Напрями запобігання правопорушенням на фондовому ринку України). (Особистий внесок: визначення особливостей виявлення та запобігання правопорушенням на фондовому ринку, вдосконалення діяльності органів публічного управління у цій сфері, формулювання висновків).

26. Dzvinchuk D., Borshch H., Tsygylyk N., Dobosh Z., Dziubynska O., 2022. Public management for sustainable development: current challenges and future trends. *Cuestiones Políticas*. Vol. 40, №73, p. 741–753. (Публічне управління для сталого розвитку: поточні виклики та майбутні тенденції). (Особистий внесок: визначення особливостей механізму державного управління, який проявляється на державному та муніципальному рівнях регулювання соціально-економічних процесів у суспільстві, застосування сучасних цифрових технологій державного управління. формулювання висновків).

27. Lychenko, I., Lesko, N., Pavliuk, N., Dobosh, Z., Bundz, R., 2023. Legislative Support Standards in the European Union in the Field of Building a System of Local Self-Government. *Cuestiones Políticas*, Vol.41, №77, p. 285–297. (Стандарти законодавчого забезпечення в сфері побудови системи місцевого самоврядування в Європейському Союзі). (Особистий внесок: проведення літературного огляду, виявлення ключових аспектів законодавчого забезпечення правил у країнах Європейського Союзу щодо побудови системи місцевого самоврядування, ідентифікація стандартів законодавчого забезпечення сфери побудови системи місцевого самоврядування в Європейському Союзі).

28. Berlach A., Uliutina O., Lytvyn O., Amelina A., Dobosh Z., 2023. The impact of globalization processes on the formation of the legal culture of civil servants. *International Journal of Public Policy and Administration Research*,

Vol.10, №1, p. 46–54. (*Вплив процесів глобалізації на формування правової культури державних службовців*). (Особистий внесок: проведення аналізу впливу глобалізаційних процесів на правову систему загалом та процес формування правової культури державних службовців зокрема, можливостей постійного покращення професійної кваліфікації державних службовців та їхньої професійної компетенції в таких умовах).

2. Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

29. Добош З. А., 2016б. Ідея справедливості у філософсько-правовій думці епохи Відродження. *Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Львів, 8–9 лютого 2016 р.)*, с. 174–176.

30. Добош З. А., 2016в. Причинність як методологічна основа взаємозв'язку справедливості та права. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: збірник тез V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 30 травня 2016 р.)*, с. 86–88.

31. Добош З. А., 2018б. Критерії визнання майна спільною сумісною власністю подружжя. *Актуальні проблеми соціального права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми реалізації і захисту соціальних прав в Україні» (м. Львів, 27 квітня 2018 р.)*, с. 129–133.

32. Добош З. А., Мучій Н. Ю., 2018. Розвиток екологічного права України в контексті європейської інтеграції. *Стратегія екологічної безпеки України соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів III Круглого столу (м. Львів, 11 травня 2018 р.)*, с. 187–191. (Особистий внесок: оброблення та опис результатів дослідження, оцінка впливу процесу європейської інтеграції на юридичні процеси, формулювання висновків).

33. Добош З. А., 2018в. Особливості оскарження ухвал суду у касаційному порядку. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: збірник тез VII Всеукраїнської науково-*

практичної конференції (м. Львів, 30 травня 2018 р.), с. 168–170.

34. Добош З. А., Чаплінська М.М., 2019. Аналіз юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону лісів. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів IV Круглого столу (м. Львів, 17 травня 2019 р.)*, с. 110–114. (Особистий внесок: оброблення та опис результатів дослідження юридичної відповідальності, формулювання висновків).

35. Добош З. А., Герило А. В. 2019. Відповідність українського законодавства реаліям екологічної безпеки. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів IV Круглого столу (м. Львів, 17 травня 2019 р.)*, с. 172–175. (Особистий внесок: узагальнення результатів дослідження стану законодавства в умовах забезпечення екологічної безпеки, формулювання висновків).

36. Добош З. А., 2019в. Юридична рівність суб'єктів цивільних правовідносин. *Рівність у праві: історична ретроспектива і сучасність: матеріали Десятої Всеукраїнської наукової інтернет-конференції (м. Львів, 6 грудня 2019 р.)*, с. 135–139.

37. Добош З. А., 2019г. Історико-правові аспекти судової влади в США. *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції: матеріали доповідей, виступів і повідомлень учасників V-го Всеукраїнського круглого столу (м. Львів, 9 грудня 2019 р.)*, с. 73–76.

38. Добош З. А., Редько А. В., 2020. Адвокатський запит як механізм реалізації повноважень адвоката. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 09 жовтня 2020 р.)*, с. 165–169. (Особистий внесок: визначення правової природи, вимог до застосування адвокатського запиту, формулювання висновків).

39. Добош З. А., Дицьо Д. В., 2021. Правове регулювання адвокатської таємниці. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів*

II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22 жовтня 2021 р.), с. 106–109. (Особистий внесок: визначення особливостей обов'язку зберігати адвокатську таємницю, дотримання принципу конфіденційності).

40. Добош З. А., Заєць В. В., 2021. Професійна етика адвокатів: порівняльно-правовий аспект. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22 жовтня 2021 р.), с. 109–112. . (Особистий внесок: узагальнення результатів дослідження професійної етики адвокатів, їхньої правової природи, формулювання висновків).*

41. Добош З. А., Ковальчук О. О., 2022. Правовий звичай як джерело сімейного законодавства України. *Адвокатура в умовах сучасних змін: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 21 жовтня 2022 р.), с. 81–84. (Особистий внесок: окреслення ролі правового звичаю як джерела права в Україні, використання звичаю як регулятора суспільних відносин).*

42. Добош З., Войтович В., 2023. Фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19 травня 2023 р.), с. 80–84. (Особистий внесок: узагальнення інформації про державне фінансування природоохоронної діяльності, покращення законодавства у сферах податкової, кредитної і цінової політики та екологічних інвестицій).*

43. Добош З.А., Пунейко Р.Р., 2023. Воєнні дії як екологічні проблеми для українців та шляхи їх вирішення. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19 травня 2023 р.), с. 85–89. (Особистий внесок: визначення впливу воєнних дій на довкілля та права й законні інтереси громадян, формування висновків).*

44. Личенко І. О., Добош З.А., 2023. Адміністративно-правові засади

взаємодії судових органів та органів публічного управління в екологічній сфері в Україні. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19 травня 2023 р.)*, с. 104–106. (Особистий внесок: визначення особливостей, об'єкта взаємодії судових органів та органів публічного управління, умов її ефективності).

45. Добош З. А., 2023е. Адміністративно-правові засади судового контролю у сфері публічного управління. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 20 жовтня 2023 р.)*, с. 111–113.

3. Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

46. Добош З. А., Маськовіта М. М., Буряк Я. Я., Остапенко Л. О., Дембіцька С. Л., 2019. Господарське право та господарське судочинство в Україні: монографія. Львів: Видавництво «Сполом», 156 с. (Особистий внесок: дослідження правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання, умов її ефективності, захисту їхніх прав).

47. Личенко І. О., Баїк О. І., Чернописька В. З., Добош З. А., 2020. Організація адвокатської справи: вітчизняний та іноземний досвід: колективна монографія. Львів: ФОП Кепещук П. М., 188 с. (Особистий внесок: визначення особливостей правового статусу адвокатів, особливостей його набуття та реалізації).

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	28
ВСТУП	29
РОЗДІЛ 1 НАУКОЗНАВЧИЙ ВИМІР ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ	43
1.1. Історіографія дослідження проблеми судового контролю у сфері публічного управління в Україні.....	43
1.2. Методологія дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні.....	68
1.3. Адміністративно-правові засади взаємодії судових органів та органів публічного управління в Україні.....	86
1.4. Поняття та особливості судового контролю у сфері публічного управління.....	107
Висновки до розділу 1	122
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ	128
2.1. Концепція публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави.....	128
2.2. Адміністративно-правове гарантування публічного управління в контексті посилення адміністративно-правової охорони прав та законних інтересів особи в Україні.....	145
2.3. Системно-функціональна характеристика органів публічного управління в Україні.....	162
Висновки до розділу 2	184
РОЗДІЛ 3 СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЗАСІБ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ ТА	

ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	190
3.1. Права та законні інтереси особи у сфері публічного управління як предмет адміністративно-правового гарантування в Україні.....	190
3.2. Судові органи як суб'єкти адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління.....	215
3.3. Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління в Україні в контексті адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи.....	235
3.4. Форми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні.....	254
Висновки до розділу 3	266
РОЗДІЛ 4 ВИДИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ	272
4.1. Загальна характеристика основних видів судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні та напрямів його реалізації.....	272
4.2. Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній сфері в Україні.....	281
4.3. Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у фінансово-економічній сфері в Україні.....	291
4.4. Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у адміністративно-політичній сфері в Україні.....	302
Висновки до розділу 4	321
РОЗДІЛ 5. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ.....	326
5.1. Правові проблеми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління.....	326

5.2. Шляхи підвищення ефективності реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління.....	359
Висновки до розділу 5	377
ВИСНОВКИ	382
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	392
ДОДАТКИ	464

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АЕС	Атомна електростанція
АРК	Автономна Республіка Крим
ГПК України	Господарський процесуальний кодекс України
ДФС	Державна фіскальна служба України
ЄСІТС	Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
КАС ВС	Касаційний адміністративний суд у складі Верховного суду
МВФ	Міжнародний валютний фонд
НБУ	Національний банк України
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ПДВ	Податок на додану вартість
РНБО	Рада національної безпеки та оборони
СЕО	Стратегічна екологічна оцінка
ТЦК та СП	Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки
УІНП	Український інститут національної пам'яті

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна концепція публічного управління в Україні заснована на новій якості взаємовідносин держави та суспільства. Реалізуючи публічно-управлінську діяльність, органи публічного управління надають адміністративні послуги, зокрема дозвільно-ліцензійні, реєстраційні та інші, розглядають та вирішують індивідуальні звернення фізичних і юридичних осіб, їхні скарги, сприяють реалізації та захисту їхніх правових можливостей. Значні зусилля держави спрямовані на удосконалення механізмів надання публічних послуг, оновлення інформаційного супроводу, цифровізацію цих процесів, покращення доступу громадськості до них, дебіюрократизацію та децентралізацію управлінських процесів. У таких умовах надзвичайно важливо сформувати надійні адміністративно-правові гарантії публічного управління, що набувають нового значення в умовах вкорінення людиноцентристських начал у публічне управління, посилення адміністративно-правової охорони прав та законних інтересів громадян у публічно-правовій сфері.

Усі державні інституції, в тому числі й судові органи, скеровують власну діяльність на забезпечення доступу громадян до сфери публічного управління, отримання громадянами якісних публічно-правових послуг та захист їхніх прав у означеній сфері. Саме судові органи слід вважати найважливішими незалежними, неупередженими, самостійними суб'єктами адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління. Попри те, що вони не виступають учасниками публічно-правових відносин безпосередньо, вони реалізують функцію гаранта демократичності, законності діяльності органів публічного управління. Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління в Україні виступає найважливішим засобом адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, що реалізується судовими органами у сфері публічного

управління.

У сучасних умовах вкрай важливим є комплексне розуміння усього потенціалу судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб у соціально-культурній, фінансово-економічній, адміністративно-політичній сферах публічного управління.

Оскільки судовий контроль є засобом ефективного вирішення проблем публічного управління українського суспільства, потребує дослідження стан законодавчого урегулювання та реалізації судового контролю, нагальні проблеми правозастосовної практики у цій сфері. Саме від якості судового контролю залежить своєчасність та повнота відновлення порушених прав особи у сфері публічного управління, нейтралізації причин таких порушень, законність діяльності органів публічного управління загалом.

Досі комплексного адміністративно-правового дослідження питання судового контролю у сфері публічного управління в Україні вітчизняними вченими не проводилося. Ці питання потребують наукового аналізу задля якісного оновлення законодавства та практики його застосування.

Перед вітчизняною наукою стоїть важливе завдання щодо системного дослідження адміністративно-правової природи судового контролю, його форм, різновидів, пошуку шляхів підвищення ефективності реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління в сучасних умовах.

Важливе значення для комплексного дослідження окресленої наукової проблеми мають праці вітчизняних вчених, які присвячені питанням публічного управління, оновленню концепції публічного управління в сучасних умовах. Серед таких дослідників слід відзначити В. Авер'янова, В. Дерезь, А. Школика, О. Кузьменко, І. Личенко, Б. Мельниченко, М. Міненко, Ю. Назара, В. Решоту. Проблеми публічного управління були предметом вивчення таких вчених, як А. Береза, О. Босак, І. Грицьак,

Р. Войтович, П. Ворона, Т. Карабін, Ю. Ковбасюк, Я. Лазур, М. Менджул, О. Оболенський, Н. Обушна, О. Черчатий та інших.

Вагомими є дослідження, що стосуються діяльності сучасних судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту прав, свобод та законних інтересів громадян та гарантування публічно-правових інтересів суспільства. Серед таких праць слід згадати наукові доробки низки таких вітчизняних авторів, як О. Андруневчин, О. Грицаєнко, О. Капля, О. Константиї, В. Тильчик.

Основою для ґрунтовного дослідження судового контролю за діяльністю органів публічного управління є праці вітчизняних авторів, що присвятили свою наукову роботу питанням контролю та державного контролю, розмежуванню судового та інших видів контролю. Серед авторів, що досліджували ці питання слід відзначити таких, як В. Гаращук, А. Івановська, С. Косінов, В. Кравчук, В. Цепенда, В. Шестак та інших.

Багатьох питань здійснення судового контролю за діяльністю органів публічного управління стосуються праці таких вчених, як Ю. Волкова, Б. Гудз, О. Журавель, В. Колесниченко, О. Кондратьєв, В. Кононець, К. Кропивна, О. Марченко, О. Михайлов, М. Оніщук, К. Ржепецька, К. Рудой, О. Савчук, В. Стефанюк, Л. Сушко, А. Фокіна, О. Хотинська, С. Шило, О. Юнін.

Водночас вітчизняні представники адміністративно-правової науки недостатньо уваги приділяють питанню судового контролю у сфері публічного управління в Україні, а їх науковий доробок, здебільшого, стосується лише загальних питань адміністративного судочинства. З огляду на це, вкрай важливо у сучасних умовах з'ясувати правову природу судового контролю у сфері публічного управління в Україні як важливої адміністративно-правової гарантії захисту правових можливостей членів українського суспільства, окреслити його значення в контексті адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи, дослідити його різновиди та форми прояву, проблеми урегулювання та

реалізації й віднайти шляхи їхнього подолання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до положень Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р. № 2623-III, Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р, Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1805-р, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021.

Дисертаційна робота спрямована на втілення пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, визначених в Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, схваленої постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21, реалізацію наукового напрямку Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»: «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні», схваленого Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» від 24 червня 2014 р. (протокол № 5). Тему дисертації включено до переліку тем дисертаційних досліджень з юридичних наук (затверджених у 2022 р.), розглянутого та схваленого координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України (пункт 554, 2022 рік).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є комплексний аналіз адміністративно-правового виміру судового контролю у сфері публічного управління в Україні.

Зважаючи на поставлену мету, визначено такі *завдання*:

- сформувати історіографію дослідження проблеми судового контролю у сфері публічного управління в Україні;
- визначити методологічну основу дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні;
- ідентифікувати сучасну концепцію публічного управління в Україні;
- представити системно-функціональну характеристику органів публічного управління в Україні;
- з'ясувати поняття, правову природу судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи у сфері публічного управління;
- визначити форми реалізації судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи у сфері публічного управління;
- схарактеризувати основні види судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні;
- проаналізувати особливості реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній, фінансово-економічній та адміністративно-політичній сферах в Україні;
- виявити правові проблеми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління;
- окреслити шляхи підвищення ефективності реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління.

Об'єкт дослідження – адміністративно-правові відносини з приводу реалізації судового контролю у сфері публічного управління.

Предмет дослідження – судовий контроль як засіб адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи у сфері публічного управління.

Методи дослідження. Різноманіття методів дослідження дозволило

обрати найкращі, з огляду на дослідницьку мету, закономірності, особливості предмета пізнання, забезпечення достовірності отриманих результатів. Поєднання різних філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів дозволило глибоко дослідити основні аспекти судового контролю щодо органів публічного управління з погляду науки адміністративного права, обґрунтувати основні положення дисертації. Методологія дослідження охопила низку методів наукового пізнання, зокрема: діалектичного, герменевтичного методів, методи аналізу, синтезу, дедукції й індукції, класифікації, узагальнення, системно-структурного, соціологічного, формально-юридичного, історико-правового, порівняльно-правового методів, методу правового моделювання.

Використання *законів діалектики* сприяло пізнанню змісту судового контролю у сфері публічного управління в Україні, проблем реалізації повноважень органів публічного управління, з'ясуванню специфіки реалізації судового контролю у різних сферах суспільного життя на основі судової практики (*підрозділи 1.4, 2.3, 4.2, 4.3, 4.4*). Застосування *герменевтичного* методу дало змогу інтерпретувати наукові тексти відомих дослідників у окресленій сфері, положення нормативних актів, судову практику, сформулювати гіпотези, перевірити їх, з огляду на закони формальної логіки, досягнути максимальної істини у судженнях та висновках. Використання методів *аналізу та синтезу* стало запорукою практичної перевірки гіпотез, переходу від теоретичних знань до практичних результатів. Воно дало змогу дефініювати категорію судового контролю у сфері публічного управління, визначити його ознаки, сформулювати сучасну концепцію публічного управління в Україні, провести системно-функціональну характеристику органів публічного управління в Україні (*підрозділи 1.4, 2.1, 2.3*). Використання *методу індукції* стало запорукою дослідження практичної реалізації судового контролю у сфері публічного управління в Україні, дало змогу представити загальну класифікацію різновидів такого контролю та форм їхньої реалізації

(*підрозділи 3.4, 4.1*). Застосування *методу дедукції* було невід'ємним процесом під час окреслення адміністративно-правових засад взаємодії судових органів та органів публічного управління в Україні та формулювання концепції публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави (*підрозділи 1.3, 2.1*). *Метод класифікації* сприяв виокремленню видових проявів суб'єктивних публічних прав людини в Україні, видів судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні (*підрозділи 3.1, 4.1*). У процесі застосування *методу узагальнення* стало можливим представлення концепції публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави, виокремлення правових проблем реалізації судового контролю (*підрозділи 2.1, 5.1*). Завдяки *системно-структурному методу* стало можливим дослідження адміністративно-правових засад взаємодії судових органів та органів публічного управління (*підрозділ 1.3*). Застосування *соціологічного методу* дозволило зрозуміти стан досліджуваної системи судового контролю, усвідомлення особливості сприйняття певних процесів та явищ суспільством. *Формально-юридичний метод* дослідження став запорукою ретельного аналізу правових норм, дозволив провести узагальнення положень законодавства. *Історико-правовий метод* дав змогу з'ясувати закономірності розвитку правової категорії судового контролю через дослідження історії її формування, закономірності історичної еволюції. Використання *порівняльно-правового методу* слугувало виявлення проблем судового контролю та пошуку шляхів удосконалення діяльності органів публічного управління (*підрозділи 5.1, 5.2*). Застосування *методу правового моделювання* сприяло пошуку оптимальної моделі законодавчого урегулювання діяльності органів публічного управління, визначення ефективних процедур судового контролю (*підрозділ 5.2*).

Емпіричну базу дисертації склали результати анкетування щодо питань судового контролю за діяльністю органів публічного управління 400 громадян, 100 посадових осіб органів публічного управління (респонденти з

Київської, Львівської, Хмельницької, Закарпатської областей), статистичні дані Верховного Суду, судова практика за 2018-2023 роки.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена актуальністю теми дисертації й полягає в тому, що дисертація є однією з перших наукових робіт, присвячених вирішенню проблеми судового контролю за діяльністю органів публічного управління засобами адміністративного права. У дисертації вперше запропоновано авторський підхід до формування сучасної концепції публічного управління в Україні та, водночас, представлено комплексний аналіз правових проблем реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління та шляхів їхнього подолання.

Основні результати представленого дослідження вирізняються науковою новизною і відзначаються теоретичним й практичним значенням та полягають у наступному:

у перше:

– запропоновано авторське визначення судового контролю у сфері публічного управління, зокрема його ідентифіковано як комплексне правове явище, що втілюється у життя судовою владою, відображає одну з форм реалізації контрольної функції держави, скероване на перевірку фактів порушення чинного законодавства, прав, законних інтересів фізичних та юридичних осіб органами публічного управління та їх посадовими особами, відновлення порушених прав та забезпечення притягнення винних до відповідальності, нейтралізацію причин таких порушень, слугує забезпеченню законності діяльності органів публічного управління;

– обґрунтовано дефініцію категорії «взаємодія судових органів та органів публічного управління», її визначено як складний процес правового, правоохоронного, превентивного, кадрового, організаційного, координаційного, інформаційного та іншого взаємовпливу, що має на меті як забезпечення стабільності й сталості функціонування публічно-правових інституцій, дієвості, законності та стабільності публічного управління

загалом, так і належного здійснення правосуддя в державі, функціонування судової влади;

– з'ясовано, що концепція публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави – це система суспільно акцептованої моделі реалізації в державі організуючого й регулюючого впливу державних інституцій на різні сфери суспільних відносин задля їхнього впорядкування й досягнення стратегічних завдань держави, забезпечення реалізації й захисту прав, свобод та законних інтересів громадян;

– запропоновано власний підхід до класифікації суб'єктивних публічних прав людини в Україні, у якості критеріїв обрано сферу суспільного життя, в якій проявляється публічний та приватний інтерес людини, прояв свободи його носія, правовий статус самого носія суб'єктивного публічного права та ступінь розповсюдження цих прав;

– системно представлено основні правові проблеми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління та окреслено шляхи підвищення ефективності реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління, констатовано, що на часі зміни у нормативно-правовому урегулюванні та реалізації судового контролю з огляду на потребу посилення людиноцентристських тенденцій в адміністративному судочинстві та праві загалом;

– обґрунтовано пропозиції щодо внесення змін до ст. 4, 5, 249, 382 КАС України, зокрема визначення у КАС України термінів «судовий контроль в адміністративному судочинстві», «дискреційні повноваження суб'єкта владних повноважень»; доповнення ст. 5, 249 КАС України положеннями щодо судового контролю у адміністративному судочинстві; визначення у КАС України порядку оскарження органами публічного управління окремих ухвал адміністративних судів, прийнятих у порядку реалізації судового контролю; встановлення у КАС України ширшого діапазону розміру можливого покарання суб'єктів владних повноважень та їхніх керівників у випадках

невиконання, неналежного чи несвоєчасного виконання рішень адміністративних судів;

удосконалено:

– систематизацію наукових праць, що формують історіографічну основу дослідження судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні, зокрема виокремлення п'ятьох основних напрямів наукових досліджень, дотичних до проблемного поля вивчення (напрямів загальнотеоретичних й історико-правових досліджень; досліджень процесів інституціоналізації судових органів, розвитку судової системи України; загальних досліджень судового контролю за діяльністю органів публічного управління; досліджень судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній, фінансово-економічній, адміністративно-політичній сфері; наукових досліджень, присвячених різним проблемам реалізації судового контролю у сфері публічного управління, напрямам адаптації іноземного досвіду у досліджуваній сфері);

– визначення особливостей судового контролю у сфері публічного управління (деталізацію особливостей форм, мети, суб'єктів реалізації, зв'язків, що супроводжують процес втілення в життя, тощо);

– обґрунтування класифікації форми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні (за критерієм способу внутрішньої організації та зовнішнього прояву судового контролю у системі правосуддя, стадії судового процесу, на якій судом реалізується судовий контроль, процесуальних наслідків його застосування);

– науковий аналіз пріоритетів взаємин держави та її громадян в умовах сучасного оновлення концепції публічного управління (втілення принципів людиноцентризму, служіння держави її громадянам, поєднання централізму та децентралізму у сфері публічного управління, інформатизації та цифровізації управлінських процесів, налагодження електронної комунікації держави та громадян, кореляції управлінських рішень з результатами зворотного зв'язку

органів публічного управління з громадянами, забезпечення пріоритету національної безпеки в умовах війни, протидії кіберзагрозам);

– класифікацію органів публічного управління (у якості основних критеріїв обрано механізм формування цих інституцій, способи їхнього формування, обсяг та зміст компетенції, територіальне поширення, сферу реалізації управлінської діяльності, способи прийняття ними рішень, сферу поширення повноважень та їхню організаційно-правову форму);

– обґрунтування шляхів підвищення ефективності реалізації судового контролю, пропозицій, які стосуються оновлення нормативно-правової основи публічного управління й здійснення судового контролю за діяльністю органів, що його реалізують (формування нормативно-правової основи визначення обсягу дискреційних повноважень органів публічного управління, застосування превентивних адміністративних позовів, вчасного виявлення конфліктів інтересів, що справляють негативний вплив на сферу публічного управління, покращення діяльності судових органів у процесі реалізації адміністративного судочинства загалом);

набули подальшого розвитку:

– системно-функціональна характеристика органів публічного управління (правовий аналіз ланок, рівнів публічного управління, організаційних схем управлінської діяльності, субординаційних, координаційних й реординаційних управлінських відносин, у які вступають ці публічно-правові інституції);

– визначення особливостей правового статусу судових органів як суб'єктів адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління з огляду на результати наукового аналізу правосуб'єктності, компетенції (повноважень), гарантій функціонування та реалізації прийнятих рішень судових органів;

– обґрунтування визначення взаємодії судових органів та органів публічного управління, її об'єктів, змісту, особливостей, чинників, що

служують забезпеченню її ефективності;

– науковий аналіз прав та законних інтересів особи у сфері публічного управління, особливостей суб'єктивних публічно-громадянських, публічно-політичних, публічно-соціальних, публічно-економічних прав особи та їхнього адміністративно-правового гарантування в Україні;

– загальна характеристика основних видів судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні (з огляду на функціональні особливості досліджуваного контролю, мету й час, напрями реалізації судового контролю та специфіку судової юрисдикції), особливостей втілення у життя у соціально-культурній, фінансово-економічній, адміністративно-політичній сферах;

– науковий аналіз проблем реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління (пов'язаних із якістю чинного законодавства, помилками визначення правомірності звернення особи до суду, розуміння суддями наявного у особи приватного та публічного інтересу, кадровим, організаційним, матеріально-технічним забезпеченням роботи судів);

– обґрунтування потреби закріплення в КАС України термінів «дискреційні повноваження», «межі дискреційних повноважень» та правових критеріїв для ідентифікації порушення меж дискреційних повноважень, пропозицій щодо урегулювання відповідальності колегіальних суб'єктів владних повноважень за невиконання рішень суду.

Практичне значення одержаних результатів дисертації полягає у тому, що результати наукового пошуку, висновки та пропозиції мають науково-теоретичну й практичну цінність та, з огляду на це, можуть використовуватися у:

– *науково-дослідній сфері* – з метою виявлення правових проблем реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління та наукового обґрунтування шляхів підвищення ефективності його реалізації (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження Львівського інституту ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія*

управління персоналом» від 10.04.2024 р.);

– *навчальному процесі* – під час підготовки навчальних матеріалів, з метою підвищення якості викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративна діяльність», задля підготовки якісної навчально-методичної літератури, зокрема підручників, посібників, конспектів лекцій, методичних вказівок, покращення викладання лекцій, проведення семінарських занять з цих навчальних дисциплін (*довідка про використання в навчальному процесі Національного університету «Львівська політехніка» результатів дисертаційного дослідження від 09.04.2024 р. № 67-01-664*);

– *правотворчій сфері* – для удосконалення нормативно-правової основи публічного управління та судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні;

– *правозастосовній діяльності* – задля покращення реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні (*довідка про практичне використання результатів дисертаційного дослідження Львівського окружного адміністративного суду від 09.04.2024 р.; довідка про практичне використання результатів дисертаційного дослідження Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області від 09.04.2024 р.*).

Особистий внесок здобувача. Дисертація відображає результати самостійної роботи, власного наукового пошуку, а результати його здійснення є особистим напрацюванням, авторським здобутком. Використання результатів наукових здобутків інших авторів супроводжуються відповідними посиланнями на використані джерела. У роботі використано лише власні ідеї, викладені у наукових працях.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертації оприлюднено у доповідях на науково-практичних заходах, конференціях, зокрема: «*Правові, соціально-психологічні та інформаційні*

процеси в контексті державотворення в процесі євроінтеграції» (м. Львів, 8–9 лютого 2016 р.); *«Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави»* (Львів, 30 травня 2016 р.); *«Проблеми реалізації і захисту соціальних прав в Україні»* (м. Львів, 27 квітня 2018 р.); *«Стратегія екологічної безпеки України соціально-економічний та правовий вимір»* (м. Львів, 11 травня 2018 р.); *«Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави»* (м. Львів, 30 травня 2018 р.); *«Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір»* (м. Львів, 17 травня 2019 р.); *«Рівність у праві: історична ретроспектива і сучасність»* (м. Львів, 6 грудня 2019 р.); *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції* (м. Львів, 9 грудня 2019 р.); *Адвокатура в умовах сучасних змін* (м. Львів, 09 жовтня 2020 р.); *«Адвокатура в умовах сучасних змін»* (м. Львів, 22 жовтня 2021 р.); *«Адвокатура в умовах сучасних змін»* (м. Львів, 21 жовтня 2022 р.); *«Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір»* (м. Львів, 19 травня 2023 р.); *«Адвокатура в умовах сучасних змін»* (м. Львів, 20 жовтня 2023 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображені у 47 наукових публікаціях, з них 3 монографії, 22 статті у наукових фахових виданнях України, 5 статей у виданнях, які включені до наукометричних баз Scopus /Web of Science, а також 17 тез доповідей на конференціях та інших науково-практичних заходах, які констатують апробацію результатів дисертації. Загальний обсяг публікацій становить 59,82 друк. арк., з яких автору належить 41,43 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, які містять 17 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (670 найменувань) та 13 додатків (на 51 сторінці). Повний обсяг дисертації становить 514 сторінок, з них 363 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1

НАУКОЗНАВЧИЙ ВИМІР ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

1.1 Історіографія дослідження проблеми судового контролю у сфері публічного управління в Україні

Формування історіографічної основи дослідження судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні є запорукою якості проведення наукового пізнання окресленої в дисертації проблеми з огляду на різні умови формування наукової думки, передумовою глибокого розуміння її впливу на розвиток законодавства та правозастосовної практики, усвідомлення проблем розвитку законодавства та практики його застосування в окресленій сфері.

Історіографія дослідження дає змогу зрозуміти особливості формування проблемного поля застосування судового контролю у сфері публічного управління в Україні, історичну зумовленість наукових праць, що наявні у вітчизняній та іноземній науці, дотичних до нього, усвідомити історичну зумовленість проблематики судового контролю у досліджуваній сфері.

Розрізненість, полісистемність та непослідовність наукового дослідження проблеми публічного управління, судового контролю у сфері публічного управління в Україні, мінливість законодавства, сучасна зміна наукових поглядів щодо ролі та місця державних інституцій в житті суспільства, трансформація державного управління у публічне, що пов'язано з тривалим шляхом його розвитку, інституціоналізація судових органів як суб'єктів захисту правових можливостей громадян та гарантування публічно-правових інтересів суспільства є чинниками, що суттєво впливають на формування історіографічної основи дослідження.

З огляду на ці чинники, можна виокремити п'ять основних напрямів наукових досліджень, дотичних до проблемного поля вивчення. Історіографічна основа дослідження окресленого у дисертації напрямку судового контролю може бути представлена такими блоками: блок наукових праць, в яких представлено загальнотеоретичні й історико-правові аспекти процесу формування публічного управління загалом, модернізації державного управління та укорінення концепції публічного управління; блок наукових досліджень, що стосуються інституціоналізації судових органів, розвитку судової системи України і діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту правових можливостей громадян та гарантування публічно-правових інтересів суспільства; блок праць науковців, проблемним полем вивчення у яких є загальні питання здійснення судового контролю щодо діяльності органів публічного управління; блок наукових праць, в яких представлено особливості судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній, фінансово-економічній, адміністративно-політичній сфері; блок наукових досліджень, присвячених різним проблемам реалізації судового контролю у сфері публічного управління та напрямам адаптації іноземного досвіду у досліджуваній сфері.

Першим важливим структурним елементом історіографічної основи дослідження є блок наукових праць, в яких представлено загальнотеоретичні й історико-правові аспекти процесу формування публічного управління загалом, модернізації державного управління та укорінення концепції публічного управління.

Загальнотеоретичні аспекти формування проблемного поля публічного управління можна пов'язати з працями низки вітчизняних та іноземних вчених.

Питання державного управління були предметом наукового дослідження різних представників вітчизняної та іноземної науки, зокрема таких, як Бернар Гурне [1], Райт Глен [2], В. Цветков [3].

При цьому предметом наукового пізнання доволі часто ставали окремі напрями державного управління, зокрема державне управління в соціальній сфері [4], у сфері охорони здоров'я [5], у екологічній сфері [6], економічній сфері [7], фінансовій складовій економічній сфері [8], сфері освіти [9], сфері інформаційної безпеки [10], зокрема й кібербезпеки [11] та інші [12].

Потреби оновлення державних інституцій, трансформації державного апарату сприяли пошуку нових підходів до вирішення проблем державного управління.

До вагомих наукових робіт можна віднести праці, в яких автори присвячували увагу модернізації державного управління, адаптації європейського досвіду у цій сфері, впровадження світових моделей державного управління загалом. Така тематика піднімалася у низці праць, авторами яких є Ю. Ковбасюк, К. Ващенко, Ю. Сурмін [13], С. Загороднюк, П. Крайнік, Х. Дейнега [14], А. Афонін, Я. Бережний, О. Валевський [15], А. Чечель, Є. Хлобистов [16], Я. Гонціяз [17].

Не менш важливими для вітчизняної науки є результати дисертаційних досліджень, отримані представниками різних напрямів вітчизняної науки, присвячені удосконаленню державного управління, зокрема таких авторів, як О. Белінська [18], С. Дубовик [19], Т. Забейворота [20], А. Замогильний [21], Ю. Ковалевська [22], Л. Пісьмаченко [23], Л. Полякова [24].

Також було опубліковано низку праць, основні ідеї яких стосувалися вироблення теоретико-правового та практичного підґрунтя для удосконалення діяльності органів публічного управління, різних аспектів діяльності таких інституцій, вдосконалення системи органів публічного управління, поточних викликів та майбутніх тенденцій адаптації правил країн Європейського Союзу,

впливу глобалізаційних процесів на сферу публічного управління [25; 26; 27;28; 29].

У основі вітчизняних наукових досліджень, що ознаменували трансформацію наукових підходів щодо управлінської сфери, лежали праці відомих європейських та американських дослідників.

Серед таких слід згадати праці В. Вільсона, зокрема слід згадати статтю «Вивчення адміністрування», представлену автором у 1887 р., у якій автором пропагувалися ідеї ліквідації корупції, покращення роботи державних службовців, захисту суспільних інтересів, деполітизації державної служби, функціональної та структурної сепарації бюрократії й політичної влади [30].

У продовження цих ідей Ф. Гудноу, автор праці «Політика та адміністрування», цілком слушно, констатував, що політику слід асоціювати з представництвом державної волі, у той час, коли адмініструванню належить роль реалізації такої волі [31, с. 73].

Адаптація таких підходів служили знеособленню управлінських інституцій й їхніх процедур за рахунок детального регламентування управлінських процесів [32].

Вітчизняні вчені відзначають найважливіші концепції управління, розроблені європейськими та американськими вченими, які лягли в основу сучасного розуміння публічного управління. Серед таких концепції «Public Management», «Welfare State»; «Minimal State»; «Corporate Governance»; «Socio-Cybernetic System»; «Networked Government» [33, с. 5], «Old Public Management», «New Public Management» та «Good Governance» [34, с. 93-94].

У основі концепції «Old Public Management» лежать наукові погляди Фредеріка Тейлора, автора низки публікацій: «Відрядна система», «Цеховий менеджмент», «Принципи наукового менеджменту» [35].

Вчення цього автора заклали основу для впровадження науково обґрунтованих методів у сферу публічного управління, сприяли відмові від авторитарного підходу до організації управлінських процесів [36; 34, с. 82-

83].

Концепція «New Public Management» була ознаменована працями А. Файоля, в яких докорінно було переглянуто усталені підходи до визначення функцій управління. Цим автором виокремлювалися найважливіші функції передбачення, організації, розпорядження, координації й контролю [37].

Як відзначають науковці, новий підхід до управління, представлений автором концепції «New Public Management», вирізнявся прагненням віднайдення балансу між централізованим підходом та свободою [38, с. 20], адаптації у загальнодержавні управлінські процеси підходів управлінської організації, що ефективно себе зарекомендували у підприємницькій діяльності [39, с. 5], методів корпоративного управління [40]. При цьому впровадження такої управлінської концепції було б неможливим без розширення у державі процесів приватизації, активізації дерегуляційних процесів, автономізації державних управлінських інституцій, впровадження конкурентних засад у діяльність адміністративних органів, використання методів менеджменту, запозичених з комерційної сфери [41, с. 9; 34, с. 90].

Практична адаптація заявлених ідей в Європі відбулася з впровадженням концепції «Good Governance». Вона почала активно застосовуватися з ХХІ ст. країнами, що були членами ООН, МВФ, Світового банку. У її основі лежали ідеї покращення механізмів захисту правових можливостей членів суспільства, формування довірливих відносин між державою та суспільством. Суспільство визнавалося партнером держави, а державні інституції наділялися можливістю використання гнучких механізмів, завдяки яким можуть вирішуватися суспільні проблеми та надаватися адміністративні послуги [42, с. 73].

Питання державного управління досить широко висвітлювалися у вітчизняній юридичній науці після здобуття незалежності нашої держави.

Дослідниками цього наукового напрямку були В. Авер'янов, В. Дерещь, А. Школик та інші [43; 44].

Важливо зазначити, що ці вітчизняні представники юридичної науки у своїх працях присвячували особливу увагу дослідженню європейських концепцій державного управління, адаптації іноземного досвіду європейських країн у сфері державного управління та модернізації правових засад його здійснення. Особливу увагу представники юридичної науки присвячували покращенню надання адміністративних послуг державою, удосконаленню адміністративних процедур й наголошували на «людиноцентристській» спрямованості доктрини адміністративного права й державного управління, розвитку їхньої «адміністративно-сервісної» складової [43].

Серед вагомих наукових праць у цій сфері слід згадати дисертації, присвячені різним юридичним аспектам управлінських відносин та сучасній системі органів держави, їхньому удосконаленню, зокрема таких вчених як Ю. Бурило [45], В. Дерещь [46], В. Доманський [47], О. Губрієнко [48], А. Манжула [49], А. Новицький [50], Н. Панова [51], О. Рябченко [52], С. Скриль [53].

Концепція публічного управління укорінилася у вітчизняній юридичній науці у зв'язку з потребою перегляду усталених підходів до вирішення управлінських завдань нашої держави.

Загалом вперше термін «публічне управління» згадується у 1972 у англійській науковій літературі (у перекладі «public management») в якості інструменту покращення процесу використання ресурсів задля ефективної реалізації державної політики [54, с. 15].

Науковці сформували вітчизняну концепцію публічного управління на противагу застарілим управлінським теоріям радянського періоду. Вона символізувала оновлення підходів до пошуку ефективних інструментів впливу на систему суспільних відносин загалом й на її ланки.

Як слушно зазначають О. Босак, І. Личенко, формування оновленої концепції організації управлінських процесів у державі пов'язано з активним застосуванням у наукових працях терміна «публічне управління».

У науковій літературі дедалі частіше можна знайти термін «публічне управління» замість характерного для попередніх періодів терміна «державне управління» [55; 56; 57]. Він уособлює різні процеси й процедури, в яких відчутно посилено інтеграційні, комунікативні зв'язки держави і суспільства, поглиблено соціалізацію та захист правових можливостей членів суспільства [58].

З цього приводу О. Босак зазначає, що оновлена форма управління зумовлена потребою удосконалити функціонування організаційних структур й процедур, що використовуються державою в управлінській сфері [59].

Як відзначила І. Личенко, перехід до нової ідеології управління та нове розуміння функцій державних інституцій були зумовлені змістом Концепції адміністративної реформи в Україні, затвердженої Указом Президента України від 22 липня 1998 р. № 810/98 [60; 61, с. 178-179].

До вітчизняних праць, в яких йдеться про трансформацію сучасного державного управління, становлення концепції публічного управління належать праці В. Авер'янова, В. Дерещ, А. Школика [43; 44], І. Личенко [61, с. 178-179], Б. Мельниченко [34], М. Міненко [62] та інших.

Модернізація управлінських процесів у нашій державі ознаменована переходом до нових принципів управління суспільством, орієнтацією на отримання потрібних результатів, відмовою від вкрай бюрократично обтяжливих процедур, авторитарних управлінських підходів минулого, зменшення обсягу владних повноважень, якими держава наділяє свої інституції, та вкорінення більш гнучких методів функціонування, підвищення якості надання потрібних суспільству адміністративних послуг [62].

Серед сучасних праць, присвячених проблемам публічного управління, слід згадати доробки низки науковців, зокрема таких як А. Береза [63], О. Босак [64], І. Грицьак [65], Р. Войтович, П. Ворона [66], Т. Карабін, Я. Лазур,

М. Менджул, П. Трачук [67], Ю. Ковбасюк, В. Трощинський, М. Білінська [68], О. Оболенський [69], Н. Обушна [70], Т. Стадниченко, Ю. Ліснєвська [71], С. Чернов, В. Воронкова, В. Банах, О. Соснін, П. Жукаускас, Й. Ввайнхардт, Р. Андрюкайтене [72], О. Черчатий [73].

Цікавими для сучасного періоду є праці, в яких автори присвячують увагу особливостям публічного управління в період війни в Україні. Цілком слушно, що в такий складний для держави період особливо важливим стає не лише гарантування прозорості процесів публічного управління, але й забезпечення національної, в тому числі й інформаційної безпеки, удосконалення механізмів контролю [74].

В усіх згаданих працях йдеться про оновлення наукових підходів до управлінської діяльності, перегляд принципів управлінських відносин держави та суспільства, посилення ролі членів такого суспільства в управлінських процесах та про важливість захисту їхніх прав та законних інтересів, покращення публічно-сервісної діяльності, процедур надання адміністративних послуг та управлінських процедур загалом, тощо.

Другий важливий блок наукових досліджень стосується інституціоналізації судових органів, розвитку судової системи України та діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту прав, свобод та законних інтересів громадян та гарантування публічно-правових інтересів суспільства.

Судова система України пройшла тривалий шлях становлення. Історико-правові аспекти діяльності судової влади були предметом вивчення багатьох вчених.

Питання історії сучасного судоустрою були предметом вивчення представників юридичної науки у різні часи. Серед вагомих праць, що лягли в основу сучасних досліджень слід відзначити наукові доробки таких авторів, як А. Лазаревський [75], О. Левицький [76], А. Пашук [77], А. Слабченко [78].

Цінними є результати дослідження питань філософсько-правового сприйняття поняття справедливості та ролі судових інституцій у різні історичні періоди [79].

Завдяки працям О. Бирковича [80], Н. Голубевої [81], О. Кондратюка [82], В. Кульчицького, М. Настюка, Б. Тищика [83], М. Левчук [84], Д. Міллера [85], І. Назарова [86], В. Панченко [87], О. Самойленко [88], О. Таваткиладзе [89], І. Черкаського [90], А. Француза, О. Гаряги [91] та багатьох інших можна стверджувати, що судова система на території сучасної України була сформована під значним впливом організації судоустрою держав, до яких входили її землі.

Особливістю судової влади за часів Київської Русі було нерозривне поєднання адміністративної й судової влади, а судові справи вирішувалися князем спільно з боярам, посадниками у містах та волостелями у волостях. Притаманним для українських земель того часу був і вотчинний суд, що реалізовував право феодала щодо людей, на яких поширювалася його влада. Судові справи, які стосувалися діяльності церкви, також розглядалися церковними органами, у тому числі митрополитом, єпископами, ігуменами [83, с. 31].

Особливості функціонування церковних судів надзвичайно ретельно відображені у дисертації М. Левчук. Авторка виокремила основні особливості церковного суду тієї історичної доби. До основних особливостей вона віднесла можливість розгляду такими судами цивільних, кримінальних справ, тісний зв'язок положень канонічного права й світської князівської правотворчості, що суттєво впливали на прийняті рішення у справах, які розглядалися такими судами; узгодженість практики застосування законодавства з тією, що була у світських судових інституціях того часу; можливість застосування фінансових покарань поряд з церковними; реалізацію судової влади винятково духовенством; чітку визначеність судової юрисдикції. М. Левчук стверджує, що ці суди були наділені чітко визначеною

персональною, предметною, територіальною юрисдикцією. На противагу цим судам, юрисдикція у інших світських судових інстанціях не була чітко визначеною. При цьому вони діяли як церковні інституції з можливістю прийняття судових рішень, що мали таку ж юридичну силу, як і рішення світських судів [84, с. 9].

Входження українських земель до складу Великого князівства литовського та Польщі суттєво вплинуло на судову систему цих земель.

Поступово на території українських земель, які входили до складу Польщі, була впроваджена польська система станово-шляхетських судів. Зокрема створено земські, гродські, підкоморські суди. Діяли також міські, сільські та домініяльні суди [92, с. 665-670].

Як відзначають В. Кульчицький, М. Настюк, Б. Тищик, у зв'язку з реформою, яка була проведена у XVI ст., остаточно була ліквідована привілейована підсудність князів, бояр, натомість для вирішення судових справ, що виникали між представниками шляхти, були сформовані гродські (замкові), підкоморські суди, земський суд та шляхетський трибунал, а з початку XVII ст. почав діяти суд асесорів, який своїми функціями замінив суд Великого князя [83, с. 67-68].

Вплив Речі Посполитої зумовив формування низки судів, що діяли й у період Гетьманщини у XVII столітті, зокрема серед таких земські, повітові, міські, підкоморські й міщанські у містах, козацькі суди, суди духівництва.

Слід згадати результати наукового дослідження копних судів на українських землях, отримані М. Бедрієм. Його наукова розвідка була присвячена комплексному дослідженню феномену копних судів та здійснення ними судочинства у х XIV–XVIII ст. Дослідник, цілком виправдано, стверджує, що копний суд був демократичним звичаєво-правовим інститутом українського народу [93, с. 212-213].

І. Назаров акцентував, що такі суди були наділені спеціалізацією з огляду на специфіку суб'єктів звернення [86, с. 13].

У сучасних умовах особливий інтерес викликають дослідження розвитку державних інституцій, у тому числі судів, періоду формування української держави в ході визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького (1648–1657 рр.). Вагомим дослідженням судової системи цього періоду є дисертація О. Бирковича під назвою «Судова система української держави (Гетьманщини) 1648–1657 рр.», в якій автор дійшов висновку, що судовій системі цього періоду були характерними високий ступінь централізації, взаємної підпорядкованості судових інституцій, що автором сприймається як вагомий доказ відповідності потребам, що постали перед українською державою у цей складний історичний період. Судовій системі того часу була характерною чотиріступенева будова. Найвищий рівень складали Гетьман та козацька старшина, що могли вирішувати судові справи, другу ланку формували полкові суди, третю – суди, що створювалися на території сотень (у містах і селах). Також були сформовані спеціалізовані суди [80, с. 11].

Після визвольної війни (1648–1657 рр.) відбулася докорінна зміна судової системи, ліквідація польської адміністрації та судової системи. А. Пашук виділив два періоди у історії розвитку судової системи того часу. Перший етап він окреслив періодом від 1648 року до 1763 року, а часові рамки другого періоду детермінував 1763 – 1783 роками [77, с. 23].

Розвиток козацтва і тогочасної держави укріпив вагому роль курінних судів, судів сотень, полкових і Генерального суду для українського суспільства тієї історичної доби.

Входження українських земель до Російської імперії у кінці XVIII – на початку XIX ст. ознаменувалося виокремленням судової влади, що сприймалася нарівні зі законодавчою й виконавчою, та відзначилося інституалізацією різних судових інстанцій.

Важливими нормативними актами, що визначали основи організації судоустрою та особливості реалізації судової влади були наступні

кодифіковані правові документи: «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., «Суд і розправа у правах малоросійських» 1750 р., «Екстракт малоросійських прав» 1767 р.

На початку ХІХ ст. на території лівобережних земель, що увійшли до Російської імперії були створені станові суди. Як відзначають історики, судова влада сконцентрувалася в руках чиновників-дворян, була пронизана корупцією та затягуванням розгляду справ. У повітах було сформовано для дворян й селян земські суди, а у містах – магістрати та ратуші. Дугою інстанцією стали губернські суди. Також діяли совісні й надвірні суди, а у Одесі діяв комерційний суд. Схожа судова система була й на правобережжі, в Київській, Волинській, Подільській губерніях. Судова система цих регіонів охоплювала повітові, підкоморські суди, магістрати, ратуші й головний суд (апеляційна інстанція) [83, с. 117].

Слід відзначити, що попри вагоме історико-правове значення праць радянського періоду, в яких висвітлювалися особливості реалізації судової влади та судочинства, що було сформоване на лівобережній Україні в VII–ХVІІІ ст., слід визнати, що умови написання цих праць накладали на їхній зміст вагомий пропагандистський відбиток, а самі наукові положення були виконані в дусі радянської ідеології, великодержавності, викривленого бачення історії, супроводжувався пропагандою винятковості російського впливу на систему судів в Україні. Проте, навіть у таких працях автори дійшли висновку, що цей історичний період особливо вплинув на соціально-політичний та культурний розвиток українського суспільства [77].

Устрій судових установлень від 20 листопада 1864 р. ліг в основу оновленої судової системи, в якій було сформовано мирові суди, з'їзди мирових суддів, окружні суди, судові палати та Урядовий Сенат, що виконував функцію касаційного суду [86, с. 12-18].

Окремо слід згадати дослідження вітчизняних вчених, які присвятили свої роботи періоду змін судової системи України після судової реформи 1864

р. Зокрема А Француз, О. Гаряга та інші вчені стверджують, що перші спроби впровадити зміни можна було відслідкувати ще задовго до проведення реформи. Зокрема у 1857 р. було створено проєкт Статуту цивільного судочинства, в якому авторами закладено пропозицію щодо скорочення системи судів, запровадження принципу змагальності. На реформування тогочасної судової системи було скеровано роботу відповідних комісій. Судова реформа ознаменувалася прийняттям низки правових актів, зокрема таких як «Заснування судових установлень», «Статут цивільного судочинства», «Статут кримінального судочинства», «Статут про покарання, які накладаються мировими судьями» [91, с. 15].

Судова реформа передбачала створення мирових й загальних судів, котрі поділялися на окружні суди і судові палати. Судами першої інстанції були мирові й окружні суди, водночас судами другої інстанції визнавалися судові палати й мировий з'їзд. Усі зміни послужили демократизації та модернізації судових процедур, відзначалися впровадженням нових засад судочинства, зокрема змагальності, гласності, неупередженості розгляду справ [91, с. 17].

О. Самойленко дійшла висновку, що з впровадженням реформи відбулася суттєва русифікація українського суспільства та інституцій держави, чинність Литовського статуту та сформованих на його основі сеймових конституцій й іншого законодавства попередніх періодів скасовувалася. На всю територію українських земель поширилося законодавство Російської імперії, а система судочинства ставала уніфікованою. Водночас судова система стикнулася з нестачею кваліфікованих кадрів, недостатністю фінансування та іншими проблемами [88, с. 24, 26].

Аналізуючи судовий уклад, А. Гасанова, спираючись на праці інших дослідників, стверджує про надзвичайну обмеженість функціонування адміністративної юстиції. Функція розгляду таких справ покладалася на інституції квазісудового характеру. У ті часи розглядалася невелика кількість спорів щодо відносин публічно-правового характеру (зокрема щодо

податкових відносин, порушення поліцейських постанов). При цьому правом розгляду наділені були спеціально створені адміністративні органи, зокрема змішані губернські присутствія. Другою інстанцією вважався Сенат, що теж виконував квазісудові функції. Спеціальних адміністративних судів судова система того часу не мала [94, с. 108-109].

Не менш кардинальних змін зазнала й судова система на українських землях, що увійшли до складу Австро-Угорщини. Дослідником цього періоду в українській науковій історико-правовій науці слід вважати О. Кондратюка, який у своєму дисертаційному дослідженні звернувся до дослідження судової системи й судочинства, що діяли на території нашої держави, що входила до складу Австро-Угорщини у період 1867–1918 років. Він дійшов висновку, що судова реформа Австро-Угорщини, яку ознаменувало прийняття 21 грудня 1867 Конституційного закону про судову владу, торкнулася практично всіх українських земель, що входили до її складу. Її зміст був зорієнтований на бажання тогочасної влади уніфікувати правові норми і державні інституції на території всієї імперії.

О. Самойленко стверджує, що результатом реформи стало формування на єдиних організаційних, компетенційних засадах скоординованої системи загальних судів. При цьому уніфікація стосувалася й вимог до судової процедури, правових документів, що ухвалювалися судами, кадрових вимог до суддівського корпусу. Судова система охоплювала загальні й спеціальні суди. Процес реформування судової системи тривав кілька років. У 1850 р. було створено повітові суди як судові інституції першої інстанції, натомість складні цивільні справи для розгляду у першій передавалися крайовим судам, які функціонували у Галичині і Буковині, а у 1855 році засновано Вищий крайовий суд у Львові. Тогочасна судова система Австро-Угорщини передбачала діяльність судів присяжних, створених у 1867 році. Їхня діяльність стосувалася розгляду справ щодо злочинів політичного характеру та понад двадцяти двох видів тяжких злочинів, за які передбачалося покарання

у вигляді позбавленням волі понад п'ять років. Тогочасні військові судові інституції охоплювали військові суди, вищий військовий суд та верховний військовий трибунал. У Львові також був створений промисловий суд, сформований у 1896 році [94].

Серед дослідників радянського періоду інституціоналізації судових органів слід відзначити М. Булкат [95], В. Гринюка [96], І. Камінську [97], Д. Сусло [98] та інших.

Зокрема В. Гринюк зазначив, що великий вплив на тогочасну судову систему мали складні історичні події, специфіка тоталітарного режиму. Як наслідок, сформувалася псевдосудова система, що була повністю підконтрольна виконавчим органам РРФСР. Нова судова система почала формуватися з прийняттям постанови Народного Секретаріату в галузі судочинства «Про введення народного суду на Україні» від 4 січня 1918 року та Положення Народного Секретаріату «Про революційні трибунали» від 25 січня 1918 р. [96].

І. Камінська зазначає, що на початку становлення радянської влади судова система була представлена двома інституціями народними судами й революційними трибуналами. Також були сформовані у складі Наркомату внутрішніх справ УСРР надзвичайні комісії, що відігравали роль псевдосудових органів, компетенція яких стосувалася розгляду справ, у яких громадяни звинувачувалися у контрреволюційній діяльності, саботажі, спекуляції [98]. Цілком слушно відзначила М. Булкат, що в радянській правовій та судовій системі демократично-правові стандарти були знівельовані [95, с. 13].

Становлення радянської правової системи відзначилося відсутністю адміністративної юстиції. Розгляд адміністративних справ покладался у різний час на систему адміністративного нагляду, Центральне та місцеве Бюро скарг, Національний комітет державного контролю, Робітничо-селянську інспекцію, а у 1923 р. було створено Головний дисциплінарний суд та дисциплінарні суди

при губернських (обласних) виконкомах. Посилення репресивних процесів та формування командно-адміністративної системи на довгий період зупинили процес формування судового контролю в управлінській сфері. З 50-х років розпочався процес поступового повернення до реалізації судового контролю у житловій, земельній, фінансовій та інших сферах [99, с. 109-110].

Радянська судова система пройшла тривалий історичний шлях. Проте протягом довгого часу суди діяли за принципом нівелювання принципів верховенства права, справедливості, підміни законності доцільністю, а за рішеннями тогочасних псевдосудових органів у безліч громадян опинилися у концтаборах та підлягали виселенню у віддалені регіони країни.

Основними особливостями судової системи стало наділення її функціями інструмента репресій та переслідувань громадян, які могли у будь-який спосіб бути загрозою тоталітарному режиму радянської влади. У багатьох випадках функції судів виконували НКВС, НКДБ, МВС, МДБ. Як відзначає В. Боковня, судові органи стали відсунутими на другий план [100, с. 5-8].

У 1930 році було ліквідовано окружні суди і сформовано міжрайонні суди. З 1932 року судову систему склали народний суд, обласний суд, Верховий Суд УСРР [101, с. 8].

Друга світова війна ознаменувала створення військових трибуналів. Так були створені військові трибунали Червоної армії, ВМФ, НКВС, залізничного, водного транспорту, обласні суди теж були перетворені на військові трибунали [83, с. 243].

У грудні 1958 року було затверджено «Основи законодавства про судоустрій Союзу РСР, союзних і автономних республік» Верховною Радою СРСР. Як наслідок, був прийнятий закон «Про судоустрій Української РСР» 30 червня 1960 року Верховною Радою УРСР. Прийняття цих актів було важливим кроком на шляху удосконалення судової системи.

Відповідно до цих нормативно-правових актів основними судовими інституціями стали Верховний суд Української РСР, обласні суди, районні

(міські) народні суди .

У особливих випадках, у разі складності чи важливості справи, що була підсудна районному (міському) суду, розгляд справи міг здійснюватися Верховним судом Автономної Республіки Крим, обласними, Київським та Севастопольським міськими судами. Зокрема Київським міським судом у 1976 р. було розглянуто 161 справу, у 1977 р.– 96, 1978 р. – 121, 1979 р. – 144, 1980 р. – 137 справ [102].

О. Рисін відзначає, що у радянський період було намагання зафіксувати у чинному законодавстві положення, що стосувалися судового контролю за діяльністю посадових осіб, забезпечували можливість визнання незаконною діяльності, яка була пов'язана з перевищенням владних повноважень, чи такої, що обмежувала права й свободи громадян. Свідченням цього є зміст ст. 58 Конституції СРСР 1977 р. та ст. 56 Конституції УРСР 1978 р. Однак цей автор наголошує на декларативності змісту таких положень. Закон, який регламентував порядок втілення цих конституційних положень, був прийнятий в СРСР значно пізніше, зокрема 30 червня 1987 р., та мав назву «Про порядок оскарження в суді неправомірних дій посадових осіб, обмежують права громадян». Проте цей закон теж був позбавлений досконалих механізмів реалізації та не набув належної реалізації на практиці. Певні зрушення відбулися лише наприкінці 80-х років з прийняттям Законів СРСР «Про порядок оскарження в суд неправомірних дій органів державного управління і посадових осіб, які обмежують права громадян» від 02 листопада 1989 р. та низки інших нормативно-правових актів [103].

Серед сучасних дослідників судової системи слід відзначити таких, як С. Бондар [104], О. Бурак [105], І. Винокурова [106], П. Вовк [107], О. Гаркуша [108], М. Запорожець [109], В. Коваль [110], В. Кривенко [111], Р. Куйбіда [112], Н. Литвин [113], С. Обрусна [114], О. Овсяннікова [115], О. Прокопенко [116], Д. Притика [117], А. Руденко [118], О. Свида [119], В. Тильчик та інші [120].

Важливими у сучасних умовах є дослідження, присвячені окремим

напрямам діяльності судових органів в Україні та зарубіжних країнах [121; 122; 123;124].

Свої праці сучасні автори присвячують характеристиці правового статусу судових органів [120; 125], організаційно-правовим засадам забезпечення їхньої діяльності [103], реалізації судами правозахисної функції, особливостям становлення та перспективам розвитку судів [119; 126], проблемам, що виникають в діяльності цих державних інституцій [123], питанням адаптації іноземного досвіду у сфері формування та реалізації ефективної системи правосуддя в світі [127] та іншим важливим питанням функціонування судової системи.

Цілком слушним є виділення кількох етапів розвитку судової системи незалежної України, зокрема перший етап авторами визначається періодом з 1990 до 1992 року і характеризується як період адаптації до нових умов. При цьому відзначається, що, не дивлячись на проголошення незалежності України, правова регламентація судової діяльності успадкувала радянські організаційно-правові засади. Відсутність швидких реформ призвела до успадкування залежності судової влади від виконавчої. При цьому судовій системі була характерна відсутність потрібної інстанційності, спеціалізації судових органів, недосконалість кадрового добору суддів. Другий етап, що тривав з 1992 до червня 1996 року, характеризується поступовим оновленням нормативно-правової основи діяльності судових органів. Зокрема суттєвий вплив на судову систему справило прийняття Концепції судово-правової реформи в Україні [128] та Конституції України [129] у 1996 році. Третій етап визначений періодом з 1996 до 2001 року як такий, що найбільш повно охоплює зміни судової системи, ознаменовані прийняттям Конституції України. Цей період відображає процеси інституалізації Конституційного Суду України, апеляційних та місцевих судів, Вищої ради юстиції, демократизацію судового процесу у кримінальному та цивільному судочинствах. Четвертий етап датується 2001-2022 роками й ознаменований

проведенням «малої судової реформи», зокрема прийняттям низки законів, що служили покращенню законодавства у сфері судочинства та судоустрою. П'ятий етап (2002-2006 роки) відзначився подальшим оновленням законодавства, бажанням реформувати апеляційну та касаційну ланки судової системи, окреслити перспективу створення системи адміністративних судів, організаційно-правовим становленням державної судової адміністрації. Шостий етап тривав з 2006 до 2010 року та визначається як складний період стагнації судової системи, для якого були характерними незавершеність судової реформи, непрозорість судової діяльності та перевантаженість судової системи. Сьомий етап розпочався у 2010 році з ухвалення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [130] та є найбільш вагомим для вітчизняної судової системи, оскільки пов'язаний зі завершальним формуванням сучасної судової системи [131].

Важливою особливістю цього періоду є активне оновлення чинного законодавства, яке стосується судової системи. Серед основних нормативно-правових актів, які стали основою оновленої судової системи, є Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки [132] та закони України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» [133], «Про очищення влади» [134], «Про забезпечення права на справедливий суд» [135].

Важливо, що дослідники окресленого напрямку наукового дослідження вважають, що найважливішою умовою розвитку судової системи повинна стати транспарентність судової влади, тобто такий рівень її організації, що гарантує членам суспільства вільний доступ до правосуддя й судових процедур, рішень, які приймаються судовою владою, інформування про кадрові процедури, особливості функціонування інституцій суддівського самоврядування. Інформування повинно стати основою реалізації контролю за судовою владою, а обсяг інформації має бути достатнім для комплексного розуміння суспільством стану судочинства у державі та особливостей

реалізації окремими судами та судьями правосуддя [115, с. 9].

Представники адміністративно-правової науки у своїх наукових працях дослідили різні аспекти інституціоналізації судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту прав, свобод та законних інтересів громадян. Серед вагомих досліджень слід відзначити праці низки вчених, зокрема таких, як І. Бородін [136], О. Бачеріков [137], П. Вовк [138], Ю. Георгієвський [139], Ю. Гридасов [140], О. Константий [141], О. Константий [142], А. Руденко [118]. Окремі праці присвячені взаємодії суду з адвокатським корпусом [143].

Вагомими є дослідження, що стосуються діяльності сучасних судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту правових можливостей громадян й гарантування публічно-правових інтересів суспільства. Серед таких праць слід згадати наукові доробки низки таких вітчизняних авторів, як О. Андруневчин [144], О. Грицаєнко [145], О. Капля [146], О. Константий [147].

О. Грицаєнко констатував, що ефективність судового захисту правових можливостей членів суспільства залежить від обраного способу захисту. Позивач, звертаючись до адміністративного суду, перш за все, повинен врахувати природу порушеного права. При цьому компетенція суду дає змогу не лише вирішити публічно-правовий спір, але забезпечити захист правових можливостей особи від незаконних дій суб'єкта владних повноважень, забезпечити поновлення порушених прав найефективнішим чином [145, с. 55-57].

Особливу увагу питанню захисту правових можливостей в адміністративному судочинстві приділяв О. Константий. Він дійшов висновку, що надзвичайно важливим для визначення права на захист в адміністративному судочинстві є застосування функціонального підходу, в основі якого лежить конструкція суб'єктивних правових можливостей як своєрідного «процесуального фільтра». Саме наявність суб'єктивних прав та

законних інтересів учасників певних публічно-правових відносин слугує основою доступу до правосуддя. Тільки порушення таких правових можливостей дає змогу звернутися до адміністративного суду для їхнього захисту, є пересторогою від необґрунтованого втручання адміністративного суду у сферу публічного управління [147, с. 156-157].

Водночас, досліджуючи особливості реалізації ефективного захисту прав і свобод особи в адміністративному судочинстві, О. Капля, цілком слушно, стверджує, що саме судовий адміністративний контроль є запорукою функціонування усього механізму захисту держави і суспільства від протиправної діяльності органів публічного управління [146, с. 27].

З огляду на зазначене, слід визнати, що наукова література, присвячена становленню судової системи України відзначається низкою ознак. Зокрема вона відображає широке коло питань еволюціонування судової системи. Водночас окремі сфери судового захисту є малодослідженими. Найбільш чисельний науковий доробок у цій сфері має теоретико-правову, історико-правову спрямованість, багато дисертаційних досліджень у цій сфері виконано за спеціальністю «судоустрій, прокуратура та адвокатура». Водночас не менш вагомими є результати представників адміністративно-правової науки, які досліджували захисту прав і свобод особи в адміністративному судочинстві. Увесь науковий доробок засвідчує складний процес еволюції судової системи нашої держави, наявність багатьох історично сформованих перешкод для її швидкого оновлення. Проте, більшість дослідників позитивно відзначають значну роботу, проведenu українською державою після 2010 року задля покращення вітчизняної судової системи, розвитку вітчизняного судочинства та посилення захисту прав та законних інтересів членів нашого суспільства.

Ще одним важливим блоком історіографічної основи дисертаційного дослідження є низка праць вчених, проблемним полем вивчення яких є загальні питання здійснення судового контролю за діяльністю органів публічного управління.

Вагому основу для аналізу судового контролю за діяльністю органів публічного управління склали праці вітчизняних авторів, що присвятили свою наукову роботу питанням контролю та державного контролю, змісту публічного контролю в сучасних умовах розвитку держави, класифікації цього контролю, розмежуванню судового та інших видів контролю. Серед авторів, що досліджували ці питання, слід відзначити таких, як В. Гаращук [148], А. Івановська [149], С. Косінов [150], В.М. Кравчук [151], В. Цепенда [152], В. Шестак [153] та інших.

Формулюванню обґрунтованих висновків слугують результати досліджень, націлені на визначення іноземного досвіду реалізації державного та судового контролю [154, с. 34-40].

Усі ці праці стали основою для вірного дефініювання категорії «судовий контроль» та дослідження різних аспектів його здійснення у системі публічного управління.

В окремих працях, цілком слушно, вченими відзначено найважливішу функцію судового контролю, що реалізується у сфері захисту прав і свобод особи [155, с. 364-368].

З цього приводу К. Ржепецька зазначила, що судовий контроль, який реалізується у сфері державного управління, є певним різновидом судової діяльності, що проявляється через пряму й опосередковану перевірку судом правомірності рішень державних органів, які приймаються ними під час управлінської діяльності, що становить зміст справи чи супроводжує вирішення певних правових спорів, та зумовлює можливість забезпечення законності у певній сфері суспільних відносин, їхньої охорони та відновлення порушених правових можливостей членів суспільства [155, с. 368].

До важливих наукових праць, що стосуються теоретичних питань здійснення судового контролю за діяльністю органів публічного управління, слід віднести наукові доробки, в яких сучасні автори концентрують свої зусилля на дефініюванні категорії «судовий контроль», визначенні різновидів

цього правового явища [156, с. 500], окресленні ролі судового контролю у гарантуванні прав та свобод членів нашого суспільства [157, с. 119], обґрунтуванні ролі судового контролю як важливої умови досягнення ефективності судових рішень [158, с. 15]. Вартими уваги є й праці, в яких науковці намагаються деталізувати компетенцію судових органів при прийнятті рішень, що реалізуються в рамках судового контролю [159, с. 266-270].

Серед досліджень загальних питань здійснення судового контролю за діяльністю публічного управління слід відзначити праці О. Михайлова [160, с. 136], С. Шила [161, с. 266-270] та Б Гудза [162, с. 68].

Цілком виправданою є увага науковців до організаційно-правових засад реалізації судового контролю. Цей напрямок наукового пошуку був обраний такими вченими, як Л. Сушко [163, с. 15], Е. Пронський, М. Колеснікова [164, с. 132] та іншими.

Наукові розвідки окремих авторів стосуються дослідження форм судового контролю у різних сферах суспільного життя. Зокрема О. Хотинська намагалася диференціювати форми судового контролю за виконанням судових рішень [165, с. 57-58].

Свої праці сучасні вчені також присвячують загальним питанням реалізації судового контролю в адміністративному судочинстві [166], у тому числі й за законністю адміністративної діяльності органів публічного управління [162], проблемам застосування судового контролю у діяльності публічної адміністрації [167, с. 148-152] та процесу виконання судових рішень [168, с. 181-182].

Наступним блоком наукових праць є наукові доробки, в яких представлено особливості судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній, фінансово-економічній, адміністративно-політичній сфері.

На жаль, цей блок наукових досліджень не є чисельним. Здебільшого автори концентрують свою увагу на теоретичних питаннях судового контролю чи розглядають його як загальну для адміністративного судочинства категорію, не виділяючи специфіку його реалізації у конкретних сферах життя суспільства (соціально-культурній, фінансово-економічній, адміністративно-політичній).

Лише окремі праці можна вважати основою для пізнання специфіки судового контролю у різних сферах життя суспільства.

Деякі питання судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній сфері в Україні досліджував В. Ільков [169, с. 319-323], О. Юнін [170, с. 15-21].

Зокрема О. Юнін, досліджуючи особливості реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціальній сфері, дійшов висновку, що очевидною у нашій державі є проблема невиконання судових рішень, що стосуються захисту соціальних прав громадян. Автор наголошує на потребі посилення уваги науковців та законодавця до проблеми судового контролю за виконанням таких рішень та резюмує, що при відсутності належної практики реалізації таких рішень держава не може вважатися правовою [170, с. 19].

Окремі аспекти судового контролю за діяльністю органів публічного управління у фінансово-економічній сфері в Україні були предметом вивчення О. Савчука [171, с. 171].

До цього блоку наукових праць слід віднести й наукові дослідження, присвячені розгляду судових справ у адміністративно-політичній сфері. Серед представників цього напрямку наукових досліджень слід відзначити О. Бачерікова [137], В. Колесниченка [172].

Наприклад В. Колесниченко метою свого наукового пошуку визначив дослідження важливих проблем удосконалення судового контролю за діяльністю органів публічного управління, що стосується прав виборців, виборчих інтересів держави та суспільства [172, с. 2].

Важливим є блок наукових досліджень, присвячених різним проблемам реалізації судового контролю у сфері публічного управління та напрямом адаптації іноземного досвіду у досліджуваній сфері.

Проблемам судового контролю за діяльністю органів публічного управління окремі автори присвятили дисертаційні дослідження.

Зокрема О. Кондратьєв у своїй дисертації дійшов висновку, що судовий контроль слугує ефективним інструментом вирішення судовою владою колізій, що стосуються правової системи держави. У першу чергу, діяльність щодо реалізації судового контролю впливає на виявлення таких колізій та припинення протиправних правових актів. У своїй роботі цей автор здійснив аналіз світових моделей судового контролю, дослідив співвідношення судового контролю і правосуддя та представив класифікацію судового контролю [173].

Цікавим слід визнати дослідження М. Оніщука, присвячене проблем реалізації судового контролю за дискрецією суб'єкта владних повноважень [174, с. 6-15].

К. Рудой спробував окреслити перспективи розвитку судового контролю [175, с. 140-143].

А. Фокіна у своїй праці намагалася віднайти шляхи удосконалення форм такого контролю в адміністративному судочинстві [176, с. 263].

Вітчизняні автори неодноразово здійснювали спроби віднайти кращий іноземний досвід, адаптація якого в нашій державі здатна якісно покращити судовий контроль за діяльністю органів публічного управління. Наприклад О. Журавель досліджувала нормативно-правове регулювання функції судового контролю в іноземних державах [177, с. 51-56]. У цьому ж контексті виконані дисертаційні дослідження І. Назарова [178], О. Ригіної [179].

З огляду на все вищенаведене, слід визнати, що питання судового контролю за діяльністю органів публічного управління доволі широко висвітлювалося вітчизняними вченими. Можна стверджувати про широкий

перелік наукової літератури, яка дає змогу сформувати історіографічну основу дисертаційного дослідження, охоплює історико-правову, теоретико-правову, адміністративно-правову компоненти, що стосуються проблемного поля публічного управління, інституціоналізації судових органів як суб'єктів реалізації судового контролю, визначення правової природи судового контролю, його форм та різновидів, значення судового контролю як засобу адміністративно-правового захисту прав, свобод та законних інтересів громадян. Чисельність наукових праць, які стосуються загальнотеоретичних питань його здійснення дійсно велика. Проте у вітчизняній науковій літературі вкрай мало наукових досліджень, у яких обґрунтовано специфіку практичної реалізації такого контролю у різних сферах суспільного життя, зокрема в соціально-культурній, фінансово-економічній, адміністративно-політичній сфері. Недостатньою є й увага вітчизняних науковців до пошуку шляхів вирішення проблеми судового контролю у досліджуваній сфері та шляхів використання іноземного досвіду, законодавчого врегулювання судового контролю у цій сфері. Розвиток судової системи, трансформація публічного управління потребує оновлення розуміння судового контролю за діяльністю органів публічного управління, системного дослідження його проявів у різних сферах суспільного життя, опрацювання судової практики, виявлення проблем правозастосовної практики та шляхів їхнього подолання.

1.2 Методологія дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні

Науковий пошук в рамках теми дисертаційного дослідження потребує залучення широкого арсеналу методів наукового пізнання, здійснення наукового дослідження на теоретичному й емпіричному рівні, зокрема накопичення наукових знань про правову природу, різновиди, форми, особливості судового контролю у сфері публічного управління в Україні,

грунтовного аналізу зібраного матеріалу, з'ясування логічних зв'язків, кореляцій понять, категорій, правових інститутів, обґрунтування власних дефініцій і тверджень, вирішення практичних завдань, тощо.

Як слушно зазначив О. Данильян, результативність наукових досліджень визначається здебільшого достовірністю і ефективністю досягнутих висновків [180, с. 208]. Отримання таких висновків неможливе без застосування сучасного методологічного арсеналу.

Формування методологічної основи дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні є запорукою цілісного розуміння основних теоретичних та практичних аспектів його здійснення, усвідомлення проблемного поля вивчення та шляхів подолання наявних проблем, з'ясування кращого іноземного досвіду, який можливо втілити в Україні.

Цілісне уявлення про методологію наукового дослідження становилося тільки у 60-ті та 70-ті роки минулого століття. Вітчизняна наука того часу не відзначалася широтою методологічних підходів дослідження та перебувала під суттєвим ідеологічним тиском. Іноземні науковці й зараз доволі часто не ідентифікують різницю між різними методами наукового дослідження. Проте сучасна вітчизняна методологія представлена різними методами й підходами. Вона, як стверджують вітчизняні дослідники, не є явищем монолітним. У ній наявні різні взаємодоповнюючі концепції й підходи, що слугують якісному проведенню наукових досліджень [181, с. 53-54].

Методологія дослідження дає змогу визначити способи здобуття наукових знань, окреслити шлях досягнення наукової мети, отримати всебічну інформацію про предмет дослідження, згенерувати нові ідеї, погляди, дефініції, теорії, систематизувати знання щодо окремих понять, категорій, окреслити шляхи використання теоретичних знань на практиці [182, с. 72].

Визначення категорії «методологія» пропонується різними вітчизняними вченими. Здебільшого вони дефініюють її як систему засад та способів формування й організації теоретичної і практичної роботи, що дозволяє

зрозуміти природу компонентів наукового дослідження, пізнати зміст його об'єкта, предмета, зреалізувати завдання дослідження, спланувати дії дослідника [183, с. 8], або як концептуальне представлення мети, змісту, методів дослідження, що слугують системному одержанню точної й об'єктивної інформації у досліджуваній сфері [182, с. 72].

Цілком слушно, що формуючи методологію дослідження, слід визнати неможливість зведення способу дослідження до якогось одного вкрай актуального методу, оскільки це призводить до обмеженості сприйняття дійсності. Дослідник повинен апробувати різні методи, які зародилися у рамках філософії, проте з часом еволюціонували, змінилися з огляду на багатогранність інструментів сприйняття дійсності.

З цього приводу Ю. Тарелкін зазначав, що методологія була сформована як загальна теорія, проте, під впливом потреби узагальнення й розробки прийомів, засобів, сформованих у рамках філософії, розвинулися у інших формах діяльності. Це засвідчує складний зв'язок філософії й методології, пояснює їхню єдність [183, с. 14].

Вітчизняні вчені констатують наявність методологічних уявлень й концепцій різного рівня широти й розробленості. Загалом ними визнано існування методології рівня філософської рефлексії, загальнонаукової методології, міждисциплінарної методології й тої, що наявна на рівні окремих наук (враховує їхні засади й особливості). При цьому важливо використовувати як концепти загальної методології, так і вимоги методології окремих наук [184, с. 25].

У першу чергу, методологія асоціюється з вченням про систему методів пізнання дійсності. При цьому, як зазначив А. Паршутін, світоглядна та методологічна функція пізнання тісно пов'язані. Перша слугує накопиченню системи знань, тоді, коли друга є інструментом систематизації цих знань [185, с. 108].

У основі формування методології лежать конкретні методи дослідження, тобто способи реалізації його пізнавальної мети, напрями пізнання, шляхи досягнення цілей наукового пізнання, спеціальні правила, прийоми пізнання об'єкта дослідження [186, с. 9].

Слід підтримати думку, що обрання певних методів наукових досліджень є запорукою унікальності наукової роботи [187, с. 19]. Зв'язок суб'єктивного та об'єктивного у формуванні методології дослідження засвідчує авторський задум, власне бачення проблеми, притаманне досліднику, дозволяє прийти до висновків, яких не формулюють інші вчені, котрі розробляли напрям наукового пошуку.

Широкий перелік методів дослідження, тісна кореляція основних та допоміжних інструментів пізнання дійсності є запорукою якісної наукової роботи. При цьому, як відзначають автори, обрання методів визначене, здебільшого, об'єктом дослідження [188, с. 618-619].

Методологія дослідження слугує перетворенню ідеї у конкретне дослідження. Важливо, що реалізація методів повинна бути націлена на отримання дійсних, надійних та валідних результатів, скерованих на реалізацію його завдань [189, с. 134]. Валідність результатів відображає ступінь їхньої точності, стійкості, вимірювальності. Саме вона є запорукою можливості їхнього практичного застосування, впровадження у практичну, правозастосовну діяльність.

Таким чином різноманіття методів дозволяє обрати такі способи чи прийоми дослідження, які можна визнати найкращими, з огляду на дослідницьку мету, закономірності, особливості предмета пізнання.

При застосуванні методів проявляється їхня об'єктивна та суб'єктивна складова. З одного боку, вони відображають об'єктивні закони буття, слугують ефективному їх використанню, а з іншого боку, – вони є відображенням особливостей самого дослідника, його устремлінь, прагнень, тощо [190].

Методологія дослідження переслідує завдання щодо синтезу отриманих наукових знань, що дозволяє застосування їх задля отримання практичних результатів [191, с. 19].

Пізнання об'єктів дійсності, генерування теорій, ідей, концепцій та підходів нерозривно пов'язано зі застосуванням різних методів наукового пізнання, зокрема змістових, що дозволяють оперувати фактами, аналізувати та систематизувати інформацію, формулювати висновки на базі спостереження, порівняння, теоретичного аналізу й синтезу, тощо [192, с. 108].

Важливо наголосити, що формування оптимального методологічного арсеналу забезпечує логічне поєднання емпіричного і теоретичного підходів. Сьогодні емпіричний рівень юридичних досліджень є запорукою отримання якісних результатів [193, с. 55]. Проте, саме теоретичний рівень дає змогу сформулювати теоретичний фундамент дослідження, генерувати теоретичні концепції, теорії, дефініції, чіткість яких є запорукою результатів, отриманих на емпіричному рівні дослідження.

Поєднання різних філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів дозволяє глибоко дослідити складні об'єкти, зокрема такі, як судовий контроль у сфері публічного управління в Україні.

З огляду на зазначене, слід визнати важливість формування методології дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні, представити характеристику основних методів наукового пізнання, які слугуватимуть результативності наукового пошуку. Зокрема методологія дослідження охоплює цілу низку філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, зокрема: діалектичного, герменевтичного методів, методи аналізу, синтезу, дедукції й індукції, класифікації, узагальнення, системно-структурного, соціологічного, формально-юридичного, історико-правового, порівняльно-правового методів, методу правового моделювання.

Їх використання дає змогу комплексно, системно дослідити поняття,

зміст, різновиди, форми прояву та особливості судового контролю у сфері публічного управління в Україні, сформулювати уявлення про проблеми його реалізації та напрями адаптації іноземного досвіду у окресленій сфері.

Зважаючи на зазначене, слід розглянути особливості застосування конкретних методів з огляду на завдання наукового пошуку.

Вкрай важливим у процесі дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні є застосування діалектичного методу дослідження, що слугує науковому обґрунтуванню напряму наукового пошуку, структури дослідження. Діалектику прийнято розглядати як вчення про творчо-пізнавальне мислення, що присвячене пізнанню закономірних зв'язків, формування й розвитку буття [194, с. 154], а діалектичний метод як фундаментальний метод пізнання дійсності. Його використання є запорукою коректної інтерпретації джерел, обґрунтування причинно-наслідкових зв'язків, розуміння суперечностей між змістом та формою явищ, процесів, досягнення об'єктивності в оцінюванні буття [192, с. 108].

Апробація діалектичного методу дає змогу, на думку багатьох вчених, отримати новий результат внаслідок перетворення відомого у нову якість знань, що дозволяє пізнати невідоме. Тобто відбувається перетворення набутих теоретичних знань через накопичення й систематизацію у іншу їхню якість [192, с. 108].

Надзвичайно цінним для дисертаційних досліджень застосування законів діалектики, зокрема «єдності й боротьби протилежностей», «переходу кількісних змін у якісні й навпаки» й «заперечення заперечення». Зокрема використання законів єдності й боротьби протилежностей зумовлює глибоке пізнання судового контролю у сфері публічного управління в Україні, проблем реалізації повноважень органів публічного управління та проблемних аспектів судового контролю. Закон переходу кількісних змін у якісні слугує з'ясуванням специфіки реалізації судового контролю у різних сферах суспільного життя на основі судової практики, ідентифікації особливостей й наслідків його

застосування, визначення специфіки впливу судового контролю на сферу публічного управління. Загалом діалектичний метод дозволяє вирішити суперечності правового поля, практики правозастосування у рамках наукового дослідження [195, с. 97]. Нові форми публічного управління виникають винятково внаслідок заперечення попередніх, їхньої повної трансформації. Тому важливим є застосування закону заперечення. Він дає змогу проаналізувати зміну старої якості новою, трансформацію якісних станів [196, с. 48].

О. Гаманкова, цілком слушно, зазначає, що діалектичний метод має орієнтацію на вивчення внутрішніх джерел розвитку предмета дослідження, його зміни протягом часу; дає змогу пізнати його існування у реальних умовах, заглибитися у його сутність [196, с. 48].

Не менш важливим є застосування герменевтичного методу дослідження. Герменевтика слугує тлумаченню, інтерпретації текстів. У основі герменевтики лежить вчення Г.-Г. Гадамера про зміст мистецтва тлумачення, що полягає в уникненні однобічності наукового підходу, і пізнання дійсності за допомогою феномену розуміння, рефлексії. При цьому саме цей автор доводив, що тлумачення, розуміння істини прямо залежить від традицій, в яких живе інтерпретатор. Здійснюючи інтерпретацію, він не може звільнитися від умов, що зумовлюють його підхід та суттєво впливають на нього («передрозуміння») [197, с. 13-14].

Досягнення однозначності тлумачення правових норм є надзвичайно важливим чинником для правореалізації.

Однозначність досягається завдяки коректності використання лінгвістичних висловів, проведення операцій щодо дефініювання термінологічного апарату. Як відзначають автори, для однозначності сприйняття правового акта важливо враховувати як текстуальні, так і контекстуальні чинники, що впливають на їхню інтерпретацію. Сама інтерпретація перебуває під вагомим впливом стилістичних та лінгвістичних

прийомів, внутрішньополітичних й соціальних умов. Статистичне сприйняття дозволяє розглянути площину волі законодавця, зміст правової норми, а динамічна площина показує контекст прийняття нормативно-правового акта, умови суспільного життя, співвідношення правової норми й суспільного життя, яке динамічно розвивається [198, с. 239].

Герменевтичний підхід дозволяє очистити свідомість інтерпретатора, усвідомити негативні конотації, заборони, що впливають на свідомість дослідника, відкинути забобони, зумовлені особистим досвідом, тобто розглядати текст у нейтральному ключі [199, с. 153].

Таким чином застосування герменевтичного методу в процесі дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні дає змогу інтерпретувати наукові тексти відомих дослідників у окресленій сфері, положення нормативних актів, судову практику через рефлексію власних установок, використати сумніви й критику, сформулювати гіпотези, перевірити їх з огляду на закони формальної логіки, проаналізувати додатковий матеріал, віднайти аргументи, завдяки чому досягнути максимальної істини у судженнях та висновках.

Як слушно зазначають вітчизняні автори, інструменти герменевтики дають змогу позбавитися від стереотипів, зловживань, забобон й гарантувати нейтральне сприйняття дійсності через осмислення текстового матеріалу [199, с. 156].

Досягнення максимальної результативності дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні неможливе без застосування методів аналізу й синтезу.

Це загальнонаукові методи пізнання, що дають змогу дослідити складові частини явища та зрозуміти рівні їх єдності, віднайти їхні спільні характеристики. Це важливі засоби дослідження як теоретико-правових проблем, так і вирішення практичних завдань. Зокрема метод аналізу є засобом поділу досліджуваного явища на елементи з метою їхнього

поглибленого вивчення. Натомість метод синтезу доповнює вищенаведений метод, оскільки розглядає явище у нерозривній єдності [200, с. 28].

Завдяки аналізу вдається розчленувати досліджуване явище й виокремити його елементи, ознаки, властивості задля їхнього всебічного вивчення. Синтез дозволяє компілювати окремі елементи явищ, компоненти їхньої характеристики у єдине ціле. При цьому умовою застосування таких методів є спроможність досліджуваного об'єкта до поділу, перегруповування, об'єднання [201, с. 55].

Використання цих методів є відображенням зв'язку дійсності й свідомості, запорукою практичної перевірки гіпотез, переходу від теоретичних знань до експериментальної діяльності дослідника.

Надзвичайно важливим є використання методу синтезу під час формування дефініцій, системного представлення закономірностей розвитку певного явища, виокремлення його ознак, особливостей видової приналежності, для встановлення зв'язку між категоріями, гіпотезами, теоріями, концепціями, дотичними до проблемного поля вивчення, для переходу від накопичення теоретичного матеріалу, формування гіпотез до генерування тверджень, практичних рекомендацій. Як відзначають вітчизняні автори, ці методи дослідження дають змогу систематизувати знання, згенерувати системні результати, сформулювати аксіоми, постулати. Це стає можливим завдяки раціональній обробці матеріалу, висунення припущень, систематизацію уявлень про явище та його зв'язки [202, с. 16-17].

Використання методів аналізу та синтезу в рамках представленою дисертаційного дослідження дає змогу дефініювати категорію судового контролю у сфері публічного управління, визначити його ознаки, провести системно-функціональну характеристику органів публічного управління в Україні, сформулювати сучасну концепцію публічного управління в Україні, представити різновиди, особливості судового контролю у різних сферах публічного управління, ідентифікувати проблеми його реалізації та шляхи

їхнього подолання.

Ґрунтовність дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні нерозривно пов'язана з використанням методів дедукції та індукції як логічних прийомів дослідження, що дають змогу сформулювати нові висновки, з огляду на вже наявні знання.

При цьому метод індукції дозволяє пізнати суть об'єкта дослідження з огляду на розгортання логіки розумового процесу від конкретного до загального. Дослідник, бажаючи виокремити особливості певного класу явищ, повинен здійснити аналіз елементів такого класу. Виокремивши його суттєві характеристики, що притаманні й іншим явищам, що до нього входять, науковець переходить на вищий рівень знання про цей клас. Зокрема, дослідження окремих прикладів судового контролю у сфері публічного управління в Україні, дає змогу представити їх загальну класифікацію та класифікацію форм їхньої реалізації. Дослідження прав особи у сфері публічного управління є запорукою формування системної класифікації видових проявів суб'єктивних публічних прав людини в Україні.

Вченими у рамках цього методу визначаються різні способи розкриття зв'язків (єдиної подібності, подібності і відмінності, єдиної відмінності, супутніх змін, залишків). Використання цих законів спонукає дослідника до спостереження, експерименту задля генерування істинного судження [201, с. 57].

Дедукція натомість є процесом пізнання, логіка розвитку якого спрямована від загального до одиничного, ідентифікації цього одиничного з огляду на характеристики загального [202, с. 32].

Дедукція слугує узагальненню емпіричних спостережень з огляду на певну кількість об'єктів. Використання цього методу дослідження слугує генерації достовірного знання, яке до сих пір не було відоме досліднику [201, с. 58].

Дедукція є важливою для впорядкування знання про об'єкти одного класу, формулювання їхніх характеристик, виокремлення певних теорій та концепцій. Застосування методу дедукції є невід'ємним процесом під час формулювання концепції публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави, при здійсненні системно-функціональної характеристики органів публічного управління в Україні, окресленні адміністративно-правових засад взаємодії судових органів та органів публічного управління.

У доповнення до представлених методів не можливо оминати метод класифікації як один з важливих методів дослідження. Цей метод дає змогу розділити досліджувані предмети на класи, види, поділити супідрядні поняття, систематизувати знання про складний об'єкт дослідження, з'ясувати ступінь розробленості питань, що пов'язані з окремими різновидами досліджуваних явищ чи понять.

Виділення різновидів досліджуваного об'єкта відбувається за важливим критерієм. Особливістю класифікації є розгорнуте представлення основних характеристик об'єкта дослідження, що служать критеріями для класифікації його проявів.

Як відзначила О. Адамова, головною умовою проведення класифікації є ретельний добір критеріїв її проведення. Це дає змогу розкрити найважливіші ознаки досліджуваного явища та ідентифікувати ті властивості, які вирізняються новизною результатів пошуку [203, с. 23].

Вкрай важливим є використання цього методу дослідження при визначенні видових проявів суб'єктивних публічних прав людини в Україні, представлення різноманіття зв'язків у рамках управлінської системи, різновидів взаємозв'язку судових органів й органів публічного управління, основних видів судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні та напрямів його реалізації, форм здійснення такого судового контролю, правових проблем у досліджуваній сфері тощо.

Слід також звернутися до методу узагальнення, що дає змогу консолідувати знання про суттєві характеристики явища, процесу, уможлиблює визначення загального поняття через віддзеркалення у ньому головних характеристик, які визначають особливості об'єктів певного класу. Саме завдяки цьому методу можуть формуватися нові наукові категорії, теорії, концепції [204, с. 23].

Учені відзначають, що саме суттєві характеристики явищ та процесів, факти, їхні співвідношення, зв'язки стають об'єктом наукового узагальнення на конструктивному і творчому рівнях [205, с. 240].

У процесі застосування методу узагальнення як одного з важливих методів дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні стає можливим виокремлення суттєвих характеристик такого контролю з огляду на особливості різних його проявів, формування класифікацій різновидів такого контролю, представлення концепції публічного управління, виокремлення правових проблем реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління, тощо.

Доповнює потенціал цього методу системно-структурний метод, що у комплексі з методом узагальнення дає змогу зрозуміти узагальнені властивості певних категорій, явищ та процесів, зрозуміти їхнє місце у складних системах, віднайти зв'язки зі суміжними явищами, категоріями й процесами, оцінити ефективність систем та визначити закономірності їхнього функціонування.

Є. Мічурін наголошує на потенціалі системно-структурного методу, що дозволяє відійти від формального сприйняття правових явищ та виявити логічні зв'язки, що характерні для права [206, с. 6-13].

Застосування цього методу є передумовою систематизації та структурування наукових знань, гарантування належної практики правозастосування. В основі цього методу є наукове пізнання навколишнього світу, пріоритетів держави, правових явищ, зв'язків між ними. Як відзначають окремі автори, цей метод допомагає встановити внутрішні зв'язки між

правовими явищами, пов'язати наявні у праві ціннісні підходи з життєвими викликами та потребами [207, с. 57-58].

Саме цей метод є запорукою виявлення суттєвих зв'язків та особливостей взаємодії між елементами системи судового контролю у сфері публічного управління в Україні. Як відзначають вчені, саме він дає змогу зрозуміти нові інтегровані характеристики системи, слугує виявленню закономірностей функціонування певного об'єкта як цілого, розуміння його елементів й середовища існування системи, горизонтальних та вертикальних зв'язків, які у ній реалізуються, гарантують її організованість, впорядкованість рівнів системи та є запорукою формування певної ієрархії [208, с. 31-34].

Завдяки системно-структурному методу стає можливим дослідження нормативно-правових актів, що формують нормативно-правову основу судового контролю у сфері публічного управління в Україні, представлення системно-функціональної характеристики органів публічного управління, виявлення особливостей судового контролю у сфері публічного управління, систематизація прав та законних інтересів осіб у цій сфері, виокремлення форм, видів реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління та встановлення взаємозв'язків між ними.

Не менш важливим є застосування соціологічного методу. Його застосування слугує реалізації пізнавальної, методологічної, практичної та інформаційної функції [209, с. 7].

Воно дає змогу отримати розуміння про стан досліджуваної системи, усвідомлення особливостей сприйняття певних процесів та явищ суспільством, достовірної інформації про реальний стан системи, проблемні ситуації та суспільні потреби.

Поглиблене використання цього методу допомагає визначити суспільну думку щодо наявної проблеми, визначити суттєві характеристики явища чи процесу. При цьому надзвичайно важливим є етап планування збору потрібної інформації дослідником, завдань, цілей збирання певного соціологічного

матеріалу. аналіз зібраного матеріалу, формулювання гіпотез [209, с. 8].

Цей метод допомагає вирішити теоретичні проблеми, зокрема щодо визначення змісту певних категорій чи їхнього уточнення, так і щодо оцінки ефективності функціонування суб'єктів публічного управління, судових органів під час реалізації судового контролю, їхньої взаємодії тощо.

Надзвичайно важливе значення має застосування формально-юридичного методу дослідження.

Застосування цього методу є запорукою системно-аналітичного пізнання сутності юридичних понять та їхнього коректного сприйняття [210, с. 5].

Цей метод здебільшого використовується задля пояснення правової природи юридичних понять у різних проявах. Цей метод допомагає здійснити аналіз правових норм, провести узагальнення юридичних положень, слугує формулюванню дефініцій, придатних для нормативного закріплення з огляду на правила формальної логіки [211, с. 4-6].

Як зазначає О. Мельник, формально-юридичний метод заснований на правилах формальної логіки, допомагає пізнати правову природу державно-правових явищ, визначити їхній зміст, реалізувати тлумачення цих норм. Дуже важливою є кореляція цього методу з лінгвістичним, системним, логічним методами, що дають зрозуміти логіку побудови нормативно-правових актів, взаємозв'язок правових норм, сутність їхніх приписів з позицій формальної логіки [212, с. 60-61].

Слід наголосити на важливості застосування потенціалу історико-правового методу під час дослідження системи судового контролю у сфері публічного управління в Україні.

Цей метод дозволяє з'ясувати закономірності розвитку як судової системи, діяльності судових органів, так і правової категорії судового контролю через дослідження історії її формування, генезису, що зумовлені внутрішніми закономірностями історичної еволюції судочинства і судової системи.

Вчені наголошують на здатності цього методу розкрити історичні факти та на цій основі відтворити історичний розвиток, певну хронологію руху [213, с. 47].

Історико-правовий метод дозволяє проаналізувати правове регулювання через процес зародження й трансформації, особливості розвитку правової категорії, закріплення за нею характерних ознак [214, с. 21-26].

Цей метод дає змогу у хронологічній послідовності дослідити генезу, закономірності розвитку законодавства, що стосується судового контролю у сфері публічного управління в Україні.

Потенціал історико-правового методу проявляється в тому, що він має велике значення для усвідомлення внеску в еволюцію й дію права. Вчені відзначають, що завдяки цьому методу ми можемо усвідомити дію права текстово й контекстуально [215, с. 56].

Вміння з'ясувати ступінь впливу історико-правових умов життя суспільства на формування системи судових органів, специфіку впливу історично сформованого правового режиму на розвиток державних органів, формування правового інституту судового контролю у різні історичні періоди, врахувати перешкоди у становленні ефективної системи судового контролю є запорукою визначення шляхів підвищення його якості у сфері публічного управління в Україні та вирішення наявних у цій сфері проблем.

Як відзначає П. Коломієць, актуальні проблеми права здатні вирішуватися лише завдяки врахуванню накопиченого досвіду, на основі висновків, зроблених у попередні періоди становлення системи права [216, с. 21-26].

В. Тацій стверджує, що застосування цього методу є запорукою аналізу правового явища, зокрема правових інститутів та норм через конструювання їхнього історичному розвитку. При цьому автор наголошує на потребі застосування цього методу через призму осучаснення сприйняття законодавства, потребі його дослідження винятково з погляду відповідності

сучасним критеріям досконалості правових норм, відкидаючи врахування особливостей законодавчої техніки й правової культури минулого [217, с. 25-26].

Дуже важливим методом наукового дослідження є порівняльно-правовий. Значення цього методу актуалізувалося з огляду на процес інтеграції нашої держави у європейську спільноту та адаптації її правової системи до стандартів Європейського Союзу. Вчені акцентують, що об'єктом порівняння в такому разі стають, як правило, державно-правові інститути сучасних держав [218, с. 41].

Порівняльно-правовий метод дає змогу зіставити різні державні й правові системи, окремі державно-правові явища, з'ясувати схожі й відмінні риси. Т. Боброва вважає, що це своєрідне міжтипове порівняння дає змогу зіставити наукові феномени, притаманні окремим правовим системам [219, с. 30].

Цей метод охоплює різноманітні прийоми з'ясування закономірностей утворення, розвитку правових систем. Їхнє порівняння стає можливим завдяки проведенню пізнавальної порівняльної діяльності щодо конкретних ознак правових явищ [220, с. 13].

В. Одарій слушно відзначає, що цей метод слугує визначенню невідомого через порівняння з тим, що відомо, дає змогу з'ясувати, виявляти соціальну та правову природу, особливості, закономірності розвитку правових явищ через порівняння, окреслити тенденції їхнього розвитку, зміни, шляхи використання зарубіжного досвіду [221, с. 98-99].

Застосування порівняльно-правового методу слугує реалізації теоретичної, гносеологічної, практичної цілей, оскільки дає змогу зрозуміти закономірності становлення правових інститутів, явищ, з'ясувати їхні особливості у національній та іноземних правових системах, зблизити, уніфікувати законодавство різних країн, удосконалити національну правову систему на основі результатів зіставлення з досвідом інших країн [222, с. 7].

Використання цього методу є вкрай важливим у процесі дослідження

діяльності органів публічного управління, в ході пошуку шляхів підвищення ефективності судового контролю. Дослідження іноземного досвіду є надзвичайно цінним, оскільки дає змогу віднайти прогалини чинного законодавства, визначити кращі зразки нормативного закріплення процедур судового контролю у іноземних державах та практики його реалізації, адаптувати вітчизняне законодавство до стандартів Європейського Союзу, допомагає віднайти напрями гармонізації правового поля України та іноземних держав в аспекті втілення євроінтеграційних прагнень нашої держави загалом.

При цьому вченими відзначаються правила застосування порівняльно-правового методу. Серед принципових правил вчені відзначають важливість дотримання порівнювальності, зокрема дотримання принципу відповідності оцінки щодо однакових видів та масштабів, дотримання правила однопорядковості, приналежності до однієї сфери, врахування регіональної специфіки створення й існування об'єкта у різноманітних державах, підпорядкованості дослідження одній меті тощо [222, с. 7; 223] .

У процесі окреслення методології дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні слід акцентувати на важливості реалізації методу правового моделювання під час здійснення цього наукового дослідження.

Цей метод вимагає абстрагування від реальної ситуації, проведення певної ідеалізації умов законотворчої роботи та правореалізації. Саме він дає змогу, з огляду на можливість врахування актуальних тенденцій розвитку правовідносин, чинників, які зумовлюють їхній розвиток, змодельовати досконале бачення їхнього стану [224, с. 99].

Як відзначають вітчизняні автори, цей метод спирається на застосування моделі як засобу дослідження та найкраще знаходить своє практичне втілення у законотворчості, конструюючи механізм впливу норм права на правовідносини [225, с. 222].

Проте загалом правова модель відображає своєрідну проекцію суспільного розвитку, що слугує прикладом на майбутнє, що може стосуватися як розвитку законодавства, так і правозастосування [226, с. 214].

Якщо моделювання, як правило, стосується абстрактних юридичних явищ й процесів, котрі є запорукою їхнього пізнання задля гармонійної правової дійсності, то правове моделювання реалізується щодо визначених юридичних явищ і процесів, їхньої будови, зв'язків, діяльності учасників правовідносин, що з ними пов'язані [227, с. 37].

Модель у праві дає змогу сконструювати суспільно-правові й організаційні процеси, що відображають реальні правовідносини, котрі у взаємодії із зовнішніми чинниками окреслюють наслідки цієї взаємодії. Це слугує виробленню спеціального механізму попередження негативних чинників та наслідків [228, с. 12].

Застосування цього методу наукового пізнання слугує пошуку оптимальної моделі законодавчого регулювання діяльності органів публічного управління, визначення процедур судового контролю та повноважень судових органів у цій сфері, правовому визначенню різновидів та форм реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління, з'ясуванню шляхів удосконалення цього контролю тощо.

Таким чином наукові дослідження, проведені з використанням широкого арсеналу методів наукового дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні, відзначаються високим рівнем наукової новизни, достовірності, виваженості, точності формулювань, теорій, підходів, обґрунтованості, логічності висновків, послідовності наукового мислення дослідника. Загалом методологія дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні дозволяє сформулювати нові знання, дотичні до проблемного поля вивчення, ретельно опрацювати результати наукового пошуку, представлені у доробку багатьох вчених. Саме методологія судового контролю у сфері публічного управління в Україні є основою для коректної

оцінки стану наукового опрацювання проблеми вітчизняними й іноземними вченими, виявлення недоліків правозастосовної практики й законодавства, які оминули в своїх дослідженнях ці науковці, є запорукою комплексності проведення наукової роботи та моделювання найкращих прикладів нормативно-правових актів, юридичних рішень органів публічного управління та судової практики.

1.3. Адміністративно-правові засади взаємодії судових органів та органів публічного управління в Україні

Трансформація публічно-правових відносин, утвердження оновлених засад публічно-сервісної держави у нашій державі зумовлюють потребу перегляду правових рамок взаємодії публічно-правових інституцій з метою спрямування їхнього владного потенціалу на спільний захист правових можливостей громадян, досягнення публічного блага. Вітчизняна наука досі не сформувала єдиного підходу до ідентифікації чинників, які визначають зміст та напрями взаємодії судових органів й сучасних публічно-правових інституцій.

Налагодження такої взаємодії зумовлено потребою отримання важливого соціального ефекту через можливість запобігання надмірній концентрації влади, забезпечення стабільності й сталості функціонування публічно-правових інституцій, дієвості, законності та стабільності публічного управління загалом.

Актуалізувалася потреба поглиблення такої взаємодії задля забезпечення системності, стабільності, законності, відкритості роботи досліджуваних інституцій. При цьому, слід відзначити, що вступаючи у таку взаємодію, органи публічного управління та судові інституції пов'язують себе складною системою зв'язків. З одного боку, судові органи здатні втілити у життя широкий перелік заходів у рамках судового контролю, а з іншого, саме

органи публічного управління через інструменти правоохоронного впливу гарантують незалежність судів та суддів, доступність правосуддя, доброчесність й законність їхньої діяльності, впливають на систему фінансування органів судової влади.

Важливою запорукою покращення такої взаємодії є визначення чинників, які суттєво впливають на неї, та означення напрямів підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання взаємовідносин у цій сфері.

Незважаючи на усю важливість проблеми удосконалення такої взаємодії, сьогодні недостатньо уваги науковцями та практиками приділено її вирішенню. Відсутня належна системна правова основа налагодження такої взаємодії, недослідженими залишаються особливості різновидів цієї взаємодії, невизначеними є шляхи їх удосконалення. Потрібно ґрунтовно дослідити організаційний, юридичний, інформаційний, правоохоронний й профілактичний потенціал такої взаємодії. Сьогодні відсутня єдина позиція науковців стосовно оптимальної системи зафіксованих у законодавстві та реалізованих на практиці механізмів стримувань і противаг, які визначають правові засади цієї взаємодії. Досі немає однозначного підходу щодо правової природи й адміністративно-правових засад такої взаємодії.

Ю. Косткіна вказувала на важливість такого роду взаємодії, її здатність покращити організацію роботи таких суб'єктів взаємодії, досягти її злагодженості, усунути можливі протиріччя функціонування державного механізму [229, с. 139].

Організація ефективної взаємодії публічно-правових інституцій зі судовими органами слугує розвитку публічного управління. Саме вона може стати вагомим чинником розширення системного впливу держави на публічно-правові відносини, запорукою демократизації управлінських процесів, гарантією законності, відкритості публічного управління, першочерговості захисту правових можливостей людини у цій сфері.

Термін «взаємодія» не відзначається однозначним підходом щодо ідентифікації його змісту у вітчизняній науковій літературі. Його тлумачать як доволі широку філософську категорію, котрою окреслюють взаємний вплив об'єктів, їхню взаємну зумовленість та можливість взаємопородження [230, с. 32].

Водночас вузький підхід до тлумачення цього терміна дає змогу за його допомогою здійснити означення взаємозалежної, взаємопогодженої діяльності суб'єктів [231, с. 8].

Деякі з вчених вважає, що взаємодія є об'єктивною та універсальною формою розвитку явища чи процесу, що є визначальною умовою організації матеріальної системи [232, с. 319].

Різні підходи щодо ідентифікації змісту категорії «взаємодія» спонукали О. Гресько відзначити, що ця категорія віддзеркалює певний процес чи діяльність певних суб'єктів, у результаті яких такі суб'єкти діють узгоджено, стають взаємозалежними, можуть справляти взаємний вплив один на одного, реалізовувати вплив певний об'єкт [233, с. 162-163].

Взаємодія завжди породжує виникнення взаємних зв'язків, що проявляються у дії, породжують узгодження дій між ким-, чим-небудь [234, с. 346].

Науковцями визначено особливості взаємодії, зокрема серед таких вирізняють можливість зумовлювати виникнення нових явищ та процесів, спроможність слугувати виникненню, зміні й розвитку прямих та зворотних, вертикальних й горизонтальних зв'язків, узгодженню цих зв'язків з наявними правилами, що є гарантією послідовності й стабільності взаємодії учасників [235, с. 6].

Взаємодія судових органів та органів публічного управління – це складний процес правового, правоохоронного, превентивного, кадрового, організаційного, координаційного, інформаційного та іншого взаємовпливу, що слугує стабільності діяльності публічно-правових інституцій, дієвості,

законності та стабільності публічного управління загалом, так і належного здійснення правосуддя, реалізації судової влади.

Налагодження тісної взаємодії судових органів та органів публічного управління в Україні базується на чіткому розподілі їхньої компетенції, дотриманні принципу поділу влади, системі взаємних стримувань та противаг [236, с. 63].

Визначаючи зміст такого типу взаємовідносин, М. Вільгушинський стверджує, що суттєвою ознакою таких взаємовідносин є орієнтація на матеріально-технічне забезпечення судів, соціальний захист і забезпечення працівників судів, гарантування можливості звернення до органів публічної влади, забезпечення можливості отримання публічної інформації [235, с. 6].

Він ідентифікував декілька напрямів можливої взаємодії означених інституцій. Серед суттєвих ним виокремлено здійснення правосуддя зі залученням представників органів публічного управління до розгляду справи; допомогу публічно-правових інституцій судовим органам у здійсненні правосуддя; взаємодію задля гарантування відкритості доступу до публічної інформації; задля забезпечення реалізації прав, свобод, законних інтересів особи; у рамках координації роботи; з метою налагодження матеріально-технічного, фінансового забезпечення діяльності судових органів [235, с. 12-13].

Видове різноманіття взаємодії наштовхувало вчених на виокремлення координаційної, субординаційної та реординаційної взаємодії [237, с. 15].

Дехто з них виокремлює організаційну, інформаційну, фінансову, адміністративну, соціальну й іншу наповненість цієї взаємодії [238, с. 166-167].

Отримання ефективного впливу на публічно-управлінські відносини досягається через застосування спеціальних заходів, які справляють спеціальний організаційний, юридичний, управлінський вплив з огляду на орієнтованість на принципи взаємодії, взаємозалежності, взаємопроникнення.

Їхнє застосування справляє збалансовуючий вплив на діяльність цих державних інституцій.

Як слушно відзначають вітчизняні автори, засобами системи стримувань і противаг досягається недопущення узурпації владного впливу, усувається можливість безпідставного втручання одних публічно-правових інституцій у діяльність інших, унеможлиблюється перешкоджання реалізації завдань, функцій публічно-правових інституцій. Така система базується на чіткому дотриманні вимог чинного законодавства, гарантуванні раціонального й рівнозначного розподілу владних повноважень, верховенстві права. При цьому створюється специфічна модель взаємоконтролю на засадах рівності та взаємозалежності [239, с. 19-21].

Значення судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту прав та свобод людини неможливо переоцінити. Саме судові органи, будучи суб'єктами адміністративно-правових відносин, гарантують можливість оскарження неправомірних дій та рішень органів публічного управління, реалізують захист прав громадян від наслідків прийняття таких рішень, забезпечують конституційність, законність правових актів органів публічного управління, втілюють профілактичний вплив на публічно-правові інституції, а сама судова практика набуває превентивного значення щодо діяльності органів публічного управління.

Судовими органами справляється активний вплив на публічно-правові відносини за допомогою усієї системи судоустрою, котру формують місцеві, апеляційні суди, Верховний Суд.

Для первинного рівня характерним є активне залучення окружних судів, окружних господарських й окружних адміністративних судів. Виконуючи роль апеляційної інстанції, апеляційні суди теж залучаються до розгляду справ у сфері публічно-правових відносин, зокрема апеляційні адміністративні суди. Слід відзначити діяльність у цій сфері вищих спеціалізованих судів як судів першої та апеляційної інстанцій з розгляду окремих категорій справ. Також

важливою є діяльність вищих спеціалізованих судів, якими є Вищий суд з питань інтелектуальної власності, Вищий антикорупційний суд. У їхньому складі діють судові палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, а також апеляційна палата для розгляду справ в апеляційній інстанції. Верховним Судом реалізується правосуддя як судом касаційної інстанції. Саме він наділений статусом найвищого суду у системі судоустрою України. Реалізація усієї повноти судової влади у касаційній інстанції покладена на Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд й Касаційний цивільний суд, котрі сформовані у складі Верховного суду [130]. Слід визнати надзвичайно важливу роль Конституційного суду України в якості гаранта конституційності законів нашої держави та інших нормативно-правових актів. Серед них нормативно-правові акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Функції конституційного контролю та конституційного судочинства є потужним засобом правового впливу Конституційного суду України на публічно-правові відносини в Україні загалом.

Правом на звернення до суду наділені усі без винятку особи у нашій державі. Вони мають змогу в судовому порядку звернутися за захистом свого порушеного, невизнаного чи оспорюваного права [240]. Система адміністративного судочинства гарантує будь-якій особі можливість звернення за захистом у разі, якщо рішенням, дією чи бездіяльністю органу публічного управління порушені її правові можливості [241].

Гарантуванню захисту прав особи слугує й процедура перевірки конституційності законів нашої держави Конституційним Судом України.

Підставою для реалізації правозахисного потенціалу КСУ є подання конституційної скарги особи у разі суперечності норми закону, на якій ґрунтується остаточне рішення суду у справі, що стосується її правових можливостей, й положень Конституції України. Можливість її подання є

винятковою й реалізується за умови вичерпання усіх інших національних засобів правового захисту.

Чинне законодавство обмежує можливість звернення до судових органів певними строками.

Законодавець звертає увагу на можливість звернення до суду з позовом впродовж трьох років з дня, коли особа дізналася чи могла дізнатися про порушення свого права чи про особу, котра його порушила [242].

Водночас особи наділені правом звернення до адміністративного суду з відповідним адміністративним позовом впродовж шести місяців з дня, від коли вони дізналися, чи повинні були довідатись про порушення своїх правових можливостей [241].

Органи публічного управління обмежені теж певним строком, зокрема трьома місяцями.

При наявності зафіксованої у законі процедури досудового порядку вирішення спору, визначається тримісячний строк, початок перебігу якого пов'язаний з датою вручення позивачу рішення за результатами розгляду його скарги щодо рішень, дій й бездіяльності суб'єкта владних повноважень.

Оскарження рішень органів публічного управління щодо притягнення до адміністративної відповідальності здійснюється впродовж десяти днів з дня ухвалення відповідного рішення (постанови), а щодо справ про відповідні проступки у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, у тому числі зафіксовані в автоматичному режимі, – впродовж десяти днів з дня вручення такого рішення (постанови) [241].

Керуючись чинним законодавством, зокрема змістом КАС України [241], можна дійти висновку, що пріоритетне значення у системі судових органів відведено адміністративним судам.

Керуючись такими вимогами адміністративного процесу, як спеціалізованість, неупередженість, самостійність, гласність й відкритість розгляду справи, адміністративні суди повинні ефективно вирішувати справи,

що стосуються оскарження нормативно-правових, індивідуальних актів, рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Їхні рішення приймаються з огляду на принципи верховенства права, законності.

Надзвичайно важливим завданням адміністративного судочинства є забезпечення спеціалізованого, фахового підходу до вирішення адміністративних справ. Зокрема його реалізація досягається через створення у Касаційному адміністративному суді палат для розгляду окремих категорій публічно-правових судових справ. Їх діяльність пов'язана з податками, зборами й іншими обов'язковими платежами; захистом соціальних прав; виборчим процесом й референдумом, а також захистом політичних прав громадян.

Задля ідентифікації факту наявності в учасника судового розгляду статусу органу публічного управління у справах, які перебувають на розгляді адміністративних судів, в КАС України використовується термін «суб'єкт владних повноважень». Цей термін охоплює суб'єктів, які є органами державної влади, місцевого самоврядування, їхніми посадовими й службовими особами, іншими суб'єктами виконання публічно-владних управлінських функцій [241].

Говорячи про взаємодію судових органів та органів публічного управління в Україні, слід визначити зміст категорії «органи публічного управління».

Науковці не наводять однозначного підходу щодо визначення цієї дефініції. Водночас вони відзначають, що ці інституції є уособленням ефективного використання ресурсного потенціалу з метою реалізації вагомих політичних завдань держави.

Встановлення змісту цієї категорії доцільно здійснювати, враховуючи системність публічного управління, його здатність реалізуватися через систему спеціальних державних інституцій, зокрема державних органів та органів місцевого самоврядування, а також недержавних інституцій зі

спеціальним статусом [243, с. 16], інституцій громадського управління [244, с. 12-15; 245, с. 36].

Органами публічного управління слід вважати ті публічно-правові інституції сучасного суспільства, які вирізняються спеціальними повноваженнями, націленими на гарантування досягнення балансу інтересів в державі, зокрема державних, колективних й індивідуальних інтересів [246, с. 221]; слугують досягненню стійкості держави й стабільності виконання нею головних функцій; реалізацію в державі соціального й економічного потенціалу суспільства [247, с. 6-12].

Ці інституції є учасниками публічно-правових відносин. Будучи їх учасниками, органи публічного управління, реалізують важливий управлінський обов'язок, який слугує важливою гарантією досягнення публічно-правового блага. Він полягає у забезпеченні балансу інтересів у суспільстві, керуючись принципами та нормами публічного права.

Публічне право регулює відносини, в яких реалізується загальнодержавний інтерес, сукупний інтерес громадян, що стосується функціонування загальнодержавних інституцій, захисту суверенітету, територіального устрою, міжнародних відносин, правопорядку [248, с. 10].

Узгодження різнорідних законних інтересів, що виникають у суспільстві, є важливим обов'язком органів публічного управління.

Як слушно зазначав В. Бевзенко, цей обов'язок служить досягненню певного юридично значущого результату, зокрема задоволенню індивідуальних чи колективних законних інтересів, формуванню суспільно значущих благ, сприянню реалізації та захисту правових можливостей членів суспільства, досягненню вагомих для суспільства цілей (зокрема й громадського порядку), тощо [247, с. 7-8].

Слід акцентувати на тому, що суб'єктів, наділених владними повноваженнями, котрі вступають у взаємодію зі судовими органами, можна диференціювати на декілька груп, зокрема тих, котрі є гарантами

організаційного й функціонального забезпечення роботи судів (відносять Верховну Раду України, Державну судову адміністрацію України, Президента України, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України); тих, що здійснюють контрольно-наглядові повноваження щодо судових органів (відносять Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України); суб'єктів, що забезпечують стабільність діяльності судів (відносять Державну судову адміністрацію України); інституції, котрі реалізують окремі види взаємодії з судовими органами (зокрема забезпечують фінансовий, регуляторний вплив) [235, с. 11].

Публічно-правові відносини взаємодії формуються на основі низки принципів, виконання яких становить засадничу умову їхнього існування. До таких можна віднести спеціалізованість та юрисдикційність, професійність, підзаконність, демократичність; ідейну спрямованість, скеровану на збалансування державних, колективних й індивідуальних інтересів членів суспільства, гарантування захист правових можливостей учасників цих відносин; уніфікованість й визначеність шляхів вирішення конфліктів; забезпечення поваги до судочинства; належного виконання судових рішень, дуалізму ієрархічності й автономності процесів управління; залучення громадськості до процесів управління, тощо.

Слід відзначити, що судові органи у більшості випадків взаємодії не є звичайними учасниками публічно-правових відносин. Їх радше слід вважати гарантами демократичності й законності роботи інституцій публічного управління, виконання ними окреслених принципів, контролю за їхньою роботою. Найбільше така їхня роль проявляється у випадку здійснення судового контролю щодо діяльності органів публічного управління.

Наслідком такої взаємодії є формування іншого типу взаємовідносин.

Зокрема виникають судово-владні відносини, які характеризуються певними властивостями. Зокрема вони формуються у зв'язку з реалізацією судовими органами власних повноважень; відзначаються юридичною

нерівністю учасників; їхнім учасником завжди виступає носій судової влади; ці відносини наділені властивостями публічних, це зумовлено представництвом інтересів держави; вони націлені на подолання юридичних конфліктів; вирішуються зі застосуванням спеціальної процедури; зумовлюють формування спеціального режиму гарантованості юридичного захисту [249].

Судово-владні відносини відзначаються субординаційністю, оскільки судовою владою втілюється певна соціальна роль, що зумовлена специфічними процесуальними, організаційними, функціональними засадами судочинства [250].

Специфіка взаємодії судових органів та органів публічного управління полягає в тому, що основою її формування є потреба вирішення публічно-правового спору.

КАС України дозволяє тлумачити термін «публічно-правовий спір». Його слід вважати спором, стороною якого є носій публічно-владних управлінських функцій чи делегованих повноважень. Змістом цього спору є реалізація публічно-управлінських функцій, зокрема щодо надання адміністративних послуг чи відмова від них [241].

Слушною є інтерпретація публічно-правового спору як своєїрідної суперечності щодо втілення в життя правових можливостей у сфері публічно-владних правовідносин [251].

Публічно-правові спори мають специфічні предмет виникнення, суб'єктний склад, націленість. Вони відзначаються публічно-правовим характером. Здебільшого вирішення цих спорів націлене на задоволення публічних прав та публічних законних інтересів. Вони виникають щодо рішень, дій, бездіяльності носіїв владних повноважень держави, стосуються діяльності, пов'язаної встановленням дозволів чи заборон щодо їхніх учасників, не наділених такими повноваженнями, гуртуються на нормах публічного права. У основі вирішення цих спорів лежать норми

адміністративного чи фінансового права.

Головною властивістю цих спорів є отримання публічного блага й задоволення публічного інтересу. Вони виступають головними цінностями громади й будь-якого суспільства [252, с. 54].

Найбільш поширеним різновидом адміністративно-правової взаємодії судових органів та органів публічного є здійснення адміністративного правосуддя у межах вирішення справ, зміст яких визначений ст. 19 КАС України. Зокрема, реалізуючи таку взаємодію, адміністративними судами вирішуються справи, які пов'язані з оскарженням рішень, дій і бездіяльності носіїв владних повноважень, проходженням та звільненням з публічної служби, реалізацією адміністративних договорів, виборчим процесом й референдумом. Вона стосується й справ про вчинення посадовими особами органу публічного управління адміністративних деліктів.

В. Бевзенко вказував, що ці відносини породжують взаємні права та обов'язки, які пов'язані з певним соціальним конфліктом, що виникає між особами приватного, публічного права й органами публічного управління. Такий конфлікт може бути пов'язаним з реалізацією публічних обов'язків, зокрема таких як сплата податків, здійсненням специфічних повноважень публічного адміністрування, реагуванням на звернення до публічно-управлінських інституцій, зокрема з приводу отримання публічної інформації, гарантуванням умов втілення в життя прав фізичних та юридичних осіб. Відносини такого типу, безумовно, стосуються публічних повноважень публічно-управлінських інституцій, їхніх адміністративно-правових актів (актів-дій, актів-планування), адміністративних договорів. Проте, доволі часто ці відносини мають певні ознаки приватноправових. Серед останніх слід відзначити відносини щодо оренди державного майна [253].

Серед ознак досліджуваного різновиду взаємодії авторами неодноразово відзначалися такі, як наявність публічно-правового спору, заснованого на певних конфліктних взаємозв'язках між суб'єктами адміністративних

правовідносин [254, с. 149-150].

Слід відзначити, що у рамках розгляду публічно-правових спорів нерідко постає питання щодо вирішення й спору, який стосується захисту майнового чи немайнового інтересу учасників спірних правовідносин. Тобто поряд з публічно-правовим спором виникає спір, який носить приватноправовий характер та зумовлений порушенням приватних прав й законних інтересів. Доволі часто до цього призводять неправомірні управлінські дії суб'єктів владних повноважень. У цьому разі, керуючись ч. 5 ст. 21 КАСУ, суди у своїх рішеннях стверджують, що «вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень або іншим порушенням прав, свобод та інтересів суб'єктів публічно-правових відносин, або вимоги про витребування майна, вилученого на підставі рішення суб'єкта владних повноважень, розглядаються адміністративним судом, якщо вони заявлені в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір. Інакше такі вимоги вирішуються судами у порядку цивільного або господарського судочинства» [255].

Слід звернути увагу на взаємодію, що реалізується судовими органами й органами публічного управління під час втілення в життя правозахисної функції судових інституцій щодо публічно-правових відносин. Адміністративно-правові засади такої взаємодії визначені ч. 1 ст. 5 та ч. 2 ст. 245 КАС України [241].

Втілення в життя правозахисної функції стосується здійснення судового контролю у сфері публічного управління щодо відповідності законодавству нормативно-правових актів та їхніх положень, діяльності органів публічного управління та їхніх посадових осіб. Судові органи через інструменти судового контролю мають суттєвий вплив на реалізацію владних повноважень, мають змогу їх визнавати протиправними, можуть зобов'язувати носіїв таких повноважень утримуватися від їхнього здійснення, чи навпаки, – вчиняти їх. Водночас до компетенції судових органів входить можливість визнання

протиправними та скасування індивідуальних актів органів публічного управління або їхні частини, виявлення невідповідності вчинених дій чи прийнятих актів наявній компетенції суб'єкта публічного управління, зобов'язання здійснити відшкодування шкоди, спричиненої протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу публічного управління [241].

Водночас у ст. 245 КАС України законодавець надає суду можливість вибрати й інший спосіб захисту правових можливостей суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень, що вчиняються органами публічного управління, наголошуючи на умові їх відповідності чинному законодавству й можливості за рахунок їхнього застосування реалізувати ефективний захист прав, свобод, інтересів таких осіб [241].

Приймаючи рішення щодо визнання протиправним прийнятого органом публічного управління нормативно-правового або індивідуального акта, суд має змогу зобов'язати носія владних повноважень здійснити конкретні дії з метою відновлення порушених прав особи, що потребує судового захисту. Водночас судові органи мають змогу спонукати орган публічного управління прийняти рішення на користь особи, котра звернулася за захистом, прийняти новий нормативно-правовий акт замість того, що визнається судом незаконним.

Як слушно зазначають дослідники, діяльність адміністративних судів щодо поновлення порушеного права повинна базуватися на чіткій кореляції правопорушення та способу захисту правової можливості особи. Водночас, у цьому разі у публічно-правових відносинах не переслідується мета щодо покарання винної особи [256].

Здійснення судового контролю у процесі вирішення публічно-правових спорів втілюється у позовній формі, що є гарантією об'єктивності й належності вирішення спору, дозволяє ретельно проаналізувати правовідносини щодо дотримання положень матеріального й процесуального права, встановити фактичні обставини справи, прийняти законне й

обґрунтоване рішення [257, с. 353].

З огляду на зазначене, слід констатувати, що судові органи за рахунок взаємодії з органами публічного управління та реалізації функції судового контролю підвищують загальну соціальну ефективність управлінських процесів. Можливість оскаржити рішення, дію чи бездіяльність владного суб'єкта стає запорукою ефективного управлінського вирішення проблем суспільства, слугує позитивному впливу на суспільний розвиток, процеси соціального, економічного, політичного характеру, які у ньому відбуваються.

Суди таким чином стають гарантами впорядкованості, сталості, безпеки управлінських відносин та процесів, досягнення позитивного суспільного результату управлінської діяльності.

Ефективність взаємодії органів публічного управління та судових органів корелюється з відображенням в управлінських рішеннях запитів та потреб людей, доцільності, законності їх прийняття, відповідності таких рішень критеріям соціальної ефективності загалом.

Втілення в життя заходів судового контролю у сфері публічного управління повинно супроводжуватися громадським контролем, який мають реалізовувати громадські інституції, що відзначаються довірою суспільства. В Україні функцію громадського контролю у цій сфері втілює в життя Громадська рада доброчесності. Як незалежна та неупереджена інституція громадського контролю вона діє з 2016 року. Правовою основою такої діяльності є ст. 87 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Саме вона має потрібний ступінь незалежності та довіри суспільства щоби сприяти Вищій кваліфікаційній комісії суддів (ВККС) здійснювати оцінювання суддів у процесі добору претендентів на посаду судді [258].

Функціонування такого роду громадських інституцій, можливість реалізації їхнього впливу на оцінювання та добір кандидатів, на можливість обрання суддів безстроково, їхнього професійного зростання є чинником, який суттєво впливає на якість здійснення правосуддя загалом та реалізації

судового контролю зокрема.

Слід відзначити також ще один суттєвий аспект досліджуваного різновиду адміністративно-правової взаємодії, зокрема той, що пов'язує судові органи, органи публічного управління та Вищу раду правосуддя.

Вища рада правосуддя є органом публічного управління та, водночас, суддівського самоврядування. Головним завданням її функціонування є забезпечення незалежності судової влади, дотримання принципів доброчесності, законності, підзвітності суспільству, тощо. Вища рада правосуддя наділена повноваженнями щодо внесення подань, пов'язаних з призначенням суддів, виявленням порушень вимог щодо несумісності, може формувати інституції, котрі розглядають справи щодо дисциплінарної відповідальності суддів, приймає рішення, що дозволяють тимчасово відсторонити чи звільнити суддів з посади. Вона надає згоду на затримання суддів й застосування до них низки примусових заходів (утримання під вартою, арешт) [259].

Вона пройшла тривалий шлях становлення, а її діяльність стала запорукою ефективності діяльності усєї судової системи [125, с. 278-287].

Науковці стверджують, що взаємодія судів, органів публічного управління й Вищої ради правосуддя реалізується у низці напрямів, серед яких нормативний, кадровий, інформаційний, профілактичний, напрям міжнародного співробітництва судів [229, с. 140].

У аспекті кадрового забезпечення, слід згадати про взаємодію судів та Президента України, зокрема про його обов'язок видати указ про призначення на посаду судді, якщо Вища рада правосуддя вносить відповідне подання [130].

Зокрема, керуючись ст. 80 Закону України «Про судоустрій і статус суддів України» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII, Президент України призначає кандидатів на посади суддів після отримання відповідного подання Вищої ради правосуддя [130].

При цьому, хоча, керуючись положеннями коментованої статті, Президент України й не перевіряє дотримання встановлених кадрових та організаційних вимог щодо призначення кандидата, проте наявність будь-яких звернень, які стосуються неможливості призначення на посаду кандидата в судді, може спонукати його звернутися до компетентних органів публічного управління щодо здійснення перевірки фактів, які відображені у відповідних зверненнях [130].

Відповідні формулювання, закладені у змісті коментованого закону, з одного боку, є вагомим запобіжним засобом безпідставного втручання Президента України у діяльність суду, гарантією незалежності судової влади, а з іншого, – інструментом забезпечення законності добору суддів, дотримання законодавства у цій сфері.

Таке формулювання, на думку Венеціанської комісії, є свідченням церемоніальної ролі Президента України, фіксацією його обов'язку призначення кандидатів, поданих Вищою радою правосуддя [260].

Водночас, у силу наявної у попередні роки негативної практики тривалого непризначення суддів, це формулювання зумовлює пропозицію вчених щодо нормативного закріплення права Вищої ради правосуддя у разі невидання Президентом України у межах визначеного законом терміну указу про призначення судді впродовж п'яти робочих днів, приймати рішення про таке призначення [229, с. 142].

Важливим напрямом взаємодії є здійснення профілактичної й правоохоронної роботи правоохоронних органів щодо різного роду деліктів (злочинів, адміністративних правопорушень), винними у вчиненні яких можуть визнаватися судді [252, с. 55].

Обов'язковим суб'єктом відносин, що виникають у цій сфері, є Вища рада правосуддя, яка наділена правом надавати згоду на затримання суддів, тримання їх під вартою, їхній арешт, тимчасове відсторонення від здійснення судочинства [259].

Слід відзначити й профілактичний потенціал судової практики щодо роботи органів публічного управління. У цьому разі превентивна функція втілюється в життя за допомогою прийнятих судовими органами рішень. Визнання певної діяльності суб'єкта владних повноважень, його рішень незаконними слугує пересторогою для органів публічного управління в аналогічній ситуації, дає змогу попередити аналогічний делікт у майбутньому.

Слід відзначити особливе превентивне значення рішень у зразкових справах.

Відповідно до пп.22 ч.1 ст.4 КАС України такі зразкові адміністративні справи є типовими адміністративними справами, провадження щодо яких реалізується Верховним Судом як судом першої інстанції з метою прийняття зразкового рішення. З огляду на це, прийняття у провадження такої справи Верховним Судом як судом першої інстанції надає їй статусу зразкової.

Рішення у зразковій справі виконує превентивну роль, здатне зупинити необґрунтовані позови до суду або сприяти усуненню підстав, які зумовлюють адміністративні спори. При цьому судовими органами наголошується, що позитивний превентивний вплив можна реалізувати лише за умови, що судові рішення будуть сприйматися органами публічного управління як дороговказ задля усунення прогалин правового регулювання, а не як перепони у здійсненні власної політики [261].

Особливими аспектами взаємодії відзначається інформаційна сфера. Така взаємодія стосується надання суб'єктами владних повноважень необхідної інформації для реалізації правосуддя та, водночас, обов'язку судових органів здійснити інформування судовими органами органів публічного управління про прийняті судові рішення, котрі стосуються цих інституцій, й набрали законної сили [236, с. 63]. Загалом інформування відбувається, зважаючи на дотримання судовими органами принципу транспарентності, прозорості судових рішень (крім справ, щодо яких наявний обмежений законом доступ).

Реалізація судами принципу транспарентності у їх діяльності слугує отриманню, опрацюванню й поширенню правдивої інформації про окремі суди, про суддів (зокрема їхній майновий стан, попереднє притягнення до відповідальності), здійснюване правосуддя, у тому числі щодо складу суду, часу та місця судового розгляду, про органи суддівського самоврядування й ті, які залучені до утворення судової влади [262, с. 41].

Окремою сферою досліджуваної взаємодії є сфера фінансування системи судочинства та роботи судових органів. Положення ст. 130 Конституції України є гарантією фінансування й створення умов для діяльності судових органів і суддів державою.

Тобто сфера фінансування судової діяльності передбачає тісну взаємодію судових органів і Кабінету Міністрів України, який формує проект закону про Державний бюджет України, Міністерства фінансів України, яке приймає запити від розпорядників бюджетних коштів, зокрема Вищої ради правосуддя, щодо видатків на утримання судових органів, тощо.

Керуючись звітами Державної судової адміністрації України за 2021 рік, можна стверджувати, що Державній судовій адміністрації України, яка є головним розпорядником бюджетних коштів у 2021 році, були передбачені бюджетні призначення розміром 16,4 млрд грн [263].

З огляду на зазначене, взаємодіючи на різних рівнях, судові органи й органи публічного управління здатні досягати спільної мети, суттєво впливаючи на розвиток й функціонування один одного.

Така взаємодія судових органів та органів публічного управління втілюється в життя за допомогою широкого переліку видових проявів взаємних зв'язків, за допомогою різноманітних форм і методів реалізації.

При цьому напрями реалізації такої взаємодії стосуються організаційних, юридичних, інформаційних, кадрових, й інших інтересів, що становлять головний об'єкт такого взаємного впливу.

Об'єкт взаємодії віддзеркалює конкретне явище чи предмет, якого вона

стосується [264, с. 195].

Вчені відзначають, що налагодження окресленої взаємодії орієнтоване на втілення у життя єдності як головної засади державної влади, гарантування ефективного функціонування судових органів, узгодження їх діяльності [235, с. 6].

Загалом можна констатувати, що об'єктом досліджуваної взаємодії є суспільні відносини щодо належного функціонування як судових органів, так і носіїв владних повноважень (щодо гарантування законності, стабільності їхнього функціонування, здійснення правосуддя та публічного управління), водночас така взаємодія може стосуватися профілактичної та правоохоронної функції правоохоронних органів (якщо йдеться про деліктну поведінку суддів), взаємного інформування щодо окремих напрямів практичної діяльності, фінансування роботи органів судової влади, досягнення публічно-правового блага загалом [236, с. 63].

Запорукою здійснення такої взаємодії є наявність відповідної правосуб'єктності, що передбачає можливість бути носієм та реалізовувати взаємні права і обов'язки, так і чітко визначеної нормативно-правової бази організації такої взаємодії.

Нормативно-правовою основою взаємодії судових органів та органів публічного управління виступають КАС України, закон України «Про судоустрій і статус суддів України» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII та інші нормативно-правові акти.

Ефективну взаємодію слід налагоджувати з огляду на низку чинників:

1. спроможність взаємної діяльності забезпечувати стабільну й сталу роботу органів публічного управління та органів судової влади;
2. потребу обрання дієвих заходів юридичного, правоохоронного, профілактичного, організаційного й інформаційного характеру задля досягнення головної мети такої взаємодії;
3. вагомість наявної системи взаємних стримувань та протипаг;

4. пріоритетності головних принципів такої взаємодії, серед яких спеціалізованість та юрисдикційність, професійність, підзаконність, демократичність; ідейна спрямованість, скерована на збалансування державних, колективних й індивідуальних інтересів членів суспільства, гарантування захисту правових можливостей учасників цих відносин; уніфікованість й визначеність шляхів вирішення конфліктів; забезпечення поваги до судочинства; належного виконання судових рішень, дуалізму ієрархічності й автономності процесів управління; залучення громадськості до процесів управління, тощо;

5. здатність ініціювати виникнення специфічних взаємних зв'язків організаційного й координаційного характеру, зобов'язального змісту (щодо реалізації зобов'язання органів публічного управління здійснити певну діяльність чи утриматись від неї);

6. об'єктивування такої взаємодії через різні форми судового контролю, правоохоронної та профілактичної діяльності, взаємного інформування щодо окремих напрямів практичної роботи досліджуваних інституцій, забезпечення фінансової стабільності роботи органів судової влади, досягнення публічно-правового блага загалом.

Досягнення взаємного порозуміння, зваженого взаємного впливу, узгодження функціонування досліджуваних інституцій потребує кропіткої законотворчої та практичної діяльності, комплексного, системного підходу до формування визначених законом процедур втілення в життя кожного з різновидів такої взаємодії.

Необхідною умовою якісних змін повинно стати формування системної нормативно-правової основи для удосконалення організаційного, юридичного, інформаційного, правоохоронного, профілактичного й інших різновидів взаємодії.

Вченими неодноразово відзначалися нерівномірний розподіл повноважень державних інституцій, що стає перешкодою для їхнього

нормального функціонування, незбалансованість повноважень судової гілки влади у порівнянні з іншими гілками, відсутність політичної стабільності та суттєвий вплив політичних сил на державні інституції для задоволення власних політичних цілей та інтересів [239, с. 22-23].

Нерідко незаконний вплив на діяльність судових органів може мати вигляд дискредитації суддів, поширення викривленої, неправдивої інформації про діяльність суду.

Таким чином, налагодження тісної взаємодії судових органів й органів публічного управління має відбуватися з огляду на систему унормованих законодавцем й практично реалізованих інструментів стримувань і противаг. Законодавчі обмеження служать своєрідними інструментами запобігання непрозору кадровому добору посадових осіб, прийняттю незаконних правових актів, рішень, здійснення діяльності, використанню владних повноважень для власного збагачення корупційним шляхом.

1.4. Поняття та особливості судового контролю у сфері публічного управління

Одним з напрямів взаємодії органів публічного управління та судових органів є реалізація судового контролю у сфері публічного управління.

Вітчизняна література містить різні трактування судового контролю.

Його вважають особливою формою реалізації правосуддя, функцією судової влади, специфічним видом контролю, що реалізується судовою гілкою влади, формою реалізації судової влади [265, с. 15]. При цьому він має на меті перевірку факту виконання органом публічного управління закріплених за ним повноважень, правомірності його рішень чи актів [176, с. 263].

В. Авер'янов стверджував, що судовий контроль слід розглядати в якості комплексного правового явища, що є відображенням головних ознак судової влади та, водночас, рис юрисдикційної діяльності органів держави [266, с. 20].

Інші вчені наполягають на визначенні судового контролю як конституційно закріпленої форми втілення у життя контрольної функції держави, що полягає у реалізації судовими органами заходів з охорони правових можливостей громадян, забезпечення законності, верховенства закону [160, с. 136].

О. Михайлов, ставлячи під сумнів більшість з наведених трактувань, дійшов висновку, що судовий контроль є частиною діяльності суду із здійснення правосуддя з метою виявлення відповідності діяльності, правових актів суб'єктів публічного адміністрування посадових осіб вимогам чинного законодавства. Мотивував свій підхід цей автор, зважаючи на те, що винятковим завданням судів є здійснення правосуддя, а реалізація інших завдань не входить до компетенції суду [160, с. 136; 267, с. 109-114].

На наш погляд, не слід розглядати судовий контроль поза межами загальної категорії контролю. Загалом, затверджуючи 22 липня 1998 р. Концепцію адміністративної реформи в Україні, Президент України на рівні власного указу визнав адміністративну юстицію формою контролю за діяльністю органів публічного управління [268, с. 137]. Специфіка суб'єкта реалізації контрольних функцій, безумовно, впливає на його зміст, проте не наділяє його докорінно відмінними характеристиками, несумісними з загальною родовою категорією контролю.

Проте, щоби зрозуміти сутність судового контролю, слід визначити його місце в системі контролю загалом.

Ефективна реалізація стратегічних пріоритетів держави, її органів, удосконалення способів використання суспільних ресурсів прямо залежить від здатності встановити системний контроль незалежних інституцій за багатьма процесами у державі на засадах ефективності, неупередженості, прозорості, оперативності втілення потрібних заходів впливу в життя.

Держава повинна оновити сучасні підходи щодо судового контролю у сфері публічного управління. Сучасні зміни повинні враховувати контекст

актуальних публічно-правових трансформацій в країні, реформи, пов'язані зі системою публічного управління. Оновлена система судового контролю повинна базуватися на засадах публічності, демократизму, транспарентності, відмови від пріоритетного використання інструментів державного примусу задля врегулювання адміністративно-правових відносин.

Контроль відіграє роль важливого інструмента забезпечення законності у суспільстві, елемента системи способів її забезпечення й загалом слугує підвищенню ефективності публічного управління.

Дефініцію категорії «контроль» вчені пов'язують зі спостереженням, здійсненням перевірки, проведенням обліку, реалізацією наглядової роботи [269, с. 318].

Ця категорія подекуди науковцями визнається системою спостереження та перевірки дійсного стану керованого об'єкта. Зокрема контроль є засадничою умовою перевірки ефективності, обґрунтованості прийнятого органом публічного управління рішення, ідентифікації відхилень у процесі його виконання, усунення причин, що зумовили виникнення наявних порушення [270, с. 4]. Загалом контроль стосується не лише перевірки стану об'єктів управління, а й визначення ступеня ефективності прийнятого органом управління рішення.

Вітчизняна й іноземна наукова література відзначається різноманітними підходами до визначення терміна «контроль». Пропонують його тлумачити як комплексне правове явище, яке є уособленням специфіки органу публічної влади, в тому числі й судової [266], або визначають як стадію соціально-державного управління; також пов'язують з різновидом засобів забезпечення законності, способами реалізації управлінських рішень. Зміст цієї категорії пояснюють за допомогою спеціальних управлінських функцій, до яких належать оцінювальна, інформаційна, регулятивно-корегувальна. При цьому автори акцентують на реалізації контрольної діяльності, здебільшого, з приводу керованого об'єкта з метою його оптимізації й ухвалення ефективних

управлінських рішень. Зовнішнім виявом такого контролю є спостереження й перевірка об'єкта контролю з метою з'ясування ступеня його відповідності вимогам закону, здатності спричинити порушення встановленого законом порядку функціонування [271, с. 18].

Загалом контроль є засобом інформування носія владних повноважень про стан відповідності об'єкта, якого стосується управлінський вплив, тому стану, який окреслений у процесі управлінського планування. Реалізується безперервний процес, який охоплює початок й закінчення втілення у життя управлінського рішення. Він дозволяє ідентифікувати неефективні та незаконні рішення у сфері управління, зважаючи на превалюючі інтереси суспільства; виявити причини, що слугують виникненню негативних результатів процесу управління; узагальнити кращий досвід управлінської діяльності [272, с. 8-9]. Загалом контроль має на меті визначити негативні тенденції та їх усунути, або запобігти їм [273].

Загалом реалізується діагностика стану відповідності об'єктів контрольної діяльності попередньо визначеним стандартним параметрам, котрі слід вважати нормою.

Втілення у життя оцінювальної стадії контролю дає змогу встановити існування відхилень у функціонуванні об'єктів контролю завдяки наявності завчасно визначеного критерію-мірила. Дуже важливим при цьому є наявність регулятивно-корегувального етапу контролю. На ньому суб'єкт контролю може втілити в життя спеціальні юридичні, організаційні, заохочувальні, каральні, відновлювальні заходи. У зв'язку з цим, з огляду на різноманітність безпосередніх цілей, на які скеровані результати контролю, вченими ідентифіковано інформаційну, оцінну та регулятивно-корегувальну функції цього контролю. Інші вчені серед функцій контролю окремо також відзначають превентивну, комунікативну, сигнальну, виховну [153, с. 10; 157, с. 117-118].

Учені-адміністративісти виокремлюють контроль у системі способів

забезпечення законності. Поряд з ним, до системи таких способів, з огляду на критерії змісту й характеру, специфіки здійснення та отриманих результатів, також включають нагляд, звернення до публічної влади зі заявами, скаргами, пропозиціями з метою забезпечення законності [274, с. 140].

Завданням контролю у сфері публічного управління загалом є втілення в життя функцій щодо коригування й спрямування діяльності підконтрольного суб'єкта у потрібному напрямі (зокрема забезпечення публічного інтересу), реалізації соціальної превенції, відновлення порушених правових можливостей у публічно-правовій сфері, отримання інформації щодо системи управління, дотримання органами публічного управління, громадянами й іншими особами чинного законодавства, реалізацію мети управлінського впливу щодо втілення у життя й охорони публічних інтересів [275, с. 243].

Різноманіття суб'єктів здійснення та проявів змісту контролю як головного способу забезпечення законності впродовж тривалого часу давало змогу науковцям-адміністративістам говорити про існування державного й громадського контролю [276, с. 196].

Державний контроль вони окреслювали як складну цілісну систему, у структурі якої доцільно виокремлювати парламентський, президентський контроль, контроль, що здійснюється органами виконавчої влади. Окремим елементом структури цього контролю є також судовий контроль [276, с. 196; 277].

Зважаючи на досягнення представників української адміністративно-правової науки, слід аналізувати окреслені способи забезпечення законності, враховуючи зміни, зумовлені загальними публічно-правовими трансформаціями у державі. Результати наукового пошуку зумовлюють розширене тлумачення публічного (державного) контролю як феномену, що функціонує на оновлених принципах демократизму, транспарентності, уникнення домінування державного примусу. Це складна категорія, що динамічно поєднує у собі державний, громадський, муніципальний й інші

види контролю [271, с. 18].

Різна спрямованість контролю у сфері публічного управління спонукає окремих вчених виокремлювати внутрішній та зовнішній контроль. Внутрішній контроль є запорукою ефективного функціонування органу публічного управління та системи управління, її стадій, процесів, що в ній відбуваються, та реалізується самими публічно-управлінськими інституціями у формі самоконтролю як важливого способу визначення ступеня ефективності і відповідності процесів вимогам закону. Такий контроль здійснюється інституційно незалежними органами публічного управління та дозволяє покращити реалізацію функцій органу публічного управління. Прикладами такого контролю є той, який реалізується Рахунковою палатою України, судовими органами [278, с. 152-153].

Судовий контроль виступає невід'ємною складовою публічного та державного контролю та слугує гарантією верховенства права у країні і надзвичайно залежить від ефективності інших видів публічного контролю у державі [151].

Особливостями судового контролю є специфіка його реалізації судовою гілкою влади, вибірковість застосування (одноразовість), здатність втілюватися в життя у процесі розгляду судами адміністративних, кримінальних, цивільних судових справ, спрямованість на вирішення певних управлінських завдань та врегулювання відповідних правовідносин, зокрема відносин управлінського різновиду [148].

Специфікою судового контролю є винятковість форми його реалізації, зокрема через судочинство у різних судових справах, пряму чи опосередковану перевірку суддею рішень, дій або бездіяльності органів публічного управління та інших учасників управлінських правовідносин з приводу їхньої законності у контексті розгляду конкретної справи [279].

Здійснення судового контролю спрямоване на виконання важливого завдання щодо захисту прав учасників публічно-правових відносин, їхніх прав

та законних інтересів [280, с. 61-65; 281].

У науковій літературі можна знайти намагання пояснити зміст судового контролю через ототожнення його з конституційно визначеною особливою правовою формою реалізації контрольної функції держави. При цьому судовий контроль виконує важливе завдання щодо охорони конституційного ладу, захисту прав членів громадянського суспільства, відновлення правових можливостей у випадку їхнього порушення, забезпечення верховенства права та втілюється у життя у визначеному законом процесуальному порядку за допомогою спеціальних процедур.

Безпосереднє втілення в життя контрольної функції відбувається за допомогою процедур загального контролю, який здійснюють суди під час вирішення кримінальних, цивільних і адміністративних справ, та спеціалізованого судового контролю, серед якого можна виокремити контроль у рамках адміністративного судочинства, конституційний контроль.

Втілення у життя судового контролю потребує активної діяльності усієї судової системи країни. Така система націлена на здійснення судового контролю з метою як захисту прав членів суспільства, так і на утвердження законності у сфері публічного управління. Судові органи проводять оцінку наявних фактів порушення прав осіб владними інституціями і їхніми посадовими особами та зобов'язані віднайти спосіб захисту цих осіб, відновити їхні порушені права та забезпечити притягнення порушників до відповідальності.

Реалізується такий контроль на принципах верховенства права, законності, компетентності, повноти та своєчасності, гласності та інших [153, с. 10; 157, с. 117-118].

Реалізація судового контролю слугує прикладом втілення у життя положень ст. 55 Конституції України, яка закріплює право громадян на звернення до судових органів зі скаргами щодо діяльності органів публічного управління, їхніх посадових та службових осіб, та закріплених у норах Закону

України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 року № 393/96-ВР гарантій захисту прав громадян.

Уперше нормативне окреслення судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах було здійснене у змісті КАС України. На жаль, нормативно-правова фіксація правового інституту судового контролю й досі є недостатньою, що негативно впливає на захист прав фізичних та юридичних осіб у державі [176, с. 262-266].

Судовий контроль реалізується за допомогою юрисдикційної діяльності суду, що служить перевірці нормативно-правових актів, які приймаються органами публічного управління, спрямована на усунення незаконних обмежень правових можливостей громадян, допомагає вирішити конфлікти за участю органів публічного управління [282, с. 4].

Він стосується врегульованої процедури юрисдикційної діяльності судів та судового процесу, спрямований на перевірку доказів, правових й фактичних обставин справи.

Втілення юрисдикційної функції суду відбувається через спроможність судових органів реалізовувати правосуддя, приймати компетентне рішення, гарантувати його реалізацію. Вітчизняні вчені саме правосуддя відносять до найдосконалішого засобу захисту приватних та публічних інтересів у державі [283].

Судовий контроль пов'язують з перевіркою законності, правомірності діяльності (дій, рішень, правових актів) публічно-правових інституцій, виявленням фактів встановлення незаконних обмежень щодо фізичних чи юридичних осіб, порушень їхніх прав у сфері публічного управління, здійснення превенції щодо такої незаконно діяльності. У процесі судового контролю суд реалізує пряму й опосередковану перевірку законності управлінських рішень, зосереджує увагу на пошуку способів відновлення правових можливостей особи та відновлення режиму законності [266, с. 226-228].

Досліджуючи питання судового контролю слід вказати, що окремим його різновидом є контроль за виконанням судових рішень. У обох випадках судові органи виконують роль суб'єктів реалізації даного контролю. Проте контроль за виконанням судових рішень має суттєву відмінність від інших різновидів судового контролю, зумовлену як предметом контролю, так і часом його здійснення.

Деякі вчені взагалі, з огляду на суттєві відмінності, вважають судовий контроль за виконанням судових рішень окремим різновидом контролю, що націлений на перевірку правильності діяльності органу публічного управління під час виконання судового рішення. Вони вказують, що у такому разі контроль є наступним та визнають наявність певної різниці щодо переліку ініціаторів його здійснення [278, с. 152-153].

Слід звернути увагу на зумовленість змісту судового контролю особливостями діяльності й завданнями суб'єктів здійснення. Зокрема з огляду на цю специфіку, вчені виокремлюють судовий контроль, що стосується перевірки конституційності законів та нормативно-правових актів Верховної ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та Верховної ради Автономної Республіки Крим, чинних міжнародних договорів, що втілюється Конституційним Судом України; законності функціонування органів публічного управління та їхніх посадових осіб, ініціювання вимоги щодо усунення невідповідності законам їхньої роботи, що реалізується усіма ланками судової системи під час розгляду судових справ в порядку адміністративного, кримінального, цивільного та господарського судочинства [276, с. 207].

Не дивлячись на наявність широкого переліку зовнішніх проявів судового контролю, слід відзначити особливість його адміністративно-правового аспекту здійснення. Зокрема судовий контроль набуває значення важливого способу забезпечення законності, що застосовується у процесі розгляду у порядку адміністративного судочинства спорів фізичних і юридичних осіб з

різного роду владними інституціями держави. Такий судовий контроль реалізується під час оскарження правових актів органів публічного управління, як нормативно-правового так і індивідуального характеру, їхніх дій і бездіяльності, під час вирішення спорів за зверненнями інших публічно-правових інституцій, тих, які стосуються проходження державної служби або виборчого процесу [241].

Сьогодні судові органи особливу увагу приділяють судовому контролю за діяльністю органів публічного управління в умовах воєнного стану.

Для прикладу, загалом Восьмим апеляційним адміністративним судом з 01 січня по 31 грудня 2022 р. перебувало на розгляді 23 153 адміністративних справ. Динаміка розгляду таких справ показує постійне збільшення кількості розглянутих такого роду судових справ. Якщо у 2021 році їх було 92,9%, то у 2022 році – 98,9%. Це, безумовно, результат фахової роботи суддів, працівників апарату суду [284, с. 317], засвідчує підвищення якості правосуддя загалом.

Вчені відзначають, що здійснюючи контрольну діяльність, судові органи реалізують профілактичний вплив на публічно-правові відносини задля попередження різного роду правопорушень. Така діяльність стосується виявлення причин і умов деліктної поведінки, з'ясування правових можливостей, що порушуються деліктною діяльністю, та вжиття заходів задля усунення деліктів чи запобігання їхньому вчиненню у майбутньому й загалом підтримання правопорядку [277; 285].

Прийнято виокремлювати серед основних різновидів зовнішнього прояву судового контролю прямий та непрямий судовий контроль, що може здійснюватися у сфері публічного управління.

Прямий контроль пов'язують з вирішенням юридичної долі правових актів управління як індивідуального, так і нормативно-правового характеру, що залежить від їхньої відповідності закону [286, с. 12]. Він відіграє роль функціонального інструмента забезпечення захисту правових можливостей

учасників публічно-правових відносин [155, с. 366; 287, с. 42-45].

Непрямий судовий контроль, натомість, пов'язують, здебільшого, з оскарженням не правового акта органу публічного управління, а його дій чи бездіяльності, що стосуються реалізації його змісту на практиці [155, с. 366].

За таких умов факт законності правового акта суд не встановлює [266, с. 224-225]. Важливо, що такий контроль реалізується, як правило, під час вирішення різного роду судових справ (наприклад кримінальних чи цивільних). Суд у таких випадках, здійснивши непрямий судовий контроль, може виявити порушення вимог закону органом публічного управління.

Судовий контроль подекуди вважають формою здійснення правосуддя, а його здійснення вченими відноситься до провідних функцій судової влади поряд з такими, як правосуддя, інформування, організація, роз'яснення [288, с. 88-92].

Реалізація судового контролю вважається гарантією захисту прав особи від незаконного втручання органу публічного управління у правовідносини за її участю та правовідносини інших членів суспільства.

Деякі вчені вважають контрольну функцію судових органів самостійною функцією або специфічним засобом здійснення правосуддя. Водночас вони її диференціюють на декількох рівнях. Вони виокремлюють загальний та одиничний рівень реалізації цієї функції. Різниця проявляється у здатності проявлятися загалом під час здійснення конституційного, кримінального, адміністративного, цивільного, господарського судочинства, або зумовлюватися конкретною формою реалізації правосуддя [289, с. 22-28].

Найважливіші характеристики судового контролю слід визначати з огляду на його порівняння загалом з управлінським контролем, що І. Бородіним названий адміністративним. Автор вказує, що зміст та форми прояву судового контролю є значно вужчими, порівняно зі змістом та формами контролю, що здійснюється в межах управлінської діяльності [290, с. 173].

У доповнення слід навести результати порівняльного аналізу цих

категорій В. Авер'яновим, який слушно відмітив, що така різниця проявляється з огляду на особливості суб'єктів та об'єктів контрольної діяльності, сферу й обсяг контрольних функцій, націленість на певний результат [266, с. 226-228].

Основна специфіка судового контролю полягає в тому, що форма прояву такого контролю загалом є зовнішньою, реалізовується через правосуддя, стосується питання законності діяльності публічно-правових інституцій. У цей же час адміністративний контроль може набувати форму внутрішнього та зовнішнього й стосуватися загалом сфери управління, питання дотримання публічно-правовими інституціями як положень закону, так і вимог вищого у порядку підпорядкування органу, встановлення ступеня ефективності управлінських процесів. Ефективність хоч і є побічним чинником, однак відіграє важливе значення для адміністративного контролю, в той час, коли судовий контроль, здебільшого, орієнтований на встановлення законності діяльності органу публічного управління [291, с. 18].

Слід відзначити наявність суттєвої різниці адміністративного та судового контролю в аспекті визначення етапів їхньої реалізації, структури їх здійснення.

Адміністративний контроль, з огляду на етапи реалізації, може об'єктивуватися як попередній, поточний і наступний контроль.

Водночас для судового контролю не характерна така етапність здійснення, певні етапи зумовлені винятково структурою судового процесу, і, на думку вчених, може проявлятися лише як поточний та наступний і втілюватися в життя лише в момент розгляду справи чи на етапі виконання судового рішення [266, с. 226-228].

О. Марченко відзначає, що специфіка судового контролю у сфері публічного управління проявляється через особливості його ініціювання (зокрема такий контроль, здебільшого, є пасивним, зважаючи на те, що можливість його здійснення залежить від подання скарги або позову

зацікавленої особи), предмет контрольної діяльності (сфера його поширення стосується управлінських правовідносин, що виникають за участі органу публічного управління), систематичність реалізації (втілюється лише під час вирішення справ, підвідомчих суду, виконання судових рішень), встановлення порядку втілення у життя (такий контроль має дещо вторинний характер, оскільки пов'язаний з перевіркою законності уже ухвалених управлінських рішень та прийнятих управлінських актів), альтернативності реалізації (реалізується поряд з адміністративним контролем), тощо [292, с. 115].

О. Рисін серед ознак такого контролю виокремлює його приналежність до державного та, водночас, стверджує про його відмінності від інших різновидів державного контролю. Він наголошує на специфіці ініціювання такого контролю, зокрема на тому, що фізичні та юридичні особи наділені можливістю ініціювання перевірки законності правових актів органів публічного управління.

Цей контроль реалізується не з ініціативи органів публічного управління. Таким чином об'єктивується зворотній зв'язок, який демонструє стан управлінської системи та дотримання її учасниками чинного законодавства.

Цей контроль доступний у сферах, щодо яких не можуть здійснюватися інші різновиди державного контролю. О. Рисін серед особливостей також відзначив альтернативність судового контролю, його значення як додатковій гарантії спонукання органу публічного управління до правомірної поведінки, його пасивність, яка зумовлена специфікою ініціювання, що здійснюється як право, а не обов'язок фізичних і юридичних осіб чи самого суду тощо [103; 293].

У рамках виконання дисертаційного дослідження було проведено опитування 400 респондентів з Львівської, Київської, Закарпатської, Хмельницької областей та 100 посадових осіб з цих областей. Для визначення стану розуміння правової природи судового контролю респондентам, опитаним в рамках виконання цього дисертаційного дослідження, було

запропоновано його три визначення, що загалом не є взаємовиключними, проте у кожному з них акцентовано на різних аспектах змісту цієї категорії. Важливо, що 26% опитаних вважають його системою заходів реагування суду при вирішенні спору на порушення прав, свобод та законних інтересів особи та незаконні рішення, дії та бездіяльність суб'єктів владних повноважень (серед посадових осіб частка склала 22%); 28% респондентів та посадових осіб, опитаних в рамках анкетування, вважають його здійсненням правосуддя з метою виявлення відповідності діяльності, правових актів суб'єктів публічного адміністрування посадових осіб вимогам чинного законодавства; 18% опитаних громадян та 20% посадових осіб-респондентів стверджують, що це системи способів забезпечення законності та засіб досягнення ефективності публічного управління; група опитаних у 28% (30% посадових осіб) вважає його процесом оцінювання судом законності дій, рішень, правових актів органів публічного управління, правомірності діяльності їхніх посадових осіб, виявлення незаконних обмежень чи порушень правових можливостей членів суспільства у сфері публічного управління, причин цих порушень і застосування превентивних заходів на майбутнє.

З огляду на викладене, найбільш вірогідним видається, що судовий контроль у сфері публічного управління є комплексним правовим явищем, що втілюється в життя судовою владою, відображає одну з форм реалізації контрольної функції держави, державного контролю, скеровану на перевірку фактів порушення чинного законодавства, прав, законних інтересів фізичних та юридичних осіб органами публічного управління, відновлення прав, які були ними порушені, забезпечення притягнення винних до відповідальності, нейтралізацію причин таких порушень.

Він слугує забезпеченню законності діяльності органів публічного управління, відбувається вибірково під час розгляду судових справ та проявляється через застосування спеціальних заходів організаційно-правового, карального, відновлювального та іншого характеру.

Узагальнивши характеристики судового контролю у сфері публічного управління, слід відзначити кілька основних положень, що відображають його особливості:

1) цей контроль відзначається зовнішньою формою прояву та стосується перевірки публічного управління, діяльності органу публічного управління, його рішень та правових актів на предмет відповідності їхнього змісту чинному законодавству у межах здійснення правосуддя;

2) метою судового контролю є відновлення режиму законності, реалізація правозахисного потенціалу, усунення різного роду деліктів у сфері публічного управління (наприклад, адміністративних, дисциплінарних правопорушень, злочинів, які стосуються зловживання службовим становищем, неналежного виконання посадових обов'язків), здійснення превентивного впливу (зокрема загальної та спеціальної превенції задля запобігання здійсненню означених деліктів, усунення причин та умов їхнього вчинення, реалізацію загального виховного впливу щодо посадових осіб владно-управлінських інституцій);

3) його метою, хоч і побічно, все ж є підвищення ефективності управлінських процесів; втілення цієї мети досягається через приведення управлінських правовідносин до вимог законодавства та, водночас, загальний позитивний судовий вплив на сферу публічного управління;

4) цей контроль не є системним, оскільки ініціюється учасниками судового процесу чи судовими органами в ході розгляду справи у певних випадках порушення режиму законності;

5) йому не характерні спеціальні субординаційні зв'язки, оскільки судові органи є незалежними, мають спеціальний правовий статус, не реалізують звичайний управлінський вплив щодо підконтрольних інституцій та й самі не вбудовані у певну управлінську ієрархію;

6) судовий контроль втілюється у життя через реалізацію окремих процесуальних дій у рамках судочинства шляхом встановлення фактів

порушення режиму законності публічно-управлінських правовідносин, у процесі вирішення різних категорій справ, зокрема й у порядку адміністративного судочинства щодо оскарження нормативно-правових та індивідуальних актів органів публічного управління, їхніх дій або бездіяльності, здійснення ними делегованих повноважень, застосування профілактичного впливу на сферу публічного управління, у тому числі через прийняття окремих ухвал;

7) реалізують судовий контроль усі ланки вітчизняної судової системи (місцеві суди, апеляційні суди, Верховний Суд, а також вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ (Вищий суд з питань інтелектуальної власності, Вищий антикорупційний суд)). Слід відзначити визначальну роль у реалізації судового контролю й Конституційного суду як суб'єкта конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України.

Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління слугує вагомим чинником підвищення ефективної публічного управління у нашій державі загалом.

Висновки до розділу 1

У першому розділі дисертації окреслено наукознавчий вимір дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні, особлива увага присвячена історіографії та методології дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні, адміністративно-правовим засадам взаємодії судових органів та органів публічного управління в Україні й науковому обґрунтуванню поняття й особливостей судового контролю у сфері публічного управління. Результати наукового пошуку можна представити у таких висновках:

1. Формування історіографії дослідження судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні є запорукою розуміння особливостей виникнення проблемного поля застосування такого судового

контролю у сфері публічного управління в Україні, усвідомлення історичної зумовленості наукових праць, що наявні у вітчизняній та іноземній науці, дотичних до нього, історичної зумовленості проблематики судового контролю у досліджуваній сфері. Визнано потребу виокремлення п'ятьох основних напрямів наукових досліджень, дотичних до проблемного поля вивчення. Історіографічна основа дослідження судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні представлена такими блоками: блок наукових праць, в яких відображено загальнотеоретичні й історико-правові аспекти процесу формування публічного управління загалом, модернізації державного управління та укорінення концепції публічного управління; блок наукових досліджень, що стосуються інституціоналізації судових органів, розвитку судової системи України і діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту правових можливостей особи та гарантування публічно-правових інтересів суспільства; блок праць науковців, проблемним полем вивчення яких є загальні питання здійснення судового контролю за діяльністю органів публічного управління; блок наукових праць, в яких представлено особливості судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній, фінансово-економічній, адміністративно-політичній сфері; блок наукових досліджень, присвячених різним проблемам реалізації судового контролю у сфері публічного управління та напрямам адаптації іноземного досвіду у досліджуваній сфері. Формування історіографічної основи дослідження дало змогу зрозуміти, що попри широкий перелік наукової літератури, яка охоплює історико-правову, теоретико-правову, адміністративно-правову компоненти, що стосуються проблемного поля публічного управління, інституціоналізації судових органів як суб'єктів реалізації судового контролю, визначення правової природи судового контролю, його форм та різновидів, судового контролю як засобу адміністративно-правового захисту правових можливостей особи, наукових праць, які стосуються загальнотеоретичних питань його здійснення, у

вітчизняній науковій літературі вкрай мало наукових досліджень, в яких обґрунтовано специфіку практичної реалізації такого контролю у різних сферах суспільного життя, зокрема в соціально-культурній, фінансово-економічній, адміністративно-політичній сфері. Недостатньою є й увага вітчизняних науковців до потреби покращення законодавчого врегулювання судового контролю, пошуку шляхів вирішення проблем судового контролю та шляхів використання іноземного досвіду у досліджуваній сфері.

2. Формування методологічної основи дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні стало запорукою цілісного розуміння основних теоретичних та практичних аспектів його здійснення, усвідомлення проблемного поля вивчення та шляхів подолання наявних проблем, з'ясування кращого іноземного досвіду, який можливо втілити в Україні. Наукові дослідження, проведені з використанням широкого арсеналу методів наукового дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні, відзначаються високим рівнем наукової новизни, достовірності, виваженості, точності формулювань, теорій, підходів, обґрунтованості, логічності висновків, послідовності наукового мислення дослідника. Методологія дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні представлена низкою філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, зокрема: діалектичного, герменевтичного методів, методів аналізу, синтезу, дедукції й індукції, класифікації, узагальнення, системно-структурного, соціологічного, формально-юридичного, історико-правового, порівняльно-правового методів, методу правового моделювання. Їх використання дало змогу комплексно, системно дослідити поняття, зміст, різновиди, форми прояву та особливості судового контролю у сфері публічного управління в Україні, сформулювати уявлення про проблеми його реалізації та напрями адаптації іноземного досвіду у окресленій сфері.

3. Взаємодія судових органів та органів публічного управління – це

складний процес правового, правоохоронного, превентивного, кадрового, організаційного, координаційного, інформаційного та іншого взаємовпливу, що має на меті як забезпечення стабільності й сталості функціонування публічно-правових інституцій, дієвості, законності публічного управління, здійснення правосуддя у державі, функціонування судової влади. Судові органи, хоч і не вступають безпосередньо у публічно-правові відносини, проте виконують гарантуючу функцію щодо їхньої законності, демократичності, гарантують законність рішень та дій публічно-управлінських інституцій, контролюють діяльність таких суб'єктів за допомогою інструментів та функцій судового контролю. Налагодження тісної взаємодії засноване на чіткому розподілі їхньої компетенції, дотриманні принципу поділу влади, системі взаємних стримувань та противаг. Взаємодіючи на різних рівнях, судові органи й органи публічного управління здатні досягати спільної мети, суттєво впливаючи на розвиток й функціонування один одного. Така взаємодія судових органів та органів публічного управління втілюється у життя за допомогою широкого переліку видових проявів взаємних зв'язків, за допомогою різноманітних форм і методів реалізації. При цьому напрями реалізації такої взаємодії стосуються організаційних, юридичних, інформаційних, кадрових, й інших інтересів, що становлять головний об'єкт такого взаємного впливу. Об'єктом цієї взаємодії слугують публічно-управлінські відносини, що стосуються гарантування законності та сталості діяльності публічно-правових інституцій й судових органів, забезпечення належного здійснення публічного управління загалом, реалізації профілактичного й правоохоронного впливу на діяльність суддів та органів публічного управління, взаємне інформування щодо сфери публічного управління, фінансового забезпечення судової системи й досягнення публічно-правового блага загалом. Судові органи через взаємодію з органами публічного управління та реалізацію функції судового контролю підвищують загальну соціальну ефективність управлінських процесів. Наявність механізму

оскарження рішень, дії та бездіяльності органів публічного управління стає запорукою ефективного управлінського вирішення проблем суспільства, втілює позитивний вплив на сферу публічного управління, публічно-управлінські відносини, соціальні, економічні, політичні суспільні явища загалом. Превентивна функція судового контролю проявляється через потенційну загрозу застосування на підставі рішень судових органів заходів юридичної відповідальності, можливість визнання незаконним рішення, дії та бездіяльності органу публічного управління, здатність такого рішення попередити можливість вчинення аналогічного діяння, що суперечить законодавству, у майбутньому. Особливими аспектами взаємодії відзначається інформаційна сфера. Така взаємодія дозволяє отримувати потрібну інформацію, яка стосується сфери публічного управління, та, водночас, засвідчує обов'язковість надання судовими органами публічно-управлінським інституціям інформації про розгляд справ та судові рішення, які стосуються публічного управління щодо їхньої сфери відання. Сфера фінансування судової діяльності передбачає тісну взаємодію судових органів з Кабінетом Міністрів України, який пропонує проект закону про Державний бюджет України у співпраці з Міністерством фінансів України. Останній отримує запити щодо видатків на утримання судових органів від розпорядників бюджетних коштів, у тому числі й Вищої ради правосуддя.

4. Судовий контроль у сфері публічного управління є комплексним правовим явищем, що втілюється в життя судовою владою, відображає одну з форм реалізації контрольної функції держави, скерованим на перевірку фактів порушення чинного законодавства, прав, законних інтересів фізичних та юридичних осіб органами публічного управління. Він слугує забезпеченню законності діяльності органів публічного управління, відбувається вибірково під час розгляду судових справ та проявляється через застосування спеціальних заходів організаційно-правового, карального, відновлювального та іншого характеру. Узагальнивши характеристики судового контролю у сфері публічного

управління, слід відзначити кілька основних положень: цей контроль відзначається зовнішньою формою прояву та стосується перевірки публічного управління, діяльності органу публічного управління, його рішень та правових актів на предмет відповідності їхнього змісту чинному законодавству у межах здійснення правосуддя; його метою є відновлення режиму законності, реалізація правозахисного потенціалу, усунення різного роду деліктів у сфері публічного управління, здійснення превентивного впливу; водночас його метою, хоч і побічно, також є підвищення ефективності управлінських процесів, втілення цієї мети досягається через приведення управлінських правовідносин до вимог законодавства та, водночас, загальний позитивний судовий вплив на сферу публічного управління; цей контроль не є системним, оскільки ініціюється учасниками судового процесу чи судовими органами під час розгляду справи у певних випадках порушення режиму законності; йому не характерні спеціальні субординаційні зв'язки; він втілюється у життя через реалізацію окремих процесуальних дій у рамках судочинства; здійснюють судовий контроль усі ланки вітчизняної системи судоустрою.

5. Наукові результати досліджень автора, які висвітлені у Розділі 1, викладені в опублікованих працях (Грищук О. В., Добош З.А., 2013; Добош З. А., 2016а; Добош З. А., 2021б; Добош З. А., 2017а; Бек У. П., Добош З.А., 2017; Бек У. П., Добош З. А., 2018; Добош З. А., 2019б; Garasumiv T. Z., Chornopyska V. Z., Dobosh Z. A., 2020; Blikhar M., Vovk V., Shevchenko N., Kokhaniuk T., Dobosh Z., 2021; Добош З. А., 2020б; Dzvinchuk D., Borshch H., Tsygylyk N., Dobosh Z., Dziubynska O., 2022; Добош З.А., 2023а; Lychenko, I., Lesko, N., Pavliuk, N., Dobosh, Z., Bundz, R., 2023; Berlach A., Uliutina O., Lytvyn O., Amelina A., Dobosh Z., 2023; Добош З. А., 2024а).

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

2.1 Концепція публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави

Реалізація судового контролю у сфері публічного управління в Україні зумовлена особливостями публічно-управлінської сфери нашої держави, специфікою публічного управління в сучасних політико-правових умовах.

Трансформація управлінських процесів в нашій державі відбувається під впливом пріоритетів формування публічно-сервісної держави та значно залежить від суспільно акцептованої в Україні концепції публічного управління.

Формування концепції публічного управління в Україні є продовженням світових тенденцій у цій сфері. Системний підхід до ідентифікації публічного управління вперше апробував у 1887 році американський науковець В. Вільсон, який акцентував на важливості управлінського елементу діяльності держави. Згодом у іноземній літературі запропоновано пояснення цього терміна через термінологічне окреслення шляху отримання найкращим чином ресурсів, потрібних для досягнення найважливішої мети державної політики [54, с. 15], або сфери теорії й практики щодо внутрішнього функціонування установ держави задля вирішення управлінських питань, які стосуються контролю, організаційного й інформаційного, кадрового забезпечення, планування, оцінки ефективності [294], або системи, що охоплює певний спосіб діяльності державних службовців й політиків, процедурний та структурний вимір функціонування державно-владних інституцій [295, с. 12-13]. Його трактували й як систему державних інституцій, які здійснюють адміністративні функції, або діяльність, що реалізується задля задоволення інтересів суспільства, управлінські процеси щодо публічного сектору [296, с. 41].

Таке різноманіття підходів іноземних науковців щодо пояснення змісту категорії «публічне управління» є відображенням різних концепцій публічного управління, що утвердилися в світі наприкінці ХХ–початку ХХІ ст.

Серед найпоширеніших слід згадати неоінституційну теорію, концепцію «активізуючої держави», теорію політичних мереж та концепцію «управління за результатами» [297, с. 32-35].

Нові концепції утвердили оновлену філософію управлінських процесів в державі. Не заглиблюючись у специфіку означених концепцій, все ж слід наголосити, що акценти їх фундаторами були зміщені на пошук нових ресурсів для вирішення проблеми підвищення ефективності управлінських інституцій та координації їхньої взаємодій, визнання потреби суспільної дискусії, діалогу між представниками суспільства й держави, важливості ролі держави у вирішенні проблем їх членів, орієнтації на кінцевий результат [297, с. 32-35].

При цьому, як слушно зазначає В. Бережний, у нових умовах особливого значення набули принципи утвердження пріоритету відносин управлінських інституцій з інститутами громадянського суспільства, відстоювання цінностей соціуму й утвердження соціального характеру державної політики, стратегічного планування розвитку та вчасного попередження ризиків, збереження національної спільноти й її національної ідентичності, інноваційності у розвитку суспільства [297, с. 36-37].

Утвердження публічного управління як нової форми управління у публічній сфері зумовлено потребою змістити акценти з реалізації контрольних й наглядових функцій на публічно-сервісну діяльність, визнати потребу трансформації управлінських інституцій та процедур, покращити їхню роботу [59].

Поступово такі пріоритети закріпилися й у законодавстві, наприклад у Концепції адміністративної реформи в Україні, яка була затверджена указом Президента України № 810/98 від 22 липня 1998 р. [298].

Як відзначають вітчизняні автори, відбулася переорієнтація механізму управління, заміна його складової мотивувальної основи, зокрема поступово принцип «наказувати і контролювати» був замінений на «мотивувати та отримувати результат» [299, с. 77-78].

Як слушно відзначає І. Личенко, М. Міненко, змінилися й звичні способи управління, вони стали гнучкішими, процедури почали ставати менш бюрократизованими, та більш зорієнтованими на результат, на стабільне забезпечення якісного обслуговування членів суспільства, надання якісних публічних послуг [300, с. 179; 301].

Дуже важливо й згадати про поступову заміну у науковій літературі терміна «державне управління» на «публічне управління».

Проте, видається, повне заміщення одного терміна іншим є невірним, оскільки смислове наповнення цих термінів суттєво відрізняється.

Хоча загалом термін «публічне управління» і є уособленням удосконалених способів застосування різних інструментів та ресурсів держави задля отримання максимально ефективного результату державної політики [54, с. 15], проте «державне управління» є категорією, від використання якої не слід відмовлятися. Вона є вужчою за змістом від «публічного управління» та реалізується державою як функція через роботу державних інституцій (державних органів), котрі є представниками держави, втілюють виконавчо-розпорядчу діяльність [243, с. 16].

Поряд з державним управлінням, у рамках публічного управління реалізується місцеве самоврядування (втілюється через діяльність територіальних громад адміністративно-територіальних одиниць) та громадське управління (здійснюється недержавними інституціями) [244, с. 12-15; 245, с. 36-37].

Будучи прихильником такого підходу, В. Бережний зазначив, що публічне управління відображає взаємодію органів влади та суспільства, а його завданням є ухвалення важливих для держави (територіальної одиниці)

рішень з активним залученням до цього процесу всіх суспільних інституцій (наприклад об'єднань громадян, соціальних, етнічних, професійних й інших груп й спільностей), громадян. Дуже влучним є його вислів, що таке управління передбачає «управління суспільством разом з суспільством» [297, с. 38].

Сучасна концепція публічного управління формуються під впливом пріоритетів публічно-сервісної держави у нашій державі, на засадах «людиноцентризму», що зумовлюють впровадження оновлених принципів адміністративно-правової взаємодії держави та громадян.

Вченими протягом останніх років активно підтримується концепція «людиноцентристської» спрямованості адміністративного права, сформована на протигагу традиційної для радянського періоду концепції обслуговування інтересів державного апарату, державоцентризму і патерналізму. Ця доктрина, на думку вітчизняних вчених, повинна виходити з визначальної спрямованості адміністративного права та усього державного апарату на утвердження, забезпечення, захист правових можливостей людини, підпорядкування їм усіх державних інститутів та управлінських процедур. Саме гарантування реалізації прав людини повинно стати головним обов'язком держави [44, с. 239].

У вітчизняній літературі, цілком слушно, наголошується, що правам людини в адміністративному праві та теорії державного управління відводиться другорядна роль, натомість превалює стереотипне трактування людини як «підвладного об'єкта», котрий повністю залежить від суб'єкта державно-владних повноважень [44, с. 238].

Вперше про ідею «людиноцентризму» писав В. Авер'янов, наполягаючи на тому, що в її основі лежить потенціал державних та недержавних інституцій щодо формування і реалізації правових можливостей громадян у адміністративних відносинах з ними [44, с. 243-244].

Ідея «людиноцентризму» була покладена в основу оновленої філософії

адміністративно-правових відносин. Особливу увагу в ній відведено першочерговості інтересів членів суспільства, їхньому превалюванню над інтересами держави загалом. При цьому пріоритет віддається не стільки застосуванню адміністративно-правових засобів відновлення порушених прав та покарання винних, а формуванню превентивних процедур, механізму здійснення позитивних управлінських дій та реалізації чітких управлінських процедур щодо реалізації прав людини, належних умов щодо задоволення потреб людей через публічно-управлінські процедури, загальне функціонування публічно-правових інституцій з приводу надання адміністративно-правових послуг [302, с. 18-24].

Утвердження принципу «людиноцентризму» дає змогу перетворити державу на активного надавача адміністративно-правових послуг, гаранта забезпечення реалізації та захисту прав громадян.

З цього приводу І. Личенко зазначала, що ідея людиноцентризму має стати основою формування публічно-сервісної держави. Вона повинна слугувати засадничою умовою демократизації українського суспільства, утвердження нової якості взаємин людей і влади. Це дасть змогу покращити місце людини у соціумі, підвищити якість її життя [302, с. 18-24]. Реалізація можливостей публічно-сервісної держави набуває практичного втілення через дозвільно-ліцензійну, реєстраційну діяльність органів публічного управління, прийняття індивідуальних юридично значимих рішень, тощо [44, с. 243-244].

Утвердження людиноцентризму як нової ідеології адміністративно-управлінських відносин у державі передбачає не лише чітке регламентування правосуб'єктності та механізмів реалізації функцій суб'єктів публічно-сервісних повноважень, але й налагодження чіткої системи контрольних механізмів з боку громадськості та судових органів.

Утвердження «людиноцентризму» тісно пов'язано зі здійсненням публічно-сервісної діяльності державних і недержавних інституцій та держави загалом.

В основі публічно-сервісної спрямованості діяльності держави лежить започаткована в Європі доктрина «new public management». Вона отримала досить широке поширення у Великій Британії, США, Швеції та Фінляндії у 80-х років минулого століття. У її основі були закладені принцип «служіння» та нові пріоритети взаємин держави та її громадян, принцип оцінювання ефективності держави залежно від задоволення очікувань громадян [303, с. 33].

Принцип служіння народові передбачає трансформацію пострадянської системи публічного управління на основі нових ціннісних орієнтацій «служіння своєму народові».

Принцип «служіння» держави її громадянам закладений у змісті багатьох міжнародних правових актів, серед яких «Хартія споживачів послуг державних служб» 1993 р. (Бельгія), «Хартія громадянина» («Біла книга») 1991 року (Велика Британія), «Хартія якості державних послуг» 1993 р. (Португалія), «Хартія про надання державних послуг» 1992 р. (Франція) [304, с. 43-50].

Нові пріоритети взаємин держави та її громадян передбачають удосконалення інформаційно-комунікаційних процесів, що виникають між суб'єктами публічного управління та громадянами нашої держави, розвиток сфери публічних послуг, оновлення інформаційного супроводу цих процесів, розвиток гнучкого реагування на запити суспільства, та, водночас, спрощення адміністративно-управлінських процедур, покращення доступу до них громадськості, дебюрократизацію та децентралізацію управлінських процесів.

У рамках публічно-сервісної діяльності органи публічного управління надають адміністративні послуги, зокрема дозвільно-ліцензійні, реєстраційні та інші, розглядають та вирішують індивідуальні звернення фізичних і юридичних осіб, їхні скарги, сприяють реалізації та захисту їхніх правових можливостей, приймають індивідуальні зобов'язуючі рішення у рамках справ публічного характеру, тощо [44, с. 243-244].

При цьому в Європі концепції надання адміністративних послуг, в аспекті формування публічно-сервісної держави, дещо різняться. Такі відмінності лягли в основу формування трьох концепцій: «консьєржа», «посередника» та «one-stop-shop».

Перша концепція зорієнтована на широкий спектр інформаційних дій задля допомоги громадянину, в тому числі щодо найпростіших питань. Друга концепція – передбачає допомогу щодо прийняття й обробки документів спеціальними центрами-посередниками, проте безпосередньо-управлінську дію реалізовує орган публічного управління. Третя концепція передбачає створення єдиних центрів надання адміністративних послуг, що володіють широким спектром управлінських повноважень. Реалізація таких концепцій слугує розвантаженню суб'єктів надання адміністративних послуг та зниженню рівня корупції у сфері адміністрування важливих сфер життя суспільства [305, с. 148].

Реалізація усіх згаданих концепцій та принципів публічного управління повинна поєднуватися з впровадженням електронного урядування, розвитком інформаційних технологій та інформатизацією процесів публічного управління.

Серед нормативно-правової основи сучасного публічного управління слід окремо відзначити Закони України «Про адміністративні послуги» від 06 вересня 2012 № 5203-VI, «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06 вересня 2005 № 2806-IV, Указ Президента України «Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг» від 29 липня 2019 р. № 558, Положення про Єдиний державний вебпортал електронних послуг, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1137, Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 р. № 3 та Порядок інтеграції інформаційних систем державних органів та органів

місцевого самоврядування до Єдиного державного порталу адміністративних послуг, затверджений Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 08 вересня 2016 № 1501/248.

Вказаними нормативно-правовими актами було закріплено курс на діджиталізацію сфери адміністративних послуг, формування загального публічного веб-порталу задля узгодженого їхнього надання, оптимізацію документообігу та переліку процедур, потрібних для отримання адміністративних послуг.

Важливим етапом спрощення процедур публічного управління було створення системи Центрів надання адміністративних послуг. Сьогодні вони діють за принципом «єдиного вікна».

Вони працюють, починаючи з 2013 р., керуючись положеннями Закону України «Про адміністративні послуги» від 06 вересня 2012 № 5203-VI [306] як постійно діючі органи чи структурні підрозділи органів місцевого самоврядування чи місцевої державної адміністрації, котрі уповноважені законом надавати адміністративні послуги суб'єктам звернення.

Ними надається широкий перелік адміністративних послуг у рамках реалізації загальних функцій держадміністрацій та органів місцевого самоврядування, зокрема щодо оформлення паспортних документів, здійснення реєстраційної діяльності щодо суб'єктів господарювання, реєстраційних дій, застосування заходів у сфері архітектури та містобудування, державної реєстрації права власності на нерухоме майно, оформлення діяльності у сфері землеустрою, у соціальній сфері тощо.

Триває процес їхньої трансформації у нові формування («Дія Центри») з розширенням консультативних послуг у сфері роботи онлайн платформ публічного управління. Відвідувачам надається доступ до оновлених сервісів адміністративних послуг, консультації щодо онлайн-послуг, зокрема щодо бізнесу (Дія.Бізнес). Також такі центри мають додаткові повноваження щодо

надання безоплатної правової допомоги, поштових та банківських послуг, оплати комунальних послуг, тощо [307].

Як слушно відзначають вітчизняні автори, інформатизація публічного управління є найважливішою запорукою формування публічно-сервісної держави. Це потужний засіб усунення корупційних ризиків у сфері публічного управління, гарантування відкритості та спрощення доступу громадян до адміністративних послуг, реалізації можливостей, гарантованих державою, зокрема участі у тендерах, державних закупівлях, біржовій діяльності, тощо [302, с. 18-24].

Сфера надання електронних послуг в Україні характеризується системою суттєвих ознак, зокрема нормативністю, зовнішнім спрямуванням, публічністю, інтерактивністю, широким застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, швидкістю надання цих послуг, певною стадійністю процедури надання електронної послуги [308, с. 102].

Пріоритетним завданням розвитку України у перспективі повинно стати розширення доступу суспільства до інформаційних технологій у сфері публічного управління, електронних інструментів отримання якісних публічних послуг.

Координаційна діяльність щодо впровадження електронного урядування втілюється у життя Міністерством цифрової трансформації України, яке було створене в Україні у 2019 р. Ця державна інституція відповідальна за формування й впровадження державної політики щодо цифровізації, цифрової економіки, цифрових інновацій [309, с. 77]. Зусилля цього органу присвячені також удосконаленню системи електронного урядування, розвитку національних інформаційних ресурсів та документообігу, електронної демократії, формуванню у нашій державі інформаційного суспільства [310].

Серед важливих завдань цієї інституції слід відзначити формування та налагодження роботи систем електронної взаємодії органів публічного

управління, системи їхньої взаємодії з представниками та інституціями громадянського суспільства, уніфікованого публічного веб-порталу електронних послуг, онлайн-платформи електронної ідентифікації [310].

Важливим інструментом онлайн-комунікації органів публічного управління та громадян стали онлайн-петиції, за допомогою яких реалізується зворотній зв'язок, органи влади мають змогу ідентифікувати важливі для громадян питання та прийняти виважені рішення управлінського характеру, вирішити нагальну проблему.

Органи публічного управління розглядають питання, порушені в петиції протягом десяти днів, якщо впродовж трьох місяців за допомогою Інтернет-ресурсів її підтримало не менше двадцяти п'яти тисяч громадян.

Цей інструмент електронної демократії набув поширення у 1999 році, коли сайт парламенту Шотландії поповнився розділом «E-Petitioner», за допомогою якого громадяни отримали можливість надсилати парламентарям скарги й пропозиції. Натомість в Україні цей інструмент запрацював у 2015 році як засіб комунікації з Президентом України [311].

Було внесено зміни з метою нормативно-правового врегулювання застосування петицій в Україні у 2015 році до Закону України «Про звернення громадян». У результаті було розширено інструменти взаємодії органів публічного управління та громадськості, надано громадянам право звернення з електронними петиціями до Верховної Ради, Кабінету Міністрів, Президента України, органів місцевого самоврядування.

Сьогодні електронні петиції застосовуються на рівні держави та на місцевому рівні.

Комунікація може здійснюватися через офіційний веб-сайт органів, котрих стосується петиція чи веб-сайт громадського об'єднання, що реалізує цю петицію.

Цей засіб електронної демократії передбачає чітку фіксацію дати початку опитування й переліку осіб, котрі взяли у ньому участь. При цьому зміст

петицій не повинен стосуватися закликів до повалення конституційного ладу України, порушення територіальної цілісності нашої держави чи здійснення терористичних актів, пропагувати війну, насильство, жорстокість, тощо.

Електронна комунікація держави та громадян важлива й для покращення сфери публічного управління та вирішення загальносуспільних питань.

Основу цього процесу було закладено Концепцією розвитку системи електронних послуг в Україні на 2019-2020 роки, затвердженою Кабінетом Міністрів України 16 листопада 2016 р. (розпорядження № 918-р) [312].

Цим нормативно-правовим актом закріплено визначення електронної послуги як тієї, яка «надається суб'єкту звернення в електронній формі за допомогою засобів інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем» [312].

Метою впровадження цієї концепції стала реалізація низки принципів, пов'язаних з трансформацією публічного управління в Україні, зокрема орієнтації на споживача, забезпечення доступності адміністративних послуг, безпеки та захисту персональних даних громадян, спрощення процедур і дебюрократизації, відкритості, технологічної нейтральності й ефективності, тощо [312].

Державою передбачалася реалізація низки комплексних заходів, що стосувалися оптимізації порядку надання адміністративних послуг, впровадження стадійності впровадження системи електронних послуг, створення єдиної інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури у сфері адміністрування важливих сфер життя суспільства та підвищення спроможності членів суспільства до отримання електронних послуг.

У цій системі держава відвела важливу роль допомозі у наданні електронних адміністративних послуг як центрам надання адміністративних послуг, так і іншим посередникам, серед яких банки, провайдери телекомунікацій [312].

Серед дієвих інструментів, апробація яких вже розпочата, слід згадати

послуги з надання електронних дозвільних документів через портал «Дія», системи електронний суд, електронне голосування, тощо.

Проект «Цифрова держава» активно реалізується через зручну онлайн-систему «Дія». Уже за допомогою онлайн-систему «Дія» та відповідного мобільного застосунку доступні електронні адміністративні послуги щодо автоматичної реєстрації ФОП та його закриття, замовлення індивідуального номерного знака, державної реєстрації прав на нерухоме майно, видачі будівельного паспорта, витягів з ЄДР, про земельну ділянку, про несудимість, місце проживання, про шлюб та його розірвання, про зміну імені, про смерть. Також надається широкий перелік послуг щодо декларування (декларація платника єдиного податку, декларація про відходи, про готовність об'єкта до експлуатації на підставі будпаспорта), ліцензування (ліцензія з протипожежної діяльності, на виробництво ліків, на їхній імпорт, на послуги з автоперевезень, на продаж лікарських засобів), тощо.

Доволі часто електронні платформи та застосунки дають змогу зібрати інформацію про різного роду шкоду, заподіяну державі чи окремими громадянам. Серед таких інформаційні портали для збору інформації про екологічні злочини, вчинені у зв'язку з військовими діями (застосунок за посиланням: <https://shtab.gov.ua>). За допомогою цього застосунку громадяни можуть повідомити про шкоду, спричинену довкіллю через військові дії країни-агресора.

Офіційний вебресурс та мобільний застосунок Міндовкілля ЕкоЗагроза дає змогу збирати відомості про стан природних ресурсів, дані моніторингових систем та інформацію про радіаційне забруднення в нашій державі й іншу довкілльову інформацію та відображати зібрану інформацію на інтерактивній мапі країни.

Також слід згадати, що за допомогою застосунку «Дія» створено можливість для фіксації й передачі інформації щодо пошкодженого або знищеного у ході війни майна громадян.

Ґрунтовні трансформації щодо цифровізації сфери надання послуг відбуваються в сфері охорони здоров'я. Основу цих процесів закладено Концепцією розвитку електронної охорони здоров'я, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2020 р. № 1671.

Електронна система охорони здоров'я слугує укладенню електронних декларацій із сімейними лікарями, веденню електронних медичних карток, отриманню електронних рецептів за програмою «Доступні ліки», електронних скерувань, тощо [313].

Видається доцільним й надалі розширювати спроможності державних онлайн-платформ надання адміністративних послуг та комунікації держави з громадянами за допомогою електронних сервісів, здійснювати модернізацію веб-порталів для надання адміністративних послуг та збільшувати їх кількість та, водночас, посилювати роботу щодо забезпечення їх безпеки, конфіденційності роботи з персональними даними, покращення інтерфейсів надання електронних послуг, популяризації електронних послуг та розширення інформаційної кампанії щодо їхньої популяризації шляхом підготовки відповідних відеоматеріалів, інформаційних повідомлень.

Інформатизація та цифровізація сфери надання адміністративних послуг забезпечує економію часу, мобільність і конкурентоспроможність їхнім споживачам, зменшення витрат на утримання апарату органу публічного управління, прозорість, доступність і результативність публічного управління та безпеку й захист персональних даних споживачів адміністративних послуг.

Пріоритетами у сфері надання електронних послуг повинно стати визначення єдиних стандартів задля забезпечення вільного доступу громадськості до їх отримання, фіксація уніфікованих адміністративних процедур щодо діяльності у цій сфері та оцінки її якості [308, с. 73].

Шлях удосконалення системи надання електронних послуг пройшло багато держав. Так, свого часу, урядами європейських держав, зокрема Угорщини та Республіки Польща серед пріоритетів визначалося забезпечення

розширення сфери застосування електронних послуг, покращення технічних можливостей щодо їхнього надання, зворотних зв'язків між органами публічного управління та споживачами цих послуг, покращення навичок споживачів електронних послуг [314], стандартизація веб-сайтів, налагодження комунікативних зв'язків між органами публічного управління у цій сфері, покращення якості електронних послуг, тощо [315].

Сьогодні електронні послуги надають у більшості розвинутих країн. Зокрема в ОАЕ електронні послуги надаються через спеціальні Інтернет-платформи, зокрема портал електронного уряду, де є розділ, що їм присвячений. Він дозволяє зручно та швидко отримувати інформацію та послуги в електронному форматі. Використовується для цього й система банкоматів, платіжних терміналів [316, с. 79].

Цікавою, в аспекті цифровізації адміністративних послуг, є й пропозиція вітчизняних авторів щодо створення автоматизованої інформаційної системи «Позасудове оскарження». Пропонується створити систему оскарження рішень, дій та бездіяльності органів публічного управління зі застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Ця система оскарження повинна бути інтегрована у загальну систему надання електронних послуг в Україні. Водночас, як стверджується авторами пропозиції, ця система повинна діяти автономно, забезпечувати моніторинг й оцінку дій та рішень органів публічного управління [308, с. 99].

В умовах цифровізації сфери надання публічних послуг надзвичайно важливим постало питання забезпечення інформаційної безпеки.

Інформатизація управлінських процесів надзвичайно потрібна для забезпечення інноваційного розвитку суспільства, посилення громадського контролю за управлінською діяльністю в державі, налагодження чітких механізмів адміністрування важливих сфер публічного управління, забезпечення співмірності якості публічних послуг та грошових коштів, які сплачують платники податків задля їх отримання, гарантування якості

функціонування публічно-сервісних інституцій в державі.

Проте, як відзначають вітчизняні автори, процеси інформатизації та цифровізації публічно управлінських процесів, в аспекті проведення військових дій в Україні, мають свої особливості [317, с. 14-19]. Сервіси та платформи, що використовує держава для надання публічно-правових послуг, піддаються кібератакам, перебувають під постійною загрозою інформаційні ресурси органів публічного управління.

Важливим для держави є протидія кіберзагрозам, удосконалення якості програмного забезпечення, яке використовується державою для адміністрування сфери публічного управління та надання адміністративних послуг у онлайн-форматі, робота з виявлення джерел загрози, посилення юридичної відповідальності за дії, які здатні завдати шкоду споживачам публічно-правових послуг, перешкоджають наданню якісних цифрових публічно-правових послуг, шкодять діяльності органів публічного управління у інформаційному просторі [318, с. 81].

Загроза національній безпеці завжди тягне обмеження певних демократичних процесів у державі. У пріоритеті за таких умов постає централізованість й керованість. Зокрема реалізація принципу прозорості діяльності органів публічного управління суттєво обмежена зобов'язанням держави щодо дотримання державної таємниці, секретності окремих управлінських процесів, зокрема щодо функціонування критично важливих сфер життєдіяльності суспільства [319, с. 158].

Тобто принципу відкритості в умовах війни протиставляється визначення чітких правил адміністрування важливих сфер життя суспільства, посилення контролю та нагляду у цих сферах та юридичної відповідальності державних службовців. Водночас, в силу постійних загроз національній безпеці, послаблюється роль громадських інституцій як учасників суспільних відносин у сфері публічного управління, здатність органів публічного управління оперативно отримувати інформацію за рахунок активізації зворотних зв'язків

у сфері публічного управління, приймати ефективні управлінські рішення, що гуртуються на результатах моніторингу громадської думки.

У таких умовах під постійною загрозою перебувають сфери адміністрування економічної інфраструктури держави, національної оборони та безпеки [320, с. 103-104].

Зміни у сфері публічного управління у період війни не повинні сприяти погіршенню його якості та відмови від цифровізації управлінських процесів.

Як відповідь на виклики повинно стати подальше удосконалення системи надання електронних послуг, оптимізація процедур адміністрування важливих сфер управлінського впливу, пошук досконалої моделі поєднання централізму та децентралізму щодо розмежування компетенції управлінських інституцій, формування нової моделі взаємовідносин з громадськістю (розширення сфери залучення громадян до процесів соціального життя, управлінських процесів у ньому).

Тобто, як, цілком слушно, стверджують вітчизняні автори, важливо ефективно поєднати виконання двох завдань, зокрема гарантування національної безпеки, здійснення загалом публічного управління в Україні й, водночас, забезпечити реалізацію правових можливостей громадян у різних сферах життя суспільства [321, с. 37].

На часі розширення комунікаційних зв'язків судових органів та органів публічного управління в умовах цифрової трансформації держави.

Уже з 2023 року у застосунку Дія можна отримати інформаційні повідомлення про судові засідання, у яких особа є учасником справи, судові рішення [309, с. 79].

Водночас судові органи також здійснюють судовий контроль за діяльністю органів публічного управління у сфері надання електронних адміністративних послуг.

Підставою для цього є положення ст. 50 Конституції України та ст. 19 Закону «Про адміністративні послуги» [306].

З огляду на положення Закону України «Про адміністративні послуги» № 5203-VI від 06 вересня 2012 р., діяльність посадових осіб, які надають адміністративні послуги, адміністраторів оскаржується до суду у загальному порядку. При цьому закон визначає можливість відшкодування заподіяної шкоди, завданої цими особами в сфері публічного управління та адміністрування [306].

Концепція публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави – це система суспільно акцептованої моделі реалізації в державі організуючого й регулюючого впливу державних інституцій на різні сфери суспільних відносин задля їхнього впорядкування й досягнення стратегічних завдань держави, забезпечення реалізації й захисту прав, свобод та законних інтересів громадян.

Оновлена концепція публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави передбачає впровадження в суспільне життя принципів людиноцентризму, «служіння» держави її громадянам, поєднання централізму та децентралізму у сфері публічного управління, інформатизації та цифровізації управлінських процесів, налагодження електронної комунікації держави та громадян, кореляції управлінських рішень з результатами зворотного зв'язку органів публічного управління з громадянами, забезпечення пріоритету національної безпеки в умовах війни, протидії кіберзагрозам.

При цьому важливо акцентувати, що процес інформатизації та цифровізації сфери публічного управління ще не завершений. Залишається актуальним розширення практичних кроків держави на шляху впровадження основних завдань Національної програми інформатизації, визначеної законом України «Про Національну програму інформатизації». На часі використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері публічно-правових відносин, запровадження нових механізмів електронного урядування та електронної демократії, системи державних інформаційних ресурсів. Держава

повинна й надалі розширювати апробацію інформаційно-комунікаційних технологій, електронних публічних послуг, сприяти розширенню застосування механізмів електронного документообігу в системі публічного управління, інформаційної та аналітичної підтримки державних інституцій [322].

2.2. Адміністративно-правове гарантування публічного управління в контексті посилення адміністративно-правової охорони прав та законних інтересів особи в Україні

Гарантування системи публічного управління є відображенням взаємопов'язаних умов, чинників, інструментів (засобів), котрі є запорукою реалізації стратегічних завдань держави, що втілюються у життя через роботу державних інституцій на засадах верховенства права, законності, системності, соціальної справедливості, охорони прав та законних інтересів особи.

Реалізація принципу верховенства права у сфері публічного управління є свідченням визнання пріоритету прав людини у системі цінностей держави, підпорядкування діяльності інституцій держави цим правам, їхній належній реалізації та охороні [44, с. 238].

Система гарантування публічного управління набуває практичного окреслення завдяки нормотворчій, правозастосовній діяльності органів публічного управління, діяльності щодо прийняття ними індивідуальних юридичних актів. Вони є запорукою як реалізації потреб особи публічно-правового характеру, так і протидії порушенню правових можливостей, відновлення прав у разі їхнього порушення, відшкодування заподіяної шкоди [300].

Усі інструменти гарантування публічного управління мають системний, комплексний характер. Вони повинні існувати у державі на постійній основі, бути реальними й юридично надійними [323, с. 19].

За свідченням науковців, етимологія терміну «гарантії» пов'язана з

французьким словом «garantie» чи англійським словом «guarantee» [324, с. 519-523] та тлумачиться як своєрідна порука або забезпечення [325, с. 29].

Гарантії є системою правил й обмежень у суспільстві, інструментів соціального, економічного, юридичного, ідеологічного характеру [326, с. 47].

Уся система гарантій публічного управління є запорукою стійкого функціонування державних інституцій, виконання членами суспільства вимог чинного законодавства, правозастосовних актів органів публічного управління, реалізації й охорони суб'єктивних правових можливостей особи.

Як слушно відзначають автори, юридичні гарантії слід розглядати як зумовлені змістом законодавства засоби (інструменти), що слугують належному використанню, дотриманню, виконанню, застосуванню правових норм. Найважливішою ціллю реалізації цих засобів у державі є верховенство права, забезпечення законності й правопорядку, конституційного ладу, охорони прав та законних інтересів членів соціальної спільноти, тощо [327, с. 555].

Досягнення адміністративно-правової гарантованості публічного управління можливе завдяки законодавчому закріпленні й впровадженню спеціальних адміністративно-правових гарантій публічного управління.

Адміністративно-правові гарантії публічного управління є складовою частиною юридичних гарантій, охоплюють нормативні, інституційні та процесуальні інструменти, націлені на належне виконання адміністративних зобов'язань публічними інституціями держави. Система цих інструментів спрямована на досягнення належного рівня публічних послуг в державі, їх прозорості, доступності, належного рівня реалізації та захисту прав людини у сфері публічного управління.

Специфіка адміністративно-правового гарантування публічного управління відзначається нерозривним зв'язком адміністративно-правових гарантій та охорони прав й законних інтересів особи.

Такий тісний зв'язок зумовив твердження вітчизняних авторів про

існування адміністративно-правових гарантій, котрі стосуються реалізації правових можливостей особи, та адміністративно-правових гарантій їхньої охорони (захисту) [328].

У комплексі ці гарантії служать як реалізації правових можливостей особи у державі, так і їхній охороні, попередженню можливих порушень та покаранню порушників [329, с. 16].

Адміністративно-правове гарантування публічного управління здійснюється на засадах законності, верховенства права, системності, соціальної справедливості, охорони прав та законних інтересів особи.

Охорона прав та законних інтересів особи є найважливішою засадою сучасного публічного управління.

Оновлена концепція публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави передбачає посилення адміністративно-правової охорони прав та законних інтересів особи в Україні.

Адміністративно-правова охорона прав та законних інтересів особи є відображенням утвердженого у сучасній публічно-сервісній державі принципу «людиноцентризму».

Людиноцентризм слугує актуалізації гуманістичних тенденцій. Як відзначають автори, саме у нього в сучасних умовах трансформується гуманізм та філософська антропологія, виходячи за рамки стандартів мислення минулих епох. Він постає новим типом світогляду, що формується у сучасних умовах соціально-політичного і культурного життя [330, с. 16].

Таким чином відбувається перехід до нового «людиноцентриського», ціннісно-орієнтованого суспільства.

Впровадження людиноцентризму в управлінські процеси відбувається як відповідь на виклик часу. Нові умови розвитку суспільства передбачають переосмислення основних засад й орієнтирів побудови, функціонування суспільних й державних інститутів [331, с. 499].

За таких умов людиноцентризм став основною концепцією публічного

управління та служить посиленню адміністративно-правової охорони прав та законних інтересів особи в Україні.

Досліджуючи питання формування концепції людиноцентризму, І. Гриценко та Р. Мельник дійшли висновку, що її започаткування відбулося разом зі становленням адміністративного права в кінці XIX – на початку XX ст. [332, с. 21; 333, с. 157].

Говорячи про людиноцентризм, вітчизняні автори згадують працю Г. Еллінека «Система суб'єктивних публічних прав» 1892 р. [333, с. 157]. Цей автор одним з перших акцентував на важливості служіння держави інтересам окремої людини та гарантування прав особи в державі [334, с. 90].

Окремі науковці відзначають відсутність протягом багатьох років належної уваги концепції людиноцентризму у вітчизняній літературі. Радянському періоду було притаманне неправильне сприйняття адміністративних правовідносин як відносин, в яких людина є «підвладним об'єктом». Окрім цього, недостатньо уваги приділялося наданню адміністративних послуг, судовому захисту, поновленню адміністративних прав людини, або обмежувалося сприйняття такого захисту позасудовими засобами забезпечення законності [44, с. 238].

Найбільшого розвитку концепція людиноцентризму набула у працях В. Авер'янова, що визнавав її ідеї головним інструментом гармонізації взаємовідносин особи та публічної влади [44, с. 238].

Сучасні дослідники намагаються системно представити концепцію людиноцентризму. Головними завданнями людиноцентризму вони вважають кардинальну зміну взаємовідносин держави й суспільства та трансформацію приватних осіб у «вільних особистостей», які перестають бути знеособленим елементом механізму держави; формування норм адміністративного права, націлених на задоволення інтересів людини; забезпечення тісного взаємозв'язку між задекларованим у державі принципом верховенства права й його втіленням на практиці; перетворення людиноцентризму у

безальтернативну засаду реалізації влади. Основоположним для них є розуміння людиноцентризму як концепції, яка дозволяє втілити у життя задекларовану Ф. Рузвельтом ідею про перетворення держави на слугу свого громадянина [333, с. 159].

Сучасна концепція публічного управління, побудована на засадах людиноцентризму, передбачає не лише чіткість реалізації повноважень носіїв публічно-сервісних повноважень, але й визначеність превентивних процедур, механізмів попередження, припинення та відновлення порушених державними інституціями прав громадян, контрольних механізмів з боку громадськості та судових органів у цій сфері. За таких умов увесь державний апарат орієнтований на людину та її потреби, скеровує свою діяльність на реалізацію правових можливостей громадян завдяки публічно-сервісній діяльності держави та юридичну охорону їхніх прав у означеній сфері.

Говорячи про концепцію людиноцентризму та її втілення у сфері публічного управління, слід згадати про конституційно закріплені положення, що фіксують основну парадигму практичного втілення людиноцентризму.

Зміст ст. 3 Конституції України закладає ідею людиноцентризму як засадничу ідеологію усіх публічно-правових процедур та діяльності держави загалом. Законодавець наголошує на тому, що спрямованість діяльності держави визначається правами, свободами людини та їх гарантіями, а «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [129].

Утвердження ідеї людиноцентризму відбувається на противагу характерним для радянського періоду ідеям пріоритету державних інтересів над інтересами особи, що домінували в науці адміністративного права. Адміністративне право протягом тривалого часу розглядалося під кутом управлінського впливу держави на суспільні процеси та, водночас, як «юрисдикційне» чи «поліцейське» право. Натомість сучасні автори

говорять про трансформацію адміністративного права на галузь, що регламентує публічно-правове забезпечення пріоритету прав людини [44, с. 236-237].

Адміністративне право у сучасних умовах перетворилося на інструмент гармонізації взаємовідносин держави та людини.

У рамках такої гармонізації держава виконує функцію головного гаранта реалізації та захисту суб'єктивних прав та законних інтересів людини у сфері публічного управління.

Суб'єктивні права у сфері публічного управління є неодмінним елементом структури адміністративно-правового статусу людини та за своїм змістом представляють міру дозволеної у державі поведінки особи у основних сферах публічного управління, зокрема сфері державного менеджменту, реалізації державної політики, узгодження інтересів основних суспільних груп, взаємодії держави та громадянськості в рамках самоорганізації громадянського суспільства задля вирішенням стратегічних завдань політики держави. Це своєрідна міра свободи людини, якій кореспондують обов'язки інших учасників правовідносин у сфері публічного управління та юридичні гарантії держави.

Більшість суб'єктивних прав у сфері публічного управління пов'язані зі забезпеченням особистої безпеки, створенням умов для соціального існування людини, її матеріального, культурного і духовного розвитку [335, с. 5-6].

Цілком слушно, відзначають вітчизняні автори, що запорукою реалізації суб'єктивних прав у адміністративних правовідносинах є потенційна спроможність їх носіїв реалізовувати певну поведінку задля втілення в життя таких прав, притаманна цим особам адміністративна правосуб'єктність, визначеність реалізації суб'єктивних прав межами адміністративно-правових норм [336].

В. Задоя до ознак суб'єктивного публічного права відносить пов'язаність з публічно-правовим статусом особи, можливість його реалізації в усіх сферах

функціонування держави, здатність втілюватися в життя у відносинах з державою та її органами й посадовими особами [337, с. 192].

При цьому не слід відкидати традиційного підходу щодо визначення структури суб'єктивного права особи у сфері публічного управління. Безперечно, суб'єктивне право охоплює можливості реалізації певної діяльності (позитивної поведінки) та, як наслідок, потенційну спроможність користуватися соціальними благами, вимоги належної поведінки іншої особи (зобов'язаного суб'єкта правовідносин) та застосування державно-правового примусу у разі невиконання обов'язків іншим суб'єктом правовідносин. Цю структуру, на думку Т. Мацелик, слід розглядати у єдності та взаємодії зазначених елементів [338, с. 68].

Специфіка публічно-правових відносин зумовлює те, що носій суб'єктивних прав у сфері публічного управління отримує здатність бути залученим у державну і суспільно-політичну діяльність, вимагати від органів публічного управління приймати рішення, вчиняти дії чи бездіяльність, оскаржувати їх у адміністративному та судовому порядку.

Вітчизняні вчені по-різному диференціюють суб'єктивні права особи у сфері публічного управління.

Ю. Битяк та В. Зуй стверджують, що вони охоплюють права, які стосуються публічного управління та соціально-політичної активності, зокрема державної служби, подання звернень, пропозицій відповідним державним інституціям та, водночас, отримання потрібної інформації та юридичних актів, тощо; ті, що пов'язані з отриманням різного роду державної допомоги (медичної, соціальної, санітарно-епідеміологічної), можливістю користування суспільними благами та адміністративними послугами; право на захист, зокрема подання адміністративних скарг, адміністративних позовів, тощо [339, с. 74-75].

Інші автори вбачають доцільною класифікацію суб'єктивних публічних прав на ті, що реалізуються у рамках зібрань, об'єднань; ті, що пов'язані з

реалізацією функцій у сфері управління державними справами (наприклад право на здійснення громадського контролю); ті, що дають змогу отримувати адміністративні послуги та користуватися публічним майном; права щодо захисту (зокрема на подання звернень чи оскарження діяльності у сфері публічного управління) [336].

Проте, найбільш доречним видається поділ досліджуваних прав на ті, які учасники публічно-правових відносин реалізують самостійно через свою активну діяльність (наприклад, через доступ до державної служби), ті, які здатні реалізовуватися лише за сприяння органів публічного управління (наприклад, право надсилати звернення до органів публічного управління, на відшкодування заподіяної рішеннями, діями чи бездіяльністю цих органів шкоди), права, які захищаються органами публічного управління (зокрема, соціальні, економічні), ті, що пов'язані з діяльністю громадських інституцій (як приклад, на участь у науково-технічних, координаційних, експертно-консультативних комісіях при органах публічного управління) [340, с. 79-81].

Також не позбавлений логіки поділ таких прав на ті, що зафіксовані в адміністративно-правових нормах, що конкретизують правові можливості громадян, визначені Конституцією України (зокрема права щодо участі в управлінні державними справами); ті, що визначені лише в адміністративно-правових нормах (зокрема щодо паспортної системи) [336].

Поряд з суб'єктивними правами, держава гарантує й законні інтереси громадян у сфері публічного управління.

Законодавцем у чинному законодавстві розмежовано категорії прав та законних інтересів. Забезпечуючи адміністративно-правовий статус особи, він не акцентує на розбіжності прав та законних інтересів щодо їхнього можливого захисту засобами адміністративного права [61, с. 306].

Законний інтерес теж є складовим елементом системи правових можливостей особи, які підлягають захисту у сфері публічного управління, та її правового статусу загалом.

Законний інтерес слід розуміти певною можливістю вчинення юридично значущої діяльності. Ця категорія тісно пов'язана зі суб'єктивними правами особи у сфері публічного управління, доповнює ці права, розширює їхній зміст, витікає з мотиваційного стану особи щодо участі у сфері публічного управління.

У основі законного інтересу закладено зміст загальноправового принципу: «дозволено все, що прямо не заборонено законом».

У своїй науковій праці І. Личенко стверджувала, що законний інтерес громадян слід вважати формою втілення їх потреб. Ці потреби набувають реального змісту та державного захисту лише тоді, коли вони не суперечить положенням чинного законодавства, перетворюється на можливість, тобто законний інтерес [61, с. 105].

Гарантування захисту таких інтересів потребує застосування системи спеціальних правових інструментів, серед яких слід відзначити норми права, правозастосовну діяльність, індивідуальні юридичні акти, котрі забезпечують втілення в життя юридично значущих потреб особи. Вони набувають практичного змісту за допомогою органів публічного управління чи без такої [61, с. 329].

Комплексне гарантування прав особи у сфері публічного управління неможливе без належної адміністративно-правової охорони й захисту таких прав.

В умовах утвердження людиноцентризму як засадничої ідеології адміністративного права та публічного управління важливо сформувати інструменти для реалізації адміністративно-правової охорони прав та законних інтересів особи, механізми реагування органів публічного управління та судових органів на порушення прав людини у сфері публічного управління.

Реалізація адміністративно-правової охорони прав та законних інтересів особи відбувається з огляду на визначені сучасними науковцями основні

аспекти такої охорони, котрі окреслюють її природу та юридичний зміст. Найважливішими серед них є нормотворчий, правореалізаційний і каральний аспекти. Перший є відображенням нормативно-правового закріплення правових можливостей особи у чинному законодавстві задля подальшого захисту, другий аспект стосується реалізації адміністративно-правових норм, служить попередженню, припиненню адміністративних деліктів, відновленню правових можливостей, які були порушені, каральний аспект є відображенням потенційної можливості притягнення винних осіб до відповідальності [300, с. 32].

Адміністративно-правова охорона прав особи та адміністративно-правовий захист її прав корелюються як загальне та часткове.

Вченими відзначається, що нормотворчість хоч і перебуває у тісному зв'язку з правозахисною діяльністю, проте радше є складовим елементом адміністративно-правової охорони прав особи, однак не є за змістом елементом правозахисту [300, с. 32].

Реалізуючи адміністративно-правове гарантування публічного управління, держава тим самим несе зобов'язання щодо належної адміністративно-правової охорони прав та законних інтересів особи у державі в усіх трьох аспектах.

Слід підтримати позицію В. Галунька, задекларовану у низці праць, серед яких монографія «Охорона права власності» [246] та його наукові статті [341, с. 68-71], про те, що під вузьким розумінням категорії «охорона» слід розуміти визначені законодавством засоби, які скеровані на нейтралізацію перешкод в ході реалізації права, його відновлення у випадку ймовірного порушення, притягнення правопорушників до відповідальності. Саме таке вузьке трактування охорони цей автор називає захистом права та пов'язує цю категорію з активною діяльністю щодо протидії порушенню прав особи, реалізацією примусових заходів з метою попередження (припинення) деліктів, відновленням прав особи, які були порушені, й покаранням правопорушників

[341, с. 68-71].

При цьому видається занадто спрощеним підхід, відповідно до якого захист має місце лише у разі наявності факту порушення права.

Видається найвагомим для розуміння підстав диференціації цих категорій ідентифікувати три аспекти адміністративно-правової охорони, про які було зазначено раніше. Коли говориться про адміністративно-правовий захист, слід розуміти, що реалізуються лише правозастосовний й каральний аспекти правоохорони, тобто адміністративно-правові норми чинного законодавства, що стосуються покарання винної особи в адміністративному порядку, попередження й припинення адміністративних деліктів.

Важливо наголосити, що у рамках правореалізаційного аспекту захисту втілюються в життя лише ті спеціально-юридичні, індивідуальні профілактичні заходи, які пов'язані зі застосуванням адміністративно-правового примусу та спрямовані на запобігання адміністративним деліктам чи примусове переривання (припинення) діяльності, що характеризується як правопорушення.

Коли реалізується правореалізаційний аспект, державні інституції, використовуючи потенціал адміністративно-правового примусу, відновлюють порушене право, законний інтерес чи притягують винну особу до адміністративної відповідальності. Вони можуть здійснювати особистий огляд та огляд речей, відвідувати підприємства, установи й організації, впроваджувати обмеження щодо доступу до окремих об'єктів, вимагати від різного роду інституцій усунення причин та умов, які зумовлюють вчинення деліктів.

Таким чином, адміністративно-правовий захист прав особи слід пов'язувати лише з реалізацією заходів попередження, припинення адміністративних деліктів та покарання винних й відшкодування заподіяної шкоди в адміністративно-правовому порядку.

Говорячи про адміністративно-правовий захист прав особи у сфері публічного управління, слід згадати про наявність декількох його форм (юрисдикційної й неюрисдикційної).

Юрисдикційна форма стосується захисту порушених або оспорюваних прав людини з допомогою органів публічного управління. Її різновидами є судовий, адміністративний та нотаріальний захист.

Неюрисдикційну форму захисту пов'язують зі застосуванням засобів самозахисту, що не заборонені державою і законом й не суперечать моральним устоям в суспільстві.

З огляду на зазначене, слід акцентувати, що судовий захист є невід'ємною частиною юрисдикційної форми захисту прав особи та охорони її прав загалом, стосується відновлення її майнових і немайнових прав, покарання винних за порушення таких прав.

В умовах пошуку державою кращої моделі адміністративно-правового гарантування публічного управління актуалізувалася потреба посилення адміністративно-правової охорони прав та законних інтересів особи в Україні.

Свій охоронний потенціал держава реалізує через нормотворчий, правозасосовчий й каральний аспекти правоохорони.

Протягом останніх років особливу увагу законодавця привернула потреба розширення нормативно-правової основи захисту прав та законних інтересів громадян нашої держави.

Сьогодні про охорону та захист прав людини йдеться у понад 470 нормативно-правових актах Верховної Ради України, 125 нормативно-правових актах Президента України, 640 нормативно-правових Кабінету Міністрів України, 1100 нормативно-правових актах різних міністерств та відомств.

Кількість таких правових актів постійно збільшується. У таких умовах особливо актуальним є потреба систематизації, узгодження між собою нормативно закріплених правил й алгоритмів правозахисної діяльності

держави та механізмів реалізації самозахисту, усунення в чинному законодавстві декларативних формулювань, не підкріплених реальними механізмами захисту прав та законних інтересів людини, дублюючих функцій органів публічного управління у цій сфері, уникнення мінливості законодавства, забезпечення раціонального поєднання принципів уникнення надмірного законодавчого втручання у суспільні відносини та, водночас, нормативно-правового закріплення чітких механізмів захисту прав та законних інтересів у нових для держави сферах (зокрема, правовідносини у сфері застосування нових інформаційних технологій, у сфері захисту прав осіб, які беруть участь у військових діях, та тих, що постраждали від війни в Україні), забезпечення нормативно-правового врегулювання широкого доступу громадян до публічного управління й правосуддя, нормативно-правового підкріплення гарантованості рівності доступу усіх громадян до захисту їхніх прав та законних інтересів, в тому числі рівності правових можливостей чоловіків та жінок у цій сфері (завдяки проведенню гендерно-правової експертизи).

Надзвичайно важливим в аспекті посилення адміністративно-правового гарантування публічного управління є узгодження вітчизняних нормативно-правових актів з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, врахування практики Європейського суду з прав людини, потреби адаптації вітчизняного законодавства у сфері захисту прав людини та її законних інтересів до нормативно-правової практики Європейського Союзу.

Надійність, гарантованість прав та законних інтересів людини є чинником ефективності публічного управління та держави загалом.

Окремим аспектом посилення адміністративно-правової охорони прав та законних інтересів особи в Україні є удосконалення діяльності органів публічного управління та суду (правореалізаційної діяльності) щодо захисту прав людини та її законних інтересів.

Як зазначають вітчизняні автори, у сучасних умовах правореалізаційна практика органів публічного управління виходить з розуміння пріоритету суспільного блага, потреби гарантувати відкритість таких інституцій держави, забезпечити їхній зв'язок зі суспільною думкою, громадськістю, сприяти налагодженню партнерства у ході задоволення потреби в послугах. Важливим у цих умовах є усунення тенденцій щодо компенсації якості публічних послуг їхнім асортиментом. Найефективнішою ці автори визнають модель, в якій органічно поєднано організаційно-адміністративне, соціально-сервісне, публічно-комунікативне, інформаційно-аналітичне управління [342].

Іншими вченими запорукою ефективної правореалізаційної діяльності у сфері публічного управління визнається впровадження елементів електронної демократії й е-урядування, дерегуляції, децентралізації, діджиталізації [343, с. 202-210; 344].

При цьому, цілком слушно, відзначається, що традиція популізму і застарілість алгоритмів багатьох управлінських дій є вагомою перешкодою у розвитку публічного управління та правореалізаційної діяльності у цій сфері [345].

Дуже слушно А. Пухецька наголошує, що адміністративні процедури є запорукою послідовності здійснення заходів щодо реалізації прав та законних інтересів людини та інструментом протидії можливому їх порушенню посадовими особами органів публічного управління. Тому прийняття кодифікованих актів, в яких визначаються відповідні адміністративні процедури, є запорукою неупередженості й відповідальності державних службовців за невиконання правомірних вимог громадян [346, с. 112].

Якість діяльності органів публічного управління (правореалізаційної діяльності) щодо захисту прав людини та її законних інтересів є доволі відносним поняттям.

Складність оцінки якості цієї діяльності та публічного управління загалом спонукала науковців зосередити увагу на понятті «ефективність публічного управління».

Критеріями визначення такої ефективності здебільшого пропонують засади економічності, результативності й ефективності [347, с. 70-79]. Таким чином, ефективність чітко корелюється з отриманим результатом, який можна оцінити за співвідношенням поставлених управлінських цілей та отриманого ефекту. У пріоритеті баланс інтересів зацікавлених груп й громадян [348, с. 51-53].

У сучасних умовах ефективність публічного управління оцінюється з позиції досконалості організації та функціонування суб'єктів публічного управління, процедур публічного управління, механізмів оскарження неправомірних дій у рамках управлінської діяльності органів публічного управління, рівня та якості вирішення управлінських завдань та проблем.

У основі правореалізаційної практики органів публічного управління повинен бути закладений принцип партнерства у відносинах між інституціями громадянського суспільства та державою загалом.

Як зазначає О. Томкіна, партнерство є сучасним способом соціальної взаємодії, заснованим на принципах рівноправності, відкритості, автономності, прозорості, довіри, поваги й взаємної відповідальності [349, с. 64].

Певні тенденції щодо впровадження цього принципу спостерігаються в Україні. Сьогодні функціонує безліч інституцій громадянського суспільства, які так чи інакше можуть реалізовувати громадський контроль. Впровадженню цього принципу слугував й процес децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування.

Сьогодні неможливо говорити про посилення адміністративно-правової охорони прав та законних інтересів особи в Україні без усвідомлення потреби посилення відповідальності службових осіб органів публічного управління.

Небезпека вчинення таких деліктів зумовлена специфікою їх правового статусу, тим, що службові особи органів публічного управління виконують важливі організаційно-розпорядчі, адміністративно-господарські та інші повноваження від імені держави, вчиняють дії державно-владного характеру, є представниками держави та її інтересів загалом [350, с. 64].

Відповідальність таких осіб зумовлена їх правовим статусом та має певну специфіку. Для прикладу, специфіка адміністративної відповідальності таких осіб полягає в тому, що посадові особи несуть більш суворе покарання у порівнянні з іншими учасниками суспільних відносин в державі; покарання застосовується винятково тоді, коли йдеться про недодержання правил, забезпечення яких зумовлене виконанням службових обов'язків; адміністративна відповідальність застосовується до посадових осіб й інших осіб, що їм підлеглі; застосування адміністративних стягнень до таких осіб не усуває можливості реалізації щодо них дисциплінарних стягнень, тощо [351].

Назріла потреба врахування проблемних аспектів відповідальності службових осіб органів публічного управління та формування шляхів їх подолання.

Серед проблемних аспектів вченими відзначається недостатня публічність процесів притягнення службових осіб до відповідальності, відсутність судових інституцій, які спеціалізуються на такого роду деліктах (хоча б на рівні судів касаційної інстанції), відсутність спеціального правового врегулювання процедури притягнення до юридичної відповідальності службових осіб з огляду на особливості їх службової діяльності та специфіку сфери публічного управління, недостатність дій держави щодо подолання корупційних проявів у сфері публічного управління [352, с. 89-90].

Цікавою з цього приводу є ідея створення спеціалізованих судових інституцій, наділених правом притягнення посадових осіб до відповідальності. Наприклад, деякі автори пропонують сформувати палату з розгляду справ про державну службу у складі Касаційного адміністративного суду або

наполягають на потребі формування дисциплінарних судів першої, другої інстанції й Дисциплінарного суду України як суду касаційної інстанції [352, с. 91].

Порівняння особливостей сфери застосування дисциплінарних стягнень до посадових осіб органів публічного управління України та Німеччини зумовила твердження науковців про потребу удосконалення вітчизняної системи дисциплінарних покарань з огляду на іноземний досвід. Зокрема наголошувалося на важливості ухвалення єдиного для усіх категорій державних службовців дисциплінарного статуту; зміщення акцентів у системі дисциплінарних покарань на пріоритеті обмежень матеріального характеру; закріплення механізмів застосування дисциплінарних стягнень до осіб, котрі раніше були державними службовцями та скоїли дисциплінарні делікти у ході такої служби, формування сучасної системи дисциплінарних судів задля об'єктивного розгляду таких категорій справ [353, с. 406].

Не менш важливим аспектом посилення відповідальності службових осіб органів публічного управління є удосконалення адміністративно-деліктного законодавства у цій сфері. Удосконалення потребує процедура притягнення посадових осіб до адміністративної відповідальності. Серед пріоритетних заходів вченими відзначається потреба збільшення кількості справ про адміністративні делікти посадових осіб органів публічного управління, сформуванню спеціальний перелік адміністративних покарань, що можуть застосовуватись до посадових осіб, котрі стають суб'єктами адміністративної відповідальності [354, с. 338].

Також особливу увагу вчені приділяють потребі посилення персональної відповідальності посадових осіб органів публічного управління, налагодженню механізму відшкодування ними матеріальної шкоди громадянам [355, с. 178].

Таким чином, в основі трансформаційних процесів у сфері публічного управління повинні бути закладені правові засади законності, верховенства

права, системності, соціальної справедливості, охорони прав та законних інтересів особи. Ефективне функціонування сучасної системи гарантування публічного управління перебуває у тісному зв'язку з потребою посилення адміністративно-правової охорони прав та законних інтересів особи в Україні в Україні. Посилення такої охорони повинно відбуватися в контексті превалювання гуманістичних тенденцій та утвердження людиноцентризму як засадничої ідеї трансформації держави у публічно-сервісну. На часі забезпечення нормативно-правового врегулювання широкого доступу громадян до публічного управління й правосуддя, нормативно-правового підкріплення гарантованості рівності доступу всіх громадян до захисту їхніх прав та законних інтересів, налагодження партнерства в ході задоволення потреби в публічних послугах, врахування проблемних аспектів відповідальності посадових осіб органів публічного управління та формування шляхів їх подолання.

2.3 Системно-функціональна характеристика органів публічного управління в Україні

Системно-функціональна характеристика дає змогу розглядати явище як систему. Системний аналіз дозволяє розглянути складний об'єкт через його цілісну структуру, яка є поєднанням низки елементів, що системно й функціонально пов'язані.

Реалізація системного аналізу органів публічного управління дає змогу здійснити багатоаспектний розгляд проблеми функціонування цих інституцій, оскільки сам метод системного аналізу дозволяє досліджувати складні системи, специфіку їх функціонування, управління ними, особливості прийняття рішень у них [356, с. 251].

Системно-функціональна характеристика органів публічного управління дає змогу здійснити структурний аналіз цих інституцій, проаналізувати їхню

організаційну структуру у співвідношенні з функціями, які вони виконують, відслідкувати кореляцію завдань, що ними реалізуються, з результатами діяльності, віднайти ступінь результативності задоволення ними соціальних потреб, захисту прав, законних інтересів громадян.

Здійснюючи системно-функціональну характеристику органів публічного управління, слід врахувати організаційну побудову системи цих інституцій, усвідомлювати, що в цій системі поєднані різні за своїми функціями та завданнями суб'єкти відносин у сфері публічного управління. Вони відрізняються не лише структурою, але й рівнем у системно-структурній ієрархії органів публічного управління. Вони характеризуються інформаційно-функціональними залежностями на різних рівнях.

Слово «система» у науковій літературі тлумачать як об'єкт чи процес що поєднує певні пов'язані зв'язками елементи-учасники або як сукупність елементів, що характеризуються як різномірністю, так і тісними зв'язками, які дозволяють розглядати їх у поєднанні [357, с. 25].

Система органів публічного управління впливає на функціонування людей, громадських та державних інституцій, суспільства загалом. Реалізація основних функцій цих органів здійснюється задля упорядкування та врегулювання спільної діяльності. Досягнення суспільно вагомого результату відбувається через правовий вплив на діяльність учасників суспільних відносин, зокрема на їх поведінку та волю.

Надзвичайно важливим за таких умов є зорієнтованість системи органів публічного управління на результативність управлінських процесів та досягнення поставленої мети.

Для системи органів публічного управління характерне існування об'єктивних цілей, що визначають стан ідеального майбутнього, досягнення яких є головним завданням системи загалом [357, с. 34].

Головною ціллю системи органів публічного управління є здійснення впливу шляхом реалізації прогностичних, планувальних, координаційних й

контрольних функцій на суспільну систему задля її вдосконалення, задоволення публічних інтересів, прав та законних інтересів громадян та пріоритетів розвитку держави загалом (серед таких втілення ідеалів публічно-сервісної держави, людиноцентризму).

Досягнення цих цілей та результативності публічного управління стає можливим завдяки налагодженню зворотних зв'язків, які дозволяють вчасно реагувати на зміни суспільних відносин, зіставляти ці цілі та результати публічного управління, правильно обирати методи публічного управління, способи та засоби реалізації управлінських рішень, вчасно їх коригувати.

Передумовою системного аналізу органів публічного управління в Україні є усвідомлення різноплановості діяльності органів публічного управління, специфіки суб'єктів, які формують згадану систему.

У цьому аспекті важливо дати відповідь на кілька запитань. Чи вичерпується перелік органів публічного управління лише органами виконавчої влади? Які інституції окрім органів виконавчої влади входять у їх перелік?

Відповідаючи на ці питання, слід виявити відмінність публічного управління та виконавчої влади і проаналізувати наявні у вітчизняній адміністративно-правовій науці підходи до класифікації органів публічного управління.

Як слушно відзначають деякі автори, повноваження виконавчої влади можуть реалізовуватися через форму публічного управління. Проте, виконавча влада може втілюватися й у інших формах, а разом з тим, сфера публічного управління не обмежена винятково функціонуванням органів виконавчої влади. Поза сферою функціонування органів виконавчої влади формуються правовідносини всередині деяких органів публічного управління, державних інституцій, у ході управління корпоративними правами, тощо [44, с. 133-134].

З огляду на зазначене, між виконавчою владою та публічним управлінням

сформовані складні зв'язки, а органи публічного управління охоплюють широкий перелік інституцій в державі, що не вичерпується винятково переліком органів виконавчої влади.

Для представлення ґрунтовної системно-структурної характеристики системи органів публічного управління потрібно дослідити елементи цієї системи, зокрема здійснити класифікацію таких інституцій.

Класифікація дає можливість розглянути органи публічного управління як певну множину об'єктів, об'єднати їх у певні групи за притаманними їм спільними ознаками, тобто таким чином упорядкувати [357, с. 37].

Основними критеріями для класифікації органів публічного управління вчені, як правило, обирають механізм утворення, функціональне призначення, територію, на яку поширюються повноваження, тощо.

Е. Сидорова пропонує виокремлювати первинні й вторинні органи. Критерієм для такого поділу служить механізм їхнього утворення. Першими є ті, до формування яких залучений народ нашої держави. Другі ж формуються первинними органами, а народ нашої держави до їхнього формування залучений опосередковано. Специфіка компетенції дозволила цій авторці виокремити органи, наділені загальною компетенцією та спеціальною компетенцією [358, с. 77].

Специфіка компетенції дозволила Г. Горбовій та В. Галуньку ідентифікувати органи загальної, галузевої, функціональної компетенції [359, с. 38].

Деякі вчені критерієм поділу обирають територію, на яку поширюються повноваження владних інституцій (територія України чи територія адміністративно-територіальної одиниці) [360, с. 120].

Зміст Конституції України наштовхнув окремих вчених на логічність поділу таких органів на ті, що належать до вищого, центрального та місцевого рівня. До першого автори відносять інституції, на зразок Кабінету Міністрів України, другий рівень може бути представлений міністерствами та іншими

центральними органами виконавчої, натомість місцевий рівень охоплює місцеві державні адміністрації та місцеві органи, котрі безпосередньо підпорядковані центральним органам виконавчої влади [361, с. 30-31].

Ю. Битяком у якості критеріїв пропонується визначати особливості територіального масштабу діяльності (центральні, органи АРК, межтериторіальні й місцеві), обсягу компетенції (органи галузевої, спеціальної чи функціональної й предметної компетенції); реалізації підвідомчих питань (єдиначальні й колегіальні органи); предмету націленості компетенції (органи управління господарською, економічною, промисловою, культурною, соціальною й іншими сферами, міжгалузевого управління), становище та місце у системі таких інституцій (вищі й нижчі) [362, с. 74-78].

В. Лебедева та Г. Граціотова запропонували універсальний підхід до класифікації органів у різних державах. У якості критеріїв поділу таких органів пропонують місце в системі державного апарату (первинні та вторинні), спосіб утворення (виборні, призначувані, успадковані), час функціонування (постійні й тимчасові), спосіб прийняття рішень (одноособові й колегіальні), територіальні межі функціонування (центральні, місцеві) [363, с. 74].

З огляду на раціональність окремих аспектів представлених класифікацій, найбільш оптимальним є поділ, наведений у Додатку Е до дисертації. У якості основних критеріїв такого поділу, видається, найбільш правильно обрати механізм формування цих інституцій (первинні й вторинні), способи їхнього формування (виборні й призначувані), обсяг та зміст компетенції (органи загальної, галузевої, функціональної (спеціальної) та предметної компетенції), територіальне поширення (центральні органи, органи АРК, міжтериторіальні й місцеві), сферу реалізації управлінської діяльності (органи управління у фінансово-економічній сфері, у адміністративно-політичній сфері, у соціально-культурній сфері, органи міжгалузевого управління), способи

прийняття ними рішень (єдиноначальні, колегіальні), сферу поширення повноважень (центральні та місцеві) та їхню організаційно-правову форму (міністерства, служби, агентства, інспекції, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суб'єкти делегованих повноважень).

Віднесення органів публічного управління до первинних чи вторинних є результатом залучення громадян України, представників територіальних громад та населення нашої держави до їхнього формування. Можливість реалізації виборних процедур у процесі формування органу публічного управління є індикатором віднесення його до виборних чи призначуваних.

Компетенція як певний обсяг державної діяльності, який реалізує орган публічного управління, слугує критерієм поділу цих інституцій на певні різновиди. Універсальність компетенції та широке поширення її на більшість підпорядкованих органів галузевої чи функціональної компетенції дозволяє віднести такі інституції до органів загальної компетенції. Натомість органи галузевої компетенції здійснюють публічне управління з огляду на галузеву приналежність управлінської сфери, їх виробничу єдність. Наявність компетенції щодо загальних питань багатьох сфер суспільного життя свідчить про віднесення органу до таких, які мають спеціальну (функціональну) компетенцію. Вузька спрямованість компетенції свідчить про її предметний характер.

Специфіка територіального поширення, цілком логічно, дозволяє ідентифікувати центральні органи, органи АРК, міжтериторіальні й місцеві органи публічного управління.

Специфічними є й органи публічного управління з огляду на сферу реалізації управлінської діяльності. За цим критерієм слід виокремити органи управління у фінансово-економічній сфері, у адміністративно-політичній сфері, у соціально-культурній сфері, органи міжгалузевого управління.

Специфіка прийняття рішень органами публічного управління дає

можливість визначити державні інституції, у яких рішення приймаються єдиноначально (міністерства, інспекції) та колегіально (органи місцевого самоврядування).

Сфера поширення повноважень є критерієм поділу органів публічного управління на центральні й місцеві, а їхня організаційно-правова форма визначає їхню приналежність до міністерств, служб, агентств, інспекцій, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, носіїв делегованих повноважень.

Система органів публічного управління характеризується низкою важливих ознак. Зокрема вчені відзначають те, що усі ці інституції є частиною загальної системи, наділені адміністративно-правовим статусом, що зумовлений змістом чинного в Україні законодавства, є суб'єктами реалізації публічного інтересу, можуть ухвалювати публічні владні рішення, здійснювати адміністративно-розпорядчу діяльність та реалізовувати право надання адміністративних послуг тощо [364, с. 81].

Видається, що найважливішими ознаками органів публічного управління є їх зорієнтованість на вирішення завдань публічного значення, задоволення публічних інтересів та наявність у них потрібних правомочностей для цього.

Правомочності органів публічного управління стосуються різних сфер суспільного життя (економічної, соціально-політичної, соціально-культурної) та реалізуються від імені та у інтересах держави загалом. Проте цим інституціям можна реалізовувати лише ту діяльність, яка прямо передбачена законом, відповідні правомочності охоплені поняттям «компетенція», а їхня реалізація є і правом і обов'язком таких інституцій.

Цілком слушно, що компетенція визначається не лише змістом прав та обов'язків, але й місцем органу публічного управління у певній управлінській ієрархії, його структурною специфікою [365, с. 81].

Наявність компетенції органу публічного управління суттєво впливає на можливість реалізації прав та законних інтересів членів українського

суспільства. Як приклад, можна навести компетенцію органу публічного управління приймати рішення про надання певній особі земельної ділянки, що є неодмінною передумовою можливості реалізовувати право власності та інші правомочності такої особи щодо неї. Водночас наявність відповідної компетенції дозволяє не лише реалізовувати певну позитивну поведінку у процесі задоволення публічного інтересу, але й вимагати відповідної поведінки у інших осіб, застосовувати примусові заходи та офіційний захист публічно-правових правовідносин, прав та законних інтересів інших осіб [366, с. 86].

У ході реалізації публічного управління ці інституції наділені суспільством і державою певною автономією, самостійністю у прийнятті рішень, матеріальними та фінансовими ресурсами. Вони врегульовують публічно-правові відносини, виносять публічно-правові рішення, видають індивідуальні та нормативні акти, реалізують захист публічно-правових правовідносин, прав та законних інтересів людей, здійснюють керівництво та організацію роботи відповідних апаратів органів публічного управління.

Вони виступають суб'єктами управління, що реалізують управлінський вплив щодо різних сфер суспільного життя. Для цього ними можуть застосовуватися різні правові засоби (нормотворчі, правозастосовні та інші). Досягнення ефективності публічного управління забезпечується через налагодження зворотних зав'язків та постійну оцінку результативності управлінської системи.

Важливо, що органи публічного управління є частиною системи органів публічного управління загалом та механізму публічного управління.

Водночас вони структурно відокремлені один від одного, наділені оперативною самостійністю у реалізації своєї компетенції, як правило, самі мають складну ієрархічну структуру, що охоплює певні вищі та нижчі функціональні ланки, поєднані спільною метою.

Здебільшого, до переліку суб'єктів реалізації публічного управління й адміністрування вченими віднесено органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, суб'єкти реалізації делегованих повноважень [336, с. 80].

Проте, цей перелік піддається сумніву окремими науковцями як такий, який слід вважати вичерпним. Вони вважають, що сьогодні вагомим колом публічно-управлінських повноважень держава наділяє суб'єктів з особливим статусом (зокрема, НБУ, Аудиторську палату України), Президента України й його Офіс, Раду національної безпеки і оборони України, її органи й посадових осіб, юридичних осіб публічного права, котрі позбавлені статусу органу публічної влади, суб'єктів, які можуть реалізовувати публічні, проте невладні повноваження, зокрема головних лікарів, командирів (начальників) військових частин, керівників закладів вищої освіти тощо [367, с. 122-133].

Деякі вчені пішли ще далі в роздумах щодо суб'єктів публічного управління та пропонують віднести до них і Верховну Раду України, органи судової влади й, у окремих випадках, навіть фізичних осіб, які діють задля задоволення публічних інтересів [368, с. 83-84].

Тобто в науковій літературі наявне вузьке та широке трактування переліку суб'єктів публічного управління й адміністрування.

Безумовно, різноманіття наукових підходів щодо визначення суб'єктів публічного управління й адміністрування дозволяє глибоко й системно дослідити зміст проблеми ідентифікації переліку таких суб'єктів. Проте, видається, недоцільним безпідставне розширення цього переліку. Не слід ототожнювати категорії «суб'єкт публічного управління», «учасник правовідносин у сфері публічного управління», «суб'єкт адміністративно-правових відносин», «орган публічної влади».

Для кращого розуміння особливостей органів публічного управління, представлення їх системно-функціональної характеристики слід звернутися до аналізу системи цих інституцій, їхньої організаційної структури, управлінських зв'язків, що між ними виникають, функцій, завдань, принципів

функціонування.

Система органів публічного управління охоплює органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування й суб'єктів делегованих повноважень за умови наділення їх публічно-управлінськими повноваженнями державою. Система органів публічного управління представлена міністерствами (Міністерством економіки України, Міністерством фінансів України, Міністерством закордонних справ України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерством аграрної політики та продовольства України, Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерством юстиції України, Міністерством енергетики України, Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерством молоді та спорту України, тощо); службами (Державною авіаційною службою України, Державною митною службою України, Державною служба геології та надр України, Державною службою статистики України, Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, Державною службою з безпеки на транспорті, Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру, Державною службою фінансового моніторингу України тощо); агентствами (Державним агентством водних ресурсів України, Державним агентством лісових ресурсів України, Державним агентством меліорації та рибного господарства України, Державним агентством України з управління зоною відчуження, Державним космічним агентством тощо); інспекціями (Державною екологічною інспекцією України, Державною інспекцією архітектури та містобудування України, Державною інспекцією енергетичного нагляду України тощо); центральними органами виконавчої влади зі спеціальним статусом (Антимонопольним комітетом України, Фондом державного майна України, Комісією з регулювання азартних ігор та лотерей тощо); колегіальними органами (Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку,

Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг); іншими центральними органами виконавчої влади (зокрема Пенсійним фондом України); місцевими органами виконавчої влади (місцевими державними адміністраціями й територіальними органами державних органів влади); органами місцевого самоврядування (сільською, селищною, міською радою, сільським, селищним, міським головою, виконавчими органами відповідних рад, старостами тощо); суб'єктами делегованих повноважень (наприклад органами самоорганізації населення).

Сьогодні уся система публічного управління представлена 19 міністерствами, 24 службами, 15 агентствами, 4 інспекціями, 9 центральними органами виконавчої влади зі спеціальним статусом, 3 колегіальними органами, 5 іншими центральними органами виконавчої влади, 27 місцевими органами влади [369].

У рамках виконання дисертаційного дослідження було проведено опитування 400 респондентів з Львівської, Київської, Закарпатської, Хмельницької областей. Респонденти здійснили оцінку ефективності системи публічного управління в Україні. Її ефективність було визнано 42% опитаних, натомість 36% респондентів стверджували, що вона потребує скорочення переліку суб'єктів її здійснення, а 6% осіб вважали, що вона потребує розширення переліку суб'єктів її реалізації. Неefективною цю систему вважають 16% опитаних.

Слід відзначити, що вітчизняна система публічного управління чітко структурована, що забезпечує її цілісність, поширення її особливостей на усі ланки системи, можливість збереження характеристик в умовах змін.

Як зазначив С. Майстро, об'єктом структуризації у системі публічного управління виступає організація, зокрема її структура, так і структура її підрозділів. Тобто структуризація стосується усіх елементів органу публічного управління, його апарату [370, с. 17].

У результаті виокремлюють структуру органу публічного управління, його апарату, кадрової організації, технічної організації тощо. Специфіка органу публічного управління, його цільового призначення породжують різні організаційні схеми (лінійну, лінійно-штабну, функціональну, лінійно-функціональну, матричну й інші).

Уся ця структура органу публічного управління поєднує різні ланки, які виступають самостійними елементами системи, що реалізує одну чи кілька функцій управління (управління, департамент, відділ, служба чи окрема посадова особа, наприклад керівник департаменту, що координує діяльність кількох його структурних підрозділів, тощо). Додатково вченими виокремлюється рівень (щабель) управління. Його визначають як послідовність певного підпорядкування ланок органу публічного управління за вертикаллю. Як наслідок, формується ієрархічна структура складної динамічної системи. При формуванні цієї системи для органів публічного управління надзвичайно важливим є формування стійких внутрішньо-структурних зв'язків (вертикальних й горизонтальних), що забезпечують обіг інформації в рамках різних ланок та рівнів, злагодженість роботи підрозділів, узгодження діяльності учасників управлінських процесів, координації їхньої управлінської діяльності [370, с. 17-19].

Використання лінійної організаційної структури органу публічного управління дає змогу сформувати систему управління з чітким підпорядкуванням діяльності посадових осіб одному керівнику у конкретному підрозділі, що забезпечує чіткість взаємодії, оперативність прийняття рішень та надійність контролю й дисципліни у підрозділі. Застосування лінійно-штабної організаційної структури дозволяє залучити різнопрофільних фахівців, які володіють різними спеціалізованими знаннями й навиками для виконання управлінських функцій. Функціональну організаційну структуру застосовують при потребі виконання різних спеціалізованих завдань органу публічного управління. Вона сформована як поєднання за функціональним

призначенням різних організаційних структур. Лінійно-функціональна структура є поєднанням лінійної й функціональної структур (охоплює сукупність лінійних й функціональних підрозділів). Матричну організаційну структуру використовують для тимчасового вирішення певних завдань. Досягнення результату у цій структурі можливе завдяки формуванню тимчасових колективів, проєктних груп, які працюють поряд зі сталими підрозділами публічно-правової інституції. Її використання є запорукою високого рівня адаптивності до змін, підтримання різних видів стратегічної ініціативи, гнучкості й оперативності використання персоналу [371, с. 6-16].

Система органів публічного управління служить колективним (публічним) інтересам. Уся їхня діяльність націлена на вирішення завдань політичного, економічного та соціального й культурного характеру [372, с. 253-254].

Ця система відзначається чіткою структурованістю, організацією її ланок. Головним суб'єктом цієї системи є держава в особі різних публічно-правових інституцій. Для неї характерним є виконання, здебільшого, адміністративно-управлінських функцій, спрямованість впливу на суспільство та окремі його групи, пріоритетність забезпечення інтересів суспільства загалом, реалізація різних правових, економічних, політичних інструментів для забезпечення цих інтересів [373, с. 524].

Специфіка системи органів публічного управління стає зрозумілою завдяки аналізу управлінських зв'язків, що формуються між цими інституціями. Такі зв'язки є серцевиною управлінських відносин та виконують системоутворювальну (націлена на формування системних процесів), специфікуючу (наділяє систему певними особливостями) й вітальну (забезпечує життєдіяльність системи) функції [374].

Вченими наголошується на існуванні різнопланової взаємодії таких суб'єктів публічно-правових відносин. Серед найпоширеніших видів відзначаються економічна, фінансова, соціальна, ресурсна, інфраструктурна,

силова взаємодія. За кількістю суб'єктів ідентифікують двосторонню й багатосторонню взаємодії, а за регулярністю реалізації – регулярну й нерегулярну. Специфіка об'єкта взаємодії дозволяє виокремлювати інформаційну, міжфункціональну, міжгалузеву, кадрову, програмну та інші види взаємодії. Виникнення такої взаємодії тісно пов'язане з формуванням між органами публічного управління субординаційних, координаційних й реординаційних управлінських відносин [375, с. 115].

Перші характеризуються стійким зв'язком між керуючим суб'єктом й керованим, підпорядкуванням (організаційним, функціональним), вертикальним характером (органи належать до на різних організаційно-правових рівнів), нерівноправністю, домінуванням поведінки одного суб'єкта відносин щодо іншого [376, с. 406-409].

Такі відносини часто формуються між обласними державними адміністраціями й територіальними органами центральних органів виконавчої влади.

Натомість координаційні зв'язки дозволяють органам публічного управління діяти рівноправно, узгоджувати форми й методи роботи, реалізовувати інтегруючу форму організації управління [376, с. 406-409]. Прикладом можуть служити координаційні зв'язки між різними центральними органами виконавчої влади.

Реординаційні зв'язки є запорукою зворотного впорядкування, дозволяють реалізовуватися делегованим повноваженням, дають змогу через делеговані повноваження керованим органам впливати на керуючі [375, с. 117].

Нерідко реординаційні зв'язки формуються й між територіальними органами центральних органів виконавчої влади та обласними державними адміністраціями.

Вченими виокремлюється два види взаємодії між органами публічного управління. Зовнішню взаємодію характеризує формування взаємовідносин з

різними наддержавними, міждержавними, самоврядними інституціями. Натомість внутрішня взаємодія вирізняється налагодженням стійких відносин органів публічного управління між собою завдяки спільності інструментів інформаційного, організаційного, технологічного впливу. Формуються міжрівневі (субординаційні) та внутрішньорівневі (координаційні) взаємовідносини [377, с. 30].

Різноманіття зв'язків у рамках управлінської системи дозволяє органам публічного управління реалізовувати різнопланові завдання та функції.

Система органів публічного управління сьогодні реалізує низку важливих завдань в Україні.

Деякі автори пропонують виокремлювати кілька груп таких завдань, зокрема групу завдань, спрямовану на забезпечення загальнозначущих й публічних потреб соціально-політичної системи, забезпечення важливих об'єктів управління; завдання, скеровані на забезпечення стійкості управлінської системи й її розвитку (створення, забезпечення функціонування управлінських структур, контроль за управлінською системою); допоміжні завдання, скеровані на підтримання технологічних процесів у рамках управлінських відносин [372, с. 251].

Зміст цих завдань чітко корелюється з функціями системи органів публічного управління.

В. Малиновський та Б. Мельниченко пропонують розділити такі функції на три блоки, а саме: основні; загальні й допоміжні (обслуговуючі). Перші слугують захисту прав і свобод громадян, реалізації колективних (публічних) інтересів суспільства. Загальні функції є запорукою функціонування системи публічного управління, втілюються в життя через механізми планування, контролю, регулювання, координації, тощо. Допоміжні функції забезпечувальний вплив на публічно-управлінські відносини, оскільки є запорукою залучення належного кадрового, матеріально-технічного й іншого потенціалу в управлінську сферу [372, с. 251].

Органи публічного управління виконують найрізноманітніші функції, що пов'язують процеси управління в одне ціле. Їх зміст зумовлений націленістю на досягнення певного результату. Важливим їх завданням є формування державно-правового забезпечення державних стратегій, реалізації заходів, заснованих на пріоритетах довгострокового економічного розвитку [378, с. 193].

Серед важливих функцій є задоволення правових можливостей громадян, гарантування стабільності держави, розвиток різних сфер суспільного життя, досягнення загальнодержавних результатів через широкий спектр організаційної, координаційної діяльності у цих сферах, здійснення контролю й нагляду.

Найважливішою функцією системи органів публічного управління є захист прав і свобод громадян. Крім цього уся досліджувана система націлена на функціонування механізму держави, забезпечення стабільності публічно-правових відносин, національної безпеки, гарантування правопорядку. Серед важливих функцій цієї системи слід згадати економічну, яка дозволяє реалізовувати управління господарсько-організаційною діяльністю у державі, раціональний вплив на функціонування підприємств і організацій, на систему економічних регуляторів, бюджетну, податкову сфери, цінову політику, соціальну, гуманітарну й інші сфери [379, с. 31-32].

Системно-функціональні характеристики органів публічного управління в Україні потребує окремої уваги питанню їхніх дискреційних повноважень.

Дуже часто повноваження органів публічного управління випливають з їхнього власного розсуду, оскільки законодавство врегульовує їх лише у загальних рисах, використовуючи формулювання, позбавлені конкретики.

Публічна влада, що залежить від власного розсуду суб'єкта реалізації, є дискреційною. Власний розсуд органу публічного управління та його посадових осіб пов'язаний відсутністю однозначного нормативного урегулювання, наявністю широких, неоднозначних формулювань в текстах

нормативно-правових актів, на кшталт «забезпечувати», «провадити», «запобігати» [380, с. 42-43], різних підходів у оцінці практичної ситуації [381, с. 4], стосується можливості вільного вибору варіанта поведінки, що зумовлений правовими умовам втілення в життя повноважень публічно-правової інституції [382, с. 45].

Наявність дискреційних повноважень робить орган публічного управління прогресивним, ефективним, а його роботу гнучкою та адаптованою до вимог суспільства та чинників зовнішнього впливу. Їхнє існування є запорукою уникнення шаблонних рішень, досягнення потрібної публічно-правової мети [383, с. 122].

Водночас Т. Фуфалько вказує, що наявність деяких дискреційних повноважень доволі часто зумовлює можливість зловживань повноваженнями, ухвалення рішень, заснованих на корупційних мотивах, неправильному застосуванні законодавства. Тому вкрай важливим є контроль за їхньою реалізацією [384, с. 58]. Особливо важливим є здійснення судового контролю за реалізацією дискреційних повноважень органів публічного управління.

Цілісність системно-функціональної характеристики органів публічного управління в Україні неможлива без ідентифікації принципів їх функціонування.

До найвагомійших вченими віднесено принципи верховенства права, гуманізму, визначальності реалізації й захисту правових можливості громадян, відкритості, законності, доступності, справедливості функціонування публічно-правових інституцій, ефективності та зорієнтованості на досягнення результатів, визначеності діяльності метою створення, виконанням заявлених завдань у ході використання наявних ресурсів, обмеженості внутрішнім й зовнішнім контролем й можливості притягнення до юридичної відповідальності [385, с. 26-27].

Т. Кравцова, А. Солонар серед домінуючих додатково виокремлюють

принципи ієрархічності, професійної компетентності, можливості формування на засадах призначуваності чи виборності, планування функціонування та визначеності спільною метою й завданнями, науковості, взаємодії й організаційно-правової єдності функціонування цих інституцій та їхніх посадових осіб [373, с. 524].

Принципи завжди є керівними початками будь-якої діяльності [386].

Деякі вчені ці принципи визначають як систему, складові якої можуть бути згруповані у певні групи: загальні, структурні й спеціалізовані або розглядають цю систему як поєднання загальних, часткових і конкретних принципів, або ідентифікують в ній широкий перелік суспільно-політичних, структурних принципів та принципів державно-управлінської діяльності [387, с. 44].

Безумовно, різноплановість публічного управління, безпосередній вплив його на різні сфери суспільного життя дозволяє говорити про наявність широкого переліку принципів функціонування органів публічного управління.

Дійсно, діяльність органів публічного управління визначається чітко структурованими принципами, що визначають їх місце у всьому механізмі держави.

Видається, що до найвагоміших слід віднести наступні: верховенства права та законності, гуманізму, прогнозованості, плановості й системності, централізації й децентралізації в у їхній структурній організації й діяльності, автономії та самостійності, ефективності та результативності їхнього функціонування.

Так, органи публічного управління діють лише на підставі та в рамках чинного законодавства. Їхня діяльність підзаконна й обмежена рамками чинних нормативно-правових актів. Їхнім посадовим особам дозволено лише те, що чітко визначено законом, а прийняті рішення та правові акти органів публічного управління визначаються лише чинним законодавством та актами суб'єктів офіційного тлумачення правових норм. Весь процес

правозастосування, який реалізується органами публічного управління, підпорядковуються закону, пріоритету гарантування реалізації захисту правових можливостей громадян. Він зорієнтований на втілення у життя прав та законних інтересів громадян.

Уся система публічного управління спрямована на реалізацію принципу гуманізму й задоволення органами публічного управління соціальних потреб, захисту прав, законних інтересів людей. У основі сучасного публічного управління лежить ідея людиноцентризму. Гарантування реалізації правових можливостей людини, їхній захист є фундаментальним завданням органів публічного управління, а її свобода, незалежність, права людини є найбільшою цінністю у державі.

Важливим є принципи прогнозованості, плановості й системності. Зокрема, органи публічного управління функціонують на основі узгоджених концепцій, цільових програм, стратегій, стратегічних планів, програм соціально-економічного розвитку, інших програмних документів.

Реалізуючи спільну стратегічну мету, органи публічного управління системно об'єднані, функціонують на засадах централізації й децентралізації у їхній структурній організації.

Централізація функціонування органів публічного управління формується за умови високого рівня зосередження владних інструментів у вищих у порядку підпорядкування органів задля досягнення поставлених перед ними цілей, обов'язковості виконання їхніх управлінських рішень підпорядкованими суб'єктами публічного управління (суб'єктами регіонального й місцевого рівнів), єдності та ієрархічності поширення влади серед органів публічного управління, чіткої реалізації контрольних та координаційних функцій у рамках системи публічного управління.

Ця централізованість публічного управління тісно поєднана з децентралізацією, що зумовлено потребою надання певної автономії при прийнятті управлінських рішень суб'єктам публічного управління

регіонального й місцевого рівнів, потребою оперативного реагування на проблемні ситуації [388, с. 41-47], прийняття швидких рішень та гнучкого реагування на конкретні ситуації, концентрації діяльності на визначальних питаннях у діяльності суб'єктів публічного управління.

Реалізація принципу децентралізації у діяльності суб'єктів публічного управління дозволяє стимулювати конкуренцію в системі цих органів, мотивує їхнє керівництво постійно удосконалювати роботу, спонукає розвивати професійні навички посадових осіб, здатність працювати в умовах невизначеності ситуацій, реагувати на нові виклики в суспільстві, підвищувати рівень продуктивності праці.

Доповнюють цей принцип принципи автономії та самостійності. Вони є запорукою автономізації управлінських процесів, фінансової, кадрової, організаційної самостійності кожного суб'єкта публічного управління, самостійності прийняття рішень, можливості делегування певних управлінських функцій, тощо.

Як слушно зазначила Ю. Мохова, тісна кореляція принципу централізованості й децентралізації є запорукою модифікації органів публічного управління задля досягнення максимальної якості роботи, а можливість поєднати ці два принципи забезпечує єднання та баланс у системі публічного управління [389].

Особливу увагу потрібно присвятити принципам ефективності та результативності діяльності органів публічного управління.

Ступінь ефективності органів публічного управління багатьма вченими узалежнюється від показника успішності, що охоплює три важливих складових елементи: результативність (здатність реалізовувати заявлені цілі, вирішувати завдання у рамках визначених заздалегідь обсягів), продуктивність (кореляція затрачених ресурсів та отриманого результату), економність (показник економії ресурсів за умови отримання очікуваного результату) [390].

Враховуючи ці показники у рамках публічного управління, держава оцінює ефективність функціонування органу публічного управління загалом.

Так, нею оцінюється те, наскільки управлінське рішення здатне забезпечити досягнення визначеної управлінської мети, який обсяг фінансових ресурсів (бюджетного чи іншого фінансування) є достатнім для його реалізації, які методи та засоби є оптимальними для досягнення заявленої управлінської мети.

У ході оцінки ефективності функціонування управлінської системи враховується ступінь підвищення якості функціонування її підсистем, кінцевий результат та операційна ефективність управлінської системи. Виявляється якість впливу управлінських рішень на досягнення кінцевого результату, перспективи його застосування для підвищення ефективності всієї управлінської системи, його адаптивність, гнучкість, надійність та оперативність [390].

О. Мороз наполягає, що в сучасних умовах серед проблем оцінки ефективності системи публічного управління беруться до уваги складність співставлення результатів діяльності органів публічного управління та критеріїв й показників результативності, розбіжності між заявленими цілями публічного управління та ресурсним забезпеченням, виділеним для їхньої реалізації, недостатність мотивації управлінського персоналу, тощо [391, с. 246].

Досягнення вагомих результатів у цій сфері потребує посилення громадського контролю, раціоналізації витрачання фінансових ресурсів, орієнтацію на забезпечення життя та здоров'я людей, гарантування якості публічних послуг й втілення в життя важливих національних стратегій й програм [391, с. 248].

На часі забезпечення широкого використання досвіду публічного управління іноземних держав, спрощення регуляторного законодавства, покращення кадрового складу органів публічного управління та їхньої

вмотивованості [392, с. 140].

Деякі вчені виділяють організаційний та особистісний блоки критеріїв ефективності публічного управління загалом та функціонування органів публічного управління зокрема. Перший блок є сукупністю критеріїв цілеспрямованості, організаційної згуртованості, стабільності, самоорганізації й саморозвитку управлінської інституції, а другий блок критеріїв охоплює перелік особистісних характеристик учасників управлінського процесу (активність, задоволеність, вмотивованість, стресостійкість та інше) [393, с. 261-263; 394, с. 138].

Й надалі проблемним залишається відсутність комплексного аналізу системи та структури органів публічного управління, їх цілей та залучених ресурсів. На часі зміщення акценту в публічному управлінні з процедури його здійснення на результативність роботи органів публічного управління [395, с. 84]. Дуже багато проблем на шляху підвищення ефективності публічного управління визріли в період війни в Україні. На часі завершення адміністративно-територіальної реформи, чітке врегулювання розподілу функцій публічного управління між різними суб'єктами його здійснення, урегулювання процедури формування мобілізаційного резерву, розроблення правових механізмів усунення нових проявів корупції та інституційних дисфункцій [396, с. 33].

Окрім наведених принципів діяльності органів публічного управління, слід наголосити на важливості принципів їх функціонування, які стали актуальними в силу оновлення концепції публічного управління та впровадження в Україні стандартів публічно-сервісної держави. Важливим залишається впровадження у діяльність органів публічного управління принципів людиноцентризму, «служіння» держави її громадянам, поєднання централізму та децентралізму у сфері публічного управління, інформатизації та цифровізації управлінських процесів у рамках розширення процесів електронної демократії, налагодження електронної комунікації держави та

громадян, кореляції управлінських рішень з результатами зворотного зв'язку органів публічного управління з громадянами, забезпечення пріоритету національної безпеки в умовах війни, протидії кіберзагрозам.

Системно-функціональна характеристика органів публічного управління в Україні дозволяє стверджувати, що вони функціонують як частини великого механізму держави, реалізують її пріоритетні завдання у публічно-правовій сфері щодо забезпечення розвитку суспільства і людей у соціально-культурній, фінансово-економічній, адміністративно-політичній сферах.

Системно-функціональна характеристика органів публічного управління дозволяє з'ясувати особливості як внутрішньоорганізаційних зв'язків в системі публічного управління, так і системно-комунікаційних зв'язків з іншими учасниками правовідносин у сфері публічного управління.

Система органів публічного управління виступає чітко структурованою сукупністю суб'єктів публічного управління. Вони активно функціонують, самостійно вступають у публічно-правові відносини та, водночас, взаємодіють між собою і іншими суб'єктами та складають у своїй сукупності єдине ціле, виконують завдання внутрішнього й міжсистемного характеру. Їх взаємодія спрямована на підтримання ефективного режиму їхньої роботи, досягнення пріоритетних цілей.

Висновки до розділу 2

У другому розділі запропоновано сучасну концепцію публічного управління в Україні, особлива увага акцентована на особливостях цієї концепції в умовах формування публічно-сервісної держави, потребі покращення адміністративно-правового гарантування публічного управління в контексті посилення адміністративно-правової охорони прав та законних інтересів особи в Україні. У підрозділі проведено системно-функціональний аналіз органів публічного управління в Україні як запоруки розуміння їхнього місця у механізмі держави. Результати дослідження окреслених запитань

дозволили представити такі висновки:

1. З'ясовано, що концепція публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави – це система суспільно акцептованої моделі реалізації в державі організуючого й регулюючого впливу державних інституцій на різні сфери суспільних відносин задля їхнього впорядкування й досягнення стратегічних завдань держави, забезпечення реалізації й захисту прав, свобод та законних інтересів громадян. Сучасна концепція публічного управління в Україні заснована на новій якості взаємовідносин держави та суспільства. Її пріоритетним завданням є впровадження інструментів публічно-сервісної діяльності, трансформація управлінських інституцій та процедур на нових засадах публічно-сервісної держави. У рамках публічно-сервісної діяльності органи публічного управління надають адміністративні послуги, зокрема дозвільно-ліцензійні, реєстраційні та інші, розглядають та вирішують індивідуальні звернення фізичних і юридичних осіб, їхні скарги, сприяють реалізації та захисту їхніх правових можливостей, приймають індивідуальні зобов'язуючі рішення у рамках справ публічного характеру тощо.

2. Визнано, що оновлена концепція публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави в Україні потребує застосування нових принципів у діяльності органів публічного управління. На часі впровадження в суспільне життя принципів людиноцентризму, «служіння» держави її громадянам, поєднання централізму та децентралізму у сфері публічного управління, інформатизації та цифровізації управлінських процесів, налагодження електронної комунікації держави та громадян, кореляції управлінських рішень з результатами зворотного зв'язку органів публічного управління з громадянами, забезпечення пріоритету національної безпеки в умовах війни, протидії кіберзагрозам. Нові пріоритети взаємин держави та її громадян передбачають удосконалення інформаційно-комунікаційних процесів, що виникають між суб'єктами публічного

управління та громадянами нашої держави. Надзвичайно важливо у сучасних умовах здійснити розвиток сфери публічних послуг, оновити інформаційний супровід цих процесів, спростити адміністративно-управлінські процедури, покращити доступ до них громадськості, провести дебіюрократизацію та децентралізацію управлінських процесів. Актуальним залишається створення єдиної інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури у сфері адміністрування важливих сфер життя суспільства та підвищення спроможності членів суспільства до отримання електронних послуг. Інформатизація управлінських процесів надзвичайно потрібна для забезпечення за умов забезпечення інформаційної безпеки та, водночас, інноваційного розвитку суспільства, посилення громадського контролю за управлінською діяльністю в державі, гарантування якості функціонування публічно-сервісних інституцій в державі. Свідченням якісного впровадження сучасних інформаційних технологій у сферу публічного управління є успішне застосування онлайн-системи «Дія», вебресурсу та мобільного застосунку Міндовкілля ЕкоЗагроза, Електронної системи охорони здоров'я (зокрема електронних декларацій із сімейними лікарями, електронних медичних карток, електронних рецептів за програмою «Доступні ліки», електронних скерувань) тощо. На часі розширення комунікаційних зв'язків судових органів та органів публічного управління в умовах цифрової трансформації держави, розширення процесів електронної демократії.

3. Адміністративно-правові гарантії публічного управління є складовою частиною юридичних гарантій, охоплюють адміністративні нормативні, інституційні та процесуальні інструменти, націлені на належне виконання адміністративних зобов'язань публічними інституціями держави. Система цих інструментів спрямована на досягнення належного рівня публічних послуг в державі, їх прозорості, доступності, належного рівня реалізації та захисту прав людини у сфері публічного управління. Система гарантування публічного управління набуває практичного окреслення завдяки

нормотворчій, правозастосовній діяльності органів публічного управління, діяльності щодо прийняття ними індивідуальних юридичних актів. Гарантування системи публічного управління є відображенням взаємопов'язаних умов, чинників, інструментів (засобів), котрі є запорукою реалізації стратегічних завдань держави, що втілюються в життя через роботу державних інституцій на засадах верховенства права, законності, системності, соціальної справедливості, охорони прав та законних інтересів особи.

4. Адміністративно-правове гарантування публічного управління слід розглядати у контексті посилення адміністративно-правової охорони прав та законних інтересів особи в Україні. Сучасна концепція публічного управління, побудована на засадах людиноцентризму, передбачає не лише чіткість реалізації повноважень носіїв публічно-сервісних повноважень, але й чіткість превентивних процедур, механізмів попередження, припинення та відновлення порушених державними інституціями прав громадян, контрольних механізмів з боку громадськості та судових органів у цій сфері. За таких умов увесь державний апарат орієнтований на людину та її потреби, скеровує свою діяльність на реалізацію правових можливостей громадян завдяки публічно-сервісній діяльності держави та юридичну охорону їхніх прав у означеній сфері. Специфіка сучасних публічно-правових відносин зумовлює те, що носій суб'єктивних прав у сфері публічного управління отримує здатність бути залученим у державну і суспільно-політичну діяльність, вимагати від органів публічного управління приймати рішення, вчиняти дії чи бездіяльність, оскаржувати їх у адміністративному та судовому порядку. На часі забезпечення нормативно-правового врегулювання широкого доступу громадян до публічного управління й правосуддя, нормативно-правового підкріплення гарантованості рівності доступу всіх громадян до захисту їхніх прав та законних інтересів, налагодження партнерства в ході задоволення потреби в публічних послугах, врахування проблемних аспектів відповідальності посадових осіб органів публічного управління та формування

шляхів їх подолання.

5. Встановлено, що запорукою впровадження оновленої концепції публічного управління в Україні є проведення системно-функціональної характеристики органів публічного управління. Здійснення системно-функціональної характеристики органів публічного управління, дозволило встановити, що організаційна побудова системи цих інституцій, їх функції, завдання, принципи функціонування, особливості як внутрішньоорганізаційних зв'язків в системі публічного управління, так і системно-комунікаційних зв'язків з іншими учасниками правовідносин у сфері публічного управління визначають особливості усього механізму держави. Основний перелік сучасних принципів функціонування органів публічного управління охопив принципи верховенства права та законності, гуманізму, прогнозованості, плановості й системності, централізації й децентралізації в у їхній структурній організації й діяльності, автономії та самостійності, ефективності та результативності їхнього функціонування. Представлено їх ґрунтовний аналіз.

6. Система органів публічного управління виступає чітко структурованою сукупністю суб'єктів публічного управління. Проаналізовано ланки, рівні публічного управління, організаційні схеми управлінської діяльності, субординаційні, координаційні й реординаційні управлінські відносини, в які вступають ці публічно-правові інституції. Усі органи публічного управління активно функціонують, самостійно вступають у публічно-правові відносини та, водночас, взаємодіють між собою і іншими суб'єктами та складають у своїй сукупності єдине ціле, виконують завдання внутрішнього й міжсистемного характеру. Проведено класифікацію органів публічного управління. У якості основних критеріїв такого поділу обрано механізм формування цих інституцій (первинні й вторинні), способи їхнього формування (виборні й призначувані), обсяг та зміст компетенції (органи загальної, галузевої, функціональної (спеціальної) та предметної компетенції), територіальне поширення

(центральні органи, органи АРК, міжтериторіальні й місцеві), сферу реалізації управлінської діяльності (органи управління у фінансово-економічній сфері, у адміністративно-політичній сфері, у соціально-культурній сфері, органи міжгалузевого управління), способи прийняття ними рішень (єдиноначальні, колегіальні), сферу поширення повноважень (центральні та місцеві) та їхню організаційно-правову форму (міністерства, служби, агентства, інспекції, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суб'єкти делегованих повноважень). Головною ціллю системи органів публічного управління є здійснення впливу на правовідносини шляхом реалізації прогностичних, планувальних, координаційних й контрольних функцій на суспільну систему задля її вдосконалення, задоволення публічних інтересів, прав та законних інтересів громадян та пріоритетів розвитку держави загалом (серед таких є втілення ідеалів публічно-сервісної держави, людиноцентризму).

7. Наукові результати досліджень автора, які висвітлені у Розділі 2, викладені в опублікованих працях (Добош З. А., 2016а; Добош З. А., 2018а; Добош З. А., 2020а; Dzvinchuk D., Borshch H., Tsygylyk N., Dobosh Z., Dziubynska O., 2022; Dobosh Z., 2023г; Lychenko, I., Lesko, N., Pavliuk, N., Dobosh, Z., Bundz, R., 2023; Berlach A., Uliutina O., Lytvyn O., Amelina A., Dobosh Z., 2023; Добош З., Янковська І., Підцерковна С., 2023; Добош З. А., 2024а).

РОЗДІЛ 3.

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЗАСІБ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

3.1 Права та законні інтереси особи у сфері публічного управління як предмет адміністративно-правового гарантування в Україні

Сучасна система публічного управління зорієнтована на адміністративно-правове гарантування втілення у життя й захисту прав та законних інтересів особи. Таке гарантування об'єднує взаємопов'язані умови, чинники, нормативні, інституційні й процесуальні інструменти (засоби) правового впливу, котрі реалізуються широким колом публічно-правових інституцій та їхніх посадових осіб на засадах верховенства права, законності, системності, соціальної справедливості.

Права та законні інтереси людини займають домінантне місце у системі цінностей сучасної держави, усі органи публічного управління підпорядковують їм свою нормотворчу, правозастосовну діяльність, служать їхній реалізації та захисту, а держава набуває рис головного гаранта реалізації та захисту суб'єктивних прав та законних інтересів людини, трансформується у публічно-сервісну.

Вчені наголошують, що в основі розмежування суб'єктивного приватного та суб'єктивного публічного права лежить потенційна спроможність індивіда вимагати певної діяльності від інших осіб. У випадку реалізації суб'єктивного приватного права таку поведінку індивід може вимагати від іншої фізичної чи юридичної особи. Реалізація ж суб'єктивного публічного права надає індивіду змогу вимагати таку діяльність від учасників публічно-правових відносин, що реалізують публічно-правові функції (органів публічного управління, носіїв делегованих повноважень) [338, с. 69].

Уся система завдань, функцій та принципів публічного управління є свідченням того, що права та законні інтереси особи, які лежать в основі усієї управлінської системи, є рушієм трансформації системи публічного управління на засадах служіння та людиноцентризму.

Права та законні інтереси особи у сфері публічного управління є найважливішим предметом адміністративно-правового гарантування в Україні.

Суб'єктивні права особи визначають міру наданої та гарантованої державою, завдяки закріпленню у правових нормах, можливої (дозволеної) поведінки людини. Такі права можуть виникати й у сфері публічного управління. За цих умов суб'єктивні права набувають адміністративно-правової природи, формуються у адміністративних правовідносинах, є визначеними нормативно та окресленими межами, гарантовані державою, а їхнім носіям притаманна адміністративна правосуб'єктність [397, с. 116].

Загалом публічна сфера відображає інтегровану структуру, яка становить поєднання трьох основних сегментів, зокрема соціального, економічного й політичного. Тому права та законні інтереси особи у сфері публічного управління є правовими можливостями, які, здебільшого, мають соціальний, економічний та політичний характер.

Права та законні інтереси набувають публічно-правового значення тоді, коли їм кореспондують обов'язки органів публічного управління. Порушення таких прав та законних інтересів призводить до виникнення публічно-правових спорів, в яких однією зі сторін постає орган публічного управління чи його посадова особа.

Такі права та законні інтереси реалізуються у публічно-правових відносинах. Діяльність органів публічного управління має безпосередній вплив на реалізацію прав та законних інтересів особи у публічно-правовій сфері. Залученими до процесу реалізації таких прав є органи публічного управління, які, водночас, також виступають суб'єктами гарантування

реалізації та захисту цих прав.

Специфіка суб'єктивного публічного права уже давно є предметом наукових розвідок вчених. Витоки наукових розвідок щодо суб'єктивного публічного права беруть свій початок зі «змішаної теорії волі та інтересу». Еорґ Еллінек наполягав на тому, що держава набуває прав за умови, якщо їй кореспондують права інших осіб. Вона спонукає індивідів до здійснення діяльності, пов'язаної з державою та її інтересами, як наслідок, формуються специфічні правові стани чи статуси людини (негативний, позитивний і активний), які відображають становище індивіда у взаємовідносинах з державою. Вони є відображенням здатності індивіда діяти поза контролем з боку держави, реалізовувати власну правову свободу (негативний статус), представляти вимоги до держави (позитивний статус) та діяти в інтересах держави, впливати на основні напрями державної політики та діяльності (активний статус). Наявність різних проявів правосуб'єктності індивіда є запорукою формування правового статусу громадянина, який здатний добиватися від держави захисту власних правових можливостей [398; 399, с. 415-419].

Визначальним у публічно-правових відносинах є єдність публічного інтересу й приватних законних інтересів членів громадянського суспільства. При цьому для їхнього втілення у життя державою формуються належні економічні, соціальні й політичні умови, наприклад умови для реалізації права на публічну службу, участі у виборчому процесі, референдумі тощо.

Різноманіття прав та законних інтересів людей у суспільстві, різнорідність інтересів суспільних груп потребують формування єдиної системи заходів їхнього врахування у процесі стратегічного розвитку держави. Країни розвинутої демократії задля досягнення цього результату застосовують модель «Public Policy». Вона є основою реалізації інструментів врахування державою таких прав та інтересів, опирається на певні процедурні вимоги [57].

«Public Policy» розглядають як певну модель, що заснована на поєднанні

державних та публічних начал. У ній гармонійно поєднані активні прояви публічно-правової ініціативи державних інституцій, інституцій місцевого самоврядування, громадських організацій, інших учасників публічно-правових відносин. Ця політика публічного управління здійснюється у суспільстві і для нього. Наявність такої моделі є ознакою сформованості громадянського суспільства.

Модель «Public Policy» формується на засадах відкритості й прозорості, залучення широких верств населення, громадських організацій, експертів, науковців до обговорення проєктів публічно-правових рішень [400].

Таким чином у розвинутих державах особлива увага приділяється сфері публічних правовідносин, застосовуються різні моделі і технології для максимального залучення громадськості до сфери публічного управління задля врахування інтересів різних соціальних груп та індивідів, а гарантування публічних прав людини стає головним обов'язком держави.

Можливість реалізації у публічно-правових відносинах суб'єктивного приватного права та націленість права на задоволення суб'єктивного публічного інтересу зумовила у науковій літературі диференціацію категорій «суб'єктивне право у публічно-правовій сфері» та «суб'єктивне публічне право». Деякі вчені вважають, що перша категорія є ширшою, оскільки таке право є формою реалізації та захисту приватного і пов'язаного з ним публічного інтересу, або лише публічного інтересу [401, с. 46-47]. Натомість суб'єктивне публічне право стосується реалізації й захисту поєднання приватного та публічного інтересу у відносинах з органами публічного управління.

Суб'єктивні права у публічно-правовій сфері зорієнтовані й на реалізацію публічного законного інтересу, що втілюється в життя через кореспондуючий обов'язок органу публічного управління. Наприклад реалізація органом публічного управління обов'язку щодо надання громадянам дозвільних документів гарантує їм право здійснювати окремі види діяльності, що

потребують таких дозволів [401, с. 47].

Теорія поєднання приватного та публічного інтересу у межах суб'єктивного публічного права бере свій початок з німецької теорії «захисної норми» [402, с. 79].

Автор цієї теорії О. Бюллер наполягав на тому, що норма права є основою формування суб'єктивних публічних прав тоді, коли вона усуває застосування вільного розсуду органів публічного управління, якщо слугує захисту інтересів людини чи груп людей, що можуть вимагати від органів публічного управління вчинення певної діяльності задля втілення своїх законних інтересів. Поєднання захисної норми та законного інтересу людини щодо захисту її порушеного суб'єктивного публічного права слугують базовими умовами для реалізації можливості подання адміністративного позову [403, с. 165].

Щоби ідентифікувати можливість виникнення суб'єктивного публічного права, потрібно дати відповідь на запитання про те, чи наявна правова норма, котра зобов'язує орган публічного управління вчиняти певну діяльність, та чи наявні норми, які визначають можливість й порядок реалізації та захисту законного інтересу приватної особи? [404, с. 119].

Н. Федорук наголошує на важливості використання категорії «суб'єктивні публічні права» у формуванні нової людиноцентристської доктрини адміністративного права. Вона наполягає на наявності у цієї категорії особливої гносеологічної і онтологічної функцій, стверджує, що суб'єктивні публічні права за своєю природою є важливими природними правами людини, які не надаються державою, а походять від самої особистості, засновані на базових, природних, невід'ємних правових можливостях, пов'язаних з природою людини. Орган публічного управління при цьому не виконує роль суб'єкта, що наділяє людину такими правами, а стає гарантом, суб'єктом, який забезпечує їхню реалізацію. Набуття приватною особою суб'єктивного публічного права наділяє її змогою

реалізовувати вплив на органи публічного управління через систему спеціальних адміністративно-правових механізмів й процедур. Тобто індивід перетворюється на повноцінного учасника публічно-правових відносин з органами публічного управління (повноцінно впливає на діяльність органу публічного управління). Втілення в життя таких прав стає можливим у разі забезпечення й захисту публічного та приватного інтересу індивіда у публічно-правових відносинах [405, с. 284].

Виникнення в учасників адміністративних правовідносин суб'єктивних прав є запорукою задоволення ними публічних й приватних інтересів, формування адміністративної правосуб'єктності, втілення активної поведінки в адміністративних правовідносинах. Уся їхня діяльність визначена межами адміністративно-правових норм [406, с. 191-192; 407, с. 52-53].

Для кращого розуміння дуалізму приватного та публічного інтересу, відображеного у межах суб'єктивного публічного права, слід звернутися до тлумачення змісту цих категорій у науковій літературі.

У літературі наявне намагання тлумачити категорію публічного інтересу через сукупність інтересів держави, органів публічного управління й посадових осіб, а також інтересів суспільства, або пропонувалося його тлумачити в якості визнаного державою й забезпеченого правом інтересу соціальної спільноти. Натомість суть приватного інтересу зводилася до інтересу членів суспільства [408, с. 172].

Деякі вчені стверджують, що приватні інтереси здатні бути задоволеними власною інтелектуальною діяльністю й не підлягають впливу з боку держави. Натомість публічні інтереси постають поєднанням інтересів, суттєвих для членів суспільства [409, с. 36].

Такі твердження видаються загальними та занадто розмитими.

Публічні законні інтереси виходять за рамки особистих інтересів, є уособленням інтересів усього суспільства, виводять адміністративно-правові відносини на рівень публічно-правових категорій, серед яких публічна влада,

публічне управління, місцеве самоврядування, народовладдя. Говорячи у нормативно-правових актах про наявність публічного інтересу, законодавець використовує такі терміни, як «інтереси держави», «інтереси територіальної громади», «загальнодержавні інтереси». Це фактично різновиди публічних інтересів, визначені з огляду на специфіку правового забезпечення [404, с. 116].

При цьому не слід ототожнювати публічний та державний інтерес. Останній є лише різновидом публічного а їхнє гармонійне поєднання є запорукою утримання балансу влади і суспільства [404, с. 116].

Таким чином публічний інтерес виступає не специфічним інтересом держави, а інтересом, вагомим для усіх чи багатьох членів суспільства [405, с. 284].

Реалізація такого суб'єктивного публічного права, як право на страйк, попри задоволення публічного законного інтересу щодо забезпечення працівникам підприємства гідних умов праці та заробітної плати, дає змогу задовольнити приватний законний інтерес окремого працівника щодо підвищення його заробітної плати, чого не можна сказати про право звертатися до суду з метою включення чи виключення зі списку виборців відповідно до КАС України [241], реалізації органами публічного управління охорони об'єктів природи, пам'ятників історії та культури. У останньому випадку не виникає приватного інтересу, а суб'єктивне право є таким, що виникає у публічно-правовій сфері без його формування.

Зважаючи на все вищенаведене, можна констатувати, що категорія суб'єктивне право у публічно-правовій сфері є ширшою за категорію суб'єктивне публічне право. Доцільно розмежувати ці категорії залежно від концентрованого виразу в них дуалізму приватного та публічного законного інтересу суб'єкта адміністративно-правових відносин. Суб'єктивне публічне право виражає сукупність приватного і пов'язаного з ним публічного законного інтересу індивіда. Проте систему суб'єктивних прав людини у

публічно-правовій сфері крім суб'єктивних публічних складають й інші права, які є формою реалізації й захисту винятково публічних інтересів. Останні виступають сублімованим виразом потреб, волі населення, усіх громадян чи певних груп, виразником «волі народу» (інтереси щодо охорони державних кордонів, додержання митних режимів, забезпечення правопорядку, екологічної безпеки, гарантування державної безпеки тощо). Такі інтереси реалізують «вторинну» вигоду індивіда щодо життя в умовах дієвості всього механізму публічного управління в державі, законності й правопорядку, і, як наслідок, гарантованості реалізації в таких умовах суб'єктивних правових можливостей в соціальній, податковій, митній та інших сферах. Проте у цільовій спрямованості суб'єктивного права у публічно-правовій сфері задоволення суб'єктивного законного інтересу є вторинним щодо задоволення інтересу соціальної спільноти, групи, суспільства загалом [402, с. 80].

Задля цілісного відображення досліджуваних питань слід звернутися до правового аналізу суб'єктивного публічного права як юридичного феномену, суб'єктивних прав особи у публічно-правовій сфері та змісту публічних і приватних законних інтересів.

Суб'єктивне право загалом відображає правові можливості особи, визнані та гарантовані державою. Воно окреслює міру можливої поведінки людини, спроможність використання нею соціальних благ, зумовлену її прагненнями.

Дуже слушно, Т. Мацелик наголошує на тому, що таке право чітко відображає міру свободи поведінки особи (конкретну, вольову, забезпечену як обов'язками інших осіб, так і державними гарантіями) з метою реалізації особистих інтересів.

Таке право надає індивіду змогу реалізувати свободу поведінки у рамках, визначених правовими нормами, користуватися соціальними благами, реалізовувати не заборонену законом діяльність та можливість вимагати кореспондуючу діяльність від інших осіб, змогу користуватися захистом прав через юрисдикційну діяльність органів публічного управління чи здійснення

правосуддя.

У системі суб'єктивних прав особи вітчизняними авторами виокремлено суб'єктивні публічні права та наголошено, що їм притаманні усі характеристики суб'єктивних прав загалом [338, с. 68].

Не позбавлені раціонального змісту думки вітчизняних авторів з приводу основних характеристик суб'єктивних публічних прав.

Суб'єктивні публічні права є правовими можливостями, які, здебільшого, мають соціальний, економічний та політичний характер, визначають міру наданої та гарантованої державою завдяки закріпленню у правових нормах можливої (дозволеної) поведінки людини.

Особливістю суб'єктивних публічних прав є те, що їм завжди кореспондують суб'єктивні адміністративно-правові обов'язки. Останні є відображенням покладеної державою і закріпленої у нормах чинного адміністративного законодавства міри належної поведінки учасника публічно-правових відносин, яка забезпечена державним примусом [397, с. 118].

Також серед характеристик цих прав слід відзначити те, що вони виступають основою формування публічно-правових відносин, як правило, врегульовані нормами конституційного та адміністративного права, втілюються у життя у рамках адміністративно-правових відносин.

Серед важливих ознак слід відзначити специфіку захисту цих прав, наявність системи адміністративного судочинства та особливої процесуальної форми реалізації. Для багатьох суб'єктивних прав не характерна можливість здійснення розпорядження, зокрема передання іншим особам цих прав (стосується права на державну службу, виборчого права) [338, с. 68].

Суб'єктивне публічне право проявляється при формуванні специфічних відносин за моделлю «приватна особа – публічна адміністрація». Виникнення такого права можливе за умови закріплення імперативної правової норми щодо юридичних обов'язків публічної адміністрації. Суттєвою є нормативна фіксація порядку реалізації і захисту такого права [404, с. 119].

Структуру суб'єктивних публічних прав Т. Мацелик представляє як поєднання правових можливостей щодо здійснення власних дій, отримання публічних послуг, пред'явлення вимог щодо відповідної поведінки інших осіб (зобов'язаних), щодо їх охорони й захисту [338, с. 68].

Суб'єктивне публічне право гарантує приватній особі рівноправну участь у адміністративних правовідносинах з органами публічного управління, можливість вимагати від них визначеної законодавством поведінки, перетворює особу на активного учасника таких відносин, слугує реалізації одночасно публічного та приватного інтересу індивіда, актуалізує можливість притягнення до юридичної відповідальності орган публічного управління та його посадових осіб [409, с. 38].

Реалізація та захист суб'єктивного публічного права фізичної особи потребує урахування процесуальних і матеріальні аспектів. Дуже часто засобом його захисту виступає адміністративний позов проти держави, органів публічного управління. Важливо, що законний інтерес (приватний, публічний) лежить в основі та визначає зміст самого суб'єктивного права, а останнє перетворюється на форму захисту цього інтересу [410, с. 117].

Особливу увагу слід присвятити основним видам суб'єктивних публічних прав особи.

Досліджуючи суб'єктивні публічні права особи як предмет адміністративно-правового гарантування в Україні, слід окрему увагу присвятити ідентифікації основних груп таких прав.

Загалом до переліку суб'єктивних публічних прав вітчизняними авторами віднесено право на свободу слова, віросповідання, зібрань; участі виборах, реалізації громадського контролю, участі в інших державних справах, отримання адміністративних послуг, користування вулицями, площами, парками, іншим публічним майном, захисту своїх прав і свобод [411, с. 148].

При цьому, цілком слушно, вітчизняними авторами наголошується, що суб'єктивні публічні права можуть, будучи закріпленими в нормах

адміністративного права, розвивати й конкретизувати ті права, які визначаються Конституцією України, або визначатися лише адміністративним законодавством [397, с. 117].

В. Колпаковим серед такого роду прав виокремлено соціально-економічні права (права на освіту, працю, охорону здоров'я); політичні права (стосуються свободи мітингів, зібрань, віросповідання, думки, участі у політичних та інших формуваннях й організаціях, оскарження діяльності органів публічного управління, брати участь у виборчому процесі тощо); права, які пов'язані зі задоволенням власних потреб особи [365, с. 158-159].

Особливості суб'єктивних публічних прав спонукали Р. Мельника об'єднати суб'єктивні публічні права у кілька груп. Ним наголошується на наявності суб'єктивних публічно-політичних прав (права на повагу до гідності, свободу та особисту недоторканність, зібрань, віросповідання), суб'єктивних публічних прав у сфері адміністративних послуг, суб'єктивних публічних прав на використання публічного майна, суб'єктивних публічних прав щодо управління державними й муніципальними справами, суб'єктивних публічних прав на реалізацію адміністративним судом адміністративно-правового захисту порушених органами публічного управління суб'єктивних правових можливостей особи [412, с. 123].

Наявна у адміністративній літературі й пропозиція диференціювати такі права на ті, які пов'язані з залученням індивідів до публічного управління й соціально-політичної активної поведінки (стосуються звернення до органів публічного управління, державної служби, отримання потрібної інформації та документів, участі у зібраннях, зокрема демонстраціях, мітингах); отриманням допомоги від органів публічного управління (медичної, санітарно-епідеміологічної), користуванням майном, що перебуває у громадському використанні (публічним майном), зокрема вулицями, водоймами, портами, театрами, стадіонами, бібліотеками, парками тощо); зі захистом в адміністративному чи судовому порядку (подання

адміністративної скарги, чи адміністративного позову) [413; 414, с. 105].

А. Стрельников натомість запропонував виокремити три категорії суб'єктивних публічних прав індивіда. Ним виділено права, які державою визнаються пов'язаними зі самим індивідом, свідчать про їх немайновий зміст та не можуть обмежуватися державою (таємниці листування, свободи віросповідання, совісті, думки, слова, друку, пересування, на недоторканість). Окрему групу становлять права індивіда на позитивні послуги (на освіту, медичне забезпечення тощо). Третю групу об'єднують суб'єктивні публічні права, що стосуються участі індивіда в управлінні державними справами. До останніх автор відносить право на участь у референдумі, можливість обирати і бути обраним до органів публічного управління [415, с. 243].

Також наявна у літературі пропозиція виокремлювати права, які стосуються залучення громадськості до публічного управління, та ті, які дають змогу задовольнити потреби громадян щодо користування матеріальними, культурними й іншими благами; права, які пов'язані зі захистом [407, с. 52-55].

У будь-якому разі в основі таких прав лежать спеціальні гарантії їхнього використання у гарантованих нормами права сферах організації й втілення у життя суспільно важливих правовідносин [416, с. 58].

Для комплексного розуміння видових проявів суб'єктивних публічних прав людини в Україні слід представити власний підхід до проведення класифікації таких правових можливостей.

Засадничими критеріями для такої класифікації слід обрати сферу суспільного життя, в якій проявляється публічний та приватний інтерес людини, прояв свободи його носія, правовий статус самого носія суб'єктивного публічного права та ступінь розповсюдження цих прав. Основна класифікація суб'єктивних публічних прав людини в Україні представлена у Додатку Ж до дисертаційної роботи.

Важливим критерієм класифікації слід вважати сферу суспільного життя,

в якій проявляється публічний та приватний інтерес людини. Різновидами суб'єктивних публічних прав людини за цим критерієм є публічно-громадянські, публічно-політичні, публічно-соціальні, публічно-економічні права.

Публічно-громадянські права є природними, такими, що притаманні людині у силу її існування, невідчужуваними, пов'язаними з її біологічним існуванням. Вони є основним відображенням свободи та автономії людини. Специфіка їхньої реалізації у публічно-правовій сфері проявляється у активній залученості органів публічного управління до забезпечення їхньої реалізації й захисту. Серед таких слід відзначити право на свободу та особисту недоторканість, таємницю телефонних розмов і кореспонденції, на обрання місця проживання, на збирання й поширення інформації, безпечне навколишнє середовище, на справедливий захист у сфері публічного управління.

Прикладом публічно-громадянських прав є право на доступ до публічної інформації. Ця інформація є готовим продуктом, вираженим у матеріальній формі. Тобто вона повинна бути відображеною й задокументованою на певних носіях. Головною її характеристикою є її створення чи отримання у процесі виконання органами публічного управління обов'язків, окреслених чинними нормативно-правовими актами. Така інформація може бути у володінні суб'єктів публічної влади чи належати розпорядникам такої публічної інформації (у порядку, регламентованому Законом України «Про доступ до публічної інформації») [397, с. 126-127]. Особливості реалізації судового контролю та гарантування єдиного підходу у застосуванні адміністративними судами нормативних вимог про доступ до публічної інформації регламентовано Постановою Пленуму Вищого адміністративного суду України від 30 вересня 2013 р. №11 «Про практику застосування адміністративними судами положень Закону України «Про доступ до публічної інформації»» від 29 вересня 20016 р. № 10 [417].

Не менш важливим прикладом публічно-громадянських прав є право справедливого захисту у сфері публічного управління, у тому числі право на звернення.

Основою для його реалізації є ст. 55 Конституції України, яка стосується гарантування кожному можливості у судовому порядку оскарження діяльності органів публічного управління, посадових та службових осіб. Норми Основного закону гарантують можливість звернення до суду із скаргою. Предметом оскарження можуть бути рішення, дії або бездіяльність публічно-правових інституцій.

Конституційний Суд України звертає увагу у низці своїх судових рішень на потребу посилення гарантій реалізації цього права. Зокрема ним наголошується на нпотребі покращення механізму втілення в життя цього права. Даний механізм стосується системи судів і судового провадження, визначених державою. Конституційним Судом України констатується роль судового захисту, перевірки судових рішень у апеляційному та касаційному порядкух як гарантій відновлення правових можливостей індивіда (Рішення Конституційного Суду України від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004; Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010; Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням військової частини А 1080 щодо офіційного тлумачення положення пункту 28 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011) [418].

Право на звернення реалізується з огляду на зміст закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. Державою гарантовано право

людини на звернення до органів публічного управління, підприємств, установ, організацій, посадових осіб, ЗМІ з приводу втілення у життя власних прав та законних інтересів. Закон передбачає, що звернення можуть мати форму пропозицій (зауважень), заяв (клопотань), скарг щодо статутної діяльності вищенаведених інституцій. Найпоширенішим різновидом звернення є скарга на рішення, дій чи бездіяльність посадових осіб органів публічного управління, адресована до цих інституцій чи до вищих у порядку підпорядкованості органів [397, с. 123-124].

Законом України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. № 2939-VI регламентовано можливість подання індивідуального чи колективного письмового, усного чи іншого запиту до органів публічного управління (зокрема щодо надання публічної інформації) [419].

Закон України «Про звернення громадян» передбачає особливу форму колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування, а саме електронну петицію, що може подаватися через офіційний веб-сайт органу публічного управління, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке реалізує зібрання підписів для підтримки електронної петиції [420].

Публічно-політичні права дозволяють людині бути залученою до публічно-управлінських процесів у державі, громадського й політичного життя, до розбудови й удосконалення системи публічного управління в Україні. Так, індивід може брати участь в управлінні загальнодержавними справами, вносити пропозиції задля покращення роботи органів публічного управління, надсилати колективні й індивідуальні звернення до них, бути наділений правом вимагати ефективної реалізації органами публічного управління своїх функцій, зокрема використання органами публічного управління бюджетних коштів, проведення процедур публічних закупівель, користуватися доступом до різних сфер державної служби, проводити мирні

збори, мітинги, демонстрації, обирати й бути обраним. Ці права репрезентують залученість людини до процесу формування благ соціальної спільноти чи усього суспільства (добробут, національна і економічна безпека, правопорядок, авторитет органів публічного управління тощо). Їхній активний розвиток, орієнтованість держави і публічно-правових інституцій на їхнє гарантування й забезпечення є запорукою впровадження ідеології людиноцентризму, служіння в управлінські процеси, формування публічно-сервісної держави загалом.

Основою для реалізації публічно-політичних прав є ст. 38 Конституції України. Відповідна стаття дає змогу громадянам бути залученими до управління державними справами. Частиною цього права є участь у різного роду референдумах, залучення громадськості до виборчого процесу.

У системі публічно-політичних прав особливу увагу слід присвятити правам на участь в ухваленні рішень в управлінні державними справами (право бути залученим до процесу громадського обговорення, громадського контролю, брати участь у відправленні правосуддя, тощо).

Будучи джерелом влади, народ України екстраполює право бути залученим до процесу ухвалення рішень у сфері управління державними справами на кожного громадянина нашої держави. Громадяни можуть реалізовувати таке право безпосередньо через участь у виборчому процесі та референдумах, так і через процедури залучення громадськості до публічного управління, функціонування різних громадських організацій, які мають вплив на публічно-управлінську сферу.

Як слушно відзначають вітчизняні автори, задля визначення спектру інтересів, яких стосуватиметься управлінське рішення, результатів впливу на публічно-управлінську сферу, органами публічного управління можуть апробуватися безпосередні форми консультацій з громадськістю (наприклад електронні консультації), так і опосередковані (зокрема через дослідження громадської думки). Найпоширенішими сферами для здійснення таких

консультацій є сфери навколишнього природного середовища, регуляторної діяльності, пільг чи обмежень для учасників господарської діяльності, діяльності громадських інституцій тощо. Такі консультації є невід'ємним процесом прийняття нормативно-правових актів, що визначають конституційні права, свободи й обов'язки громадян [397, с. 119-120].

Прикладом реалізації потреби проведення консультацій з громадськістю є реалізація в Україні процедур стратегічної екологічної оцінки (СЕО). Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20 березня 2018 № 2354-VIII у процедурі стратегічної екологічної оцінки, яка проводиться задля з'ясування й оцінювання результатів впливу державного планування на довкілля, здоров'я людей, особливе значення відводить здійсненню громадського обговорення та консультацій як особливого етапу СЕО. Результати такого обговорення підлягають обов'язковому врахуванню при формуванні документа державного планування звіту про СЕО [421].

Процедура громадського обговорення дає змогу громадськості надавати замовникам у письмовій формі (зокрема й через електронну форму звернення) зауваження й пропозиції щодо проєктної документації й загальної звітної документації щодо СЕО. Розгляд результатів громадського обговорення є обов'язковими для розгляду замовником, заносяться до Єдиного реєстру СЕО.

Довідка щодо громадського обговорення відображає подані громадськістю зауваження й пропозиції, результати їхнього врахування.

Громадському обговоренню підлягають й проєкти містобудівної документації на місцевому рівні, з огляду на закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 р. № 3038-VI [422].

Також в аспекті досліджуваних прав слід згадати можливість функціонування громадських рад.

Ці громадські інституції формуються при центральних і місцевих органах публічного управління, зокрема міністерствах, центральних органах виконавчої влади, Раді Міністрів АРК, обласних, Київській та

Севастопольській міських, районних, районних у містах Києві та Севастополі держадміністраціях.

Вони виконують консультативно-дорадчу, експертну функцію, подають обов'язкові для розгляду пропозиції та зауваження щодо діяльності органів публічного управління, за їхньою участю формується й реалізовується державна політика. Ними може здійснюватися громадська, антидискримінаційна, антикорупційна експертна оцінка проєктів нормативно-правових актів. Вони контролюють процес врахування органом публічного управління наданих громадськістю пропозицій та зауважень [423].

Правовою основою функціонування громадських рад в Україні є Постанова Кабінету Міністрів України від 03 листопада 2010 року №996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [424].

Процес удосконалення діяльності цих інституцій триває. Зокрема в 2019 році були внесені зміни до чинного законодавства задля удосконалення процедури створення громадських рад. Було передбачено порядок формування цих інституцій за допомогою онлайн-голосування, удосконалено порядок обрання членів цих інституцій.

У якості прикладу функціонування громадських рад можна згадати Громадську раду при Національному агентстві з питань запобігання корупції, що реалізовує громадський контроль, слугує взаємодії з громадськістю і функціонує на засадах, визначених Законом України «Про запобігання корупції». Особливістю формування цієї ради є добір кандидатів на основі відкритого рейтингового інтернет-голосування. Залучаються претенденти, які є представниками громадських організацій, діяльність яких стосується протидії корупції [423].

Прикладом публічно-політичних прав також є право громадян на адміністративні послуги. Його реалізація визначена змістом закону України «Про адміністративні послуги» від 06 вересня 2012 р. № 5203-VI. Такі послуги

є результатом реалізації владних повноважень органів публічного управління за заявою фізичних чи юридичних осіб задля зміни публічно-правових відносин, формування, зміни й припинення правових можливостей таких осіб. Правом на отримання адміністративної послуги наділені усі фізичні особи, зокрема й підприємці, незалежно від реєстрації місця проживання [306].

Якість таких послуг визначається їхньою результативністю, своєчасністю, доступністю, відкритістю, професійністю, тощо [425].

Публічно-соціальні права і їхнє забезпечення є індикатором якості залучення органів публічного управління до соціального забезпечення людини, гарантованості їй органами публічного управління гідного рівня життя (функціонування системи соціального, пенсійного забезпечення, загальнообов'язкового страхування тощо), розвитку ринку праці, доступу до освіти, медицини тощо. Саме якість функціонування соціальних публічно-правових інституцій є запорукою формування системи соціального захисту населення.

Публічно-економічні права репрезентують правові можливості людини щодо матеріальних благ, у тому числі публічного характеру. Ці права репрезентують взаємозв'язок публічно-управлінських та господарських процесів в державі, є свідченням гарантованості якості предметів споживання, які виробляються суб'єктами господарювання, свободи підприємницької діяльності, свободи людини у виробництві і користуванні засобами виробництва й предметами споживання.

Серед публічно-економічних прав слід окремо виділити право на підприємницьку діяльність, права споживачів на безпеку і якість продукції, право користування публічним майном (вулиці, площі, парки, водойми, порти, театри, стадіони, бібліотеки, парки тощо), в тому числі публічними благами за рахунок проведення публічних закупівель якісних та безпечних товарів для забезпечення потреб держави і територіальної громади, тощо.

Усім цим правам кореспондує обов'язок органів публічного управління

щодо створення належних умов для їхньої реалізації, гарантування та захисту. Ці права не можуть реалізовуватися без залучення органу публічного управління до цього процесу, а реалізація ними контрольних та правозахисних засобів є запорукою втілення таких прав у життя.

Важливим в системі публічно-соціальних прав є право на користування публічним майном.

Термін «публічне майно» окреслює речі, майнові права й обов'язки, які є втіленням публічного інтересу. Розпорядження цим майном здійснюється суб'єктами публічної адміністрації відповідно до їхньої компетенції [426, с. 48].

Публічна власність відіграє роль ресурсної основи стимулювання важливих спрямувань розвитку суспільства. Вона охоплює систему загальнодоступних для задоволення публічного інтересу об'єктів. Вона дає змогу громадянському суспільству безпосередньо чи через органи публічного управління набувати, володіти, користуватися, розпоряджатися майном, що йому належить, захищати свої майнові правові можливості.

У системі права публічної власності вирізняють право власності Українського народу, державної власності, власності АРК, комунальної власності. У відносинах щодо публічного майна присутній владний елемент, зокрема суб'єкт публічного права [427, с. 253-259].

Важливо, що у системі публічного майна наявні різні його різновиди. Зокрема у цій системі вирізняють публічне майно, яке вилучено із цивільного обігу або обмежене в цивільному обороті (ядерні матеріали, підземні сховища нафти, газу та продуктів їх переробки, створені в природних ємностях, тощо). Разом з тим, є й об'єкти, що належать публічному власнику. Вони є у вільному цивільному обороті, належать до публічного майна загального користування. Останнє охоплює об'єкти державної та комунальної власності, які можуть вільно використовуватися невизначеним колом осіб без спеціального дозволу органу публічного управління [426, с. 60, 66].

До публічного майна загального користування належать вулиці, площі, парки, водойми, порти, театри, стадіони, бібліотеки, парки тощо.

У системі суб'єктивних публічних прав є й інші правові можливості. Проте, вищенаведені групи дозволяють найдокладніше проілюструвати публічно-правовий зміст цих прав, поєднання приватного та публічного інтересу в рамках цих правових можливостей, зрозуміти ступінь залучення органів публічного управління до їхньої реалізації та захисту.

Ще одним важливим критерієм для диференціації суб'єктивних публічних прав є прояв свободи особи та залученості держави до процесу реалізації таких прав. Відповідно до цього критерію слід виокремити позитивні та негативні права.

Реалізація перших вимагає втілення в життя кореспондуючого обов'язку органів публічного управління втілити в життя певну активну, позитивну діяльність (право громадян надсилати колективні й індивідуальні звернення до органів публічного управління передбачає їхній розгляд цими публічно-правовими інституціями та прийняття потрібного управлінського рішення). Натомість негативним правам кореспондує обов'язок органів публічного управління не приймати рішень щодо способу, порядку їхньої реалізації. Їхня діяльність щодо цих прав реалізується винятково лише у площині створення умов для реалізації такого суб'єктивного публічного права та протидії можливим порушенням щодо нього (право проведення мітингів, демонстрацій).

Слід згадати також поділ суб'єктивних публічних прав не ті, що належать громадянам, іноземцям та особам без громадянства. Як правило, виборчі права є преференцією громадян України, як і право контролю за витратами бюджетних коштів, залучення до громадських процедур впливу на рішення органів публічного управління (наприклад процедури стратегічної екологічної оцінки). Натомість іноземці та особи без громадянства наділені в Україні такими суб'єктивними публічними правами, як право на підприємницьку

діяльність, на безпеку і якість продукції, безпечне навколишнє середовище, на справедливий захист. Можливість реалізації та захисту таких прав забезпечується у будь-якому громадянському суспільстві, де б не перебувала людина. Їхня гарантованість свідчить про демократичність держави загалом.

Критерій ступеня розповсюдження суб'єктивних публічних прав дозволяє виокремити загальні й спеціальні права. Основною характеристикою загальних прав є їхня притаманність усім індивідам, які вступають у публічно-правові відносини. Натомість спеціальні суб'єктивні публічні права визначаються спеціальними характеристиками особи (її статтю, віком, соціальним чи іншим становищем у держав та суспільстві). Наприклад окремо ідентифікують суб'єктивні публічні права неповнолітніх осіб, державних службовців чи військовослужбовців, пенсіонерів, інвалідів.

Важливим аспектом дослідження є проблема заборони зловживання правом у сфері публічного управління. Перед державою стоїть важливе завдання ідентифікації причин цього явища та формування дієвого механізму протидії йому.

Ідея неприпустимості у суспільстві зловживання правом бере свій початок від поширеного у Франції принципу «abus de droit». Цей принцип знайшов своє закріплення у пам'ятці французького законодавства – Декларації прав людини і громадянина 1789 р. Цей правовий акт запровадив нові конструкції та принципи, що визначили пріоритети розвитку законодавства європейських держав на кілька сторіччь наперед [427, с. 55].

Досліджуючи цю проблему, О. Скакун ідентифікує зловживання суб'єктивним правом як порушення меж його дії, реалізацію права через заборонену діяльність, що носить аморальний чи шкідливий характер стосовно певного індивіда [428, с. 595].

Окреслюючи особливості зловживання правом, Я. Зелінська та О. Скакун серед таких виокремили приналежність особі суб'єктивного права, вчинення діяльності щодо реалізації такого права, порушення такою діяльністю

суспільних чи особистих законних інтересів особи, реалізація недозволених законом форм його реалізації, використання його з порушенням вимоги щодо його соціального призначення. Водночас зловживання суб'єктивним правом не пов'язане з прямим порушенням конкретних юридичних заборон чи невиконанням обов'язків. Оскільки цю діяльність не можна визнати незаконною, певним правопорушенням, вона не тягне юридичної відповідальності [430, с. 64; 428, с. 595].

Більшість авторів підтримують думку, що зловживання суб'єктивним правом пов'язане з використанням його всупереч його соціальному призначенню. Метою є досягнення результату, відмінного від того, яке було закладено законодавцем у зміст нормативно-правових актів, що визначають порядок реалізації цього суб'єктивного права [431, с. 26].

Однозначно, вчені констатують, що зловживання суб'єктивним правом пов'язане з реалізацією правової можливості всупереч меті правового регулювання суспільних відносин. Хоча ззовні видається така діяльність такою, що відповідає нормі права, однак її суть, цілі, мотиви індивіда в ході вчинення діяння не відповідають чи прямо суперечать волі законодавця. У основі такої діяльності задоволення особою певного приватного інтересу, який суперечить призначенню суб'єктивного права [432, с. 250].

Говорячи про публічно-правові відносини, Д. Бакаєв резюмує, що зловживання суб'єктивним правом пов'язане з розсудом у праві, є його наслідком. Автор наполягає на тому, що, чим ширшим є розсуд, яким керується особа у публічно-правових відносинах, тим більшою є потенційна можливість зловживання суб'єктивним правом. Метою такого зловживання є завжди задоволення приватного інтересу [433, с. 299].

Деякими вченими запропоновано широкий підхід до визначення змісту категорії «зловживання суб'єктивним правом». Ними пропонується визначати його як комплексне поняття, що охоплює як зловживання правом, що формує склад делікту (правопорушення, злочину), який тягне застосування юридичної

відповідальності, так і діянь, що не містять такого складу та застосування юридичного покарання. Тобто це діяння, що стосується порушення визначених законом заборон, так й зловживання при використанні прав, що належать індивіду [432, с. 252].

Цілком слушно, що зловживання суб'єктивним правом виконує важливу роль індикатора якості правового регулювання, ідентифікації рівня правової свідомості громадян, ефективності засобів впливу на правовідносини. Досягнення мінімального рівня зловживання суб'єктивним правом, досягнення ефективності його профілактики вимагає забезпечення повноцінного доступу індивідів до реалізації власних правових можливостей. І, навпаки, неможливість втілити в життя власні суб'єктивні права зумовлює зниження рівня правової свідомості, негативно впливає на повагу до права, спричиняє правовий нігілізм, і, як наслідок, зловживання суб'єктивними правами [434, с. 57].

Для комплексного розуміння ролі судових органів у протидії зловживанню суб'єктивними процесуальними правами, слід звернутися до ст. 45 КАС України. Зокрема законодавець наділяє судові органи можливістю визнавати таким зловживанням діяльність, котра суперечать завданням адміністративного судочинства.

Прикладами такої діяльності можуть бути дії щодо подання скарги на судові рішення, яке не може бути оскарженим, є не чинним, або таким, дія якого закінчилася, реалізація клопотання для вирішення питань, щодо яких вже судом було прийнято рішення, подання декількох позовів до одного відповідача (відповідачів) щодо того ж предмету, з аналогічних підстав, або позовів з тотожним предметом і з тих самих підстав, подання завідомо безпідставного позову, за відсутності предмета спору, безпідставне об'єднання позовних вимог задля зміни підсудності справи, тощо [435, с. 276].

У практиці відомі факти зловживання правом, що завдають шкоди діяльності органів публічного управління. Наприклад, доволі поширеним порушенням є зловживання правом на свободу інформації.

Зокрема одним з громадян було надіслано понад 300 запитів до Дубенської райдержадміністрації у Рівненській області. Громадяни цікавився інформацією щодо різних аспектів сільського господарства, роздрібною торгівлі в регіоні, тощо. Така активна діяльність, хоч і здійснена в рамках законодавства [419], паралізувала діяльність Дубенської райдержадміністрації у Рівненській області на кілька днів [436].

Засобом подолання таких негативних тенденцій у зарубіжних країнах є стягнення спеціальної плати за надання інформації за запитом (в Індії плата складає 10 рупій), або градації запитів залежно від категорій запитувачів і диференціації за цим критерієм оплати послуг з пошуку інформації (ЗМІ, освітні й наукові некомерційні організації; комерційні організації; громадяни.

Більшість тих, хто звертається (крім комерційних організацій) для отримання інформації користуються правом на двогодинний безкоштовний пошук. А представники ЗМІ оплачують лише друк інформації на більш як ста сторінках) [436].

Серед важливих причин зловживань правами на звернення (навмисних чи необережних) вченими відзначається низка чинників. Особливу увагу ці автори присвячують низькому рівню правової культури громадян, що звертаються до органів публічного управління [437, с. 55], деформації правосвідомості під впливом ворожої пропаганди, незадоволенню підсумками розгляду поданих звернень до органів публічної влади, запитами щодо отримання інформації, особистій неприязні щодо конкретних посадових осіб, створенню перешкод у діяльності органів публічного управління в умовах війни, тощо [438].

Прикладами зловживань під час реалізації права на звернення є такі, як виголошення словесних образ, погроз, принижень, телефонний-тролінг, здійснення систематичного безпричинного подання скарг на посадових осіб, безпричинне оскарження їхньої діяльності, рішень, систематичне телефонування на гарячу лінію з приводу того ж питання, порушення у

зверненні великої кількості питань, що потребує значних зусиль посадових осіб для опрацювання інформації, та, як наслідок, можливого порушення граничного 45-денного строку розгляду звернення, подання звернень до широкого кола суб'єктів публічного управління, у тому числі тих, що не володіють відповідною компетенцією [438].

Таким чином права та законні інтереси особи у сфері публічного управління є важливим предметом адміністративно-правового гарантування в Україні. Гарантування широкого спектру правових можливостей потребує злагодженої нормотворчої, правозастосовної та правозахисної діяльності органів публічного управління.

Особливістю суб'єктивного публічного права є поєднання публічних та приватних законних інтересів окремих фізичних осіб, при чому задоволення суб'єктивного законного інтересу є вторинним щодо задоволення інтересу соціальної спільноти, групи, суспільства загалом. Найважливішими критеріями для класифікації цих прав є сфера суспільного життя, у якій проявляється публічний та приватний інтерес людини, відбувається прояв свободи його носія, правовий статус самого носія суб'єктивного публічного права та ступінь розповсюдження цих прав. У сучасних умовах інформаційних воєн та викликів, зумовлених військовою агресією щодо України, держава має виробити сучасні інструменти протидії зловживанню правом у публічно-правовій сфері.

3.2. Судові органи як суб'єкти адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління

Практична реалізація та захист прав особи у сфері публічного управління неможлива без їх адміністративно-правового гарантування.

Адміністративно-правові гарантії реалізації та захисту прав людини є відображенням спеціальної системи інструментів впливу на правовідносини у сфері публічного управління. Вони є пересторогою до встановлення й

застосування незаконних обмежень щодо цих прав.

Гарантування правових можливостей людини слугує вагомим зовнішнім механізмом застосування певних обмежень щодо владних інституцій, протидії їхній експансії щодо різних сфер життя, тенденціям щодо безпідставного саморозширення деструктивного імперативного впливу владних інституцій на життя людей [439, с. 168].

Джерелом гарантування прав особи є держава. Її функції у цій сфері закріплені ст. 3, 22, 42, 49, 51, 53 Конституції України. Усі інші органи публічного управління, які гарантують права особи у досліджуваній сфері, відображають її волю, користуються наданою державою компетенцією, інструментами гарантування таких прав.

Система гарантій охоплює широке коло інструментів. О. Скакун представила загальну систему гарантій. Вона наголошувала, що до такої системи входять соціально-економічні, моральні, політичні інструменти (засоби, способи, умови), націлені на реалізацію, охорону й захист таких правових можливостей [428, с. 595].

Як стверджують інші вітчизняні автори, усю сукупність таких гарантій доцільно розподілити на загальносоціальні (охоплюють економічні, політичні, організаційні) [440, с. 555] та юридичні гарантії (умови, способи, засоби, що слугують формуванню загальнообов'язкового порядку реалізації прав особи, охороні, захисту) [327, с. 555].

Юридичні гарантії формують систему спеціальних засобів практичного забезпечення правових можливостей людини [441, с. 39].

Цілком виправданим є твердження О. Гончаренко, що навіть досконале визначення у нормативно-правових актах прав людини не може слугувати показником втілення їх на практиці. Доволі часто у державах з недемократичним політичним режимом нормативно закріплено широкий перелік прав та свобод громадян. Проте таке закріплення без формування ефективного механізму практичного забезпечення реалізації і захисту

відповідних прав залишається лише загальною декларацією, а права громадян не можуть вважатися надійно гарантованими. Тому важливим аспектом юридичного гарантування прав людини є їхнє забезпечення практичною діяльністю суб'єктів гарантування правових можливостей індивідів. Реальне забезпечення таких правових можливостей на практиці є ознакою демократизму держави загалом [441, с. 39].

Як зазначає Т. Котормус, група юридичних гарантій охоплює юридичні засоби, що слугують забезпеченню використання, дотримання, виконання, застосування норм права та стосуються різних сфер суспільного життя, у тому числі й публічного управління [326, с. 49; 327, с. 555].

У системі юридичних гарантій важливе місце відведено саме адміністративно-правовим гарантіям правових можливостей громадян у сфері публічного управління. Їх диференціюють на дві групи (адміністративно-правові гарантії, що слугують реалізації правових можливостей громадян у сфері публічного управління, та адміністративно-правові гарантії їхньої охорони (захисту)). Як відзначають вітчизняні автори, практичного значення ці гарантії набувають через здійснення органами публічного управління юридично значимих дій у рамках власної компетенції, створення потрібних умов задля реалізації цих правових можливостей, їхньої охорони й захисту [329, с. 16].

Адміністративно-правові гарантії набувають форму матеріальних (нормативно-правові акти, їхні положення); процесуальних (слугують процесуальній реалізації матеріальних гарантій); організаційних (представлені системою інституцій, що здійснюють гарантування прав особи юридичними засобами, їхніх функцій, повноважень).

Суб'єкти адміністративно-правового гарантування правових можливостей громадян у сфері публічного управління, вступаючи у адміністративно-правові відносини з приводу формування умов та втілення в життя способів і засобів адміністративно-правового характеру щодо

підтримання процедур реалізації правових можливостей, протидії порушенням у сфері публічного управління, відновлення публічно-правових можливостей цих осіб, виступають суб'єктами адміністративно-правового гарантування прав громадян у сфері публічного управління.

Їхнім обов'язком є застосування широкого спектру нормативно-правових, управлінських, організаційних засобів як задля втілення в життя прав громадян, так і реалізації протидії можливим порушенням у публічно-правовій сфері [326, с. 65].

У системі різних за функціями, завданнями, організаційно-правовою формою, компетенцією інституцій, що реалізують адміністративно-правове гарантування прав особи у сфері публічного управління, судові органи займають особливе місце.

Судові органи користуються значною довірою населення. У рамках виконання дисертаційного дослідження було проведено опитування 400 респондентів з Львівської, Київської, Закарпатської, Хмельницької областей та 100 посадових осіб з цих областей. Результати анкетування засвідчують високий рівень громадської довіри до судових органів. Зокрема 45% опитаних респондентів та 47% посадових осіб відзначають високий рівень довіри до судових органів України. Водночас, 28% респондентів відзначили, що суб'єктивні чинники впливають на рівень довіри, зокрема професійні й особисті якості судді, що розглядає справу. Серед посадових осіб частка таких респондентів склала 29%. Частка тих, які вивили низький рівень довіри до вітчизняних судових органів є відносно невеликою та склала 12%, а серед посадових осіб – 16% опитаних.

Судові гарантії є важливим складовим елементом організаційно-правових гарантій. Державою гарантована можливість оскарження в судовому порядку рішень, дій, бездіяльності органів публічного управління, що порушують права та свободи людини й громадянина. Гарантованість правових можливостей людини забезпечена не лише судовим механізмом їхнього

захисту в Україні, але й функціонуванням міжнародних судових інституцій, на кшталт ЄСПЛ.

Саме судові органи виступають найважливішими незалежними, неупередженими, самостійними суб'єктами адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління. Їх унікальність досягається завдяки широкому доступу громадян до адміністративного правосуддя, можливості перевірки законності будь-яких рішень, дій, бездіяльності суб'єктів публічного управління, наявності процедури оскарження винесених адміністративними судами рішень [442, с. 25].

Виникнення публічно-правових спорів слугує передумовою перевірки адміністративними судами діяльності органів публічного управління на предмет законності прийняття ними рішень, досягнення ними мети їхнього прийняття, дотримання принципу рівності, недискримінації, пропорційності затрачених ресурсів, запроваджених обмежень й досягнутих цілей, тощо.

У ході розгляду справи щодо публічно-правового спору адміністративні суди захищають правові можливості людини у державі та, водночас, протидіють неправомірним діям і рішенням органу публічного управління, утримують ці органи у певних рамках, гарантують законність, передбачуваність, правову визначеність їхньої діяльності. Діяльність органу публічного управління може бути визнана протиправною, рішення нечинними загалом чи у частині, орган публічного управління може зобов'язуватися судом вчинити певні дії, чи утриматися від них. Судові органи мають право визнавати відповідність певної діяльності компетенції органу публічного управління, стягнути з відповідачів певні кошти тощо. Наявність судових гарантій та система адміністративного судочинства підвищують ефективність роботи органів публічного управління загалом та їхніх рішень і правових актів зокрема [443, с. 75].

Реалізація адміністративного судочинства має низку переваг у механізмі гарантування прав людини. Серед таких слід виокремити широку дискрецію,

що стосується змісту судових рішень, незв'язаність судів винятково доказовою базою, котру представляють сторони, можливість, керуючись власною ініціативою, збирати, витребувати потрібні докази, виходити за рамки позовних вимог. У вітчизняній судовій системі у ході розгляду справи переважає дослідницький принцип над принципом змагальності, суди не зв'язані позовними вимогами, риторикою сторін [443, с. 76-77].

Будучи суб'єктами адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління, судові органи реалізують широкий перелік засобів гарантування захисту прав людини у публічній сфері. Їхня реалізація охоплює інституційну й процесуальну компоненту (аспекти). На думку О. Лемака, перший аспект є відображенням законного доступ індивіда до суду, наділення судових органів потрібною компетенцією, дотримання принципів незалежності й безсторонності. Другий аспект реалізується завдяки вирішенню спорів про право; запровадженню розумних строків розгляду справ, дотриманню принципів публічності при їхньому розгляді, рівності й змагальності сторін у судовому процесі, досягненню обґрунтованості рішень та можливості їхнього оскарження [444, с. 176].

Дехто у системі гарантування судового захисту диференціює вузький та широкий аспекти. Вузьке розуміння зорієнтоване на ототожнення права на судовий захист з можливістю реалізовувати звернення до суду за захистом порушених чи оспорюваних права. Широке розуміння права на судовий захист відображає широкий спектр правомочностей, що допомагають здійснити безперешкодне звернення до суду, реалізувати можливість брати участь у розгляді справи, оскаржувати судові акти тощо [445, с. 277].

Правосуддя визнано надійним способом захисту правових можливостей людей. Суди володіють потрібними повноваженнями для протидії порушенню чи необґрунтованому обмеженню прав людини в сучасних умовах [446, с. 189].

Цілком слушно з цього приводу М. Ковалів стверджував, що судовий контроль також є важливою гарантією забезпечення прав та свобод громадян.

Судовий контроль виконує важливу функцію здійснення прямої чи опосередкованої перевірки відповідності діяльності органів публічного управління (їхніх рішень, дій, бездіяльності), інших юридичних й фізичних осіб вимогам законодавства й підзаконних нормативних актів під час розгляду різного роду справ судом [279], разом з тим забезпечується важлива функція судового контролю щодо захисту прав фізичних та юридичних осіб [280, с. 61-65; 281].

Важливим, як наголошує О. Юхимюк, є формування досконалої концепції не лише судового, але й громадського контролю у сфері публічного управління. Для її реалізації авторка вважає, що на часі прийняття закону «Про громадський контроль за діяльністю органів державної влади в Україні» [447, с. 53].

Видається, що тісне поєднання засобів судового та громадського контролю є запорукою ефективного захисту прав та законних інтересів людини в державі загалом.

Керуючись ст. 124 Конституції України, суди реалізують широке коло повноважень, що наділяють їх можливістю вирішувати різні спори про право що стосуються правовідносин за участі органів виконавчої й законодавчої влади. Натомість судові органи не підлягають жодній формі контролю з боку останніх. Важлива гарантуюча функція судового контролю зумовлена тим, що він здебільшого зорієнтований на підтримання органами публічного управління та їхніми посадовими особами чинного законодавства у наявних у суспільстві правовідносинах. Законність функціонування таких інституцій підвищує довіру до них членів суспільства, слугує підтриманню в державі стабільності й розвитку економічної, соціально-політичної й інших систем [448, с. 117-124].

Маючи можливість реалізовувати широкий спектр функцій щодо захисту

прав громадян у публічно-правовій сфері, судові органи визнаються одними з найефективніших суб'єктів адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління.

Вищий ступінь гарантій, що стосуються судового захисту, визначається тим, що у порівнянні з позасудовим порядком вирішення справ, судовий розгляд слугує єдиним остаточним способом захисту прав особи; суд має змогу превентивно вплинути на правовідносини за умови наявності певних загроз правам та законним інтересам особи шляхом видання обов'язкових ухвал (постанов), які слугують усуненню причин й умов, що зумовлюють порушення правових можливостей; належному виконанню судових рішень сприяє їхня забезпеченість державним примусом [449, с. 45].

Вченими, цілком слушно, серед особливостей судових гарантій прав індивіда в Україні виокремлено природність, невід'ємність цих гарантій, можливість забезпечити реалізацію та захист широкого кола прав, визначених Конституцією України та чинним законодавством; неперсоніфікований характер, що свідчить про потенційну здатність сприяти реалізації правових можливостей фізичних та юридичних осіб; універсальність, що засвідчує поширення судового контролю на діяльність усіх органів публічного управління задля захисту прав і свобод; універсальний характер судового захисту, який пов'язаний зі зорієнтованістю широкого кола судів та судових ланок на його реалізацію; наявність різнорідних юридичних засобів захисту прав особи, що реалізуються судом; можливість втілення й інших правових гарантій, що пов'язані зі судовими, зокрема гарантій правової допомоги, презумпції невинуватості; регламентованість положеннями матеріального та процесуального законодавства; специфіку правового статусу суду, особливості його формування, функціонування на засадах неупередженості, незалежності суддів, обґрунтованості, вмотивованості судових рішень тощо [442, с. 27].

Судові гарантії відображають систему умов, засобів та способів, які вченими диференціюються за низкою критеріїв серед яких юридична природа (дає змогу ідентифікувати органічні гарантії (стосуються права на суд, на виконання судових рішень); інституційні гарантії (визначаються специфікою компетенції суду, неупередженістю, незалежністю суддів, обґрунтованістю й вмотивованістю рішень суду); процесуальні гарантії (свідчать про рівність учасників судового процесу, розумність строку розгляду справи судом); спеціальні гарантії (забезпечують правову допомогу, втілення презумпції невинуватості) [450, с. 83]; етапність реалізації гарантій (дозволяє виокремити ті гарантії, що втілюються до початку судового розгляду (можливість звернення до суду), ті, що набувають практичного значення у ході розгляду справи (рівність сторін, неупередженість розгляду справи), гарантії, які втілюються вже після розгляду справи судом (гарантія оскарження судового рішення, його виконання) [442, с. 27].

Гарантованість прав та законних інтересів людини у сфері публічного управління системою судових інституцій в державі є запорукою її демократизму та впровадження ідеї людиноцентризму. Проте на шляху посилення гарантій прав та законних інтересів людини у сфері публічного управління державою повинно бути впроваджено систему реформ, що стосуються посилення орієнтованості судів загальної юрисдикції на захист правових можливостей фізичних і юридичних осіб, спрощення процедурних вимог щодо оскарження діяльності органів публічного управління та захисту власних правових можливостей людини, покращення вимог до спеціалізації судів, процедури виконання рішень суду.

Для кращого розуміння особливостей функціонування судових органів як суб'єктів адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління слід проаналізувати особливості їхнього правового статусу.

Правовий статус суду дає змогу розглядати цю інституцію в якості органу

державної влади, елемента судової системи та учасника судово-процесуальних відносин [451, с. 181].

Правовий статус судового органу дозволяє зрозуміти його місце як суб'єкта ієрархічної системи державно-владних інституцій, його роль у взаєминах із суспільством і державою, його особливості як носія певних прав і обов'язків [452, с. 39-45; 453, с. 143].

Д. Баронін у своїй науковій праці диференціює базовий, спеціальний і конкретний правовий статус суду. Перший є нормативно регламентованим відображенням уніфікованих правових засад створення й діяльності судових органів, що є основними для усіх судових інституцій в державі. Основною властивістю спеціального правового статусу є ідентифікація правових можливостей цієї інституції держави у відносинах, що формуються в системі державно-владних органів, між різними судовими органами, у системі процесуальних відносин. Специфікою конкретного правового статусу є орієнтація на визначення правових можливостей визначеної судової інституції [454, с. 15].

Ця позиція знайшла підтримку серед інших вчених, які досліджували специфіку правового статусу адміністративних судів в Україні [455, с. 181].

Характеризуючи особливості адміністративно-правового статусу Національної поліції, Н. Павлюк серед найважливіших його компонент виокремила компетенцію, адміністративну правосуб'єктність та гарантії реалізації повноважень [456, с. 46].

Як відзначають вітчизняні автори, правовий статус судових органів визначається низкою компонентів, важливими серед яких є їхні функції, компетенція (повноваження), процедурно-процесуальні форми діяльності [457, с. 389-392].

Проте, цей перелік не слід вважати вичерпним. У наукових працях компоненти цього статусу диференціюють з огляду на вузький чи широкий підхід до його трактування. Вузький підхід дозволяє акцентувати у рамках

категорії правового статусу судових органів на різних видах правових можливостей цих інституцій держави [458, с. 69]. Керуючись цим підходом, В. Авер'янов стверджував, що адміністративно-правовий статус відображає суб'єктивні права та обов'язки, котрі унормовано в адміністративному порядку [459, с. 194].

Натомість широкий підхід дозволяє виокремлювати в якості елементів правового статусу додатково правосуб'єктність, правосвідомість, гарантії, відповідальність, принципи функціонування, тощо [460, с. 103].

О. Калашник виокремлює кілька складових блоків, які формують цей статус. Цільовий блок є відображенням мети, завдань, функцій і принципів функціонування судових органів. Специфіка структурно-організаційного блоку зумовлена особливостями організаційного забезпечення, створення, ліквідації судового органу, визначення складу суду. Компетенційний блок визначає специфіку компетенції (юрисдикції) щодо розгляду судових справ [461].

З огляду на наведені підходи до виокремлення структурних елементів правового статусу судових органів, можна стверджувати, що правовий статус цих інституцій як суб'єктів адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління, безумовно, охоплює специфічну правосуб'єктність, відповідні компетенцію (повноваження), гарантії функціонування та реалізації прийнятих рішень судових органів.

Слід зосередитися на правосуб'єктності судових органів. Зокрема, розглядаючи специфіку правосуб'єктності місцевих судів, вчені наголошують, що вона є спеціальною, виявляється у здатності суду набувати чітко окреслене у законодавстві коло прав і обов'язків, що слугують досягненню мети судової інституції, зокрема реалізації правосуддя у різних формах судочинства. Водночас суд діє як юридична особа, закон наділяє його правами та обов'язками такої особи [453, с. 143].

Судові органи виступають суб'єктами публічного права. Будучи

юридичними особами публічного права, судові органи наділяються низкою ознак: формуються на підставі чинного законодавства, засновані на державній власності, реалізують публічні інтереси держави, держава відповідає за їхніми зобов'язаннями.

Серед детермінуючих ознак їхнього правового статусу вчені відзначають розпорядчий спосіб утворення, зорієнтованість на реалізацію функцій держави і втілення публічних інтересів; домінування в діяльності таких юридичних осіб публічно-владних функцій над іншими [462, с. 7].

Специфіка правосуб'єктності судових органів вирізняється їх організаційною формою, специфікою утворення та ліквідації, зовнішньою відокремленістю судових інституцій, здатністю бути учасником публічно-правових відносин, носієм публічно-владних повноважень та гарантом захисту публічних інтересів та прав і законних інтересів людей, персоніфікацією у публічно-правових відносинах.

Їхній правовий статус докорінно відрізняється від правового статусу інших учасників публічно-правових відносин. Специфіка правового статусу судових органів вирізняється метою їхнього функціонування загалом, компетенцією, специфікою функцій.

Головною метою участі судових органів у суспільних правовідносинах є захист прав та законних інтересів громадян й, водночас, забезпечення й захист публічних інтересів.

Компетенція дозволяє трансформувати розрізнені нормативно зафіксовані, визначені метою функціонування судових органів, права і обов'язки на мотивовану спроможність їхньої реалізації. Вона відображає комплекс повноважень судових органів. Це відображення їхніх повноважень узалежнено від специфіки носія.

Особливість повноважень судових органів полягає у тісній кореляції, єдності їхніх прав та обов'язків [463, с. 145]. Вона відображає особливість прав, які, водночас, є обов'язками, що здійснюються у рамках реалізації

правосуддя.

Компетенція (повноваження) судових органів чітко визначена чинним законодавством та пов'язана з реалізацією судочинства у визначеному законом порядку, зі з'ясуванням усіх обставин справ, що розглядаються, заслуховуванням інформації сторін, оцінкою доказів, тлумаченням норм права й винесенням рішень за результатами розгляду спорів [457, с. 391].

У рамках компетенції судових органів реалізується адміністративно-правове гарантування прав особи у сфері публічного управління, зокрема публічно-громадянських, публічно-політичних, публічно-соціальних, публічно-економічних й інших прав. Реалізація компетенції здійснюється у межах прямої чи опосередкованої перевірки відповідності діяльності органів публічного управління (їхніх рішень, дій, бездіяльності), інших юридичних й фізичних осіб вимогам законодавства й підзаконних нормативних актів під час розгляду різного роду справ судом.

Реалізуючи таку компетенцію, судові органи втілюють свою головну функцію щодо здійснення правосуддя як особливого виду державної діяльності, способу запобігання незаконному, свавільному, насильницькому вирішенню юридичних конфліктів, гарантування законності й правопорядку в державі [457, с. 391].

О. Гуменний стверджував, що основна функція судових органів – реалізація правосуддя. Суд загалом відіграє роль арбітра у відносинах, має змогу врегулювати юридичні суперечки, що формуються у громадянському суспільстві, протидіяти порушенню правових можливостей людини [464, с. 33].

Слід визнати залежність соціально-економічних особливостей правової системи суспільства і функціонування судів. Як слушно відзначають вітчизняні автори, не дивлячись на пріоритетність діяльності судових органів як виконавців державно-владних повноважень, суб'єктів, що у своїй роботі керуються наявними публічними інтересами, призначенням суду є вирішення

й приватних юридичних конфліктів та захист приватних інтересів особи [457, с. 391-392].

Важливим складовим елементом правового статусу суду як суб'єкта адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління є система його власних гарантій функціонування та реалізації прийнятих судових рішень у означеній сфері.

Під такими гарантіями І. Петренко розглядав деталізовану положеннями чинного законодавства систему умов та заходів, що стосуються ідентифікації правових засад їхнього функціонування. На його думку, в основі їх реалізації лежить принцип неприпустимості незаконного втручання у функціонування усіх ланок судової системи [465, с. 305-310].

Водночас у своєму дослідженні цей автор при поясненні змісту цих гарантій обмежується характеристикою принципів функціонування судових органів. До пріоритетних ним віднесено принципи рівності, недоторканості, законності, неупередженості, позапартійності, незалежності, незмінюваності суддів, державного захисту, незмінюваності складу суду, забезпечення автоматизованої системи документообігу у судовій системі [465, с. 305-310].

Такий підхід видається надто спрощеним. Гарантією у цьому разі не можна вважати сам принцип, це система засобів забезпечення впровадження цих принципів у життя (положення нормативних актів, в яких вони зафіксовані, засоби попередження та припинення порушень цих принципів та система заходів юридичної відповідальності за їхнє порушення, тощо).

Загалом гарантії функціонування судових органів відображають умови, засоби, способи, які дають змогу судовому органу реалізовувати власні повноваження, здійснювати захист публічних інтересів та прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, реалізовувати власні повноваження.

Важливими гарантіями є юридично значущі умови реалізації правового статусу судових органів. Вони є запорукою реалізації юридично значущої діяльності судів, дають змогу належним чином реалізовувати їхню

компетенцію. Такі умови відображають вищенаведені І. Петренко принципи функціонування судових органів [465, с. 305-310]. Проте ними вони не вичерпуються.

Серед таких умов слід згадати створену державою систему спеціально підготовлених суддів та працівників апарату суду, діяльність яких фінансується державою, раціональний і справедливий порядок розгляду справ, правові презумпції правомірності дій та рішень судових органів, істинності рішення суду, що вступило у законну силу, тощо.

Сьогодні діяльність судових органів повністю фінансується за рахунок державного бюджету. Станом на 1 липня 2022 р. у місцевих та апеляційних судах України працювало 29 030 суддів та працівників апаратів. Станом на 01 січня 2023 року фактично перебувають на посадах 4 964 суддів [466].

Засобами гарантування діяльності судових органів у сфері публічного управління також є система субстанційних явищ юридичної форми й змісту, зокрема адміністративно-правових норм, нормативних актів, інтерпретаційних адміністративно-правових актів, роз'яснювальних актів індивідуального характеру, процедур і визначених законом моделей юридично значущої поведінки, котрі дозволяють судовим органам діяти як суб'єктам адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління.

Система гарантій, що виступає елементом адміністративно-правового статусу судових органів, охоплює широкий перелік нормативно-правових гарантій (представлених системою адміністративно-правових норм, нормативних актів) [467, с. 89], організаційно-правових засобів-гарантій (представлених системою потенційно можливої юридичної правозастосовної діяльності у вигляді документованих чи фактичних дій [326, с. 129-130; 468] щодо протидії порушенням діяльності суду, притягнення винних до відповідальності); адміністративно-процесуальних гарантій, які є інструментами процесуального забезпечення реалізації нормативно-

правових гарантій (представлених процесуальною формою реалізації правосуддя, процесуальним статусом учасників судового процесу).

Прикладами нормативно-правових гарантій діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління є положення КАС України [241], закону України «Про адміністративні послуги» від 06 вересня 2012 р. № 5203-VI [306], закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII [130].

Зокрема слід відзначити гарантії діяльності адміністративних судів, зафіксовані у ст. 5 КАС України (забезпечують право суду розглядати справи за зверненням людини, котра вважає, що діяльністю суб'єкта публічного управління порушені її права, свободи або законні інтереси); ст. 12 КАС України (гарантують реалізацію адміністративного судочинства у порядку позовного провадження (загального або спрощеного)); ст. 14 КАС України (забезпечують юридичну значущість рішень суду, ухвалення їх іменем України, обов'язковість до виконання всіма органами публічного управління, іншими особами на території нашої держави, можливість застосування відповідальності за їхнє невиконання); ст. 19 закону України «Про адміністративні послуги» від 06 вересня 2012 р. № 5203-VI (гарантують можливість оскарження дій та бездіяльності суб'єктів надання адміністративних послуг та адміністраторів до суду); ст. 1 закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII (забезпечують незалежність та безсторонність судів), ст. 5 закону України «Про судоустрій та статус суддів» (гарантують виняткове право судів щодо реалізації судочинства, забороняють делегування, привласнення функцій судів іншими суб'єктами, забезпечують можливість застосування юридичної відповідальності за такі дії).

Сама процедура адміністративного судочинства, позовного провадження (загального або спрощеного), деталізована КАС України юрисдикція адміністративних судів є адміністративно-процесуальними гарантіями

діяльності адміністративних судів як суб'єктів адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління.

Загалом до особливостей правового статусу судових органів як суб'єктів адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління слід віднести наступні:

1) виняткове місце судів у системі публічно-правових інституцій в державі (про це свідчить виняткова можливість здійснення правосуддя, реалізації контрольних повноважень щодо інших учасників публічно-правових відносин);

2) структурно-організаційні характеристики цього статусу (зокрема специфіка формування та функціонування судових органів, гарантії функціонування та реалізації прийнятих ними рішень, що дозволяють їм самостійно, неупереджено, незалежно й безсторонньо вирішувати різні спори про право за участі органів виконавчої й законодавчої влади);

3) широке коло повноважень судових органів як невід'ємний елемент їхнього правового статусу (повноваження стосуються прямої чи опосередкованої перевірки відповідності діяльності органів публічного управління (їхніх рішень, дій, бездіяльності), інших юридичних й фізичних осіб вимогам законодавства й підзаконних нормативних актів у ході розгляду різного роду справ судом, превентивного впливу на правовідносини громадян та органів публічного управління шляхом видання обов'язкових ухвал (постанов), які слугують усуненню причин й умов, що зумовлюють порушення прав людини);

4) реалізація компетенції судових органів у сфері публічного управління дозволяє втілити в життя як публічні інтереси, так і гарантувати реалізацію і захист прав і законних інтересів окремих членів суспільства.

Попри широке коло гарантій судового захисту прав людини у нашій державі, військові дії ускладнюють роботу судів у означеній сфері. Станом на 01 січня 2023 року через бомбардування постраждало 109 приміщень 102

судових установ (96 приміщень є судами). Зруйновано приміщення Донецького апеляційного суду (м. Маріуполь), Волноваського районного суду Донецької області, Краснолиманського міського суду Донецької області, Бородянського районного суду Київської області, Луганського апеляційного суду, Лисичанського міського суду Луганської області, Харківського апеляційного суду, Ізюмського міськрайонного суду Харківської області, Високопільського районного суду Херсонської області. 97 приміщень судових установ частково пошкоджено [466].

За даними Державної судової адміністрації України в умовах війни функціонування судових органів потребує додаткового фінансування та уваги з боку держави. Станом на 2022 рік рівень задоволення судової влади у фінансових ресурсах становить лише 60%. Суди стикнулися з нагальною потребою збільшення видатків на відправлення правосуддя. Сьогодні вирішення потребує проблема відновлення зруйнованих та пошкоджених приміщень судових установ, відновлення матеріально-технічних ресурсів судових органів, що були пошкоджені чи викрадені [466].

У аспекті функціонування судових органів як суб'єктів адміністративно-правового гарантування у досліджуваній сфері, особливу увагу заслуговує правовий статус адміністративних судів. Саме вони є головним суб'єктом адміністративно-правового гарантування прав особи у досліджуваній сфері.

Вони є органами судової влади, що здійснюють правосуддя у адміністративних справах, розглядають публічно-правові спори та виносять мотивовані судові рішення.

Система адміністративних судів представлена окружними адміністративними судами, що формуються в Автономній республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, апеляційними адміністративними судами, які функціонують у апеляційних округах (зараз створено вісім таких округів) та Касаційний адміністративний суд у складі Верховного суду.

Як зазначено у ст. 21 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»

від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII, місцеві адміністративні суди діють як окружні адміністративні суди, інші суди, правовий статус яких визначено процесуальним законом. Керуючись ст. 22 цього закону вони розглядають справи адміністративної юрисдикції (адміністративні справи) [130].

Відповідно до ст. 26 вищенаведеного закону апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є апеляційні адміністративні суди, що формуються в окремих апеляційних округах [130].

Відповідно до ст. 37 закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII в Україні у складі Верховного Суду сформовано Касаційний адміністративний суд, в якому функціонують окремі палати для розгляду справ щодо: податків, зборів та інших обов'язкових платежів, захисту соціальних прав, виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян [130].

Керуючись ст. 2 КАС України, уся ця система адміністративних судів вирішує важливе завдання адміністративного судочинства щодо справедливого, неупередженого й своєчасного вирішення спорів, що стосуються публічно-правових відносин. Вона націлена на гарантування ефективного захисту прав, свобод та інтересів різних осіб від протиправної діяльності суб'єктів владних повноважень.

Реалізація повноважень адміністративних судів відбувається у процесі розгляду та вирішення публічно-правових спорів. До участі в цих справах залучені суб'єкти, котрі виконують публічно-владні управлінські функції, зокрема й делеговані, надають адміністративні послуги, виступають суб'єктами виборчого процесу чи процесу референдуму. Процедура розгляду вищенаведених спорів адміністративними судами передбачає дотримання принципів змагальності сторін та свободи в наданні ними суду доказів, доведенні їхньої переконливості [241]. Гарантування захисту прав людини під час розгляду цих спорів досягається через визначені у ст. 5 КАС України правомочності адміністративних судів визнавати протиправним та нечинним

нормативно-правові акти або їхні положення, індивідуальні акти та положення, дії суб'єктів владних повноважень, зобов'язувати їх утриматися від їхнього вчинення, визнати бездіяльність суб'єктів владних повноважень протиправною й зобов'язувати їх вчиняти певні дії, встановлювати наявність або відсутність відповідних повноважень суб'єктів публічного управління, стягувати з них кошти у рамках відшкодування заподіяної шкоди [241].

Вирішення публічно-правових спорів вимагає з'ясування фактів обмеження чи порушення прав людини, створення перепон на шляху їхньої реалізації, неправомірного покладення на них певних обов'язків. Адміністративний суд повинен застосувати потрібні заходи задля допомоги особі у встановленні факту наявних порушень, або, за власною ініціативою, викликати свідка, спеціаліста, витребувати від носія владних повноважень додаткові матеріали й документи, призначити експертизу (ч. ч. 4, 5 ст. 11, ч. 5 ст. 71 КАС України) [469, с. 135].

Зважаючи на те, що наша держава здійснює активну діяльність на шляху впровадження ідеї людиноцентризму, гуманізму в управлінські процеси, вкрай важливо покращувати діяльність суб'єктів адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління, серед яких вагому роль відіграють судові органи.

Система адміністративно-правових гарантій їх функціонування, як і весь адміністративно-правовий статус цих інституцій націлений на забезпечення реалізації та захисту правових можливостей людини у публічно-правовій сфері.

Правові умови функціонування та засоби гарантування діяльності судів, уся система повноважень судових органів відображає правоохоронний потенціал усього державного механізму, є найважливішою пересторогою до встановлення й застосування незаконних обмежень щодо прав людини у публічно-правовій сфері.

3.3 Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління в Україні в контексті адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи

Важливими атрибутами правової держави є гарантії судового контролю. Він відіграє роль одного з головних засобів забезпечення ефективності публічного управління та, водночас, засобу адміністративно-правового гарантування правових можливостей членів нашого суспільства.

Можливість реалізації судовим контролем таких функцій безпосередньо залежить від системного створення в Україні правового механізму його реалізації.

Безумовно, ефективність відповідного механізму судового контролю залежить від багатьох чинників (серед таких інституалізація системи суб'єктів реалізації, форм зовнішнього прояву, об'єктів контрольного впливу). На часі оновлення нормативно-правової основи його реалізації, зокрема окреслення в законодавстві особливостей процесу реалізації, розширення повноважень судів щодо його здійснення, засобів реалізації на практиці.

Надзвичайно важливою в умовах проведення судової реформи є ідентифікація суб'єктів здійснення цього контролю. Системні недоліки законодавчої ідентифікації їхнього переліку, повноважень судів у досліджуваній сфері вказують на неповноту й суперечливість юридичних засад втілення у життя судового контролю у нашій країні.

Гарантії судового контролю об'єктивуються за допомогою системи вітчизняного судочинства, що здійснюється Конституційним Судом України, місцевими загальними й іншими судами, в тому числі місцевими адміністративними судами, апеляційними судами, вищими спеціалізованими судами, Верховним судом [157, с. 119].

Загалом юридично визначеного системного переліку судових контрольних повноважень у законодавстві не сформовано.

У чинному КАС України судовий контроль законодавцем згадується здебільшого лише в положеннях статей, які стосуються судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві (ст. 382 КАС України), чи оскарження рішень, дій чи бездіяльності органу державної виконавчої служби й приватного виконавця (ст. 287 КАС України).

Здійснюючи на підставі ст. 382 КАС України судовий контроль, суди, що приймають рішення, мають змогу зобов'язати суб'єкта публічно-владних повноважень, щодо якого приймається рішення, подати звіт щодо виконання припису, розміщеного у ньому. У законодавстві окреслена можливість визначення судовими органами нового строку для його подання чи застосування до керівника штрафу у розмірі від двадцяти до сорока розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у разі невчасного або неналежного подання такого звіту.

Зі змісту КАС України випливає, що судовий контроль може відбуватися під час перевірки судом рішень, дій, бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця з метою встановлення порушень правових можливостей особи [241].

У змісті Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII згадки про судовий контроль можна віднайти у статтях, що присвячуються контролю за виконанням рішення суду (ст. 13) чи, коли йдеться про контроль за дотриманням правових можливостей особи при розгляді окремих категорій справ (ст. 21) [130].

Окремі згадки про судовий контроль можна віднайти у змісті низки нормативно-правових актів, однак вони не дають можливості комплексно зрозуміти зміст цієї категорії, перелік його різновидів, форм зовнішнього прояву, особливостей. Така ситуація справляє негативний вплив на правореалізаційну практику судових органів, розуміння суддями форм реалізації такого контролю, переліку повноважень щодо його реалізації.

Термін «контроль» пов'язують з перевіркою функціонування чи обліком кого-, чого-небудь, наглядом за чимось [470, с. 271].

Зважаючи на прив'язку до суб'єкта реалізації, судовий контроль слід розглядати, здебільшого, як процес перевірки законності функціонування публічно-управлінських інституцій саме судовими органами.

Здійснення судового контролю щодо публічно-управлінських відносин стосується гарантування реалізації й захисту інтересів, які слід вважати публічно-правовими, чи тісно пов'язаними з ними приватними законними інтересами.

Не дивлячись на недостатність нормативно-правового врегулювання судового контролю, важко погодитися, що він стосується винятково стадії виконання судових рішень, чи окремих суб'єктів публічно-управлінських функцій, наприклад органів державної виконавчої служби.

Сфера застосування судового контролю є вкрай широкою.

Відзначаючи у ст. 2 КАС України право судів перевіряти факти ухвалення рішень, здійснення діяльності владними інституціями всупереч вимогам закону, з недотриманням засад ухвалення (таких, як неупередженість, добросовісність, розсудливість, рівність перед законом, пропорційність, своєчасність), з недотриманням окресленої у законодавстві процедури, з порушенням закріплених повноважень цих інституцій [241], з порушенням правових можливостей членів українського суспільства, законодавець має на увазі втілення в життя саме судового контролю. Проте сам термін «судовий контроль» у цьому разі не застосовується.

Сама юридична категорія «судовий контроль» є відображенням практичної спрямованості діяльності судів з приводу впливу на різноманітні публічно-правові відносини. З огляду на зазначене, вкрай важливим є нормативне визначення у законодавстві юридичної категорії «судовий контроль», що допоможе ідентифікувати різноманітні прояви контрольної діяльності судів.

Судовий контроль реалізується у разі здійснення судом контролю за конституційністю чинного законодавства, законністю діяльності публічно-управлінських інституцій, за виконанням судових рішень. Він втілюється в життя у межах апеляційної, касаційної та наглядової інстанцій за законністю (обґрунтованістю) судових рішень нижчих інстанцій [471, с. 21].

Судовий контроль у контексті адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи відзначається також превентивною природою. Скеровуючись на забезпечення законності, він служить гарантуванню втілення у життя прав та законних інтересів членів нашого суспільства. Зокрема профілактичним впливом наділені рішення судів, що стосуються визнання незаконною відмови у наданні податкових пільг, визнання такими, що суперечать закону податкових повідомлень-рішень про нарахування податкового зобов'язання, зменшення бюджетного відшкодування, про коригування митної вартості.

Усі такі рішення органів публічного управління, будучи незаконними, створюють передумови для порушення прав людини у майбутньому, формують передумови для того, щоби людина не змогла реалізувати своє право чи інтерес, була змушена вчинити дії, що їм суперечать. Приймаючи рішення у таких адміністративних справах, адміністративний суд виступає гарантом захисту прав людини у такій ситуації, нейтралізує чинники, що можуть привести до порушення її прав чи неможливості їхньої реалізації.

Превентивний вплив судового контролю може реалізовуватися у процесі розгляду різних категорій справ, зокрема адміністративних, цивільних, кримінальних, у яких питання законності рішень чи діяльності органу публічного управління не є безпосереднім предметом розгляду судом.

Беззаперечно, сферу превентивного впливу на рішення органів публічного управління слід розширювати. На часі розробка ефективного механізму превентивного оскарження рішень органу публічного управління.

Деякі прояви нормативного врегулювання ще неприйнятих правових актів вже наявні. Зокрема в Україні діє процедура оцінки впливу на довкілля. Її реалізація стосується перевірки громадськістю дотриманням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, врахування стану довкілля в місці, де має здійснюватися планована діяльність, екологічних ризиків і прогнозів, перспектив розвитку регіону, тощо. При цьому ст. 12 закону України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017р. № 2059-VIII [472] передбачає можливість оскарження фізичною чи юридичною особою у суді рішень та діяльності органу публічного управління у процесі здійснення оцінки впливу на довкілля. Оскарженню підлягає як порушення процедури здійснення оцінки впливу на довкілля, так і дії щодо безпідставного та необґрунтованого неврахування чи неналежного врахування результатів участі громадськості у сфері оцінки впливу на довкілля [472].

Загалом вчені відзначають, що функція превенції є найважливішою гарантією прав людини, оскільки дає змогу зберегти режим законності в сфері публічного управління, загальна превенція дає змогу не допустити порушень прав людини у майбутньому, а спеціальна – покарати службових осіб органів публічного управління. Діючи превентивно, судові органи виявляють порушення і винних осіб, формують вказівки щодо усунення причин та умов порушень в діяльності органу публічного управління, можуть приймати окремі ухвали з профілактичною метою. Не можна обійти увагою й здійснення судовими органами освітньо-виховної функції у системі публічного управління, можливості через виховний вплив спонукати державних службовців дотримуватися визначених у законодавстві засад публічного управління, тим самим гарантуючи захист прав і свобод людей [171, с. 171].

Водночас судовому контролю у сфері публічного управління може бути притаманним й наступний характер. Він проявляється у разі оскарження рішень і діяльності публічно-владних інституцій, які уже порушили права особи у сфері публічного управління. Наслідком наступного судового

контролю є рішення суду, яким вирішено спір по суті. Суд здійснює правову оцінку таких рішень чи діяльності та визнає їх незаконними [162, с. 68].

Прикладами такої реалізації наступного судового контролю у сфері публічного управління є рішення суду про повернення з держбюджету сплачених податків, скасування податкового рішення про застосування штрафних санкцій, про скасування дозволу на певну діяльність.

Ці рішення спрямовані як на відновлення правового становища особи, що існувало до порушення, так і на покарання винних посадових осіб.

Діючи як суб'єкти адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління, судові органи реалізують судовий контроль щодо різних об'єктів. Цей контроль стосується законів, регламентів, різного роду нормативно-правових актів, актів та правозастосовної практики органів публічного управління, їхніх посадових осіб, тощо [473, с. 141].

Загалом судовий контроль у рамках адміністративного судочинства реалізується щодо чотирьох загальних об'єктів оскарження, серед яких нормативно-правові акти, правові акти індивідуальної дії, дії та бездіяльність посадових осіб органів публічного управління.

Публічно-правова діяльність набуває зовнішню форму нормативного акта, індивідуального (адміністративного) акта, адміністративного договору, акта-дії та акта-плану [474, с. 66].

Нормативні та індивідуальні акти справляють владно-організуючий вплив органів публічного управління і їхніх посадових осіб на конкретні правовідносини, процес реалізації прав, законних інтересів та обов'язків членів суспільства.

Реалізуючи судовий контроль, судові органи як суб'єкти адміністративно-правового гарантування правових можливостей особи проводять оцінку нормативно-правового, правозастосовного, інтерпретаційного акта з приводу дотримання загальних і спеціальних вимог і правил, які є законодавчо визначеними й обов'язковими у процесі їхнього

прийняття. Виконання загальних вимог є обов'язком усіх органів публічного управління, натомість виконання спеціальних вимог покладається на органи, що реалізують публічне управління у специфічній сфері, правове регулювання якої забезпечене переліком спеціального законодавства.

Дотримання загальних вимог пов'язане з наявністю у відповідного суб'єкта потрібної компетенції, виконання умов з приводу дотримання форми правового акта управління, процедури його прийняття. Важливим при цьому є дотримання матеріальних та процесуальних вимог, проходження етапів його схвалення, гарантування режиму дотримання вимог закону як суб'єктами прийняття, так і іншими учасниками публічно-правових відносин, яких він стосується [471, с. 22].

Недотримання вищенаведених матеріальних і процесуальних вимог зумовлює визнання правового акта незаконним.

Судові органи реалізують контроль щодо нормативно-правових актів, котрі дають змогу протягом тривалого часу врегульовувати однотипні правовідносини, слугують виникненню, зміні й припиненню (скасуванню) правових норм, здатні спричинити юридичні наслідки для учасників управлінських правовідносин [475].

Попри це, такі акти спрямовані на реалізацію та захист правових можливостей окремих осіб. Неналежне виконання органом публічного управління функції гаранта правових можливостей особи зумовлює пошук нею інших суб'єктів такого правового гарантування. У цьому разі саме потенціал судового контролю наділяє суди важливою роллю щодо адміністративно-правового гарантування правових можливостей особи.

Нормативні акти органів публічного управління є результатом підзаконної правотворчості, забезпечують уточнення й конкретизацію правових норми, що мають вищу юридичну силу, слугують багаторазовому використанню, окреслюють певні правила поведінки, зумовлюють виникнення, зміну та припинення адміністративних правовідносин,

стосуються необмеженого переліку осіб, різноманітних сфер суспільного життя [473, с. 67].

Слід відзначити, що судовий контроль стосується й оцінки законності індивідуальних правових актів чи окремих їхніх положень.

Індивідуальні (адміністративні) акти відіграють роль актів індивідуальної дії, націлені на врегулювання прав та обов'язків певного адресата, а їхня дія вичерпується після їхньої реалізації (стосуються одноразового застосування); набувають значення юридичних фактів, що породжують виникнення, зміну й припинення адміністративних правовідносин; у випадку порушення прав та законних інтересів безпосередніх адресатів, підлягають оскарженню цими особами [473, с. 67].

Такі індивідуальні акти виступають головним інструментом в роботі органів публічного управління та характеризуються низкою ознак.

На думку О. Мандюка, вони характеризуються односторонністю, індивідуальністю, зовнішньою дією, зумовленням правових наслідків. Суб'єктом їхнього прийняття є адміністративні органи [476, с. 13].

О. Яра відзначає, що ці акти характеризуються індивідуальністю, односторонністю, публічно-правовою спрямованістю, конкретністю, зовнішньою дією, породженням правових наслідків, тощо [477, с. 160]. Діяльність органів публічного управління у цьому разі полягає в індивідуалізації юридичних норм щодо визначених суб'єктів та правовідносин у рамках індивідуальних (правозастосовних) правових управлінських актів [478, с. 16-17].

Судовий контроль поширюється на зміст й порядок прийняття індивідуальних правозастосовних актів органів публічного управління. Судом приймається до уваги можливість порушення публічно-правовою інституцією в ході схвалення індивідуального акта прав особи, загроза можливого порушення. Судовий контроль стосується реалізації повноважень публічно-правових інституцій, у рамках чого виникають, змінюються й припиняються

публічно-правові відносини. Слід акцентувати, що питання ефективності індивідуальних актів у межах здійснення судового контролю не порушується [475].

Слід зазначити, що судовий контроль може стосуватися й публічно-управлінської діяльності органів публічного управління, що проявляється у вигляді вчинення певних дій чи бездіяльності. Рішення за результатами судового контролю може слугувати визнанню діяльності органу публічного управління протиправною й зобов'язання його утримуватися від її здійснення.

З огляду на положення у ст. 246 КАС України, судовими органами повинна з'ясовуватися можливість порушення, невизнаних чи оспорювання правових можливостей, яких стосується звернення особи до суду. Тобто пріоритетним завданням судових органів є втілення правозахисної функції під час здійснення судового контролю.

Також важливо наголосити, що у практиці наявні випадки, коли оскаржуються не юридично значущі рішення, дії, індивідуальні правозастосовні акти органу публічного управління, а юридично нейтральні дії, зокрема інформування органом публічного управління особи про зміст прийнятого рішення, роз'яснення положень законодавства, документи, які підтверджують певний юридичний стан (свідоцтво про право власності, ліцензія) [479].

Ці дії, адміністративні акти не підлягають оскарженню в порядку адміністративного судочинства та судовому контролю, оскільки не відповідають найважливішим характеристикам таких дій і актів (адресності (індивідуальності), публічно-правової спрямованості, можливості породження правових наслідків, виникнення прав та обов'язків у адресата, забезпеченості державним примусом, тощо).

Також суд може прийти до висновку про доцільність визнання бездіяльності органу публічного управління протиправною й зобов'язати його здійснити конкретні дії. Хоча така бездіяльність є за своєю природою

пасивною поведінкою, проте тягне цілком конкретні юридичні наслідки та може порушити правові можливості людини. Вона може проявитися у формі відмови у наданні певного дозволу, ненаданні вчасно потрібних дозвільних документів чи інформації, відмові розглянути заперечення чи пояснення особи.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 08 вересня 2022 р. у справі № 9901/276/19 відобразила власну правову позицію щодо розуміння протиправної бездіяльності. Велика Палата Верховного Суду під нею розуміє як зовнішню форму поведінки (діяння) суб'єкта владних повноважень. Ця бездіяльність може бути пов'язана з неприйняттям певного юридично значущого рішення, нездійсненням щодо зацікавлених осіб обов'язкових дій, реалізація яких є частиною компетенції носія владних повноважень, визначена відповідним законодавством, об'єктивно необхідна й така, що реально могла бути зреалізована [480].

Велика Палата Верховного Суду відзначає, що визнаючи бездіяльність протиправною, суду не слід обмежуватися винятково фактом несвоєчасного виконання обов'язкових дій. Суд повинен з'ясувати й наявність причин, умов й обставин, що зумовили невиконання органом публічного управління своїх обов'язків, порушення строків [480].

Говорячи про оскарження рішень, дій та бездіяльності в порядку адміністративного судочинства, В. Бевзенко узагальнює їх загальним терміном «адміністративний акт» й вважає його індивідуальним рішенням, що зумовлює, трансформує права й обов'язки члена суспільства. Прикладами таких актів в усній формі є вимога представника санітарно-епідеміологічної інспекції, котрим в ході перевірки виявлено порушення, усунути її, а в електронній – відповідні реєстри власників певного майна. Серед адміністративних актів він виокремлює постанови, розпорядження, накази, укази, протоколи, розрахунки тощо.

Серед таких актів окремої уваги заслуговують акти планування

(державний земельний кадастр, державний, місцеві бюджети, генеральний план забудови), акти-дії (обмеження щодо користування майном), акти-зобов'язання (щодо примусового відчуження земельної ділянки й об'єктів, котрі на ній містяться, для суспільних потреб) [479].

Крім вищенаведеного, керуючись ст. 5 КАС України, адміністративний суд своїм рішенням може надати оцінку факту наявності або відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта публічного управління та, у випадку виявлення фактів порушення чинного законодавства, зобов'язати його відшкодувати заподіяну шкоду [241].

У змісті ст. 5 КАС України не міститься обмежень щодо способів судового контролю задля захисту правових можливостей. Дозволено використання способів, не заборонених чинним законодавством, які вважаються ефективним задля реалізації такого захисту [241]. Це свого роду дискреційні повноваження суду як гаранта такого захисту.

Судовий контроль спрямований за захист багатьох учасників публічно-правових відносин. Законодавцем не встановлено обмежень щодо переліку таких суб'єктів. До таких учасників публічно-правових відносин віднесено громадян, вітчизняних та іноземних юридичних осіб, іноземців, осіб без громадянства. Загалом в аспекті захисту законодавцем урівняно правовий статус вітчизняних й іноземних громадян і юридичних осіб.

Контрольна діяльність в означеній сфері дозволяє відповісти на низку запитань, зокрема щодо способу відновлення порушеного права, законності дій публічної адміністрації, а також суті пред'явлених вимог [159, с. 266-270].

Такі повноваження дали підстави окремим вченим наполягати на тому, що судові органи реалізують втручання в управлінську діяльність органів публічного управління [159, с. 266-270].

Проте, це твердження є вкрай сумнівним, оскільки судові органи не визначають своєю діяльністю порядок, спосіб здійснення публічного управління, а лише вирішують питання про законність, правомірність

діяльності органу публічного управління, прийняття ним рішень та правових актів, ймовірність порушення чи обмеження ним прав фізичних і юридичних осіб, виявлення причин можливих порушень та їхньої нейтралізації, притягнення винних до відповідальності. Натомість реалізація вимог суду на практиці здійснюється самим органом публічного управління чи державною виконавчою службою. Питання організації діяльності органу публічного управління, доцільності, ефективності його функціонування лежить поза межами судового контролю. Особливістю такого контролю є його вибірковість, непостійність, можливість його здійснення в ході реалізації процедури звернення чи оскарження [161, с. 268-270].

Гарантуванню сприяє уся система судового контролю. Вона містить різні форми прояву такого контролю. Суд має широкі повноваження щодо здійснення конституційного судового контролю, контролю за застосуванням норм закону іншими судами, правоохоронними органами; контролю за законністю й обґрунтованістю прийнятих рішень публічно-управлінських інституцій, дотриманням процесуального порядку їхнього прийняття, функціонуванням органів дізнання й досудового слідства [481, с. 49].

Особливе значення має судовий контроль на стадії виконання судового рішення. Судовий контроль на цій стадії в адміністративному судочинстві, за свідченням Конституційного Суду України (рішення від 30 червня 2009 р. № 16-рп/2009), слугує утвердженню авторитету України як правової держави (п. 3, п. 4 мотивувальної частини) [482], а потенційна спроможність суду до застосування штрафу за невиконання судових рішень є суттєвим заходом гарантування конституційного права на судовий захист (постанова Верховного Суду від 23 квітня 2020 р. у справі № 560/523/19) [483].

Реалізація судового контролю на цій стадії, на думку В. Комарова, відбувається при розгляді скарги на постанову про відкриття виконавчого провадження, про відмову у його відкритті, про відкладення його відкриття, про зупинення, закриття, закінчення виконавчого провадження, про

відкладення вчинення виконавчих дій, про виконавче провадження, про повернення виконавчого документа й авансового внеску стягувачові. Також важливим є судовий контроль при розгляді скарги на оцінку майна, на дії й бездіяльність державного виконавця, позову про звільнення майна від арешту, скарги щодо постанови про накладення штрафу за невиконання рішення, постанови про відмову у розшуку майна боржника, про стягнення витрат, які пов'язані із розшуком, на незвернення державного виконавця до судових органів, скарги на постанову про стягнення виконавчого збору [484, с. 960].

Керуючись постановою Верховного Суду від 23 грудня 2020 року у справі № 704/1167/19, особливим засобом судового контролю за діяльністю щодо виконання рішень суду є зобов'язання подати звіт про його виконання та визначення нового строку для надання такого звіту й застосування штрафних санкцій [166, с. 306].

Судом розглядається питання щодо обов'язку подання звіту органом публічного управління про виконання судового рішення як під час винесення рішення судом (вирішення питання зазначається у резолютивній частині рішення), так і шляхом постановлення ухвали (після ухвалення рішення). Термін судового розгляду відповідного клопотання становить десяти днів від дати повідомленням учасників справи. При цьому факт неприбуття представника органу публічного управління, що був належним чином повідомлений, не перешкоджає розгляду справи судом.

Проблема виконання судових рішень, прийнятих в порядку адміністративного судочинства, та реалізації судового контролю у цій сфері особливо загострилася протягом останніх років.

Проблеми у цій сфері було визнано Кабінетом Міністрів України. Зважаючи, що Україна перебуває на третьому місці серед держав, громадяни яких найчастіше звертаються до ЄСПЛ за захистом своїх прав. Актуальною наразі є група справ Іванов/Бурмич щодо несвоєчасного виконання рішень національних судів, за якою ведеться нагляд КМ РЄ. Тим самим наша держава

порушує п. 1 ст. 6 та ст. 13 Європейської конвенції з прав людини, ст. 1 Протоколу № 1) [485].

У період війни та недофінансування державного бюджету ця проблема тільки загострилася.

Кабінетом Міністрів України задля удосконалення механізму судового контролю за виконанням судових рішень було розроблено й представлено для розгляду ВР України проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення механізму судового контролю за виконанням рішень судів та процедури встановлення або зміни способу виконання судових рішень» (проєкт № 7648 від 08 серпня 2022р.) [485].

Мету цього проєкту було чітко окреслено у пояснювальній записці до нього. Його автори стверджували, що його прийняття здатне позитивно вплинути на «забезпечення гарантованого права особи на судовий захист». Передбачалося покращити «механізм здійснення судового контролю за виконанням судових рішень і процедуру встановлення або зміни способу або порядку виконання судових рішень, передбачених цивільним, господарським та адміністративним процесуальним законодавством». Законопроєктом пропонувалося внести зміни до положень КАС України, ЦПК України, ГПК України. Суди б наділялися можливістю зміни способу й порядку виконання рішення суду, яким орган публічного управління, державне підприємство зобов'язувалося передати (повернути) стягувачу певне майно. Також його зміст був присвячений вдосконаленню самої процедури судового контролю, закріплювалася можливість судових органів за його наслідками змінювати спосіб й порядок виконання рішення суду. Окремі положення були присвячені вдосконаленню процедури накладення й сплати штрафів, розмежуванню юрисдикції судів за справами за участю державного чи приватного виконавця. Окремо розробники пропонували збільшити граничний строк розгляду скарг на роботу державного виконавця чи посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця в ході виконання рішення суду з

десяти днів до тридцяти днів. Увесь зміст законопроекту, як стверджували розробники, повинен був забезпечити гарантоване право особи на судовий захист (п. 8 пояснювальної записки до проекту). Проте проект ще не пройшов друге читання та перебуває на етапі розгляду Верховною Радою України [486].

Як наполягало Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України, законопроект мав низку зауважень щодо термінологічного окреслення певних категорій (зокрема поняття «боржник»), відсутності деталізації відповідальності за невиконання чи неналежне виконання рішення суду (пропонувалася відповідальність лише за невчасне подання звіту), відсутність деталізації критеріїв застосування судом заходів з метою виконання судового рішення, в тому числі у випадку їхньої зміни [487].

Слід цілком підтримати думку про недоречність розміщення в цьому законопроекті положень, що надають можливість звільнення керівника публічного управління від штрафу за умови підтвердження факту відсутності потрібних бюджетних асигнувань й надання суду відповідних доказів застосування відповідачем заходів для встановлення таких бюджетних асигнувань чи реалізації іншої діяльності задля виконання рішення суду. Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, цілком справедливо, вказує на суперечність цих положень як з приписами чинного вітчизняного законодавства про обов'язковість накладання штрафу, як виду судового контролю, так і рішеннями ЄСПЛ у справах «Кечко проти України», «Бакалов проти України», «Терем ЛТД, Чечеткін та Оліус проти України». Так, органи публічного управління не можуть не виконувати свої зобов'язання, керуючись відсутністю бюджетних коштів [487].

Як відзначила К. Кропивна, судовий контроль у адміністративному судочинстві уособлює одну з важливих функцій судових органів з приводу здійснення контролю й нагляду за виконання власного рішення. При цьому він виконує роль додаткового засобу гарантування законності у сфері публічного управління, й захисту прав особи в адміністративному судочинстві. Він

націлений на забезпечення безпосереднього виконання судового рішення, оскільки визначає обов'язковість подання звіту публічно-правовою інституцією про стан реалізації рішення на практиці та відновлені правові можливості особи [168, с. 181-182].

І хоча у своїй статті К. Кропивна називає інститут судового контролю за виконанням рішень суду елементом системи державних гарантій дотримання законності учасниками суспільних відносин, зокрема органами державної влади [168, с. 181-182], видається, що вони виконують поряд з цим не менш важливу функцію, – суб'єкта адміністративно-правового гарантування реалізації та захисту прав та законних інтересів особи в Україні.

Загалом судовий контроль за діяльністю органів публічного управління в Україні є важливою гарантією реалізації та захисту прав та законних інтересів особи не лише на стадії виконання судових рішень, але в процесі розгляду усіх справ у рамках адміністративного судочинства щодо вчинення органами публічного управління дій та бездіяльності всупереч законодавству, визначеній процедурі, поза межами чи всупереч їхній компетенції.

Визначаючи ефективність судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи, респонденти, опитані в рамках виконання дисертаційного дослідження, подали доволі різні відповіді. Так, вагома частка (38% опитаних громадян та 45% посадових осіб) однозначно стверджували про його ефективність. Проблеми у цій сфері визнали 24% громадян-респондентів та 17% посадових осіб, стверджуючи, що він є малоефективним. При цьому 20% опитаних громадян та 28% посадових осіб вважали, що для забезпечення ефективності його слід застосовувати лише разом з іншими засобами гарантування прав та законних інтересів особи. Його неефективність визнано було 18% опитаних громадян та 10% посадових осіб.

Серед чинників, які найбільше впливають на ефективність судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних

інтересів особи, пріоритетне місце було відведено кадровому складу судових органів (42% опитаних). Натомість вагомий вплив стану законодавства відзначило 32% респондентів, матеріально-технічного забезпечення судових органів – 16% опитаних, а недосконалість гарантій незалежності суддів – 10% тих, хто був залучений до анкетування.

Дещо відрізняться результати проведеного анкетування посадових осіб. До чинників, які найбільше впливають на ефективність судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи, посадові особи віднесли стан законодавства (відзначили 34% респондентів).

Натомість вагомий вплив кадрового складу судових органів обрали 26% опитаних посадових осіб, а на матеріально-технічне забезпечення судових органів вказали 20% респондентів, недосконалість гарантій незалежності суддів відзначили 20 % посадових осіб, які були залучені до анкетування.

Ефективна реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління дуже залежить від якості чинного законодавства у означеній сфері.

Нормативно-правову основу судового контролю складають нормативно-правові акти загального характеру, серед яких КАС України, закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII [130], так і спеціальні нормативно-правові акти, наприклад Порядок погашення заборгованості пенсійних виплат за рішеннями суду, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 649.

Дійсно, в сучасних умовах законодавець повинен забезпечити внесення змін до чинного законодавства, що гарантувало би формування в державі чіткого механізму виконання рішень суду, у справах, де орган публічного управління був відповідачем. На часі закріплення в КАС України широкого трактування терміна «судовий контроль», пояснення його у змісті ст. 4 КАС

України.

Таким чином судовий контроль у сфері публічного управління є важливим засобом адміністративно-правового гарантування прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, який втілюється в життя судовими органами за допомогою судочинства через прийняття судових рішень щодо незаконності рішень, дій та бездіяльності органів публічного управління, з метою запобігання таким порушенням та їхньому припиненню в межах публічно-правових відносин, притягнення винних до відповідальності.

Також потрібно визначити чітку систему заходів реагування судової влади щодо незаконних та протиправних рішень, дій та бездіяльності органів публічного управління, деталізувати компетенцію виконавчих інституцій щодо реалізації таких рішень на практиці, процедурної основи їхньої реалізації, критерії та механізми можливої зміни способів і порядку виконання судових рішень. Можливість стягнення штрафів за результатами судового контролю в рамках процесу виконання судових рішень повинна бути повністю гарантована державою.

У сучасних умовах реформування публічно-правової сфери судовий контроль має відображати запити суспільства, відповідати потребам його членів, гарантувати законність й захист у публічно-правовій сфері, бути динамічним та враховувати сучасні зміни, а судові органи повинні бути наділені достатнім обсягом компетенції для ефективної його реалізації (чітко визначену в законодавстві систему приписів, дозволів, заборон), мати належне фінансове забезпечення для його втілення на практиці.

Надзвичайно важливою в умовах війни є гарантування можливості відшкодування заподіяної органом публічного управління шкоди.

У цьому аспекті видається логічним згадати висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, щодо відновлення принципу справедливості під час

здійснення судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах».

Розглядаючи зміст запропонованого проєкту, Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України прийшло до висновку про невідповідність Конституції України та чинному законодавству окремих його положень. Особливе заперечення викликала пропозиція розробників проєкту не застосовувати до керівника органу публічного управління штрафу за невиконання рішення суду у випадку подання ним звіту про неможливість виконання рішення суду про стягнення коштів державного або місцевого бюджетів, за умови відсутності відповідних бюджетних асигнувань й вжиття заходів задля встановлення таких асигнувань і вчинення дій щодо виконання рішення суду та положення про можливість відстрочення виконання судового рішення про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів у разі відсутності відповідних бюджетних асигнувань. Експерти, посилаючись на приписи ст. 129-1 Конституції України, стверджували, що судові рішення є обов'язковим для виконання, оскільки приймається іменем України, а держава зобов'язана забезпечує його виконання.

Фіксація у законодавстві загальних засад прийняття рішення суду укріплює авторитет судової влади, забезпечує обов'язковістю його дотримання.

Забезпечення фінансового аспекту виконання таких рішень у випадку відповідальності органу публічного управління покладається на орган виконавчої влади, котрий здійснює державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів через процедуру списання коштів з рахунків такого державного органу, а в разі відсутності у цього органу потрібних призначень, це реалізується за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду. Слід відзначити, що підхід Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України уособлює підхід ЄСПЛ у цій сфері, відображений у

рішенні Суду від 30.11.2004 у справі «Бакалов проти України» (п.п. 39, 40) [488].

Загалом держава повинна більше уваги приділити окресленим питанням та законодавчому підґрунтю застосування судового контролю у сфері публічного управління. Важливим залишається нормативно-правове визначення й уніфікація процесуальної форми судового контролю в різних видах судочинства.

Видається доцільним закріплення у змісті КАС України визначення судового контролю в адміністративному судочинстві як системи заходів реагування суду при вирішенні публічно-правового спору на порушення прав, свобод та законних інтересів особи та незаконні рішення, дії та бездіяльність суб'єктів владних повноважень задля забезпечення гарантованого права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві.

На часі розширення прав судових органів, пов'язаних із визнанням дій (бездіяльності) посадових осіб незаконними та необґрунтованими. Слід не просто формально зазначати, що посадова особа має усунути виявлені порушення, а й мати право вказувати, яким конкретним чином ці порушення мають бути усунені, яким шляхом мають бути відновлені законні права та інтереси заінтересованих осіб, які звернулися до суду за захистом, а також мати право скасовувати постанови, визнані незаконними та необґрунтованими.

3.4. Форми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні

Для цілісного розуміння змісту та особливостей судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні, що реалізується в рамках адміністративного судочинства, надзвичайно важливо з'ясувати його основні форми прояву.

Термін «форма» є відображенням типу, будови, загальних обрисів, зовнішніх меж певного предмета, що визначають його зовнішній прояв, спосіб

існування. Вона дає змогу з'ясувати формальний бік будь-якої справи [489, с. 617].

З огляду на зазначене, форма судового контролю засвідчує зовнішній вигляд, вираз змісту та прояв реалізації судового контролю.

Слід відзначити відсутність у науковій літературі однозначного розуміння терміна «форма судового контролю». Сьогодні наукова література відзначається різноманіттям його трактувань. Поряд з цим відсутнє системне розмежування категорій «форма судового контролю» та «види судового контролю».

Якщо ідентифікація виду дозволяє виокремити предмети, явища, споріднені за певними ознаками, та такі, що охоплюються предметами, явищами загального вищого розділу [234, с. 381], то визначення форми дає змогу відслідкувати зовнішній прояв предмета, явища.

Тому, якщо визначати вид судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні, слід встановити спорідненість діяльності судових органів у рамках судового контролю за певними критеріями (наприклад такими, як час, суб'єкти, об'єкти реалізації, сфера застосування). Натомість, визначаючи форму судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні, потрібно звернути увагу саме на зовнішній прояв такої діяльності судових органів, зумовлений метою його реалізації.

У рамках судового контролю наявні окремі форми його прояву, систему яких по-різному представляють вітчизняні науковці.

Доволі поширеною у науковій літературі є пропозиція виокремлювати дві основні форми судового контролю (пряму та непряму). Критерієм для диференціації його форм вчені обрали спрямованість зовнішнього впливу.

Прямий судовий контроль стосується перевірки законності індивідуальних й нормативно-правових актів та вирішення їхньої юридичної долі [286, с. 12]. Водночас прямий контроль набуває значення функціонального засобу забезпечення захисту правових можливостей

учасників публічно-правових правовідносин [287, с. 366].

На думку О. Савчука, особливістю прямої форми судового контролю є потенційна спроможність її зовнішнього виразу під час здійснення правосуддя адміністративними судами. Вчений визначив головним напрямом втілення у життя прямого судового контролю саме правосуддя, скероване на визначення законності публічно-управлінських актів [171, с. 171].

Таким чином оскаржується визначений індивідуальний чи нормативно-правовий акт органу публічного управління. Цей контроль здійснюється адміністративними судами, відображає саму сутність адміністративної юстиції [490, с. 235-236; 160, с. 134-139].

Судовий контроль при реалізації прямої форми судового контролю здійснюється під час оскарження дії, рішення, індивідуального чи нормативного акта, бездіяльності органу публічного управління. Реалізація цього контролю покладається на адміністративні суди, що втілюють його в адміністративному судочинстві. Як слушно з цього приводу відзначили В. Стефанюк та О. Михайлов, такий прямий контроль у рамках адміністративного судочинства суттєво відрізняється від контролю, що реалізується судами загальної юрисдикції. Зокрема обов'язковим у разі здійснення такого судового контролю є залучення органу публічного управління в якості сторони під час розгляду справи. Особливості притаманні й предмету судового контролю, що уособлює законність функціонування публічно-правової інституції, її юридичних актів. Своєрідною слід визначити й процедуру реалізації такого контролю [490, с. 235-236; 160, с. 134-139].

Тобто основні відмінності стосуються суб'єктного складу, зокрема залучення до розгляду таких справ органів публічної адміністрації, предмета розгляду (ним стають законність актів та дій (бездіяльності) публічної адміністрації) і процедурного визначення такого контролю.

Натомість непрямий контроль пов'язують з оскарженням не самого акта органу публічного управління, а діяльності, що пов'язана з реалізацією [155,

с. 366].

Непряма форма відображає контролюючий вплив суду під час розгляду кримінальних, цивільних і господарських справ. Її особливістю є побічний прояв впливу суду через встановлення законності рішень, дій та бездіяльності органу публічного управління за умови, що вони слугували основою рішення у справі, що розглядалася судом [171, с. 171].

При цьому непрямий контроль має на меті відновити порушений режим законності, прав суб'єктів різних суспільних правовідносин, забезпечити охорону таких відносин за допомогою спеціальних органів виконання судових рішень чи через добровільний порядок виконання рішень суду [167, с. 151].

О. Савчук наполягає, що непрямий контроль розпочинається відкриттям процесу розгляду судових справ (цивільних, кримінальних та інших) завдяки методу з'ясування питання законності правових актів органів публічного управління, котрі визначають основу для ухвалення рішень суду [171, с. 171].

У цьому разі, як відзначав І. Бородін, оскарження правових актів органів публічного управління не становить головне завдання суду [286, с. 12].

І. Бородін стверджував, що у процесі розгляду справ з приводу оскарження правових актів публічного управління судовий контроль виконує функцію не стільки завдання [286, с. 12], скільки певного наслідку розгляду скарги та інструмента забезпечення захисту правових можливостей громадян, котрі є учасниками певних публічно-правових відносин. Таким чином, непрямий контроль здебільшого пов'язаний з оскарженням не безпосередньо акта публічного управління, а діяльності, котра порушує вимоги цього акта та суперечить його змісту, чи невиконання обов'язків публічно-управлінського характеру. Цей контроль не слугує вирішенню правової долі управлінського акта, а пов'язаний з дотичними до його втілення у життя спірними питаннями [160, с. 134-139].

На думку О. Михайлова, це логічний наслідок розгляду скарги фізичної чи юридичної особи та засіб забезпечення захисту їхніх правових

можливостей у сфері публічного управління. Цей автор наголошував, що непряма форма контролю передбачає оскарження безпосередньо не правового акта управління, діяльності чи бездіяльності, що йому суперечить. Вона стосується не вирішення правової долі такого правового акта, а пропонує розв'язок спірних питань, які з ним пов'язані [160, с. 138].

Б. Гудз наполягав, що судовий контроль за законністю адміністративної діяльності органів виконавчої влади реалізується у кількох стадіях розгляду справ адміністративної юрисдикції: на стадії відкриття провадження задля встановлення факту відсутності підстав для того, щоби повернути позовну заяву, залишити її без розгляду чи відмовити у відкритті провадження у справі; на стадії підготовчого провадження задля встановлення змісту спірних питань, що стосуються порушень чинного законодавства органами публічного управління, вимог, що пред'являються до них фізичними та юридичними особами та стосуються невиконання чи неналежного виконання цими інституціями обов'язків; на стадії розгляду справи і винесення рішення задля виявлення факту законності діяльності органів публічного управління; на стадії перегляду рішень у справі (її слід вважати факультативною) задля встановлення законності рішення суду; на стадії виконання судового рішення [162, с. 68].

Говорячи про прямий судовий контроль, доцільно згадати про процесуальні форми судового контролю за виконанням рішень в адміністративних справах. Зокрема чинний КАС України серед останніх у ст. 382 КАС України визначає обов'язок публічно-управлінських інституцій, не на користь яких прийняте судове рішення, подавати звіт про виконання такого рішення. Зміст ст. 287 КАС України стосується можливості оскарження діяльності виконавців і посадових осіб державної виконавчої служби. Натомість ст. 383 КАС України законодавець присвятив питанню визнання протиправності діяльності публічно-управлінських інституцій як відповідачів щодо виконання судових рішень.

Важливою формою судового контролю, що стосується виконання судового рішення, є звіт про його виконання.

Суд наділяється диспозитивною можливістю витребувати чи не витребувати звіт. У разі невиконання такої вимоги, можливе застосування штрафу за невиконання обов'язку щодо подання звіту [491, с. 7]. Вченими доводиться дієвість такого адміністративного стягнення щодо керівника органу, установи та організації. Сьогодні, зважаючи на зміни у змісті ч. 2 ст. 267 КАС України та ч. 2 ст. 382 КАС України, які стосуються розміру штрафу за невиконання обов'язку подати звіт, ефективність цього покарання та самого судового контролю зросла [176, с. 263-264].

Важливою процесуальною формою судового контролю щодо реалізації рішень адміністративних судів є визнання протиправною діяльності суб'єкта, наділеного владними повноваженнями (відповідача) на виконання рішень суду. Сьогодні вченими визнається факт, що судову практику, яка стосується реалізації ст. 383 КАС України, не можна вважати сформованою, приклади її реалізації є поодинокими [176, с. 263-264].

Серед форм такого контролю ідентифікують також судовий контроль в Україні щодо виконання судових рішень ЄСПЛ [176, с. 264].

Цікавим є поділ форм судового контролю, запропонований фахівцями у сфері господарського права. Зокрема пропонується виокремлювати генеральну форму судового контролю, судовий контроль за виконанням судових рішень та судовий контроль у сфері діяльності «квазісудових органів» (наприклад третейських судів), перегляд рішень суду в апеляційному та касаційному порядку [492, с. 274-282].

Генеральна форма судового контролю реалізується через постановлення окремої ухвали суду [492, с. 274-282].

Зокрема, керуючись ст. 90 ГПК України та ст 249 КАС України, суди, у випадку виявлення в процесі розгляду справи порушення закону, мають змогу винести окрему ухвалу. Зокрема вона надсилається органам публічного

управління задля усунення причин й умов протиправної діяльності. Водночас така ухвала може засвідчувати наявність певних підстав для того, щоби було розглянуто питання щодо притягнення до відповідальності осіб, діяльність яких суперечить законодавству. У цьому разі важливо, що суд намагається реалізувати певною мірою виховний вплив на порушника, встановити зворотній зв'язок з адресатом такої ухвали, оскільки визначає у ній строк для надання відповіді [493].

У рамках цієї форми контролю реалізується право вищої судової інстанції розглядати можливість здійснення нижчестоящим судом неналежного застосування норм матеріального чи процесуального права й винесення окремої ухвали щодо цього [241].

З цього приводу П. Хотинець зазначає, що при генеральній формі судового контролю контрольна функція розпочинає реалізуватися з моменту виявлення правопорушення, а не початку процедури розгляду справи [492, с. 274-282].

Другою формою судового контролю, є та, що реалізується судами за виконанням судових рішень. Підставою для її реалізації є положення ст. 124 Конституції України, ст. 121-2 ГПК України, розділу VI КАС України. Безумовно, високий відсоток скарг, що надходить до ЄСПЛ, пов'язані з невиконанням рішень національних судів, недотримання визначених строків [492, с. 274-282]. Реалізація цієї форми судового контролю є важливою запорукою захисту правових можливостей людини.

Серед інших форм судового контролю представниками вітчизняної юридичної науки пропонується виокремлювати судовий контроль у сфері діяльності «квазісудових органів» (наприклад третейських судів).

Окремо авторами наголошується на наявності форми контролю, що дозволяє перегляд рішень суду у апеляційному та касаційному порядку. Вважається, що це приклад окремої форми процесуального ревізійного контролю за їхньою законністю й обґрунтованістю [492, с. 274-282].

Не слід оминати увагою й процесуальні форми судового контролю, що реалізуються судами на стадії виконання судових рішень.

Зокрема КАС України передбачено основні три процесуальні форми контролю на стадії виконання рішення суду.

Перша форма пов'язана з реалізацією зобов'язання судом суб'єкта публічного управління, діяльність якого визнана незаконною та протиправною судом у судовому рішенні, подати у визначений термін звіт щодо виконання цього рішення.

Друга форма дозволяє накладати на керівника органу публічного управління, який відповідає за виконання судового рішення, штрафу (від 20 до 40 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб).

Третя форма дає змогу суду реалізовувати розгляд скарги у порядку, визначеному ст. 287 КАС України, щодо діяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця [494].

Судова практика реалізації першої процесуальної форми судового контролю засвідчує, що правовою підставою, яку суди беруть до уваги при розгляді справ щодо судового контролю за виконанням рішень суду в адміністративних справах на підставі ст. 382 КАС України, є наявність засвідчених сукупністю належних і допустимих доказів об'єктивних підстав стверджувати, що відсутність застосування відповідної форми судового контролю спонукатиме орган публічного управління залишити рішення суду невиконаним чи ускладнить його виконання. Така судова практика повністю узгоджена з висновками Великої Палати Верховного Суду, наведеними в ухвалі від 06 травня 2019 р. у справі №826/9960/15 (провадження 11-1403апп18) [495] та від 12 січня 2022 р. у справі № 826/9960/15 (провадження №11-1403апп18) [496].

Також Велика Палата Верховного Суду прийшла до висновків, що засадничою умовою застосування судового контролю за виконанням рішень суду в адміністративних справах на підставі ст. 382 КАС України є наведення

позивачем обґрунтувань і доказів, які б служили підтвердженням потреби застосування такого судового контролю [497].

Водночас Велика Палата Верховного Суду, посилаючись на рішення ЄСПЛ у справах «Алпатов та інші проти України», «Робота та інші проти України», «Варава та інші проти України», «ПМП «Фея» та інші проти України» та ст. 6, ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року й ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, визнає, що правосуддя не слід вважати реалізованим, поки не буде виконане рішення суду, а саму стадію виконання судового рішення слід вважати завершальною й вирішальною стадією правосуддя [498].

Прикладом втілення в життя окреслених засад застосування ст. 382 КАС України є ухвала Рівненського окружного адміністративного суду у справі №460/788/22 від 07 липня 2022 р., якою було відмовлено позивачу у встановленні судового контролю за виконанням судового рішення у справі №460/788/22. Суд врахував вищенаведені висновки Верховного Суду. При прийнятті рішення він керувався тим, що позивач не навів обґрунтувань та не надав потрібних доказів, які б засвідчували потребу реалізації процесуального інституту судового контролю на підставі ст. 382 КАС України, та постановив, що заява задоволенню не підлягає [499].

Доволі часто заявники звертаються до суду щодо застосування до керівника органу публічного управління, який відповідає за виконання судового рішення, штрафу.

При цьому поза їх увагою залишається потреба обґрунтування факту вчасного неподання звіту про виконання судового рішення. Велика Палата Верховного Суду наголошує на тому, що визначальною умовою для застосування штрафу у порядку, визначеному 382 КАС України, є порушення відповідним керівником визначеного судом строку на подання звіту про виконання рішення суду, неподання його у визначений термін [500].

Особливою процесуальною формою контролю за реалізацією рішень суду є розгляд відповідної скарги на рішення, дії чи бездіяльність органів державної виконавчої служби чи приватного виконавця. Ця форма судового контролю реалізується на підставі ст. 287 КАС України. Зважаючи на її зміст, усі учасники виконавчого провадження, окрім державних й приватних виконавців, мають змогу звертатися до суду з позовною заявою у випадку порушення діяльністю державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця будь-яких їхніх правових можливостей та у разі, якщо закон не визначає іншого порядку судового оскарження діяльності цих осіб [158, с. 16].

Прикладом реалізації такого судового контролю є рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 30 серпня 2019 року у справі № 160/6956/19 [501], Ржищівського міського суду Київської області 17 травня 2019 року у справі № 374/108/19 [502], Вишгородського районного суду Київської області від 27 серпня 2020 року у справі № 320/6280/19 [503].

Зокрема Вишгородський районний суд Київської 27 серпня 2020 року у своєму рішенні у справі № 320/6280/19 встановив у діях державного виконавця Вишгородського районного відділу державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Київській області порушення та постановив визнати протиправною та скасувати його постанову про накладення штрафу від 09 жовтня 2019 року у виконавчому провадженні ВП №14241317 [503]. Таким чином позивач реалізував гарантію судового контролю, визначену ст. 287 КАС України.

Не менш важливою є гарантування можливість реалізації у цій сфері судом відшкодування заподіяної позивачу моральної шкоди державним виконавцем або іншою посадовою особою органу державної виконавчої служби [158, с. 17].

При цьому наявні певні процесуальні обмеження щодо стягнення такої

шкоди. Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду направила на новий розгляд справу заявниці у частині виплати їй моральної компенсації через бездіяльність державного виконавця декларуючи, що в межах розгляду скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби суд не може розглядати питання про відшкодування моральної шкоди або інших збитків (Постанова ОП КЦС ВС від 31 липня 2023 року у справі № 216/5508/20 (провадження № 61-13сво23) [504].

Загалом принциповим є доведеність факту співмірності розміру заявленого відшкодування і засад розумності й справедливості, факту перетворення негативних емоцій позивача на страждання й приниження (біль, страх, відчуття несправедливості, стрес, муку, тривогу, занепокоєння, розчарування, тощо). Верховний Суд у постанові від 10 квітня 2019 р. у справі № 464/3789/17 засвідчив можливість у таких випадках відшкодувати заподіяну моральну шкоду, проте зазначив, що з огляду на загальні засади доказування, у справах про відшкодування моральної шкоди, спричиненої органами публічного управління, позивач зобов'язаний доводити факт діяльності, що зумовила страждання, приниження, факт та розмір моральної шкоди. До уваги судом приймаються усі обставини, що визначають мотиви протиправної діяльності, їхню інтенсивність, тривалість, повторюваність, наслідки фізичного чи психологічного характеру, характеристика потерпілого (стать, вік, стан здоров'я) [505].

Специфіка стадії виконання судових рішень зумовила пошук й інших підходів до класифікації форм судового контролю, що на ній проявляються.

Так одні автори пропонують виокремлювати попереднє санкціонування судом діяльності виконавців, оскарження їхніх процесуальних дій, подання позову до стягувача чи боржника й оскарження до суду ухвал, постановлених на стадії виконання рішення суду.

Інші виокремлюють на цій стадії безпосередній (прямий) контроль за

виконанням судових рішень (реалізується задля захисту прав учасників виконавчого провадження); опосередкований (непрямий) контроль (реалізується у порядку позовного провадження задля захисту прав осіб, котрі не були залучені до виконавчого провадження, та у разі притягнення до відповідальності за невиконання рішення суду); вторинний контроль (на стадії апеляційного чи касаційного оскарження) [165, с. 57-58].

Загалом усі вищенаведені підходи видаються вірними, проте несистемними. Диференціюючи форми судового контролю у рамках адміністративного судочинства, слід звернути увагу на кілька критеріїв її поділу.

Першим і найважливішим критерієм для поділу форм судового контролю є спосіб внутрішньої організації та зовнішнього прояву судового контролю в системі правосуддя (пряма та непряма форми судового контролю). Також важливим є врахування й інших критеріїв, серед яких стадія судового процесу, на якій судом реалізується судовий контроль (судовий контроль на стадії порушення адміністративної справи, підготовки до судового розгляду, безпосереднього розгляду справи, судовий контроль на факультативних стадіях розгляду справи (стадіях апеляційного, касаційного оскарження, провадження за винятковими та нововиявленими обставинами, на стадії виконавчого провадження)) та процесуальні наслідки його застосування (вирішення правової долі індивідуальних й нормативно-правових актів, оцінка законності діяльності органу публічного управління та належне виконання рішення суду у справі, що стосується захисту прав людини у сфері публічного управління).

При цьому не позбавлена логіки й пропозиція виокремлення процесуальних форм судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні на окремих стадіях розгляду справи. Зокрема, цілком логічним, є виокремлення запропонованих авторами [158, с. 15] трьох форм судового контролю на стадії виконання рішення суду (пов'язані з витребуванням та перевіркою звіту щодо виконання рішення суду; перевіркою

законності діяльності керівника органу публічного управління, який відповідає за виконання судового рішення; перевіркою діяльності органу державної виконавчої служби.

Усі вищезгадані форми судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні є відображенням потенціалу судової влади як суб'єкта захисту прав та законних інтересів людини у сфері публічного управління, дають змогу їй обрати потрібний спосіб внутрішньої організації та зовнішнього прояву такого контролю на усіх стадіях судового розгляду справи задля якнайефективішого захисту її правових можливостей.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі висвітлено результати аналізу судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи у сфері публічного управління, окрема увага відведена характеристиці прав та законних інтересів особи у цій сфері, адміністративно-правових гарантій реалізації і захисту цих прав та законних інтересів, правовому статусу судових органів, котрі реалізують таке гарантування, судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні в контексті адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи, форм його реалізації. Усе це зумовило можливість формулювання наступних висновків:

1. Встановлено, що права та законні інтереси особи у сфері публічного управління є важливим предметом адміністративно-правового гарантування в Україні. З'ясовано, що вони набувають публічно-правового значення тоді, коли їм кореспондують обов'язки органів публічного управління. Порушення таких прав та законних інтересів призводить до виникнення публічно-правових спорів, в яких однією зі сторін постає орган публічного управління чи його посадова особа. Констатовано, що категорію «суб'єктивне право у публічно-правовій сфері» слід вважати ширшою за категорію «суб'єктивне публічне право». Обґрунтовано доцільність розмежування цих категорій

залежно від концентрованого виразу в них дуалізму приватного та публічного законного інтересу суб'єкта адміністративно-правових відносин. Суб'єктивне публічне право виражає сукупність приватного і пов'язаного з ним публічного законного інтересу індивіда. Проте систему суб'єктивних прав людини у публічно-правовій сфері крім суб'єктивних публічних складають й інші права, які є формою реалізації й захисту винятково публічних інтересів. Останні виступають сублімованим виразом потреб, волі населення, усіх громадян чи певних груп, виразником «волі народу» (інтереси щодо охорони державних кордонів, додержання митних режимів, забезпечення правопорядку, екологічної безпеки, гарантування державної безпеки тощо). Такі інтереси реалізують «вторинну» вигоду індивіда щодо життя в умовах дієвості всього механізму публічного управління в державі, законності й правопорядку, і, як наслідок, гарантованості реалізації в таких умовах суб'єктивних правових можливостей у соціальній, податковій, митній та інших сферах. Проте у цільовій спрямованості суб'єктивного права у публічно-правовій сфері задоволення суб'єктивного законного інтересу є вторинним щодо задоволення інтересу соціальної спільноти, групи, суспільства загалом.

2. У результаті дослідження видових проявів суб'єктивних публічних прав людини в Україні представлено власний підхід до проведення класифікації таких правових можливостей. Зasadничими критеріями для такої класифікації обрано сферу суспільного життя, в якій проявляється публічний та приватний інтерес людини, прояв свободи його носія, правовий статус самого носія суб'єктивного публічного права та ступінь розповсюдження цих прав. Представлена класифікація основних груп суб'єктивних публічних прав людини в Україні дозволила найдокладніше проілюструвати публічно-правовий зміст цих прав, поєднання приватного та публічного інтересу, зрозуміти ступінь залучення органів публічного управління до їхньої реалізації та захисту. Проведено докладний аналіз різновидів суб'єктивних публічних прав людини за критерієм сфери суспільного життя, в якій

проявляється її публічний та приватний інтерес. Виокремлено суб'єктивні публічно-громадянські, публічно-політичні, публічно-соціальні, публічно-економічні права та представлено їхню характеристику. Окремо наголошено на важливості заборони зловживання правом у сфері публічного управління. Перед державою стоїть важливе завдання ідентифікації причин цього явища та формування дієвого механізму протидії йому.

3. У системі юридичних гарантій важливе місце відведено адміністративно-правовим гарантіям правових можливостей громадян у публічно-управлінській сфері. Адміністративно-правові гарантії набувають форму матеріальних (нормативно-правові акти, їхні положення); процесуальних (служать процесуальній реалізації матеріальних гарантій); організаційних (представлені системою інституцій, що здійснюють гарантування прав особи юридичними засобами, їхніх функцій, повноважень). Втілення у життя адміністративно-правових гарантій прав особи передбачає застосування владно-управлінського потенціалу багатьох публічно-управлінських інституцій держави. Судові гарантії є важливим складовим елементом організаційно-правових гарантій. Державою гарантована можливість оскарження у судовому порядку рішень, дій, бездіяльності органів публічного управління, що порушують права та свободи людини й громадянина. Гарантованість правових можливостей людини забезпечена не лише судовим механізмом їхнього захисту в Україні, але й функціонуванням міжнародних судових інституцій, на кшталт ЄСПЛ.

4. Встановлено, що судові органи виступають найважливішими незалежними, неупередженими, самостійними суб'єктами адміністративно-правового гарантування прав особи публічно-управлінського характеру. Вони вступають у адміністративно-правові відносини з приводу формування умов та втілення в життя способів і засобів адміністративно-правового характеру щодо підтримання процедур реалізації правових можливостей, протидії порушенням у сфері публічного управління, відновлення публічно-правових

можливостей цих осіб. Правові умови функціонування та засоби гарантування діяльності судів, уся система повноважень судових органів відображає правоохоронний потенціал усього державного механізму, є найважливішою пересторогою до встановлення й застосування незаконних обмежень щодо прав людини у публічно-правовій сфері. Їхній правовий статус докорінно відрізняється від правового статусу інших учасників публічно-правових відносин. Загалом до особливостей правового статусу судових органів як суб'єктів адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління слід віднести наступні: 1) виняткове місце судів у системі публічно-правових інституцій в державі (про це свідчить виняткова можливість здійснення правосуддя, реалізації контрольних повноважень щодо інших учасників публічно-правових відносин); 2) структурно-організаційні характеристики цього статусу (зокрема специфіка формування та функціонування судових органів, гарантії функціонування та реалізації прийнятих ними рішень, що дозволяють їм самостійно, неупереджено, незалежно й безсторонньо вирішувати різні спори про право за участі органів виконавчої й законодавчої влади); 3) широке коло повноважень судових органів як невід'ємний елемент їхнього правового статусу (повноваження стосуються прямої чи опосередкованої перевірки відповідності діяльності органів публічного управління (їхніх рішень, дій, бездіяльності), інших юридичних й фізичних осіб вимогам законодавства й підзаконних нормативних актів у ході розгляду різного роду справ судом, превентивного впливу на правовідносини громадян та органів публічного управління шляхом видання обов'язкових ухвал (постанов), які слугують усуненню причин й умов, що зумовлюють порушення прав людини); 4) реалізація компетенції судових органів у сфері публічного управління дозволяє втілити в життя як публічні інтереси, так і гарантувати реалізацію і захист прав і законних інтересів окремих членів суспільства.

5. Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління в

Україні слід вважати засобом адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, який втілюється у життя судами за допомогою процедури судочинства через ухвалення рішень суду про визнання незаконними рішень, дій, бездіяльності органів публічного управління з метою запобігання й припинення порушень правових можливостей осіб такими органами та їхніми посадовими особами при виконанні публічно-управлінських функцій, притягнення їх до відповідальності й відновлення прав, що були порушені. Він є важливим засобом стабільності та ефективності публічного управління загалом. Судовий контроль у рамках адміністративного судочинства реалізується щодо чотирьох загальних об'єктів оскарження, серед яких нормативно-правові акти, правові акти індивідуальної дії, дії та бездіяльність посадової особи органу публічного управління. Судовими органами, що є суб'єктами судового контролю за діяльністю органів публічного управління у нашій державі, здійснюється оцінка нормативно-правових, правозастосовних, інтерпретаційних актів цих інституцій з приводу дотримання нормативно окреслених загальних і спеціальних, загальнообов'язкових правил, вимог. Загальними вимогами визначається форма, зміст актів та процедура прийняття, наявність потрібної компетенції у суб'єктів, які приймають юридичні акти. Законністю таких актів засвідчується виконання вимог матеріального й процесуального характеру на усіх стадіях ухвалення, гарантування режиму неухильного дотримання вимог нормативно-правових актів суб'єктами прийняття юридичних актів.

6. Визнано, що форми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні є відображенням зовнішнього прояву діяльності судових органів, потенціалу судової влади як суб'єкта захисту правових можливостей особи у сфері публічного управління. Їхнє різноманіття дає змогу обрати потрібний спосіб внутрішньої організації та зовнішнього прояву такого контролю на усіх стадіях судового розгляду

справи задля якнайефективішого захисту правових можливостей людини у сфері публічного управління. Диференційовано форми судового контролю в рамках адміністративного судочинства за низкою критеріїв. Серед таких критеріїв обрано спосіб внутрішньої організації та зовнішнього прояву судового контролю у системі правосуддя (пряма та непряма форми судового контролю); стадію судового процесу, на якій судом реалізується судовий контроль (судовий контроль на стадії порушення адміністративної справи, підготовки до судового розгляду, безпосереднього розгляду справи, судовий контроль на факультативних стадіях розгляду справи (стадіях апеляційного, касаційного оскарження, провадження за винятковими та нововиявленими обставинами, на стадії виконавчого провадження)); процесуальні наслідки його застосування (вирішення правової долі індивідуальних й нормативно-правових актів, оцінка законності діяльності органу публічного управління та належне виконання рішення суду у справі, що стосується захисту прав людини у сфері публічного управління).

7. Наукові результати досліджень автора, які висвітлені у Розділі 3, викладені в опублікованих працях (Добош З. А., Забзалюк О. В., 2019; Добош З. А., 2019а; Добош З. А., 2021а; Добош З. А., 2022а; Добош З. А., 2022б; Добош З. А., 2023г; Добош З. А., 2023в; Dobosh Z., 2023д; Добош З. А., 2024а).

РОЗДІЛ 4.

ВИДИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

4.1. Загальна характеристика основних видів судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні та напрямів його реалізації

Здійснення судового контролю за функціонуванням органів публічного управління у нашій державі проявляється по-різному та у багатьох напрямках. Доволі важко дослідити усі різновиди та напрями втілення у життя такого судового контролю. Досягнення стратегічних завдань України у сфері публічного управління, забезпечення стабільності публічно-управлінських відносин у нашій країні безпосередньо залежать від ефективності виконання контрольних функцій незалежними інституціями, серед яких судові органи. Різновиди судового контролю у сфері публічного управління відображають специфіку компетенції та форм діяльності судових органів під час здійснення цієї контрольної діяльності. Комплексне дослідження різновидів й напрямів втілення у життя судового контролю у публічно-управлінській сфері у нашій державі спроможне допомогти сформулювати рекомендації з приводу покращення законодавства у досліджуваній сфері.

Ідентифікація різновидів судового контролю у сфері публічного управління й напрямів втілення його у життя є важливою умовою всебічного аналізу такого правового інституту. Різноманітність видових проявів та багатовекторність напрямів втілення в життя засвідчують складність цього правового інституту, потребу врахування багатьох чинників при формуванні його оновленої нормативно-правової основи.

Втілення у життя судового контролю у сфері публічно-управлінських відносин відзначається низкою напрямів й різновидів.

Розглядаючи напрями втілення у життя судового контролю за діяльністю органів публічного управління, з огляду на тлумачення «напрямку» як скерованості явища, діяльності [264, с. 164], вважаємо їх різновидами спрямованості діяльності суб'єктів реалізації контрольних повноважень щодо діяльності органів публічного управління, зважаючи на способи їхнього функціонування з метою забезпечення законності публічно-управлінських відносин.

Усі вони наділені самостійною системою нормативно-правового забезпечення, переліком заходів, які реалізуються судами, методами досягнення загальної мети. Вони координують реалізацію судового контролю у певному скеруванні, узгодженому з напрямом розвитку публічного управління загалом.

Такі напрями є своєрідним відображенням особливостей діяльності судових органів під час реалізації різних видів цієї контрольної діяльності.

Загалом різноманітність особливостей контролю як загальнотеоретичної категорії сприяла виокремленню науковцями певних його різновидів. Зміст та призначення дозволяє виокремлення загального (охоплює різні сфери об'єкта контролю) та спеціалізованого контролю (стосується конкретної сфери); мета та час реалізації слугує виділенню попереднього (допомагає передбачити виникнення проблем та попередити їх), поточного (є запорукою гарантування стабільності функціонування управлінської системи) та підсумкового контролю (допомагає удосконалити усю управлінську систему); частота реалізації є запорукою ідентифікації систематичного, одиничного, позапланового контролю; предметна ознака дає змогу диференціювати митний, фінансовий, антидемпінговий контроль; форма здійснення є критерієм для розмежування аналізу, аудиту, нагляду, перевірки, моніторингу, обліку, ревізії оцінки, спостереження; специфіка суб'єкта здійснення слугує запорукою виокремлення державного й недержавного контролю, а

особливість сфери функціонування суб'єкта контролю дозволяє виокремлення внутрішньовідомчого, міжвідомчого й позавідомчого контролю [506, с. 34-35].

Проте не всі ці різновиди можна адаптувати щодо сфери судового контролю. Ця сфера є специфічною, з огляду на специфіку здійснення правосуддя та суб'єктів реалізації судового контролю.

Розгорнуту класифікацію різновидів судового контролю запропонував О. Рисін. Він наполягав на потребі виокремлення попереднього (превентивного, запобіжного) і наступного (репресивного) контролю за критерієм часу здійснення, за критерієм обов'язковості реалізації ним виокремлювалися обов'язковий й факультативний судові контролю. Він переконував у наявності абстрактного й конкретного контролю, критерієм для диференціації якого є спосіб здійснення (зв'язок з будь-якою справою). За способом перевірки конституційності чи законності актів органів публічного управління цим автором було виокремлено матеріальний і формальний судовий контроль (стосуються перевірки або змісту, або форми й способу прийняття правового акта). Особливості судових органів дозволили цьому автору виокремити судовий контроль, що реалізується судами загальної юрисдикції, та той, що здійснюється Конституційним судом України [103].

Схожу класифікацію наводить В. Стефанюк. У якості критеріїв поділу різновидів досліджуваного судового контролю ним запропоновано виокремлювати час здійснення (запобіжний та наступний); правові наслідки реалізації (консультативний й такий, що постановляє); обов'язковість реалізації (обов'язковий та факультативний); спосіб здійснення (абстрактний, конкретний); спосіб перевірки законності правового акта (контроль змісту, форми, способу прийняття) [156, с. 500].

Зважаючи на особливості судової юрисдикції, В. Авер'янов, Е. Пронський та М. Колеснікова наполягали на потребі виокремлювати тріаду судового контролю. У ній тісно переплетені загальний, спеціалізований та конституційний судовий контроль [266, с. 22; 164, с. 132].

Такий підхід деякими вченими піддавався критиці, зважаючи на особливості англо-американської та європейської моделей конституційного контролю [149, с. 234-237].

У аспекті дослідження класифікації судового контролю за діяльністю органів публічного управління, важливо згадати запропонований авторами його поділ з огляду на ступінь втручання судових органів у діяльність органів публічного управління. Цей критерій дає можливість виокремити пряму, тобто безпосередню й непряму, тобто опосередковану, форми втручання [507, с. 141]. Проте, у цьому випадку, радше йдеться про форми судового контролю, ніж про його види.

Функціональні особливості досліджуваного контролю у сфері публічного управління дозволяють виокремлювати поточний судовий контроль (стосується діяльності органів публічного управління) та судовий контроль за діяльністю нижчестоящих судів. Специфіка правових актів зумовлює поділ судового контролю на той, що стосується законності підзаконних нормативно-правових актів та індивідуальних правових актів [150, с. 217].

Слід акцентувати на поділі судового контролю, зважаючи на специфіку мети й часу здійснення, на попередній й наступний. При цьому напрями функціонування судових органів, з огляду на ці різновиди, теж різні.

Перший різновид називається превентивним (попереднім). Його метою є перевірка умов й доцільності реалізації окремої контрольної діяльності щодо сфери публічного управління у перспективі.

Судові органи наділяються правоохоронною функцією. Сам факт задоволення позовних вимог щодо незаконності правового акта, дії, рішення, що є предметом судового розгляду, унеможливорює порушення правових можливостей особи в майбутньому. Задоволення такого позову та здійснення судового контролю у такому разі слугує гарантією запобігання свавільній поведінці суб'єктів публічного управління [278, с. 153].

Аналізуючи податкову сферу, О. Савчук, як приклад попереднього

судового контролю, приводить підтвердження обґрунтованості адміністративного арешту майна платника податків, застосування заходів реагування на порушення у сфері господарської діяльності, виявлені в ході реалізації державного контролю, через подання позову до ДФС щодо контролю за законністю застосування адміністративного арешту коштів та провадження за податковим поданням у порядку та на підставах, передбачених статтею 183-3 КАС України [241; 171, с. 170-171].

У разі здійснення попереднього судового контролю щодо публічно-управлінських відносин, суд розглядає питання законності застосування обмежень органом публічного управління. При цьому таке питання з'ясовується судом у рамках того ж різновиду провадження, в якому вирішується спір, проте загальною метою є не вирішення публічно-правового спору загалом, а здійснення перевірки конкретного переліку публічно-правових вимог.

Розгляд проблеми попереднього судового контролю, потрібно доповнити наявною у наукових колах дискусією з приводу законодавчої фіксації у КАС України положень щодо врегулювання превентивного позову.

Мова йде про закріплення у чинному законодавстві можливості оскарження юридичних актів органів публічного управління, що перебувають на стадії прийняття, й визначення процесуальних особливостей його реалізації.

І. Личенко вказала, що питання подання превентивного позову все ще залишається поза увагою законодавця. Регламентація цього питання у КАС України слугуватиме у майбутньому кращій протидії порушенням правових можливостей особи [61, с. 209].

Потребу нормативно-правового урегулювання у КАСУ можливості подання такого роду позову визнавали українські науковці, зокрема О. Ільницький [508, с. 209] та інші [509, с. 103-104]. Схожі правові інститути закріплені у законах США та інших держав.

Запровадження такого правового інституту допоможе випередити у часі ухвалення юридичного акта публічно-управлінського характеру, що оцінюється позивачем як загроза здійсненню його правових можливостей, дасть змогу запобігти реальним та формально-юридичним ускладненням, допоможе усунути ймовірні шкідливі наслідки для позивачів й інших осіб.

Інститут превентивного адміністративного позову має певну схожість з аналогічним інститутом цивільного права. У ч. 2 ст. 386 ЦКУ унормовано право власників за наявності достатніх підстав вважати реальною можливістю порушення права власності реалізовувати звернення до судових органів задля заборони вчинення певною особою дій, що порушуватимуть його право, чи задля здійснення певної діяльності, спрямованої на запобігання виникненню певного порушення [242].

Присутні у науковій літературі думки й щодо недоцільності впровадження інституту превентивних позовів. Не дивлячись на це, все ж вважаємо, що закріплення у законодавстві можливості подання превентивного позову слугуватиме підвищенню ефективності юридичних актів органів публічного управління, якості розробки їхніх положень, запобіганню порушенням прав людини.

Нормативне визначення у КАСУ та процесуальне закріплення процедури застосування превентивного позову вкрай потрібне. Воно дозволить посилити захист правових можливостей членів суспільства, покращить якість правотворчості органів публічного управління [61, с. 211-212].

Видається не зовсім логічним вважати, що превентивний судовий контроль стосується винятково наміру органу публічного управління прийняти правовий акт, вчинити дії які суперечитимуть чинному законодавству та, водночас, порушують права людини. Превенція реалізується також й через прийняття рішень суду про визнання незаконними рішень органів публічного управління, які створюють потенційну загрозу порушення прав людини (наприклад неможливості реалізації нею права на митне

оформлення товару через віднесення товару до такого, що заборонено ввозити через державний кордон). Водночас також превентивним потенціалом наділені рішення суду щодо визнання незаконним рішення органу публічного управління щодо відмови у наданні певних пільг чи невизнання прав особи на здійснення певної діяльності, тощо.

Наступному судовому контролю притаманна націленість на зупинення протиправної діяльності публічно-управлінських інституцій, відновлення законності їхньої діяльності, покарання винних за вчинені правопорушення у публічно-управлінській сфері. Досягнення вищенаведеної мети відбувається з огляду на розв'язання певного конфлікту, який стосується органів публічного управління, які репрезентують державу, та особою. Позов є засобом здійснення такого контролю, до реалізації якого залучений як позивач, так і судовий орган [491, с. 9].

Вчені вказують, з впровадженням у дію КАС України, інститут наступного судового контролю почав реалізовуватися через форму адміністративного позову. Такий контроль здійснюється шляхом розгляду спорів адміністративними судами у позовному порядку [510, с 103].

Досягнення результатів наступного судового контролю здійснюється завдяки можливості адміністративних судів визнати рішення органу публічного управління, що порушує права людини, протиправним та його скасувати, де висновок про протиправність рішення є результатом судового контролю, а скасування – способом захисту [278, с. 152-153].

Об'єкт судового контролю проявляється у формі протиправних актів, рішень, незаконної діяльності, а процедура ініціювання пов'язана з поданням адміністративного позову до адміністративного суду. У будь-якому разі його наслідком є пряме чи опосередковане порушення прав людини.

Наступному судовому контролю підлягають уже реалізовані акти, рішення й дії органів публічного управління з огляду на суперечливість їхнього змісту чинному законодавству та ймовірного порушення ними

правових можливостей особи. О. Савчук з цього приводу відзначає, що адміністративні суди мають здійснювати контрольну діяльність як щодо законності прийнятих правових актів, рішень, дій органу публічного управління, так і перевіряти дотримання у їхній роботі засад добросовісності, розсудливості, обґрунтованості, неупередженості, пропорційності й своєчасності, володіння публічно-управлінською інституцією потрібною компетенцією (частина 3 статті 2 КАС України) [241]. Цим автором слушно ідентифіковано об'єкти реалізації судом контрольних повноважень у фіскальній сфері. Серед таких ним виокремлено прийняті фіскальними органами нормативні та індивідуальні акти управління, дії, бездіяльність. Серед таких постанова у справах про адміністративні правопорушення, податкова вимога, податкове повідомлення, рішення, наказ щодо призначення перевірки платників податків, щодо реалізації документальних невіїзних перевірок [171, с. 170-174].

Наступний судовий контроль, як правило, набуває практичного значення у ході розгляду справи. Б. Гудз відзначив, що водночас суд контролює законність функціонування органу публічного управління, як наслідок ухвалюється рішення, де такому функціонуванню надається правова оцінка [162, с. 68].

Окремо І. Жукевич переконаний, що доцільно класифікувати судовий контроль за виконанням судових рішень. У якості критеріїв він пропонує види судочинства (цивільне, адміністративне тощо); суб'єктів реалізації судового контролю (судовий контроль загальних судів, спеціалізованих, Конституційного Суду України); суб'єктів їхнього виконання (державних чи приватних виконавців); форму реалізації (прямий (безпосередній) і непрямий (опосередкований)); місце у виконавчому провадженні (контроль до відкриття чи у процесі здійснення виконавчого провадження); час реалізації (попередній й подальший); предмет контролю (за рішеннями, діями, бездіяльністю); види судових актів (щодо рішень, ухвал, постанов судів; судових наказів); вид

виконавчого документу (за виконавчим листом, ухвалою, постановою суду тощо) та інші [511, с. 114].

Напрями судового контролю пов'язані з різними сферами суспільних публічно-правових відносин, з шляхами розвитку таких відносин, ділянками суспільного життя, на які має вплив такий судовий контроль.

При визначенні напрямів здійснення судового контролю за діяльністю органів публічного управління, слід відзначити, що вплив такого контролю пов'язаний зі всіма сферами суспільних правовідносин в державі [491, с. 9]. Він розповсюджується на управління соціально-культурною, фінансово-економічною, адміністративно-політичною та іншими сферами життя суспільства [271, с. 19].

Судовий контроль у соціально-культурній сфері стосується сфери освіти і науки, охорони здоров'я, соціального захисту населення України. Реалізація судового контролю у цій сфері служить дотриманню законності діяльності органів публічного управління, меж компетенції для прийняття управлінських рішень, дозволяє перевірити стан виконання рішень суду щодо відновлення соціально-культурних прав учасників цих правовідносин.

Судовий контроль у фінансово-економічній сфері дає змогу виявити незаконні дії, рішення, бездіяльність органів публічного управління, діяльність яких стосується фінансової та економічної сфер, зокрема надання економічних й фінансових публічно-правових послуг, реалізації гарантій захисту майнових прав фізичних та юридичних осіб. Судовий контроль реалізується з метою перевірки діяльності органів публічного управління щодо банківських, податкових, бюджетних, митних правовідносин, правовідносин у сфері підприємницької діяльності, власності, торгівлі, громадського харчування, промисловості та сільськогосподарської діяльності тощо.

Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у адміністративно-політичній сфері може стосуватися питань

оборони, національної безпеки, внутрішніх справ, юстиції, закордонних справ. Судовий контроль у цій сфері є умовою гарантування національної безпеки держави, законності й правопорядку, охорони безпекових, політичних й інших правових можливостей фізичних та юридичних осіб від внутрішніх та зовнішніх загроз в державі.

З огляду на вищенаведене, доцільно визнати, що широкий перелік цілей, методів, форм, сфер реалізації судового контролю дозволяє визнати його різноплановість. Аналіз напрямів його реалізації та специфіки судової юрисдикції дозволяє встановити суттєву різницю між діяльністю судів у рамках загального, спеціалізованого та конституційного судового контролю. Різними варто визнати мету й методи діяльності суду в щодо реалізації попереднього та наступного судового контролю. Особливості сфер публічно-правових відносин зумовлюють різноплановість напрямів реалізації досліджуваного судового контролю й впливають на специфіку судового контролю, що реалізується у соціально-культурній, фінансово-економічній та адміністративно-політичній сферах життя суспільства.

4.2. Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній сфері в Україні

Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній сфері в Україні є важливою запорукою втілення в життя та захисту прав та законних інтересів людини у цій сфері, приведення рішень, дій та бездіяльності органів публічного управління, що здійснюють публічне адміністрування у соціально-культурній сфері в Україні, до вимог чинного законодавства.

Соціально-культурною сферою прийнято називати сферу суспільного життя суспільства, пов'язану з духовними (нематеріальними) цінностями, діяльністю людини щодо її інтелектуально-культурного розвитку, охорони

здоров'я, освіти, виховання, соціального забезпечення й реалізації її соціально-культурних потреб [512].

У соціально-культурній сфері реалізується цілий комплекс публічних прав людини. Серед таких окремо слід виокремити гарантоване ст. 46 Конституції України право на соціальний захист, у тому числі забезпечення у випадку втрати працездатності, втрати годувальника чи безробіття; визначене ст. 49 право на медичне обслуговування, задоволення своїх прав у сфері фізичної культури і спорту; деталізоване у ст. 51 Основного Закону право на охорону з боку держави сім'ї, дитинства, материнства і батьківства; визначене у ст. 53 Конституції України право на освіту й у ст. 54 Основного Закону право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості [513].

Публічно-правові інституції виконують широкий комплекс публічно-правових обов'язків у соціально-культурній сфері, застосовують заходи публічного управління та здійснюють публічне адміністрування відповідних правовідносин.

Адміністрування цієї сфери здійснюється органами публічної влади, котрі реалізують організаційно-розпорядчу діяльність, спрямовану на втілення в життя рішень держави, управління персоналом й надання публічно-правових послуг. Втілення цієї діяльності в життя відбувається у відповідності до вимог чинного законодавства шляхом ухвалення потрібних адміністративно-правових рішень, вчинення юридично значущої діяльності у окреслені сфері [514, с. 324-325; 515, с. 354].

Серед суб'єктів публічного управління, діяльність яких стосується соціально-культурної сфери в Україні, слід згадати низку державних інституцій, зокрема Міністерство молоді та спорту України, Міністерство культури та інформаційної політики України та підпорядковані йому Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти, Український інститут національної пам'яті УІНП; Міністерство освіти і науки України та

підпорядковані йому Державну службу якості освіти України, Національну комісію зі стандартів державної мови; Міністерство охорони здоров'я України й підпорядковані Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками й Національну службу здоров'я України; Міністерство соціальної політики України й Державну соціальну службу України, Національну соціальну сервісну службу України, Пенсійний фонд України; Міністерство у справах ветеранів України.

Зокрема Міністерство освіти і науки України здійснює адміністрування сфери освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності. Сферою його адміністративно-правового впливу є й інноваційна діяльність, трансфер (передача) технологій, державний нагляд за функціонуванням закладів освіти, інституцій, які надають освітні послуги чи реалізують діяльність, яка стосується надання цих послуг [516].

До сфери адміністрування Міністерства охорони здоров'я України законодавець відніс відносини, що пов'язані зі забезпеченням громадян лікарськими засобами, створенням, виробництвом, контролем якості та реалізації лікарських засобів, медичних імунобіологічних препаратів, обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, наданням медичних послуг, функціонуванням системи охорони здоров'я, забезпеченням державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення [517].

Головною метою діяльності вищенаведених публічно-правових інституцій у соціально-культурній сфері в Україні є здійснення управлінського організаційно-розпорядчого впливу на правовідносини щодо освіти, науки, культури, охорони здоров'я, соціального захисту населення України, та, водночас, захист прав а законних інтересів громадян.

Забезпечуючи публічне управління та публічне адміністрування у соціально-культурній сфері, держава не лише нормативно регламентує правовий статус органів публічного управління у окресленій сфері, але й

наділяє їх потрібними засобами для гарантування реалізації та захисту соціально-культурних прав членів суспільства, встановлює визначені у законодавстві адміністративні процедури, котрі регламентують компетенцію відповідних суб'єктів управління, порядок реалізації їхніх обов'язків у відповідній сфері й відповідну процедуру надання публічно-правових послуг.

Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній сфері в Україні дає змогу встановити законність діяльності, правових актів органів публічного управління у соціально-культурній сфері, наявність у них потрібної компетенції для прийняття управлінських рішень, стан виконання рішень суду щодо відновлення соціально-культурних прав учасників цих правовідносин та покарання осіб, винних у відповідному порушенні.

Реалізуючи судовий контроль за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній сфері в Україні, суди гарантують реалізацію та захист соціально-культурних прав громадян. При цьому вони втілюють в життя головне завдання судочинства щодо вчасного судового вирішення спорів щодо публічно-правових відносин та, водночас, захисту правових можливостей фізичних і юридичних осіб [241].

Репрезентація основних напрямів реалізації судового контролю у соціально-культурній сфері можлива через представлення результатів розгляду окремих судових справ у цій сфері.

Судовий контроль у сфері культури, освіти, спорту поширюється на діяльність органів публічного управління у цій сфері.

Зокрема судовий контроль за діяльністю управління культури Чернівецької обласної державної адміністрації щодо збереження історичного середовища в межах комплексної охоронної зони та центрального історичного ареалу міста Чернівці був реалізований Чернівецьким окружним адміністративним судом у справі № 824/518/17-а від 25 листопада 2022 р. У цій справі позивач звернувся до суду задля визнання протиправною

бездіяльності Управління культури Чернівецької обласної державної адміністрації щодо невжиття заходів охорони культурної спадщини для припинення будівельних робіт, здійснення яких порушує режим збереження історичного середовища у межах комплексної охоронної зони та центрального історичного ареалу міста Чернівці. Також він просив визнати протиправним та скасувати погодження Міністерством культури України робочого проєкту забудови [518].

Деякі судові справи стосуються питань діяльності Міністерства культури України щодо заборони будь-якої діяльності осіб, яка створює загрозу знищення та руйнування будівель, які є пам'яткою архітектури, містобудування та історії місцевого значення. Серед прикладів слід відзначити рішення Окружного адміністративного суд міста Києва у справі № 826/7897/17 від 31 травня 2018 року за позовом до Міністерства культури України [519].

Поряд з цим окремі справи стосуються відсутності компетенції органу публічного управління у сфері культури [520], або бездіяльності органу публічного управління (наприклад, визнання протиправною бездіяльність органу місцевого самоврядування щодо виготовлення облікової документації на об'єкт культурної спадщини) [521], питань функціонування мережі освітніх, спортивних, культурних закладів (наприклад припинення діяльності юнацької спортивної школи Ізюмської районної ради Харківської області) [522] та багатьох інших питань.

Прикладом реалізації судового контролю у сфері охорони здоров'я є рішення Харківського окружного адміністративного суду у справі № 520/4325/19 від 28 березня 2019 р. щодо визнання дій Харківської обласної медико-соціальної експертної комісії №1 Комунального закладу охорони здоров'я «Обласний центр медико-соціальної експертизи» протиправними та зобов'язання її вчинити певні дії, а саме винести рішення щодо надання особі статусу інваліда III групи [523].

Доволі часто судові рішення стосуються спорів щодо здійснення політики

у сферах зайнятості, праці, соціального захисту учасників суспільних відносин, житлових правовідносин. Судові справи можуть стосуватися процедур призначення й перерахунку страхових виплат, загальнообов'язкового державного соціального й пенсійного страхування.

Велика частина такого роду справ стосується пенсійного забезпечення, зокрема визнання бездіяльності підрозділів Пенсійного фонду України протиправною, зобов'язання їх вчинити певні дії.

Прикладом може служити рішення Житомирського окружного адміністративного суду у справі № 240/460/19 02 квітня 2019 року за позовом до Житомирського об'єднаного управління Пенсійного фонду України у Житомирській області про визнання його бездіяльності протиправною, зобов'язання вчинити певні дії. Судом, за результатами судового контролю, було визнано неправомірними дії Житомирського об'єднаного управління Пенсійного фонду України в Житомирській області щодо відмови позивачці у зарахуванні періодів роботи на посаді медсестри Житомирського обласного лікувально-санаторного управління та терапевтичного відділення Житомирського обласного лікувально-санаторного управління до стажу роботи за вислугу років та зобов'язано Житомирське об'єднане управління Пенсійного фонду України виплатити позивачці грошову допомогу у розмірі десяти місячних пенсій [524].

Доволі часто громадяни звертаються до судових органів задля реалізації судового контролю за діяльністю Пенсійного фонду України щодо дотримання порядку перерахунку пенсій. Прикладом є рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 27 березня 2019 р. у справі № 120/397/19-а за позовом до Бершадського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Вінницької області про визнання протиправним та скасування його рішення, зобов'язання його вчинити дії. За результатами розгляду справи суд прийшов до висновку про потребу визнати протиправним та скасувати рішення (розпорядження) Бершадського об'єднаного управління Пенсійного

фонду України Вінницької області №2 від 12.10.2018 р. про відмову позивачу у перерахунку пенсії щодо обчислення стажу роботи в подвійному розмірі згідно Закону України «Про пенсійне забезпечення» [525].

Такого роду справи, доволі часто, стосуються й інших питань у сфері соціального захисту населення. Громадяни звертаються до судових органів задля визначення законності рішень управлінь соціального захисту населення, що створюються в системі органів місцевого самоврядування. Як приклад можна навести рішення Київського окружного адміністративного суду від 17 вересня 2019 року № 320/3707/19. Позивач у своїй позовній заяві просив визнати протиправними дії Управління соціального захисту населення виконавчого комітету Фастівської міської ради щодо відмови у виплаті йому одноразової компенсації, як інваліду II групи, захворювання якого пов'язане з роботами щодо ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС [526].

Як приклад слід навести те, що у 2019 році у місцеві адміністративні суди було подано понад сімдесят тисяч позовних заяв щодо здійснення державної політики з приводу соціального захисту громадян, праці, зайнятості населення. Вагома кількість таких позовних заяв стосуються обов'язкового державного пенсійного страхування (50 тисяч справ, тобто 68 відсотків від загальної кількості такого роду справ) [527].

Вагоме значення має судовий контроль, що реалізується Верховним Судом. У загальному обсязі справ, що розглядаються Верховним судом, справи у соціальній сфері становлять біля 20 відсотків. Вагомим чинником для уніфікації судової практики у цій сфері стало впровадження у КАС України інституту зразкової справи. Єдність судової практики, що виробилася у результаті здійснення судового контролю у соціальній сфері позитивно впливає на ефективність й передбачуваність судової практики, зменшення кількості звернень до Верховного Суду задля захисту соціальних прав [528, с. 11-12].

Лева частка справ, що розглядаються Верховним Судом, є тими, що

стосуються оскарження неправомірної діяльності органів публічного управління, присвяченої обчисленню, призначенню, перерахунку, одержанню пенсії, в тому числі внутрішньо-переміщеним особам, військовослужбовцям, працівникам органів прокуратури, соціальних виплат непрацевдатним громадянам, виплат, що стосуються загальнообов'язкового державного соціального страхування, отриманню соціальних послуг та різного роду допомоги [529, с. 15].

Для уніфікації судової практики, сформованої за результатами здійснення судового контролю, Верховний Суд пропонує актуальні правові позиції.

Сьогодні у Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду розгляд спорів у соціальній сфері реалізується окремою палатою.

Зокрема у 2022 р. судовою палатою з розгляду справ щодо захисту соціальних прав Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у соціально-культурній сфері було розглянуто низку справ, дотичних до проблеми соціального захисту населення. Результати здійснення судового контролю за діяльністю різного роду органів публічного управління, що здійснюють соціальний захист населення, дозволило зробити низку узагальнених висновків.

Зокрема висновки Верховного Суду стосувалися реалізації публічної політики у сферах соціального захисту громадян стосувалися визнання неправомірності відмови у призначенні субсидії за житлово-комунальні послуги у зв'язку з відсутністю реєстрації місця проживання (постанова Верховного Суду від 20 квітня 2022 року у справі № 401/676/17) [530], наявності в особи, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи, права на виплату одноразової грошової допомоги після отримання одноразової компенсації (постанова Верховного Суду від 1 вересня 2022 року у справі № 480/762/19) [531], права ветерана органів внутрішніх справ на реалізацію пільг щодо санаторно-курортного забезпечення, незалежно від отримання пенсії за вислугу років (постанова Верховного Суду від 14 вересня

2022 року у справі № 819/1275/17 [532], права на отримання одноразової грошової допомоги членами сім'ї померлого військовослужбовця (постанова Верховного Суду від 16 листопада 2022 року у справі № 820/3834/18 [533], можливості врахувати при призначенні пенсії заробітку, отриманого за межами України (постанова Верховного Суду від 17 лютого 2022 року у справі № 755/139/17 [534], зарахування до страхового стажу особи періоду перебування на обліку в центрі зайнятості (постанова Верховного Суду від 20 квітня 2022 року у справі № 638/7217/16-а [535], обов'язку Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності здійснювати фінансування страхувальників-роботодавців у встановлені законодавством строки (постанова Верховного Суду від 22 червня 2022 року у справі № 816/826/17 [536], відсутності підстав для відмови в розгляді справи про страхові виплати у разі ненадання з об'єктивних причин оригіналу акта про нещасний випадок (постанова Верховного Суду від 15 вересня 2022 року у справі № 335/4625/17 (2-а/335/205/2017) [537], особливостей перевірки громадських організацій органами Держпраці (постанова Верховного Суду від 13 квітня 2022 року у справі № 280/3866/19 [538] та інших питань [539].

Разом з тим, не менш важливою є практика розгляду справ щодо реалізації державної політики у сфері освіти, науки, культури та спорту Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду. Серед важливих справ ним відзначено справи щодо визначення переліку осіб, віднесених до борців за незалежність України у ХХ столітті (постанова Верховного Суду від 23 червня 2022 року у справі № 640/5971/20, зарахування осіб до іншого навчального закладу на підставі академічної довідки (постанова Верховного Суду від 18 жовтня 2022 року у справі № 640/4574/20 [539; 540].

Період війни загострив проблему соціального захисту населення. Держава, особливо під час дії режиму воєнного стану, не в стані реалізувати належний соціальний захист усього населення, що зумовлює масове звернення громадян з вимогою захисту своїх соціальних прав до суду. Така ситуація

вимагає посиленої уваги суддів до проблеми соціального захисту громадян в умовах війни. Як стверджують судді, у фокусі адміністративної юстиції в таких умовах має бути захист прав фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від зловживань органів публічного управління [541]. Як відзначають судді, до потреби вирішення проблем соціального характеру мирного часу додаються відповідні проблеми, зумовлені бойовими діями в Україні. Як наслідок, адміністративна юстиція стикається з низкою викликів, що мають матеріальний і процесуальний характер [542, с. 11].

Особливо проблемним в умовах війни стає захист правових можливостей щодо соціального захисту, реалізації принципу рівності й захисту від дискримінації, захисту прав окремих членів суспільства, серед яких особи літнього віку, внутрішньо переміщені особи, особи з інвалідністю, діти, військовослужбовці, зокрема й демобілізовані [543, с. 272-273].

Судді звертають увагу на проблеми, пов'язаних з розглядом спорів у соціальній сфері у порядку адміністративного судочинства в період військового стану. Серед найбільш проблемних залишаються питання застосування окремих процесуальних норм, регламентованих КАС України, зокрема щодо строків звернення з позовними заявами до адміністративних судів, строків позовної давності, строків, достатніх для здійснення процесуальних дій, реалізації процесуальної вимоги зупинення провадження у справі у зв'язку з воєнним станом. Все ще проблемним є виклик окремих учасників розгляду справи (наприклад військовослужбовців, що перебувають в зоні бойових дій), зокрема, якщо наявна потреба отримати пояснення сторін чи допитати свідків. Залишається ускладненою можливість виконання вимог КАС України щодо вчасного отримання поштових повідомлень сторонам у справі, викликів, вручення їм рішень у справі (особливо стосовно військовослужбовцями, що перебувають в зоні бойових дій) [169, с. 319-323].

В. Ільков наголошує, що у сучасних складних умовах актуалізується можливість донесення інформації за допомогою телефонограм, повідомлень

електронною поштою, через електронні кабінети, за допомогою офіційного повідомлення, розміщеного на сайті судової влади. Автор вважає, що держава повинна наділити їх такою ж силою як відповідні поштові повідомлення. Загалом слід погодитися з думкою цього автора про потребу в умовах війни пошуку балансу формалізму і гнучкості у розгляді адміністративних справ. З одного боку надмірна гнучкість веде до нівелювання процесуальних вимог, а надмірний формалізм здатен позбавити громадян права на справедливий суд [169, с. 322].

Не дивлячись на усі складнощі розгляду справ у соціально-культурній сфері та реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління у цій сфері в період воєнного стану, держава повинна й надалі утверджувати ідею соціальної захищеності громадян, гуманізму, адаптувати норми КАС України та інших нормативно-правових актів до вимог воєнного часу, наділити вітчизняні суди широкими повноваженнями щодо здійснення судового контролю у цій сфері.

4.3. Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у фінансово-економічній сфері в Україні

Сучасне суспільство використовує багато економічних та фінансових ресурсів, у ньому формується безліч фінансових та економічних відносин. Фінансово-економічна система охоплює значну кількість інструментів нагромадження та використання матеріальних і фінансових ресурсів, що забезпечують задоволення публічно-правових та приватно-правових інтересів членів суспільства, та, водночас, функціонування публічно-правових інституцій, злагоджену взаємодію громадян, суб'єктів господарювання, держави.

Якщо економічна сфера суспільства зорієнтована на адміністрування процесів виробництва, розподілу, обміну й споживання товарів та послуг як

важливих процесів у життєдіяльності суспільства, то фінансова сфера тісно пов'язана з формуванням, розподілом, перерозподілом фондів фінансових ресурсів у суспільстві. Усі процеси, що реалізуються в цих сферах життя суспільства націлені на задоволення матеріальних потреб членів суспільства, покращення їх матеріального забезпечення та якості їхнього життя, фінансування, матеріальну підтримку функціонування держави як надавача якісних економічних та фінансових публічно-правових послуг, реалізацію нею гарантій захисту майнових прав та інтересів членів суспільства.

Термінологічне окреслення поняття «фінансово-економічна сфера» вдало було запропоновано у своєму дисертаційному дослідженні І. Комарницькою. Зокрема, вона дійшла висновку про поліструктурність категорії «фінансово-економічна сфера». Вона стверджує, що ця сфера життя суспільства є віддзеркаленням умов цілеспрямованого впливу держави на економічну інфраструктуру, процеси, пов'язані з валовим внутрішнім продуктом, фондами фінансових ресурсів, зорієнтована на задоволення потреб членів суспільства, реалізацію публічно-правових послуг фінансово-економічного характеру, гарантування здійснення державою її функцій [544, с. 67].

Здійснюючи судовий контроль, суди гарантують реалізацію та захист фінансово-економічних прав усіх членів суспільства. Реалізація судового контролю у фінансово-економічній сфері пов'язана з перевіркою законності рішень, дій та бездіяльності суб'єктів публічного управління, функціонування яких дотичне сфери адміністрування фінансової та економічної діяльності членів суспільства.

Зокрема судовий контроль поширюється на рішення органів публічного управління щодо банківських, податкових, бюджетних, митних правовідносин, правовідносин у сфері підприємницької діяльності, власності, торгівлі, громадського харчування, промисловості та сільськогосподарської діяльності, тощо.

Доволі часто захист прав членів українського суспільства пов'язаний з

реалізацією судового контролю за рішеннями, діями та бездіяльністю Міністерства фінансів України, Рахункової палати, Державної податкової служби України, Державної аудиторської служби, Державної служби фінансового моніторингу України, Державної казначейської служби України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, НБУ, Національного антикорупційного бюро України, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, фіскальних, митних органів.

Суди реалізують судовий контроль у цій сфері щодо управлінської діяльності, що стосується бюджетної сфери, бюджетного процесу, державного боргу, валютного регулювання та валютного контролю, гарантування вкладів фізичних осіб, грошового обігу та грошових розрахунків, державного регулювання ринку фінансових послуг, державного регулювання цін та тарифів, митно-тарифних відносин тощо.

Приймаючи рішення управлінського характеру, органи публічного управління доволі часто порушують вимоги чинного законодавства та, водночас, права інших учасників фінансово-економічних відносин, створюють штучні незаконні перепони для учасників фінансово-економічних відносин. Водночас такими діями може бути завдана суттєва шкода банківським, митним, бюджетним, податковим, господарським, виробничим правовідносинам, функціонуванню різних секторів економіки, сфер господарювання та, водночас, правам учасників цих відносин.

Зусилля усіх інституцій держави, у тому числі й судових органів, повинні бути спрямовані на забезпечення стійкого стану розвитку й захищеності фінансово-економічної системи, гарантувати стійкість перед внутрішніми й зовнішніми загрозами, захист інтересів суспільства, його членів та держави [545, с. 60].

Задля виокремлення особливостей здійснення судового контролю за функціонуванням органів публічного управління у фінансово-економічній

сфері в Україні слід звернутися до відповідної судової практики.

Вирішуючи публічно-правові спори у сфері митних правовідносин, судові органи доволі часто здійснюють судовий контроль за рішеннями, діями та бездіяльністю митних органів. Особливою сферою судового контролю є діяльність у сфері податкових, митно-тарифних відносин.

Як приклад згадаємо рішення Одеського окружного адміністративного суду від 18 лютого 2019 року у справі № 420/5991/18 про визнання протиправною бездіяльності та зобов'язання вчинити певні дії Одеської митниці ДФС. Третьою особою, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору на стороні відповідача у справі, було Головне управління Державної казначейської служби України в Одеській області. Реалізувавши судовий контроль за діяльністю митного органу, суд прийняв рішення про повернення надміру сплачених позивачем до Державного бюджету платежів. Зокрема суд зобов'язав Одеську митницю ДФС підготувати висновок про повернення надміру сплачених позивачем до Державного бюджету платежів та подати його для виконання до Головного управління Державної казначейської служби України в Одеській області [546].

Предметом судового розгляду та судового контролю у митній сфері також виступають питання визначення митної вартості товарів, яка є основою для нарахування податків, зборів та інших митних платежів у процесі митного оформлення товарів, рішення митних органів у цій сфері. Зокрема своїм рішенням від 20 лютого 2019 року у справі № 140/54/19 Волинський окружний адміністративний суд, розглянувши у відкритому судовому засіданні адміністративну справу за позовом до Волинської митниці Державної фіскальної служби про визнання протиправними та скасування рішення про коригування митної вартості товарів, визнав протиправним та скасував рішення Волинської митниці Державної фіскальної служби про коригування митної вартості товарів №UA205110/2018/001116/2 від 10.12.2018 [547].

Схожі рішення у митно-тарифній сфері стосуються визначення коду

УКТЗЕД, який є важливим інструментом визначення розміру мита та інших платежів.

Зокрема Полтавський окружний адміністративний суд у справі № 440/49/19 від 26 лютого 2019 року, реалізуючи судовий контроль за законністю рішення Полтавської митниці ДФС про визначення коду товару, з огляду на те, що митний орган порушив права та інтереси позивача у сфері публічно-правових відносин через безпідставне визначення коду товару, прийшов до висновку про доцільність визнання протиправними та скасування рішення Відділу КТ та митно-тарифного регулювання Полтавської митниці ДФС про визначення коду товару. У цій справі Полтавською митницею ДФС не наведено підстав для проведення митного огляду та відбору проб спірного товару позивача та не надано документального підтвердження наявності та законності прийняття рішення про відбір проб (зразків) відповідно до положень статті 356 Митного кодексу України. Загалом відповідачем не надано суду доказів, які б спростовували доводи позивача. Зважаючи на наведене, судом було прийнято рішення, що наявні підстави для задоволення позову [548].

Активною є діяльність судових органів щодо реалізації судового контролю за публічно-управлінськими відносинами у банківській сфері, зокрема щодо гарантування вкладів фізичних осіб. Предметом судового контролю у таких справах виступають рішення, дії, бездіяльність уповноважених осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Як приклад, можна навести рішення Окружного адміністративного суду міста Києва у справі №826/4887/17 від 15 січня 2019 року. Суд розглянув адміністративну справу за позовом до Уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на здійснення ліквідації Публічного акціонерного товариства «Комерційний банк «Хрещатик». Третьою особою без самостійних вимог на предмет спору на стороні відповідача був Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. У справі йшлося про визнання бездіяльності Уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних

осіб протиправною та зобов'язання вчинити дії. Зокрема, позивач просив суд визнати протиправною бездіяльність Уповноваженої особи щодо не включення його до тих, хто має право на отримання відшкодування за вкладом за рахунок Фонду у межах граничної суми відшкодування до 200000 грн. за договором банківського вкладу, та зобов'язати Уповноважену особу включити його до переліку таких осіб. Реалізувавши функцію судового контролю у сфері фінансово-економічних відносин, пов'язаних з гарантуванням державою вкладів фізичних осіб, суд задовольним позов [549].

Судовий контроль за діяльністю податкових органів може стосуватися можливості скасування податкових повідомлень-рішень, якими визначаються зобов'язання вчинити певні дії чи накладаються певні стягнення. Наприклад Рішення Київського окружного адміністративного суду від 28 січня 2019 року у справі № 810/3831/18. Проаналізувавши обставини справи, зокрема факт того, що не була врахована інформація, надана позивачем в ході перевірки про розрахунки з контрагентами у безготівковій формі, суд прийшов до висновку про потребу визнання протиправності й скасування податкового повідомлення-рішення Головного управління ДФС у Київській області [550].

Доволі часто судовий контроль стосується перевірки законності рішень дозвільного характеру органів публічного управління у фінансово-економічній сфері, зокрема питань надання ліцензій на окремі види фінансової діяльності. Як приклад можна навести рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 28 лютого 2019 року №640/19665/18. Прийнявши рішення у справі, Окружний адміністративний суд міста Києва визнав протиправним та скасував рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку з приводу зупинення чинності ліцензій на здійснення професійної діяльності на фондовому ринку. Позовні вимоги обґрунтовуються тим, що оскаржуване рішення прийнято відповідачем з порушенням вимог законодавства, чим порушено законні права та інтереси позивача [551].

Судовий контроль також стосується сфери управлінської діяльності щодо

бюджетних правовідносин. Прикладом може слугувати справа Луганського окружного адміністративного суду № 360/2854/19 11 вересня 2019 року про визнання бездіяльності протиправною й потребу зобов'язати вчинити певні дії, зокрема стягнути з Державного бюджету України на користь позивача бюджетну заборгованість й пеню за несвоєчасне повернення суми бюджетного відшкодування з ПДВ, внаслідок безпідставного зупинення безспірного списання коштів державного бюджету. Позов у справі судом був задоволений повністю [552].

Судовий контроль в економічній сфері пов'язаний з захистом прав учасників економічних відносин, які порушені управлінською діяльністю державних інституцій. Доволі часто такі порушення стосуються сфери власності, реалізації управлінських рішень у різних галузях економіки, організації господарської діяльності, торгівлі, публічних закупівель тощо.

Як приклад, можна навести рішення у справі що стосується реалізації рішень органів публічного управління у сфері публічних закупівель.

Зокрема, найчастіше до суду звертаються учасники фінансово-економічних відносин, права яких порушені в результаті прийняття рішення Державної аудиторської служби України, яким визнано їх порушниками законодавства у сфері публічних закупівель. Наприклад, 12 березня 2019 року судом був повністю задоволений позов позивача у справі № 620/56/19, що розглядалася Чернігівським окружним адміністративним судом. Судом було скасовано висновок Державної аудиторської служби України, яким встановлено порушення законодавства у частині неправомірного обрання та застосування процедури закупівлі комунальним підприємством «Спеціалізований комбінат комунально-побутового обслуговування» Чернігівської міської ради [553].

Здійснення судового контролю у сфері публічного управління, що стосується права власності, часто пов'язане з оскарженням діяльності органу публічного управління щодо видання правовстановлюючих документів й

здійснення ним реєстраційних дій щодо права власності. Наприклад, Окружний адміністративний суд міста Києва 15 березня 2019 року у справі № 826/15157/17 дійшов висновку про потребу визнання протиправним та скасувати рішення Державного кадастрового реєстратора Відділу у Києво-Святошинському районі Міськрайонного управління Держгеокадастру у Києво-Святошинському районі та м. Ірпені Головного управління Держгеокадастру у Київській області про відмову у внесенні відомостей до Державного земельного кадастру й зобов'язання його внести відомості до Державного земельного кадастру про відповідну земельну ділянку й видати позивачеві витяг з нього про земельну ділянку [554].

Також слід зазначити, що у справах, у яких реалізується судовий контроль, що стосується сфери власності, доволі часто відповідачами виступають органи місцевого самоврядування. Так, своїм рішенням Чернігівський окружний адміністративний суд 16 вересня 2020 року у справі № 620/2445/20 визнав протиправною бездіяльність Парафіївської селищної ради щодо набуття права власності на безхазяйне майно, а саме: греблю проїзну з асфальтним покриттям та водоскидну споруду шахтний водоскид з монолітним залізобетоном, що знаходиться на водосховищі «Іваницьке-2» на території Парафіївської об'єднаної територіальної громади та зобов'язав Парафіївську селищну раду вчинити дії, спрямовані на набуття права власності на безхазяйне майно шляхом звернення із заявою про здійснення обліку органом, який реалізує державну реєстрацію прав щодо нерухомого майна [555].

Судові органи активно реалізують судовий контроль за діяльністю органів публічного управління у різних галузях економіки.

Наприклад, діяльність судових органів стосується сфери енергетики. Зокрема за результатами розгляду справи № 640/18796/18, що перебувала у провадженні Окружного адміністративного суду міста Києва 11 квітня 2019 року, суд прийняв рішення про визнання протиправною бездіяльності

Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг з перегляду тарифу на послуги розподілу природного газу для Публічного акціонерного товариства «Одесагаз» до економічно обґрунтованого, зобов'язання цієї комісії визначити економічно обґрунтований тариф щодо послуг розподілу природного газу [556].

Судові рішення можуть стосуватися питань комунальної сфери, наприклад ненадання субсидій. Зокрема рішення Тернопільського окружного адміністративного суду у справі за позовом до Управління праці та соціального захисту населення Гусятинської районної державної адміністрації стосувалося визнання його дій протиправними та зобов'язання вчинити дії. Розглянувши матеріали справи, суд визнав доцільним визнати протиправним та скасувати рішення вищенаведеного управління про припинення виплати та визнати законним повернення житлової субсидії [557].

Не менш важливою сферою судового контролю за функціонуванням публічно-правових інституцій є сфера організації господарської діяльності в Україні.

Зокрема судовий контроль у сфері публічного управління може стосуватися можливості отримання дозволів на певні види господарської діяльності. Наприклад Окружний адміністративний суд міста Києва своїм рішенням у справі № 826/7623/16 визнав протиправним з моменту прийняття і скасував розпорядження виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) щодо відмови позивачеві у продовженні строку дії дозволу на розміщення зовнішньої реклами [558].

Також доволі поширеним є судовий контроль за законністю рішень органів публічного управління та їхніх посадових осіб, що стосуються окремих сфер господарювання. У справі № 160/1351/19 Дніпропетровський окружний адміністративний суд 18 березня 2019 року прийняв рішення про визнання протиправним та скасування припису головного спеціаліста Південного міжрегіонального відділу Департаменту державного геологічного

контролю Держгеонадр. Відповідно до змісту оскаржуваного припису він складений за результатами планової перевірки позивача. Проте, на думку судді, це не відповідає дійсності, оскільки планова перевірка фактично не проводилась. Результатом застосування судового контролю стало визнання протиправним та скасування оскаржуваного припису [559].

У останній час законодавець приділяє особливу увагу регламентуванню нових напрямів судового контролю у фінансово-економічній сфері.

Зокрема, визначаючи юрисдикцію адміністративних судів, законодавець у 2022 році її розширив, включивши до неї справи щодо спорів, пов'язаних діяльністю державних замовників, які діють на підставі Закону України «Про оборонні закупівлі» від 17.07.2020 № 808-IX [241].

Різноманіття напрямів судового контролю за діяльністю органів публічного управління у фінансово-економічній сфері в Україні дозволяє виокремити основні особливості його реалізації:

1) вона пов'язана з перевіркою законності рішень, дій та бездіяльності суб'єктів публічного управління, функціонування яких дотичне сфери адміністрування фінансової та економічної діяльності членів суспільства;

2) реалізація цього судового контролю націлена на виявлення порушень чинного законодавства органами публічного управління у процесі реалізації їхньої компетенції у фінансово-економічній сфері при здійсненні дій, прийнятті управлінських рішень, нормативно-правових, правозастосовних актів у сфері публічного управління, тощо;

3) здебільшого предметом судового розгляду є питання прийняття управлінських рішень, пов'язаних з банківськими процедурами та банківською системою, адмініструванням податків та обов'язкових платежів, грошових фондів, ухваленням, внесенням змін, й виконанням бюджету, митно-тарифними процедурами в ході переміщення товарів через митний кордон, підприємництвом, виробничими, торговельними відносинами,

відносинами власності, тощо, процесом виконання рішень суду щодо відновлення фінансово-економічних прав учасників цих правовідносин та покарання осіб, винних у відповідному порушенні фінансово-економічних прав членів суспільства;

4) здійснення судового контролю за діяльністю органів публічного управління у фінансово-економічній сфері в Україні позитивно впливає на процеси бюджетно-податкового, грошово-кредитного, економічного регулювання, управлінські процеси у сфері економіки та фінансів та, водночас, є одним з інструментів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави;

5) реалізація судового контролю у досліджуваній сфері є важливою умовою динамічного, оперативного впливу на фінансово-економічні відносини задля забезпечення як соціальної безпеки кожної людини, так і фінансово-економічної стабільності розвитку суспільства, сталих умов фінансово-економічного забезпечення життєдіяльності особи та суспільства, досягнення стратегічних пріоритетів розвитку економіки й фінансової системи держави;

б) наслідком реалізації судового контролю у досліджуваній сфері є визнання протиправності й нечинності нормативно-правових актів, індивідуальних правозастосовних актів і їхніх положень, дій чи бездіяльності органів публічного управління протиправними, встановлення факту наявності чи відсутності публічно-управлінської компетенції у органу публічного управління у фінансово-економічній сфері, вирішення питання про стягнення заподіяної шкоди та притягнення посадової особи органу публічного управління до адміністративної чи кримінальної відповідальності тощо.

Таким чином реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у фінансово-економічній сфері в Україні тісно пов'язана зі забезпеченням фінансово-економічної безпеки держави, є важливою запорукою економічного зростання та стійкість фінансової системи

держави загалом. Ефективність та оперативність реалізації інструментів судового контролю суттєво впливає на економічні та фінансові правовідносини в державі.

4.4. Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у адміністративно-політичній сфері в Україні

Здійснення судового контролю за діяльністю органів публічного управління у адміністративно-політичній сфері в Україні стосується особливого напрямку управлінської діяльності.

Як відзначила М. Ларарева, адміністративно-політична сфера є віддзеркаленням, здебільшого, питань національної безпеки й правопорядку. Вона є складовою частиною управлінського процесу, що стосується оборони, національної безпеки, внутрішніх справ, юстиції, закордонних справ. Ця автор відзначила пов'язаність правовідносин, що виникають у цій сфері, з політико-територіальним устроєм держави та у своїй праці наголосила на її вирішальному значенні для розвитку суспільства та його інститутів [560, с. 75-78].

Вітчизняними вченими слушно відзначається, що публічне управління у досліджуваній сфері характеризується як загальними ознаками, що притаманні багатьом напрямкам його реалізації, так і специфічними характеристиками. Серед суттєвих ознак слід відзначити те, що діяльність цих інституцій носить виконавчо-розпорядчий характер. З одного боку, вони реалізують публічне управління з огляду на законодавчі вказівки законодавчих органів влади, а з другого, – самі приймають управлінські рішення, видають правові акти (інструкції, постанови, тощо). Їхня діяльність є підзаконною, масштабною й універсальною, тощо [561; 562, с. 152-156]. Водночас, публічному управлінню у адміністративно-політичній сфері притаманна низка специфічних характеристик.

Зокрема, управлінська діяльність у цій сфері має політичну спрямованість, оскільки, здебільшого, пріоритетними сферами управлінського впливу є оборона, національна безпека й зовнішньо-політична робота. Вона відзначається високим ступенем централізації, підпорядкування управлінських процесів, застосуванням спеціальних правових режимів, серед яких прикордонний, надзвичайного стану, командно-адміністративних методів впливу на управлінські процеси тощо. Специфічним є й добір кадрового складу працівників, процедури притягнення їх до відповідальності за неналежне виконання службових обов'язків [562, с. 154].

У додаток до вказаного слід зазначити, що адміністративно-політична сфера суспільного життя та публічне управління, дотичне до цієї сфери, відзначаються пріоритетом захисту публічних інтересів суспільства й держави над приватними інтересами окремих громадян та їхнім захистом, жорсткістю методів публічно-правового впливу на суспільні відносини у цій сфері, значно меншим ступенем диспозитивного регулювання публічно-правових відносин. Саме ця сфера становить основу благополуччя й безпеки українського суспільства загалом. Досягнення захищеності інтересів держави й суспільства доволі часто пов'язане з встановленням певних обмежень щодо реалізації приватних інтересів членів українського суспільства. Особливо такі обмеження характерні для українського публічного управління в період війни. Водночас, вони служать гарантуванню безпеки кожного члена українського суспільства та національної безпеки загалом.

Реалізуючи публічне управління у адміністративно-політичній сфері, органи публічного управління здійснюють заходи адміністративно-правового впливу у рамках компетенції з безпековою та правоохоронною метою.

Серед суб'єктів реалізації публічного управління у адміністративно-політичній сфері, щодо законності рішень, дій та бездіяльності яких здійснюється судовий контроль, слід відзначити РНБО, Міністерство оборони України, Ставку Верховного Головнокомандувача, Збройні Сили України,

Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, Генеральний штаб Збройних Сил України, ТЦК та СП, Міністерство закордонних справ України та його органи, Міністерство внутрішніх справ України, Національну поліцію, Державну прикордонну службу України, Службу безпеки України, Управління державної охорони України, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державну міграційну службу України, Державну службу України з надзвичайних ситуацій, Національну гвардію України, розвідувальні органи України тощо.

Головним завданням судових органів під час реалізації судового контролю є не лише забезпечення законності у публічному управлінні в адміністративно-політичній сфері, але й досягнення балансу між системою примусового впливу на суспільні відносини задля гарантування національної безпеки й правопорядку та гарантуванням захисту індивідуальних правових можливостей членів українського суспільства.

Так, цілком зрозумілим в сучасних умовах, є застосування обмежень щодо перетину державного кордону, пресування на певній території чи у певний час доби при запровадженні комендантської години, охорони та оборони стратегічних об'єктів, інших обмежень періоду воєнного стану.

Відповідно до Закону України «Про оборону» від 06 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ серед завдань підприємств, що особливо актуалізувалися у період війни, є ведення персонального військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, підготовка суб'єктів господарювання до реалізації мобілізаційних завдань, виготовлення оборонної продукції й діяльність, пов'язана з її постачанням за призначенням, тощо.

Водночас, і самі громадяни в умовах воєнного стану можуть зазнати певних обмежень. Закон України «Про оборону» від 06 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ серед таких примусових заходів передбачає можливість примусового вилучення майна громадян й відчуження об'єктів права їхньої приватної власності (з можливістю відшкодування вартості) [563].

Адміністративно-правовий захист прав учасників суспільних відносин у адміністративно-політичній сфері тісно пов'язаний з реалізацією судового контролю за основними напрямками управлінської діяльності, що реалізуються у цій сфері. Зокрема за управлінською діяльністю у сфері оборони, національної безпеки, внутрішніх справ, юстиції, закордонних справ.

Закон України «Про оборону» від 06 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ визначив оборону України як систему різних заходів політичного, економічного, соціального, воєнного, наукового, науково-технічного, інформаційного, правового, організаційного й іншого характеру, що реалізуються державою задля підготовки й реалізації збройного захисту у випадку здійснення збройної агресії чи збройного конфлікту [563].

Як зазначає В. Сокурєнко, до ознак системи оборони нашої держави слід віднести комплексність систему заходів держави у цій сфері, системність політики держави щодо застосування заходів воєнного, військово-промислового, військово-економічного, технічного характеру, скерованість на підготовку до збройного захисту держави й відсічі збройних агресивних дій [564, с. 15].

На правовідносини у сфері оборони поширюється дія законів України «Про оборону України» від 06 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ [563], «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р. № 2232-ХІІ [565], «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 р. № 3543-ХІІ [566].

Як зазначає С. Кузніченко, основою звичайної життєдіяльності суспільства є політична й економічна системи, усталена управлінська система що функціонують завдяки діяльності державних інституцій. Звичайні управлінські та правоохоронні заходи дозволяють підтримувати порядок у суспільстві. Усталені публічно-управлінські процедури та процеси справляють ефективний вплив у досліджуваній сфері винятково за умов стабільного існування суспільства й держави. Водночас в умовах

надзвичайних ситуацій, виникнення нових оборонних викликів й загроз, перед державою виникає потреба застосування виняткових заходів, що неприйнятні за звичайних обставин, пов'язаних з обмеженням конституційних права членів українського суспільства, накладенням на них додаткових обов'язків, обмежень, заборон [567, с. 273].

Як відзначила К. Бондаренко, публічне адміністрування у досліджуваній сфері проявляється в умовах мирного й воєнного часу через діяльність уповноважених державою суб'єктів щодо формування й втілення в життя спеціальної державної політики, скерованої на усунення загроз збройної агресії, реалізацію захисту держави від неї, організацію дотримання вимог законодавства що регулює правовідносини в таких умовах [568, с. 248] [567, с. 273].

Судова практика у цій сфері доволі різноманітна. Судовий контроль поширюється на правовідносини щодо мобілізації, проходження військової служби, захисту прав мобілізованих військовослужбовців тощо.

Особливо в умовах війни судами розглядається багато справ про мобілізацію військовозобов'язаних. З одного боку судові органи визнають незаконними дії та рішення районних територіальних центрів комплектування, що порушують чинне законодавство у процесі здійснення мобілізаційних заходів, а з іншого, з огляду на безпекові та оборонні потреби держави, своїми рішеннями попереджують можливі дії військовозобов'язаних щодо ухилення від проходження військової служби.

У сучасних умовах надзвичайно багато судових справ стосуються оскарження діяльності територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки в умовах здійснення мобілізаційних процедур. Як приклад, можна навести справу № 556/2544/22, що перебувала в провадженні Володимирського районного суду Рівненської області у 2023 р. (рішення винесено 23 січня 2023 р.). Судовий контроль здійснювався щодо факту притягнення особи до адміністративної відповідальності за ч. 2 ст. 210-1

КУпАП. За матеріалами справи за позовом до Вараського районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки суду стало відомо про порушення відповідачем Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», зокрема неповідомлення особи про розгляд справи про притягнення її до адміністративної відповідальності й розгляд справи за відсутності позивача [569].

Доволі часто такі справи стосуються неналежного вручення повісток до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки та розгляду ними справ про адміністративні правопорушення за ч.2 ст. 210 КУпАП (Рішення Хортицького районного суду міста Запоріжжя від 25 січня 2023 р. у справі № 337/230/23) [569], неналежного виконання обов'язків працівників РТЦК щодо оповіщення військовозобов'язаних (Рішення Хустського районного суду Закарпатської області від 20 жовтня 2023 року Справа № 309/1586/23) [570], виконання обов'язку Міністерства оборони України виплатити грошову допомогу особам, що отримали інвалідність через поранення, контузію й захворювання, отримане у результаті здійснення обов'язків військової служби [571].

Водночас, судами приймаються рішення, що націлені на запровадження певних обмежень в умовах війни. Зокрема колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду за результатами касаційного перегляду справи у своїй постанові від 22 травня 2023 року у справі № 260/1851/22 визнала, що здійснення бронювання, що відбувається після призову військовозобов'язаної особи на військову службу, не служить поважною причиною для її звільнення з військової служби під час воєнного стану на підставі ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (Постанова КАС ВС від 22 травня 2023 року у справі № 260/1851/22/) [572].

Цікавими є результати судового контролю у справі щодо оскарження рішень Кропивницького міського військового комісаріату у справі №

1140/3182/18. У подальшому при розгляді справи у касаційному порядку Верховним Судом, було визнано норми Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р. № 2232-ХІІ [565] дискримінаційними щодо священнослужителів деяких конфесій. Зокрема, цим законом до священнослужителів, що мають відстрочку від призову, віднесено осіб, що закінчили заклад вищої або середньої духовної освіти та займають посади у релігійних організаціях. Проте, така вимога не враховує особливостей різних релігійних організацій та конфесій. У змісті коментованої справи йшлося про «Кіровоградську місцеву релігійну громаду Свідків Єгови». Верховний Суд дійшов висновку про дискримінаційний характер цієї норми та порушення принципу рівності застосування норм закону до учасників публічно-правових відносин. Відповідні позиції відображені у Постанові КАС ВС від 22 лютого 2023 року у справі № 1140/3182/18 [573] та Результатах роботи Верховного Суду та судової системи у першому півріччі 2023 року [574].

Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у адміністративно-політичній сфері в Україні тісно пов'язана з процесом забезпечення національної безпеки нашої держави. Її визначення законодавець презентував у Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. Зокрема він її розглядає як певний стан захищеності національних інтересів нашої держави від можливих загроз у низці сфер, серед яких державний суверенітет, територіальна цілісність, демократичний конституційний лад.

С. Стеценко слушно відзначає, що загрози національній безпеці є явищами, обставинами, чинниками, вчинками, що становлять небезпеку для національних інтересів нашої держави. При цьому до таких загроз цей автор відносить загрози територіальній цілісності країни, тероризм, нелегальну міграцію, злочинність й корупцію, тінізацію економіки держави [276, с. 517].

Важливо зазначити, що сфері національної безпеки українська держава

приділяє особливу увагу, створюючи систему нормативно-правових актів, націлених на реформування органів публічного управління, діяльність яких дотична безпекових питань. Зокрема, важливим документом у цій сфері є Стратегія національної безпеки України, затверджена указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020.

Розвиваючи потенціал національної безпеки, наша держава декларує в якості пріоритетних на найближчий період цілі щодо розвитку сектору безпеки і оборони, забезпечення боєздатності Збройних Сил України, формування вмотивованого військового резерву й територіальної оборони, що у співпраці з іншими органами безпекової сфери здатні спричинити неприйнятні для противників втрати [575].

С. Стеценко напрямами української політики з цього приводу бачить реформування правоохоронної системи, налагодження координаційних зв'язків правоохоронних, розвідувальних й контррозвідувальних органів, посилення контролю за поставками й використанням оборонних продуктів й технологій, запобігання екстремізму й забезпечення миру [276, с. 517].

Важливими напрямами реалізації означеної стратегії визначено формування системи ефективного управління й координації в системі безпекових та оборонних органів публічного управління, реформування, оптимізацію їх будови, удосконалення функцій. Серед інституцій, діяльність яких слід удосконалити, названо Службу безпеки України, Національну гвардію України. Визнано потребу адаптації досвіду країн, що є членами ЄС задля покращення інституційної спроможності реалізації завдань цих інституцій [575].

При цьому у змісті цього нормативно-правового акта чітко акцентовано на важливості зміцнення демократичного цивільного контролю у сфері безпеки й оборони нашої держави. Саме контроль визнано умовою забезпечення законності та покращення управління у означеній сфері [575].

Сфера національної безпеки держави є особливою, оскільки держава у ній

віддає пріоритет захисту загальносупільного й державного інтересу. Як слушно зазначив М. Смокович, щодо таких категорій судових справ пріоритетним чинником ухвалення судових рішень є загальносупільні й державні інтереси, що у даній категорії судових справ співпадають [576].

Підтвердженням такого підходу є позиція Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, висловлена в ухвалі від 05 січня 2023 року у справі № К/990/36242/22.

Зокрема Верховний Суд дійшов висновку, що наявність викликів перед національною безпекою може служити чинником правомірності деякого відступу від усталених в державі вимог щодо дії закону в часі, реалізації засад законності, рівності, змагальності учасників судового процесу, обов'язковості виконання судового рішення. Також ці умови можуть впливати на виникнення обмежень щодо дискреції, свободи суддівського розсуду [577].

Суди, розглядаючи справи, що стосуються оскарження рішень Державної міграційної служби України щодо визнання іноземців біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, доволі часто відмовляють у задоволенні позовів. Такі справи характеризуються особливо ретельною перевіркою всіх обставин справи, достовірності наявності підстав для отримання такого статусу через безпекові ризики та загрози для держави, що тягнуть за собою хибні судові рішення у цій сфері.

Навіть у довоєнний період судові органи часто відмовляли в задоволенні таких позовів громадянам Російської Федерації, вказуючи, що «небажання особи, яка звертається до міграційної служби про надання статусу біженця або особи, яка потребує додаткового захисту, повернутися в країну своєї громадянської належності має бути обґрунтоване об'єктивними обставинами, які стали причинами побоювання цієї особи за своє життя» [577]. Безпекові ризики через відсутність такого обґрунтування здебільшого ставали підставами для відмови в задоволенні позовних вимог

При цьому визначальними мірлами правомірності реалізації засад

національної безпеки у схваленні публічно-управлінських рішень є дотримання принципів справедливості (моральності), пропорційності, безальтернативності, гуманності й досягнення законної мети.

Окремим важливим напрямом реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління у адміністративно-політичній сфері в Україні є сфера внутрішніх справ.

О. Фролова відзначає, що сфера внутрішніх справ держави є сукупністю суспільних відносин, які пов'язані з охороною правових можливостей людей та суб'єктів господарювання, власності, громадського порядку й громадської безпеки, довкілля, конституційного ладу держави від різного роду деліктів, посягань завдяки застосуванню профілактичної, оперативно-розшукової, адміністративної (адміністративно-наглядової, адміністративно-юрисдикційної, адміністративно-виконавчої) діяльності, кримінально-процесуальної, виконавчої, ліцензійно-дозвільної й іншої діяльності [578, с. 71].

Вітчизняні вчені відзначають, що управління у сфері внутрішніх справ є цілеспрямованою організаційною діяльністю, скерованою на реалізацію охорони громадського порядку, громадської безпеки, захист правових можливостей громадян та протидію злочинності [276, с. 540].

Керуючись наявними у науковій літературі підходами, можна стверджувати, що публічне управління у сфері внутрішніх справ держави консолідує різні засоби її цілеспрямованого впливу на правовідносини правоохоронного характеру з метою вирішення стратегічних завдань інституційної організації та процедурного унормування реалізації правоохоронного впливу, удосконалення, подолання негативних чинників зовнішнього й внутрішнього характеру у правоохоронній діяльності задля забезпечення законності правопорядку в державі, попередження, припинення деліктної поведінки окремих членів суспільства, притягнення їх до відповідальності й відшкодування заподіяної шкоди.

Сучасна система публічно-правових органів, що реалізують свою діяльність у сфері внутрішніх справ, доволі широка.

Вона охоплює Міністерство внутрішніх справ України, що включає низку інституцій, зокрема департаментів, управлінь, служб, відділів та секторів. Наприклад, до складу МВС України входять Патронатна служба, Департамент організації діяльності, Департамент з питань режимно-секретної діяльності, Управління запобігання корупції, Управління моніторингу дотримання прав людини, тощо.

МВС України зазнало суттєвих трансформаційних змін, які ознаменувалися прийняттям Концепції першочергових заходів реформування системи МВС 22 жовтня 2014 р. та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України 12 січня 2015 р. № 5/2015 [579, с. 459]. Сьогодні це сучасна правоохоронна інституція з широким колом публічно-правового впливу на сферу внутрішніх справ. Доволі багато уваги МВС України присвячує питанням налагодження взаємодії з іншими суб'єктами публічного управління у сфері внутрішніх справ та національної безпеки. Зокрема у його структурі функціонують Департамент взаємодії з Національною поліцією України, Управління взаємодії з Державною прикордонною службою України, Управління взаємодії з Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Управління взаємодії з Державною міграційною службою України.

Важливим суб'єктом реалізації публічно-управлінських функцій у сфері внутрішніх справ є Національна поліція України, основою функціонування якої у сфері внутрішніх справ є закон України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 р. № 580-VIII [580].

Найважливішими завданнями, означеними законодавцем у цій сфері є підтримання публічної безпеки й порядку, забезпечення охорони правових можливостей особи, протидія різним проявам деліктної поведінки.

Реформування цієї інституції теж розпочалося з 2014 року, а в основу

проведення реформ було закладено прагнення суспільства створити нову інституцію правоохоронної сфери, здатну забезпечити захист правових можливостей членів суспільства на оновлених демократичних, публічно-правових засадах. Як слушно з цього приводу зазначила Н. Павлюк, найважливішим завданням держави у цій сфері стало не лише проведення реформування, зокрема інституційних перетворень щодо органів внутрішніх справ, але формування зовсім нової публічно-правової інституції у сфері внутрішніх справ, системи оновленої нормативно-правової основи функціонування цієї інституції, зокрема щодо захисту нею прав та свобод членів суспільства, що була б результатом впровадження міжнародних стандартів у цій сфері. Як наслідок, була сформована Національна поліція України [456, с. 65], що сьогодні реалізує свою діяльність на основі Закону України «Про Національну поліцію» № 580-VIII від 02 липня 2015 р. [580].

Сьогодні відповідно до згаданого закону склад поліції формують підрозділи кримінальної, патрульної поліції, органів досудового розслідування, поліції охорони, спеціальної поліції, поліції особливого призначення й інші підрозділи.

Важливі правоохоронні функції та публічне управління у сфері внутрішніх справ реалізує Національна гвардія України, що належить до системи органів МВС України та діє на підставі Закону України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 № 876-VII. Цим законом законодавець наділив цю інституцію широким колом повноважень щодо захисту правових можливостей громадян України, суспільства та нашої держави, охорони громадської безпеки й порядку, захисту від терористичних дій, діяльності воєнізованих формувань, злочинних організацій, тощо [581].

Таким чином уся сфера публічного управління внутрішніми справами відзначається низкою ознак, зокрема його втілення в життя пов'язане з закріпленням за суб'єктами реалізації значного кола владних повноважень, у тому числі й щодо застосування заходів адміністративного примусу; система

публічного управління у цій сфері відзначається високим ступенем централізації суб'єктів реалізації, ієрархічністю їх будови; вона за своїм змістом є профілактичною, зорієнтованою на попередження деліктних проявів у різних сферах життя суспільства [276, с. 541].

Судовий контроль у сфері внутрішніх справ відзначається низкою ознак.

Метою цього контролю є захист прав та законних інтересів членів українського суспільства, забезпечення законності у сфері внутрішніх справ. Предметом судового контролю є рішення, дії, бездіяльність органів публічного управління у системі внутрішніх справ, дотримання ними визначених законом правових процедур, належне використання правових методів та способів реалізації компетенції. Судові органи контролюють те, чи правильно застосовано норми права, чи належно кваліфіковано протиправні дії особи та застосовано юридичне покарання, чи, застосовуючи правові норми, посадові особи не вийшли за межі визначеної законом компетенції? Рішення судових органів, що приймаються у результаті здійснення судового контролю у цій сфері мають юридично-владний зміст та обов'язковий характер, можуть служити підставою скасування рішень органів публічного управління у сфері внутрішніх справ.

Як слушно відзначає В. Глуховець, В. Дерзська, основними завданнями контролю у цій сфері є забезпечення дотримання вимог законодавства, що регламентує діяльність органів публічного управління, забезпечення своєчасного й повного виконання завдань державної інституції у сфері внутрішніх справ, попередження й припинення дисциплінарних порушень, покращення організаційної й оперативної-службової діяльності тощо [582].

Для кращого аналізу основних характеристик судового контролю в означеній сфері слід звернутися до відповідної судової практики.

Для прикладу, органи внутрішніх справ наділені широкими повноваженнями щодо накладення адміністративних стягнень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Посадова особа органу внутрішніх

справ може виносити постанову про накладення адміністративних стягнень, застосування заходів, визначених у ст. 24 КУпАП чи закриття справи. При цьому, судові органи реалізують судовий контроль за законністю діяльності у цій сфері.

Зокрема за результатами судового контролю у справі № 2-а/688/2/19, що розглядалася Шепетівським міськрайонним судом 14 січня 2019 року за позовом до поліцейського СРГГ №3 Шепетівського ВП ГУНП в Хмельницькій області, суд встановив, що вина позивача у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст.122 КУпАП, є недоведеною, позовні вимоги позивача є законними і обґрунтованими, постанова про накладення адміністративного стягнення підлягає скасуванню, а провадження у справі про притягнення особи до адміністративної відповідальності підлягає закриттю.

Таким чином суд прийшов до висновку про потребу скасування постанови поліцейського СРГГ №3 Шепетівського ВП ГУНП в Хмельницькій області про накладення адміністративного стягнення у виді штрафу, а справу про адміністративне правопорушення зактив [583].

Судами реалізується судовий контроль за діяльністю щодо накладення адміністративних стягнень органами внутрішніх справ й у інших сферах. Наприклад, за результатами розгляду Магдалинівським районним судом Дніпропетровської області справи № 179/1968/19 про скасування постанови ДОП Царичанського ВП Новомосковського ВП ГУНП в Дніпропетровській області, суд встановив, що відповідач не вірно кваліфікував дії позивача, відповідно у діях позивача був відсутній склад адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 187 КУпАП. З огляду на зазначене, суд прийняв рішення 16 грудня 2019 року про закриття провадження в справі про адміністративне правопорушення за ч. 1 ст. 187 КУпАП у зв'язку з відсутністю події і складу адміністративного правопорушення [584].

Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у адміністративно-політичній сфері може стосуватися питань

юстиції.

Як відзначають вітчизняні автори, юстиція не вичерпується сферою правосуддя й реалізацією судочинства. Сфера юстиції стосується чинної нормативно-правової основи правовідносин у суспільстві й, водночас, діяльності органів публічного управління, які пов'язані з правовою сферою й правосуддям, однак не є тотожними йому [585, с. 3-7].

О. Плотніков охарактеризував юстицію як державну політику, зорієнтовану на забезпечення законності й захисту правових можливостей членів українського суспільства, гарантування реалізації правосуддя [586, с. 44-45].

Адміністративно-правове забезпечення у сфері юстиції скероване на діяльність публічно-правових інституцій задля забезпечення законності й правопорядку, захисту правових можливостей громадян та посадових осіб.

Як відзначає С. Стеценко, основними об'єктами юстиції є державна реєстрація нормативно-правових актів, адвокатура, нотаріат, реєстрація актів цивільного стану, державна виконавча служба, установи судової експертизи, організаційне забезпечення діяльності судів [276, с. 559].

Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління у сфері юстиції може стосуватися законності функціонування Міністерства юстиції України, підпорядкованих йому територіальних органів, Департаменту державної виконавчої служби та його територіальних органів, Державної служби України з етнополітики та свободи совісті й інших інституцій, наділених відповідною компетенцією, дипломатичних та консульських установ, що здійснюють нотаріальні дії.

Прикладом реалізації судового контролю є справа № 560/5032/20, що розглядалася Хмельницьким окружним адміністративним судом за позовом до Міністерства юстиції України, Департаменту з питань виконання кримінальних покарань, в якому йшлося про скасування рішення Міністерства юстиції України, Департаменту з питань виконання кримінальних покарань

від 03.08.2020 року №3/1-1-1441-20/i-1279 про відмову засудженому до довічного позбавлення волі у переведенні із Замкової виправної колонії № 58 до державної установи Полтавської установи виконання покарань №23.

У результаті застосування судового контролю, суд скасував рішення Міністерства юстиції України, Департаменту з питань виконання кримінальних покарань про відмову засудженому до довічного позбавлення волі у відповідному переведенні [587].

Доволі часто суд реалізує судовий контроль за діяльністю дипломатичних та консульських установ, що реалізують діяльність, прирівняну до нотаріальної.

Так, у результаті здійснення судового контролю у справі № 640/7655/20 за позовом до Міністерства закордонних справ України, Окружний адміністративний суд міста Києва від 20 липня 2020 року своїм рішенням визнав протиправними й скасував нотаріальні дії щодо посвідчення довіреності на розпорядження майном позивача в Україні, здійснені Посольством України в республіці Австрія [588].

Не менш показовою є реалізація судового контролю за діяльністю державної виконавчої служби. Наприклад, реалізувавши судовий контроль у справі за позовом до Державної виконавчої служби у Звенигородському районі Черкаської області Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ) Черкаський окружний адміністративний суд 23 лютого 2022 року виніс рішення у справі № 580/1286/22, яким вирішив адміністративний позов задовольнити повністю, визнавши протиправними та скасувавши постанови державного виконавця про відкриття виконавчого провадження, арешт коштів боржника, визначення мінімальних витрат виконавчого провадження, стягнення виконавчого збору й про розшук майна боржника [589].

Важливими є випадки застосування судового контролю за діяльністю органів публічного управління, що стосуються сфери закордонних справ.

Реалізація публічно-правових рішень у цій сфері пов'язана з потребою

забезпечення геополітичних та безпекових інтересів України, економічних, соціальних й інших пріоритетів розвитку держави.

Уся зовнішньополітична діяльність нашої держави, з огляду на зміст Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021, скерована на здатність протистояти загрозам будь-якого характеру, дотримання вимог міжнародного права, врахування потреб адаптації до можливих змін, взаємодію, координацію з іншими державами й організаціями, прагматизм й людиноцентричність [590].

Принципово важливим для функціонування органів публічного управління в окресленій сфері є вказівка законодавця, сформульована у п. 243 Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021, якою визнано пріоритетність гарантування єдності зовнішньополітичного курсу України й взаємоузгодження роботи суб'єктів реалізації публічного управління у сфері зовнішніх відносин, зокрема з Міністерством закордонних справ України, як відповідальним суб'єктом держави за вироблення й втілення в життя уніфікованої державної політики у сфері зовнішніх відносин [590].

Публічно-правовими повноваженнями у цій сфері наділені Міністерство закордонних справ України, Державна митна служба України, Державна прикордонна служба України, дипломатичні й консульські установи, Комісія при Президенті України з питань громадянства та інші суб'єкти публічного управління.

Прикладом реалізації судового контролю щодо публічно-управлінської діяльності у сфері закордонних справ є рішення Київського окружного адміністративного суду у справі № 640/19242/22 від 12 травня 2023 року, в якому суд прийшов до висновку про протиправність дій Міністерства закордонних справ України щодо відмови позивачу в оформленні довідки, що підтверджує переслідування з огляду на політичні переконання громадянина

Російської Федерації у країні своєї громадянської належності [591].

Прийнявши таке рішення, суд врахував принцип людиноцентризму зовнішньої політики нашої держави, не дивлячись на сучасні політичні умови, діяв через призму гуманістичних переконань.

Подекуди у результаті судового контролю суди приходять до висновку про протиправність дій Міністерства закордонних справ щодо порушення встановленого порядку розгляду звернень громадян. Наприклад рішенням Окружного адміністративного суду міста Києва у справі № 640/16395/21 від 22 вересня 2021 року, суд визнав протиправною бездіяльність Державного секретаря Міністерства закордонних справ України щодо ненадання відповіді на звернення позивача відповідно до Закону України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР та зобов'язав його надати відповідь на звернення позивача у встановленому порядку [592].

Водночас, аналізуючи судову практику щодо оскарження рішень Комісії при Президенті України з питань громадянства, Департаменту з питань громадянства, помилування, державних нагород, слід відзначити, що керуючись національними інтересами, судові органи доволі часто відмовляють у задоволенні позовів щодо визнання протиправними рішень цих інституцій про відмову внесення пропозицій Президенту України щодо задоволення заяви про прийняття до громадянства України. Суди ретельно перевіряють матеріали справи, докази, пред'явлені позивачами, та, у разі відсутності достатніх доказів на підтвердження встановлених вимог, приймають рішення про відмову в задоволенні позову [593].

Така строката судова практика щодо реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління у адміністративно-політичній сфері в Україні все ж дозволяє використати основні характеристики такого контролю.

Зокрема для судового контролю за діяльністю органів публічного управління у адміністративно-політичній сфері характерні наступні ознаки:

1. цей контроль є різновидом судового контролю у широкому

розумінні, проявляється через форму здійснення правосуддя, реалізується не постійно, а разово, при розгляді справ у судовому порядку;

2. його реалізація є важливою функцією судової влади й покладається на судову владу задля не лише забезпечення законності у публічному управлінні в адміністративно-політичній сфері, своєчасного захисту прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, що виступають учасниками адміністративно-політичних правовідносин у державі, але й досягнення балансу між системою примусового впливу на суспільні відносини задля гарантування національної безпеки й правопорядку та гарантуванням захисту індивідуальних правових можливостей членів українського суспільства;

3. він полягає у перевірці законності рішень, дій, бездіяльності органів публічного управління а головною метою його реалізації є перевірка дотримання цими інституціями держави рамок, визначених законом повноважень, при прийнятті правового рішення чи акта, здійсненні дій чи бездіяльності у адміністративно-політичній сфері, правильності застосування норм чинного законодавства, кваліфікації протиправних діянь у випадку застосування юридичних покарань;

4. предметом судового контролю є дотримання органом публічного управління законодавства при вирішенні питань, що стосуються сфер оборони, національної безпеки, внутрішніх справ, юстиції, закордонних справ;

5. система публічного управління у адміністративно-політичній сфері, щодо діяльності якої реалізується судовий контроль, відзначається високим ступенем централізації суб'єктів реалізації, ієрархічністю їхньої будови;

6. адміністративно-політична сфера публічного управління пов'язана зі застосуванням багатьох обмежень, що застосовуються органами публічного управління до членів українського суспільства: щодо перетину державного кордону, пресування на певній території чи у певний час доби при запровадженні комендантської години у період воєнного стану, охорони та

оборони стратегічних об'єктів, інших обмежень безпекового, правоохоронного й іншого характеру;

7. здійснення судового контролю у адміністративно-політичній сфері відзначається особливо ретельною перевіркою судовими органами обставин справи, достовірності доказів й високим ступенем відмов у задоволенні позовів, що пояснюється пріоритетом захисту національної безпеки та вимогами оборони нашої держави, посиленням безпекових ризиків й загроз у період воєнного стану, які можуть потягнути за собою хибні судові рішення за такими категоріями справ;

8. судові рішення, що виносяться за результатами здійснення судового контролю у досліджуваній сфері, мають юридично-владний зміст та обов'язковий характер, можуть служити підставою для встановлення факту наявності чи відсутності компетенції у органу публічного управління, скасування його рішень у адміністративно-політичній сфері, стягнення заподіяної шкоди та дисциплінарного, адміністративного чи кримінального покарання посадових осіб.

Таким чином уся система судового контролю за діяльністю органів публічного управління у адміністративно-політичній сфері є запорукою належного захисту безпекових, оборонних, правоохоронних потреб нашої держави, захисту держави та її громадян від зовнішніх та внутрішніх загроз, гарантування правопорядку, захисту правових можливостей членів нашого суспільства.

Висновки до розділу 4

У четвертому розділі проаналізовано основні різновиди судового контролю у сфері публічного управління в Україні, відображено специфіку реалізації цього контролю у соціально-культурній, фінансово-економічній, адміністративно-політичній сферах. У розділі присвячено особливу увагу виокремленню особливостей основних напрямів реалізації цього контролю та

аналізу судової практики щодо оскарження діяльності органів публічного управління в Україні. Проведене дослідження сприяло формулюванню низки висновків:

1. Напрями реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні відображають особливості діяльності судових органів з приводу здійснення контрольної діяльності у різних сферах управлінських правовідносин. Визнано різноплановість видових проявів та багатовекторність напрямів втілення в життя судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні. Представлено результати аналізу різних адміністративно-правових підходів з приводу визначення його зовнішніх проявів. Проаналізовано напрями здійснення судового контролю за діяльністю публічно-управлінських інституцій у нашій державі та особливості судової юрисдикції, що дало змогу встановити різницю між функціонуванням судових інституцій у межах загального, спеціалізованого й конституційного судового контролю. Окреслено специфіку попереднього й наступного судового контролю. Зважаючи на різноплановість сфер публічно-правових відносин, охарактеризовано специфіку судового контролю за соціально-культурною, фінансово-економічною, адміністративно-політичною сферами життя суспільства.

2. Публічно-правові інституції виконують широкий комплекс публічно-правових обов'язків у соціально-культурній сфері, застосовують заходи публічного управління та здійснюють публічне адміністрування відповідних правовідносин. Забезпечуючи публічне управління та публічне адміністрування у соціально-культурній сфері, держава не лише нормативно регламентує правовий статус органів публічного управління у окресленій сфері, але й наділяє їх потрібними засобами для гарантування реалізації та захисту соціально-культурних прав членів суспільства, встановлює у законодавстві адміністративні процедури, котрі регламентують компетенцію відповідних суб'єктів управління, порядок реалізації їхніх обов'язків у

відповідній сфері й відповідну процедуру надання публічно-правових послуг. Період війни загострив проблему соціального захисту населення. Держава, особливо під час дії режиму воєнного стану, не в стані реалізувати належний соціальний захист усього населення, що зумовлює масове звернення громадян з вимогою захисту своїх соціальних прав до суду. Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній сфері в Україні дає змогу встановити законність діяльності, правових актів органів публічного управління у соціально-культурній сфері, наявність у них потрібної компетенції для прийняття управлінських рішень, стан виконання рішень суду щодо відновлення соціально-культурних прав учасників цих правовідносин та покарання осіб, винних у відповідному порушенні. Судовий контроль у сфері культури, освіти, спорту, охорони здоров'я поширюється на діяльність органів публічного управління у цій сфері. Доволі часто судові рішення стосуються спорів щодо здійснення політики у сферах зайнятості, праці, соціального захисту учасників суспільних відносин, житлових правовідносин. Судові справи можуть стосуватися процедур призначення й перерахунку страхових виплат, загальнообов'язкового державного соціального й пенсійного страхування.

3. Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у фінансово-економічній сфері в Україні пов'язана з гарантуванням втілення в життя й захисту фінансово-економічних прав усіх членів суспільства. Реалізація судового контролю у фінансово-економічній сфері стосується перевірки законності рішень, дій та бездіяльності суб'єктів публічного управління, функціонування яких дотичне сфери адміністрування фінансової та економічної діяльності членів суспільства, поширюється на рішення органів публічного управління щодо банківських, податкових, бюджетних, митних правовідносин, правовідносин у сфері підприємницької діяльності, власності, торгівлі, громадського харчування, промисловості та сільськогосподарської діяльності, тощо. Економічна

сфера суспільства зорієнтована на адміністрування процесів виробництва, розподілу, обміну й споживання товарів та послуг як важливих процесів у життєдіяльності суспільства, фінансова сфера тісно пов'язана з формуванням, розподілом, перерозподілом фондів фінансових ресурсів у суспільстві. Суди реалізують судовий контроль у цій сфері щодо управлінської діяльності, що стосується бюджетної сфери, бюджетного процесу, державного боргу, валютного регулювання та валютного контролю, гарантування вкладів фізичних осіб, грошового обігу та грошових розрахунків, державного регулювання ринку фінансових послуг, державного регулювання цін та тарифів, митно-тарифних відносин тощо. Судовий контроль в економічній сфері пов'язаний з захистом прав учасників економічних відносин, які порушені управлінською діяльністю державних інституцій. Доволі часто такі порушення стосуються сфери власності, реалізації управлінських рішень у різних галузях економіки, організації господарської діяльності, торгівлі, публічних закупівель тощо. Здійснення судового контролю за діяльністю органів публічного управління у фінансово-економічній сфері в Україні є важливою умовою динамічного, оперативного впливу на фінансово-економічні відносини задля забезпечення як соціальної безпеки кожної людини, так і фінансово-економічної стабільності розвитку суспільства, сталих умов фінансово-економічного забезпечення життєдіяльності особи та суспільства, досягнення стратегічних пріоритетів розвитку економіки й фінансової системи держави. Він позитивно впливає на процеси бюджетно-податкового, грошово-кредитного, економічного регулювання, управлінські процеси у сфері економіки та фінансів та, водночас, є одним з інструментів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави.

4. Адміністративно-політична сфера суспільного життя та публічне управління, дотичне до цієї сфери, є специфічними, оскільки відзначаються пріоритетом захисту публічних інтересів суспільства й держави над приватними інтересами окремих громадян та їхнім захистом, жорсткістю

методів публічно-правового впливу на суспільні відносини у цій сфері, значно меншим ступенем диспозитивного регулювання публічно-правових відносин. Саме ця сфера становить основу благополуччя й безпеки українського суспільства загалом. Досягнення захищеності інтересів держави й суспільства доволі часто пов'язане з встановленням певних обмежень щодо реалізації приватних інтересів членів українського суспільства. Особливо такі обмеження характерні для українського публічного управління в період війни. Водночас, вони служать гарантуванню безпеки кожного члена українського суспільства та національної безпеки загалом. Предметом судового контролю є дотримання органом публічного управління законодавства при вирішенні питань, що стосуються сфер оборони, національної безпеки, внутрішніх справ, юстиції, закордонних справ. Для судового контролю за діяльністю органів публічного управління у адміністративно-політичній сфері характерно, що головним завданням судових органів під час його реалізації є не лише забезпечення законності у публічному управлінні в адміністративно-політичній сфері, але й досягнення балансу між системою примусового впливу на суспільні відносини задля гарантування національної безпеки й правопорядку та гарантуванням захисту індивідуальних правових можливостей членів українського суспільства. Судові рішення, що виносяться за результатами здійснення судового контролю у досліджуваній сфері, мають юридично-владний зміст та обов'язковий характер, можуть служити підставою для встановлення факту наявності чи відсутності компетенції у органу публічного управління, скасування його рішень у адміністративно-політичній сфері, стягнення заподіяної шкоди та дисциплінарного, адміністративного чи кримінального покарання посадових осіб.

5. Наукові результати досліджень автора, які висвітлені у Розділі 4, викладені в опублікованих працях (Добош З. А., 2022а; Добош З. А., 2023в.; Добош З. А., 2023є; Добош З. А., 2024а).

РОЗДІЛ 5.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

5.1. Правові проблеми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління

Здійснення судового контролю націлене на реалізацію однієї з найважливіших функцій судових органів щодо цілеспрямованого правового впливу на сферу публічного управління через розгляд й вирішення різних судових справ. Цей вплив реалізується через перевірку фактів порушення чинного законодавства, прав фізичних та юридичних осіб органами публічного управління та їх посадовими особами, спрямований на їхнє відновлення та забезпечення притягнення винних до відповідальності, нейтралізацію причин таких порушень.

Саме судові органи мають змогу перевірити управлінську діяльність на предмет забезпечення верховенства права, законності, обґрунтованості, доцільності, справедливості, гуманності рішень, дій та бездіяльності суб'єктів публічного управління.

Справедливість, з огляду на філософські підходи до тлумачення цієї категорії, слід вважати незмінною волею наділяти людину всім їй належним. Саме держава повинна наділити людину свободою, а її мета – унормувати таку свободу, убезпечити її дозволеністю замість свавілля, наділити її певним ступенем розумності [79, с. 292-293].

Проблеми реалізації цієї функції безпосередньо впливають на захищеність прав фізичних і юридичних осіб як учасників сфери публічного управління та якість публічного управління загалом.

Будь-яка проблематика правозастосування зумовлена трьома найважливішими чинниками, вплив яких є суттєвим для усього

правозастосовного механізму, зокрема недоліками законодавства, відсутністю достатньої уваги до наявних правозастосовних проблем, достатнього розуміння специфіки правозастосовних відносин, різного роду зловживаннями чи конфліктом інтересів осіб, що реалізують взаємозумовлену правозастосовну діяльність; недостатністю кадрового потенціалу, потрібних знань та кваліфікації у суб'єкта правозастосування, достатнього організаційного та матеріального потенціалу.

Не позбавлена цих загальних особливостей проблематики правозастосування й сфера здійснення судового контролю щодо функціонування органів публічного управління. Таким чином, проблеми здійснення такого контролю, як правило, пов'язані з недоліками чинного законодавства, що регламентує діяльність органів публічного управління, визначає їхні дискреційні повноваження, нормативно-правових актів, які окреслюють порядок реалізації та захисту органами публічного управління правових можливостей фізичних та юридичних осіб, що можуть реалізовуватися у сфері публічного управління, законодавства, що встановлює порядок втілення судовими органами діяльності в рамках судового контролю; зумовлені нерозумінням органами публічного управління та суддями їхніх дискреційних повноважень, публічного й приватного інтересу у фізичних та юридичних осіб, що звертаються за захистом до суду, різного роду зловживаннями учасниками судового розгляду відповідних справ, конфліктом інтересів у сфері публічного управління; стосуються неправильного підходу суддів до визначення меж власних дискреційних повноважень, відсутності належної підготовки суддів з приводу реалізації судового контролю щодо окремих сфер публічно-правових відносин, кадрового, матеріального й організаційного потенціалу сучасної судової системи та перевантаженості суддів адміністративних судів.

Опитані у межах проведення анкетування за темою дисертації респонденти поділилися своїми думками щодо сфери суспільного життя, у

якій права громадян зазнають найбільшого порушення органами публічного управління. Найбільш вразливою опитані вважають сферу соціально-культурних відносин (відзначили 42% респондентів-громадян та 40% посадових осіб), 30% опитаних громадян та 31% посадових осіб вбачають проблеми у фінансово-економічній сфері, 18 % респондентів (19% посадових осіб) – у адміністративно-політичній сфері, а 10% опитаних громадян та посадових осіб не змогли дати однозначної відповіді.

Видається, що проблеми здійснення досліджуваного судового контролю тісно пов'язані зі захистом правових можливостей фізичних і юридичних осіб. Їхнє вирішення справляє величезний суспільно-правовий вплив. Саме на суддів покладається обов'язок забезпечення балансу загальносуспільних інтересів, управлінських потреб, волі законодавця та законних потреб фізичних та юридичних осіб, досягнення законності, справедливості, гарантування втілення на практиці принципів судового контролю за діяльністю органів публічного управління та людиноцентристської спрямованості усієї системи права нашої держави.

На часі проведення наукового осмислення наявних проблем судового контролю за діяльністю органів публічного управління, дослідження управлінських процесів, проблем застосування юридичних норм органами публічного управління, пов'язаних з суттєвим ризиком порушення правових можливостей членів українського суспільства, визначення їхніх дискреційних повноважень.

Разом з тим залишається й актуальним визначення проблем кадрового потенціалу, наявності професійно-значущих якостей як у суб'єктів публічного управління, так і суддів, організаційної спроможності суб'єктів публічного управління щодо реалізації управлінської компетенції та судових органів з приводу здійснення судового контролю за діяльністю органів публічного управління.

Основним результатом правозастосовної діяльності судових органів є рішення, що зорієнтоване на суворе й неухильне виконання усіма учасниками публічно-правових відносин чинного законодавства у державі. Зловживання членами українського суспільства своїм правом на захист теж становить суттєву перешкоду сфері публічного управління. Нерозуміння суддями приватного та публічного інтересу як умови звернення особи за захистом доволі часто є перешкодою у ефективному здійсненні судового контролю за діяльністю органів публічного управління.

З огляду на зазначене, слід звернутися до аналізу основних проблем реалізації судового контролю в означеній сфері.

Така реалізація можлива лише на основі якісного законодавства, що регламентує діяльність органів публічного управління, визначає межі їхніх дискреційних повноважень. Недостатнє відображення у законодавстві змісту категорії «дискреційні повноваження», надзвичайно широке трактування законодавцем критеріїв для визначення обсягу дискреційних повноважень негативно позначається на правозастосовній практиці.

Дискреція є загальною категорією французького походження та пов'язується вченими з вирішенням органом влади та посадовою особою справи, керуючись власним розсудом [594].

Можливість вирішення справи з огляду на власний розсуд стосується реалізації повноважень органів державної влади, місцевого самоврядування. При цьому суб'єкт управлінського впливу сам обирає вид та зміст управлінського рішення. Він може обрати один з кількох можливих проявів управлінської діяльності, різновидів рішень, керуючись чинним законодавством та власним розсудом [595].

Дискреційні повноваження не слід трактувати як довільну категорію, оскільки її реалізація відбувається у межах, чітко регламентованих законом. З огляду на зміст ст. 19 Конституції України органи публічного управління й їхні посадові особи повинні реалізовувати повноваження винятково на

підставі, у межах, у спосіб, які регламентовані законодавством нашої держави. Саме таке законодавче обмеження дискреційних повноважень органів публічного управління уможливорює судовий контроль за їхньою реалізацією. При цьому, цілком слушно, що реалізація судового контролю стосується не лише правомірності рішень, дій та бездіяльності суб'єкта публічного управління, зокрема їхньої формальної законності, але й кореляції з гарантованими законом правами, законними інтересами, свободами членів українського суспільства, засадами публічного управління, повноваженнями інших суб'єктів управління, положеннями процедурних норм й забезпеченістю потрібними матеріальними й іншими ресурсами. Саме в результаті судового контролю виявляються факти перевищення повноважень у ході реалізації дискреційних повноважень, незастосування їх чи зловживання дискрецією [596, с. 6-7]. Проте у законодавстві окреслені положення, як і предмет перевірки в ході реалізації судового контролю, чітко не регламентовані, що впливає на недостатнє розуміння суддями механізму впливу на публічно-правові правовідносини.

Слід зауважити, що у квітні 2018 року Верховний Суд оприлюднив науковий висновок, присвячений окресленим питанням. Керуючись змістом цього висновку, можна стверджувати, що дискреційні повноваження проявляються через вибір дій чи бездіяльності, рішень, можливість реалізації яких чітко зумовлена змістом законодавства. Такі повноваження можуть впливати зі змісту оціночного поняття, відносно-визначеної чи альтернативної норми, норми із невизначеною гіпотезою. Зокрема ним можуть використовуватися формулювання «має право», «дбає», «забезпечує», «веде діяльність», «встановлює», «на свій розсуд» тощо. Проте це не є однозначним свідченням наявності саме дискреційних повноважень органу публічного управління, а слугує приводом для поглибленого вивчення законодавства щодо цього [597].

Слід відзначити особливу увагу Верховного суду до питання дискреційних повноважень органів публічного управління. Цим питанням він присвятив постанови Великої Палати № № 90228190, 87902766, 90458897, 89819921, 85679190, 84899470, 84899470, 86206231, 89819880, 89316544, 89251556, 89083216. Цим питанням присвячені постанови КАС ВС № №825/2228/18, 340/2074/19 [598].

Проте на рівні нормативно-правових актів законодавець не приділяє достатньої уваги питанню дискреційним повноваженням органів публічного управління, кореляції сфери діяльності судових органів та дискреційних повноважень органів публічного управління.

Безперечно, будь яке управлінське рішення органу публічного управління підлягає судовому контролю. При цьому дискреційними є повноваження органу публічного управління, прийняті з огляду на правову можливість цього суб'єкта, керуючись власним розсудом, визначати вид та зміст управлінського рішення (в тому числі з можливістю варіативної поведінки, диспозитивність якої впливає з чинного законодавства). Як відзначає Н. Блажівська, у основі такої управлінської діяльності лежать положення з ч. 2 ст. 19 Конституції України, судова практика ЄСПЛ, рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, Венеційської комісії (які, не маючи обов'язкового характеру, все ж суттєво впливають на національну практику), положення ч. 2 ст. 2 КАС України [599].

Положення КАС України надзвичайно широко визначають межі повноважень адміністративних судів щодо перевірки рішень, дій та бездіяльності носіїв владних повноважень. Зокрема у змісті цієї норми законодавець закріпив обов'язок судових органів перевіряти рішення, дії, бездіяльність суб'єктів владних повноважень з приводу дотримання підстав, способу їхнього прийняття, рамок та мети наявних повноважень з огляду на законодавчі вимоги. Відповідно до цих нормативних положень, судові органи повинні зважати на дотримання органами публічного управління принципів

обґрунтованості, безсторонності, розсудливості, рівності, запобігання дискримінаційної поведінки, пропорційності, своєчасності прийняття рішень (вчинення дій). При цьому принциповою є перевірка судом врахування прав особи щодо участі у процесі прийняття управлінських рішень [241].

З огляду на зміст цього законодавчого положення, можна стверджувати про надзвичайно широкий підхід законодавця до сфери реалізації судового контролю. Відсутність достатньої деталізації меж дискреційних повноважень самого суду з приводу реалізації судового контролю за рішеннями, діями та бездіяльністю органів публічного управління в Україні негативно впливає на правозастосовну судову практику.

Такої ж думки О. Константий, який стверджує, що КАС України у загальних рисах окреслює правовий підхід, який лежить в основі діяльності адміністративного суду в процесі перегляду рішень, дій, бездіяльності органів публічного управління, реалізованих у рамках дискреційних повноважень. Попри закріплення загальних вимог до проявів активної поведінки цих інституцій, цей автор слушно зазначає, що саме поняття «дискреційні повноваження» у положеннях цього нормативно-правового акта не зафіксовано, як і не конкретизовано предмет перевірки в ході правової оцінки форм публічного адміністрування. Така ситуація спонукала цього автора слушно запропонувати застосування у змісті КАС України поняття «дискреційні повноваження». Не менш логічною видається й пропозиція доповнити КАС України статтею 162-1, що стосувалася б обсягу повноважень суду щодо перевірки діяльності органів публічного управління, пов'язаної з реалізацією їхніх дискреційних повноважень, дотримання їхніх меж, цілей, основних прав людини [600, с. 228-234].

Надзвичайно важливим прикладом визначення обсягу дискреційних повноважень є Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам № R (80) 2. Вони тлумачаться у цьому правовому акті як повноваження, що наділяють їхнього носія певним ступенем свободи, що

досягається через юридично дозволену варіативність прийняття юридично значимих рішень у певній ситуації. При цьому, керуючись Рекомендацією № R (80) 2, орган публічного управління обмежений певними принципами прийняття юридично значущих рішень. Зокрема при прийнятті рішення дискреційні повноваження суб'єкта повинні реалізовуватися з метою, з якою вони були йому надані. Принциповим є дотримання засад об'єктивності й неупередженості, розумності строків ухвалення рішень, прийняття їх з огляду на факти, обставини що стосуються справи, рівності перед законом, заборони дискримінації. Важливим є гарантування балансу настання негативних наслідків для правових можливостей членів суспільства. Серед найважливіших принципів реалізації дискреційних повноважень, визначених цим правовим актом, слід відзначити можливість реалізації судового контролю за законністю їхнього прийняття [601].

Практичним прикладом реалізації підходу, окресленого у цих рекомендаціях, є судова практика Європейського Суду з прав людини. Одним з перших рішень ЄСПЛ у цій сфері було рішення у справі «Баклі проти Сполученого Королівства» (*Buckley v. the United Kingdom*) від 25 серпня 1996 року. Саме ЄСПЛ визнав можливість свободи розсуду в управлінській діяльності органу публічного управління задля задоволення інтересів членів суспільства. Суд констатував, що у вирішуваній ним справі реалізовувалися дискреційні повноваження, органу була надана широка свобода розсуду. При цьому визнано, що судом не можуть ігноруватися інтереси громади. Загалом вони повинні бути збалансовані з правом заявника. Права людини не можуть безпідставно звужуватися. Вони повинні братися до уваги при визначенні обсягу свободи розсуду. У випадку, коли дискреційні повноваження втручаються у права, визначені Конвенцією, держава, приймаючи правові акти, повинна зважати на межі свободи розсуду носія владних повноважень. Для процесу прийняття рішень повинна бути характерною справедливість й повага до інтересів особи. Суд послався у цьому випадку на рішення у справі

McMichael проти Сполученого Королівства від 24 лютого 1995 року, серія А, № 307-В, с. 55, пункт 87 [602].

Загалом дискреційні повноваження органів публічного управління є визначеними законом можливостями реалізовувати діяльність на власний розсуд задля вирішення справи у найбільш оптимальний для певної ситуації спосіб, зважаючи на обсяг власної компетенції. Принципами реалізації таких повноважень є гнучкість, ініціативність у нетипових ситуаціях.

Разом із тим, реалізуючи судовий контроль, органи публічного управління повинні зважати на потребу виявлення зловживання владою у процесі реалізації дискреційних повноважень, фактів прийняття свавільних рішень, корупційної діяльності. Відсутність вчасного виявлення таких фактів підриває довіру суспільства до органів публічного управління. Т. Фуфалько цілком слушно акцентує на непоодиноких фактах таких порушень у сфері ліцензування, дозвільної діяльності, при визначенні квот, реалізації тендерної діяльності, реєстрації права власності. Потрібен особливий контроль за сферами, у яких може реалізуватися непропорційне втручання у правові можливості людини [384, с. 52-59].

Таким чином основними недоліками чинного законодавства, що суттєво впливають на ефективність судового контролю за діяльністю органів публічного управління, є недостатнє регламентування у ньому поняття та змісту категорії «дискреційні повноваження», нечіткість визначення у положеннях КАС України та інших нормативно-правових актів переліку питань, що становлять предмет перевірки у ході реалізації такого контролю за реалізацією дискреційних повноважень органу публічного управління. Говорячи, що дискреційні повноваження публічно-правових інституцій реалізуються на підставі, у межах й у спосіб, які регламентовані законодавством, законодавець чітко не регламентує форми прояву таких повноважень, що утруднює судовий контроль за ними. Поглиблюються проблеми й відсутністю достатньої деталізації у законодавстві й меж

дискреційних повноважень самого суду з приводу реалізації судового контролю за рішеннями, діями та бездіяльністю органів публічного управління в Україні.

Негативний вплив на результативність судового контролю мають прогалини, недоліки нормативно-правових актів, які визначають порядок реалізації та захисту органами публічного управління правових можливостей фізичних та юридичних осіб, що можуть реалізовуватися у сфері публічного управління, недоліки законодавства, що окреслює порядок втілення судовими органами діяльності в рамках судового контролю.

Широка варіативність поведінки органів публічного управління та їхніх посадових осіб у рамках дискреційних повноважень, визначених законодавством, не надто позитивно впливає на правозастосовну практику та, водночас, можливості суду щодо відновлення порушених рішеннями, діями, бездіяльністю суб'єкта владних повноважень прав особи. Вченими відзначаються проблеми законодавства, що зумовлюють виникнення невизначеного кола варіативностей дискреційних повноважень, серед таких відзначають прогалини правового регулювання, відсутність достатнього нормативного визначення меж дозволеної діяльності, зокрема наявність багатьох альтернативних варіантів поведінки, зумовлених формулюваннями «дбає», «забезпечує», «запобігає» та іншими без деталізації форми організаційних дій та їхнього матеріально-технічного забезпечення, суперечність чинних нормативно-правових актів, нечіткість законодавчого розмежування компетенції різних органів публічного управління та їхніх посадових осіб, розширювальне тлумачення законодавства, що окреслює повноваження таких суб'єктів тощо [380, с. 42-43; 384, с. 54].

Втілення у життя дискреційних повноважень органу публічного управління повинно відбуватися, зважаючи на повагу до прав особи, конституційних принципів, засад управлінської діяльності та реалізації

дискреційних повноважень, публічного інтересу, адміністративної і судової практик, тощо [603].

Доволі часто суд не може визнати перевищення меж повноважень через відсутність належного нормативного визначення обсягу компетенції органу публічного управління чи нечіткий розподіл компетенції.

Досліджуючи питання розсуду суб'єктів публічної адміністрації, О. Семеній дійшла висновку, що в їхній діяльності доволі часто трапляються помилки. При цьому саме недоліки чинного законодавства у сфері публічного управління стають причиною таких помилок. Серед причин неналежного розсуду цією вченою відзначено нечіткість визначеності у чинному законодавстві прав та обов'язків, повноважень та інструментів покарання цих суб'єктів, строків реалізації повноважень, процедур їхнього втілення в життя, зобов'язання визначати мотив прийняття рішень, широку можливість витребування у громадян документів чи відомостей, невизначених чинним законодавством. Додатково важливими причинами відзначено нечіткість формулювання критеріїв оцінки контролю за роботою цих суб'єктів, відсутність достатнього окреслення у законодавстві меж застосування персонального покарання їхніх працівників [604, с. 181].

Роздумуючи над механізмом подолання помилок розсуду суб'єктів публічної адміністрації, автори доволі часто звертаються до судової практики. Посилаючись на цілу низку судових справ [605; 606; 607; 608], такі автори відзначають, що законодавство повинно враховувати вимогу чіткості й точності формулювань, які є запорукою якості закону, зрозумілості змісту. При цьому використання у його змісті формулювання «згідно зі законом» можливе лише у випадку наявності законодавчої підстави втручання у правовідносини органу публічного управління. Серед проблемних питань такі дослідники відзначають відсутність нормативно-правових актів, що регламентують, уніфікують адміністративні процедури [604, с. 181-182].

Проблеми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління нерідко зумовлені нерозумінням органами публічного управління та суддями змісту та меж їхніх дискреційних повноважень, публічного й приватного інтересу фізичних та юридичних осіб, що звертаються за захистом до суду.

Таке «нерозуміння» часто пов'язане з широкими підходами законодавця до визначення меж та змісту дискреційних повноважень. Воно може мати як суб'єктивні та об'єктивні причини. З одного боку, широкі підходи законодавця до визначення компетенції органу публічного управління та дискреційних повноважень суду, а з іншого – недостатня підготовка працівників цих інституцій, відсутність кваліфікованих кадрів слугують виникненню численних помилок у правозастосуванні.

Загалом судовий контроль за діяльністю органів публічного управління реалізують судові органи, які діють незалежно від суб'єктів, котрі є ініціаторами контролю, та тих осіб, діяльність, зокрема рішення, яких є об'єктом контролю. Особливості правового статусу судових органів визначається масштабами, спеціалізацією судового контролю й ступенем його ефективності [167, с. 151].

Дискреційні повноваження органів публічного управління ідентифікуються вченими як певний комплекс правових можливостей та обов'язків, зафіксованих у адміністративно-правових нормах, що слугують реалізації покладених на орган публічного управління і його посадових осіб функцій, забезпечують його певним ступенем свободи розсуду здійснювати оцінку практичної ситуації, обирати одне з кількох дозволених законом рішень без узгодження його з іншими особами [609, с. 211].

Така дискреція забезпечує вибір одного з варіантів законних рішень. Проте, через те, що в законодавстві такі дискреційні положення не мають чіткої фіксації, їхній зміст стає зрозумілим лише внаслідок ґрунтовного аналізу багатьох нормативно-правових актів, що регламентують певну сферу

публічно-управлінських відносин. Тому на практиці доволі часто органи публічного управління не правильно тлумачать положення чинного законодавства, виходять за рамки визначених законом повноважень, тим самим негативно впливаючи на сферу публічного управління.

Водночас, слід розуміти, що прояви дискреції мають місце як при прийнятті управлінських рішень, зокрема індивідуальних правозастосовних актів, вчиненні управлінських дій, так і в ході прийняття нормативно-правових актів у сфері публічного управління. У такому разі орган публічного управління реалізує право самостійного формулювання змісту нормативно-правового акта [610, с. 11].

Категорія «дискреційні повноваження» визначена у Методології проведення антикорупційної експертизи, затвердженій наказом Міністерства юстиції України від 24.04.2017 № 1395/5. Її визначено як сукупність прав й обов'язків суб'єктів публічного управління, які наділяють їх можливістю повністю або частково на власний розсуд визначити різновид й суть рішення у сфері управління, обрання, керуючись власним розсудом, одного чи кількох різновидів управлінських рішень, у рамках, визначених нормативно-правовим актом [611].

Б. Фасій слушно наголошує на неприпустимості перетворення вільного розсуду органу публічного управління у свавілля. Свавільна поведінка владних суб'єктів відштовхується від необмеженої влади, тягне за собою порушення законності, справедливості. Недопущення цієї поведінки пов'язане з реалізацією постійного контролю за такими суб'єктами. Їх діяльність повинна реалізовуватися винятково у межах та у спосіб, визначених чинним законодавством, на його підставі, а сам розсуд тісно пов'язаний з потребою обґрунтування прийнятого органом публічного управління рішення, з огляду на систему стримувань, що поширюються на владного суб'єкта [612, с. 104].

Реалізуючи судовий контроль за межами дискреції органів публічного управління, суд не має обмежень щодо обрання різновиду способу усунення

порушення, покарання винного та відновлення порушеного права органом, з огляду на конкретну практичну ситуацію [613].

Саме судовий орган виявляє факти порушення органами публічного управління та судьями меж їхніх дискреційних повноважень, публічного й приватного інтересу фізичних та юридичних осіб, що звертаються за захистом до суду. Тому важливим є розуміння судьями різновидів порушення дискреційних повноважень органами публічного управління, відмежування їх від діяльності, що не сприяє ефективному публічному управлінню, проте не є за своїм змістом порушенням меж дискреційних повноважень.

О. Семеній слушно визначила, що здійснення помилки у реалізації адміністративного розсуду може стосуватися фактів незастосування органом публічного управління розсуду, або зловживання ним. При цьому перший варіант помилки може проявитися як самоусунення від його реалізації чи здійснення недостатнього розсуду. Таким чином посадова особа органу публічного управління може у цих випадках або самоусунутися від здійснення діяльності, що входить до її компетенції, або вчиняти діяльність, помилково вважаючи, що може її здійснювати з огляду на власний розсуд. Натомість зловживання розсудом пов'язане з певним ігноруванням вимог до його здійснення, проявами свавілля, самочинністю, невідповідністю діяльності меті публічного управління [604, с. 185-187; 614, с. 329].

Цілком виправданим слід вважати виокремлення з цього приводу трьох категорій, дотичних до проблемного поля вивчення: перевищення повноваження щодо реалізації дискреції (пов'язане з настанням юридичних наслідків реалізації дискреційних повноважень, що втілюються в життя поза межами дискреційних правил чи норм); незастосування або недостатнє застосування дискреції (пов'язане зі свавільним невикористанням дискреційних повноважень, самовільною бездіяльністю через легковажність чи помилкове трактування дискреційної норми); зловживання дискрецією

(стосується використання дискреційних повноважень всупереч визначеної законом мети, не у відповідності зі законом) [610, с. 15].

Важливо наголосити, що приймаючи рішення за результатами судового контролю, судді повинні розуміти, що не вважається перевищенням дискреційних повноважень діяльність органів публічного управління, що хоч і є помилковою, неефективною, негативно впливає на сферу публічного управління, проте реалізується у відповідності до чинного законодавства, у спосіб, у межах, ним визначених, у рамках компетенції органу публічного управління та не порушує права, свободи та законні інтереси громадян. Важливо при цьому відмежовувати рішення, які мають політичний характер, акти представницьких органів, потенціал судового контролю щодо яких не реалізується.

Не слід оминати увагою й проблему доволі частого нерозуміння суддями приватного та публічного інтересу як умови звернення особи за захистом до суду. Це служить вагомою перешкодою у ефективному здійсненні судового контролю за діяльністю органів публічного управління.

Як відзначає О. Миколенко, у суспільних відносинах втілюються у життя як приватні інтереси, інтереси держави, значної частини суспільства, яку становить як населення держави загалом, й територіальної спільноти зокрема [615, с. 103].

Наявність приватного та публічного інтересу особи є умовою можливості звернення особи до суду задля оскарження правомірності прийняття органами публічного управління нормативно-правових актів.

У ст. 2 КАС України законодавець наголошує на завданнях адміністративного судочинства, зокрема й на вирішенні публічно-правових спорів та захисті інтересів членів суспільства від їхнього порушення владними інституціями [241]. Саме визначення на підставі ст. 265 КАС України нормативно-правового акта протиправним й нечинним є способом захисту публічного та приватного інтересу таких осіб.

У ст. 5 КАС України закріплено можливість особи звертатися до адміністративного суду у випадку порушення суб'єктом владних повноважень її прав, свобод й законних інтересів [241]. Саме інтерес лежить в основі прав, свобод та законних інтересів особи. Цей інтерес може бути об'єктивованим у вигляді гарантованих державою та визначених законом правових можливостей, що визнаються правами особи; впливати з загального «духу закону», не суперечити чинному законодавству, не бути унормованим в силу новизни чи нетиповості, проте бути законним (охоронюваним законом) інтересом, або об'єктивуватися через свободи особи. У будь-якому разі в основі усіх правових можливостей, які захищаються в порядку адміністративного судочинства, лежить гарантований державою, чітко визначений положеннями чинного законодавства приватний та публічний законний інтерес особи.

Детальне розуміння категорії «інтерес» в аспекті реалізації судового контролю стає можливим завдяки позиції, викладеній Верховним Судом у постанові від 18 лютого 2022 року у справі № 520/3601/19. Ним визнано, що звернення особи за захистом охоронюваного законом інтересу вимагає від судових органів оцінки у рамках судової дискреції його обґрунтованості й доведеності. Верховний суд перестерігає від визнання судами штучно заявленого особою охоронюваного законом інтересу. Принциповим при захисті охоронюваного законом інтересу є дотримання правових засад юридичної визначеності, раціональності, ефективності, процесуальної економії [616].

Як слушно зазначає Н. Добрянська, цією позицією Верховний суд засвідчив можливість ініціювання судового контролю лише у разі, якщо протиправною діяльністю суб'єкта публічного управління порушено конкретно визначені правові можливості особи (індивідуальні права або законні інтереси). При цьому порушення повинно мати реальний характер [617, с. 585].

Категорія приватного інтересу деталізована законодавцем в законі України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. Зокрема, даючи визначення цієї категорії, він наголосив на її пов'язаності з майновим чи немайновим інтересом особи, що реалізується у особистих, сімейних та інших відносинах фізичних й юридичних осіб [618].

Цей інтерес є вагомим для будь-якої особи, оскільки слугує задоволенню її особистих потреб. Саме він спонукає вступати таку особу у різного роду адміністративно-правові відносини задля його реалізації та захисту загалом, й судового захисту зокрема. Встановлення порушення цього інтересу особи у публічно-правових відносинах є беззаперечною підставою для розгляду судом питання про законність дій, рішень, бездіяльності органу публічного управління, підставою для розгляду питання про визнання протиправним та скасування індивідуальних актів таких інституцій, визнання дій чи бездіяльності протиправними.

Ця категорія доволі однозначно визначається вітчизняними науковцями, які стверджують, що саме застосування категорії «приватний інтерес» засвідчує самотійність існування такого інтересу, надання державою певних засобів його захисту, породження прав особи таким інтересом, зумовленість ним виникнення певних правовідносин тощо. При цьому, вченими однозначно відзначається, що захисту підлягає лише законний приватний інтерес особи, тобто такий, що відповідає чинному законодавству, не суперечить його змісту, виникає та реалізується у правовідносинах, не заборонених у державі [619, с. 256-257].

Проте не таким однозначним є підхід науковців до визначення категорії «публічний інтерес».

Деякі вчені вважають публічні інтереси узагальненням особистих й групових інтересів [620] чи визначають як інтереси, що належать певній соціальній спільності, що визнаються й задовольняються державою через визначення механізму юридичного забезпечення [621, с. 32-33].

Проте, здебільшого їх ідентифікують не як механічне поєднання певної сукупності інтересів членів суспільства, а як інтереси, які відображають потреби, важливі для багатьох фізичних і юридичних осіб у державі, забезпечуються на підставі законодавчо визначених повноважень публічною адміністрацією [622, с. 178-182].

Н. Пришва ототожнює цей інтерес із визнаними державою та забезпеченими правом загальносоціальними потребами й устремліннями соціальної спільноти, та наголошує, що віднесення інтересів до цієї групи слугує їхньому гарантуванню реалізації й розвитку [623, с. 63-64].

С. Савченко вказує, що ці інтереси реалізуються в особливому порядку, у певних інституційних формах, а на їх захист держава скеровує державовладні інститути [624, с. 520-528].

Важливо відзначити, що реалізація публічного інтересу неодмінно впливає на можливість втілення у життя й приватних інтересів членів суспільства у певній сфері. З цього приводу, цілком слушно, відзначає І. Жаровська, що реалізація публічного інтересу є своєрідною передумовою і гарантією втілення в життя окремих приватних інтересів, що формує середовище для їхньої реалізації [625, с. 33-37].

Такі публічні інтереси відзначаються визнанням державою та забезпеченістю державно-правовими засобами, загальносуспільним характером, пов'язаністю з широким полем реалізації (масовістю) тощо [626, с. 25].

Розуміння суддями особливостей віднесення приватного та публічного інтересу до такого, що підлягає захисту в судовому порядку є вкрай важливо у процесі здійснення судового контролю, оскільки у цій сфері можуть існувати певні перестороги та обмеження.

У ст. 264 КАС України вказано, що можливість оскарження нормативно-правових актів пов'язана з наявністю у особи, яка його оскаржує статусу учасника правовідносин, яких стосується цей правовий документ [241]. Тобто

така особа повинна бути не лише носієм публічного та приватного інтересу, але й потенційної чи реальної можливості його реалізації у конкретних правовідносинах.

Судові органи, здебільшого, чітко розуміють та застосовують цю норму. Зокрема на ці обмеження вказано у постанові КАС ВС від 23 березня 2023 р. у справі N 640/6699/20, де КАС ВС у п. 32 вказує, що такою особою є та, щодо якої цей документ застосовано чи буде застосовано [627].

Проте, у науковій літературі перелік суб'єктів, що можуть звернутися з метою захисту приватного та публічного законного інтересу особи, тлумачиться значно ширше. Зокрема, керуючись рішенням Конституційного суду України від від 28 листопада 2013 року № 12- рп/2013, деякі автори до суб'єктів звернення до суду задля оскарження нормативно-правових актів додатково відносять громадські організації, які можуть захищати у суді правові можливості своїх членів та інших осіб, котрі звернулися задля їхнього захисту. Серед суб'єктів звернення з особливим правовим статусом вчені відзначають прокурорів, Президента України, Кабінету Міністрів України, органів місцевого самоврядування, Центральну виборчу комісію України (щодо захисту виборчих прав).

При цьому, важливо наголосити й на ролі самого суду у ініціюванні протидії порушенню прав особи протиправними нормативно-правовими актами органів публічного управління. Зокрема, керуючись ст. 264 КАС України, якщо в ході розгляду справи щодо одних нормативно-правових актів суд виявить, що норми інших нормативно-правових актів зумовлюють зміст рішення у справі і наявна реальна потреба визнання їх протиправними задля ефективного захисту прав позивача, судовий орган може визнати такі акти чи їхні окремі положення протиправними.

Ця норма дозволяє змістити акценти з перевірки права подання заяви щодо оскарження змісту нормативно-правового акта певною особою на питання правомірності самого нормативно-правового акта.

З цього приводу М. Смокович вказує, що суд зосереджується на перевірці законності нормативно-правового акта, а в якості умови відкриття процесу розглядається не статус заявника, а факт порушення правових можливостей нормативно-правовим актом [628, с. 154].

Питання віднесення особи до суб'єктів оспорювання нормативно-правових актів у судовому порядку досліджували Р. Антонів, С. Гебеш, Р. Шийович. Зокрема ці автори обґрунтовують потребу широкого впровадження можливості звернення до суду з колективними позовами щодо оскарження правомірності прийняття та законності нормативно-правових актів, що порушують правові можливості членів українського суспільства. Цю практику вони порівнюють з розглядом зразкових справ Верховним Судом на основі матеріалів типових справ [629; 630; 631].

У доповнення до сказаного слід наголосити на потребі кращого розуміння суддями превентивної ролі судового контролю. Її реалізація є запорукою попередження учасниками публічно-правових відносин режиму законності, правових можливостей членів українського суспільства у майбутньому (загальна превенція) та покарання органів публічного управління та їхніх посадових осіб за протиправну діяльність (спеціальна превенція) [171, с. 172].

Реалізуючи превентивну діяльність, адміністративні суди наділені можливістю виходу за рамки позовних вимог, у разі потреби більш ефективного захисту порушених правових можливостей особи, можуть здійснювати перевірку діяльності органу публічного управління не лише на предмет законності, але й дотримання вимог ст. 2 КАСУ, зокрема пропорційності, збалансованості інтересів тощо [617, с. 588].

З огляду на зазначене, слід згадати пропозиції деяких вітчизняних авторів щодо регламентації у чинному КАС України процедури подання превентивних адміністративних позовів.

З цього приводу І. Личенко зазначала, що відсутність належного нормативно-правового закріплення порядку подання превентивних позовів

негативно відображається на сфері публічного управління. Вона вказує, що законодавець у КАС України не достатньо уваги приділяє регламентації цього питання, не передбачає порядку оскарження ще не прийнятих актів органів публічного управління [61, с. 209].

Перед опитаними за темою дисертаційного дослідження респондентами було поставлене питання щодо потреби доповнення КАС України положеннями з приводу визначення процедури подання превентивних адміністративних позовів. Таку потребу було визнано 48% опитаних громадян та 51% посадових осіб. Натомість відсутність такої потреби було визнано 12% респондентів-громадян та 15% посадових осіб. 18% опитаних громадян та 19% посадових осіб вважали, що ці процеси не вплинуть на ефективність судового контролю, а 22% респонденти-громадяни та 15% опитаних посадових осіб навпаки, вважали, що внесення таких доповнень негативно позначиться на сфері публічного управління.

Слід відзначити, що певні зрушення у цій сфері законодавцем все ж здійснені. Зокрема у ст. 5 КАС України ним відзначено право звертатися до суду задля судового захисту шляхом «зобов'язання утриматися від вчинення певних дій». Водночас суб'єктом оскарження нормативно-правових актів відповідно до ст. 264 КАС України визнано не лише осіб, щодо яких ці акти застосовано, але й тих осіб, які є суб'єктом правовідносин, щодо яких буде реалізовуватися цей акт [241].

Тобто підстави для доповнення КАС України регламентацією порядку подання превентивних позовів вже сформовані. Проте законодавець дуже обережно формує поле застосування таких позовів у вітчизняній практиці.

Певною ознакою превентивності можуть відзначаються позови, що реалізуються в рамках процедур оцінки впливу на довкілля. Проте, як правило, оскаржується вже прийняте рішення, що пов'язане з вже наданим дозволом на будівництво небезпечних для довкілля об'єктів чи затвердженням містобудівної чи іншої документації. Прикладом є рішення

Дніпропетровського окружного адміністративного суду № 94322561, від 12 січня 2021 р., яким суд визнав протиправним та нечинним рішення Дніпровської селищної ради Верхньодніпровського району Дніпропетровської області сьомого скликання «Про затвердження містобудівної документації «Генеральний план смт. Дніпровське Верхньодніпровського району Дніпропетровської області. Оновлення з розширенням меж населеного пункту та план зонування смт. Дніпровське Верхньодніпровського району Дніпропетровської області» (у складі Генерального плану)» №511-73/VII від 25 вересня 2020 року як таке, що суперечить доктринальному законодавству, не містить в собі прогнозованих правових, економічних наслідків та наслідків щодо екології й здоров'я населення [632].

Превентивний потенціал такого адміністративного позову та самого рішення адміністративного суду включається лише на стадії погодження офіційних планів здійснення певної діяльності. Видається, що реалізація превентивного потенціалу адміністративних позовів та судових рішень може реалізовуватися й у випадку потенційної можливості прийняття органом публічного управління рішення у публічно-правовій сфері, що можна тлумачити своєрідним зобов'язанням органу публічного управління утриматися від вчинення певних дій.

Найбільш повно попереджувальний потенціал судових рішень здатен проявитися не у разі судового контролю за законністю прийнятих правових актів, що порушують правові можливості членів суспільства, а на попередній стадії прийняття рішення, оскільки завжди складніше виправляти вже допущені помилки. Превентивний потенціал рішення суду, прийнятого за результатами судового контролю, при якому об'єктом судової перевірки є офіційний проєкт нормативно-правового акта чи такий акт у період до його вступу в дію, максимально спрямований на запобігання порушенням прав осіб сфері публічного управління та їхній захист.

З огляду на наявні у науковій літературі підходи, І. Личенко, цілком слушно, у своїй роботі обґрунтовувала потребу застосування превентивних позовів та превентивних рішень суду, пов'язаних з перевіркою проєктів актів нормативного та індивідуального характеру, заборонаю прийняття органом публічного управління рішень, що слугують погіршенню певних об'єктів (власності, довкілля, екологічної безпеки), зобов'язанням органів публічного управління прийняти рішення, вчинити певні дії чи відмовитися від них [61, с. 211-212].

Отже важливим та доволі проблемним для суддів є уникнення помилок в процесі визначення правомірності звернення особи до суду на основі наявного у них приватного та публічного інтересу, розуміння суддями законності такого приватного та публічного інтересу, об'єктивованості його у конкретних правах, законних інтересах чи свободах людини, можливість встановлення фактів їхнього порушення, розуміння ними власних широких дискреційних повноважень, визначених ст. 264 КАС України, щодо самостійного ініціювання перевірки правомірності нормативно-правових актів органів публічного управління. Розсудливість та ініціативність суддів щодо вирішення цих питань є запорукою ефективності не лише судового контролю у сфері публічного управління, але й ефективності публічного управління загалом.

Доволі проблемним в діяльності судових органів є виявлення конфлікту інтересів, що справляє негативний вплив на сферу публічного управління, застосування засобів судового впливу на публічно-правові правовідносини задля протидії незаконній діяльності посадових осіб органів публічного управління, що вчиняється під його впливом. Реалізуючи судовий контроль, судові органи можуть виявляти конфлікт інтересів, що є причиною протиправності прийнятого органом публічного управління рішення. Такий конфлікт виникає як протиріччя між власними й службовими інтересами посадових осіб, залучених до сфери публічного управління.

Особи, визначені частиною першою ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII, зобов'язані застосовувати усі можливі заходи уникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів при прийнятті управлінських рішень, не вчиняти діяльності під його впливом та вживати заходи задля його врегулювання.

Свого часу був розроблений проєкт закону України «Про конфлікт інтересів у діяльності публічних службовців», в якому розробники засвідчували значний вплив таких конфліктів на об'єктивність і неупередженість прийнятого органом публічного управління рішення, їхню здатність впливати на здійснення службової діяльності чи утримання від неї [633]. Прийняття такого нормативно-правового акта є все ще на часі. Його прийняття дало б можливість як посадовим особам органів публічного управління, Національному агентству з питань запобігання корупції, так і суддям детально зрозуміти основні прояви конфлікту інтересів, механізм протидії цьому явищу.

Як зазначає О. Миколенко, конфлікт виникає у випадку виникнення суперечностей між приватним інтересом посадової особи та її службовими повноваженнями, у разі потенційної чи реальної можливості їхнього негативного впливу на діяльність посадової особи, прийняття нею об'єктивних і неупереджених рішень. Тобто законодавець акцентує не лише на зреалізованому негативному впливі конфлікту інтересів, але й на потенційній спроможності його вплинути на рішення і дії посадової особи [629, с. 66].

При цьому у ст. 29 закону «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII законодавець наголошує на різних можливих заходах зовнішнього впливу задля врегулювання конфлікту інтересів таких посадових осіб. Ці особи можуть усунути від прийняття рішень та вчинення дій у сфері публічного управління, щодо них може реалізовуватися зовнішній контроль, обмежуватися доступ до інформації, коригуватися обсяг службових

повноважень; такі особи можуть бути переведеними чи звільненими з роботи. При цьому звільнення є найбільш жорстким проявом зовнішнього впливу, що застосовується за умови виникнення конфлікту, що має постійний характер та не піддається врегулюванню іншим чином [635].

Реалізація судового контролю можлива на підставі ст. 12 цього закону з ініціативи Національного агентства з питань запобігання корупції. Його здійснення відбувається на підставі позову (заяви) Національного агентства з питань запобігання корупції задля визнання нормативно-правового акта, індивідуального рішення органу публічного управління незаконним, прийнятим з порушенням визначених Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII вимог та обмежень.

Також судові органи наділені широкими можливостями притягнення посадових осіб органів публічного управління до відповідальності за корупційні діяння, що вчиняються у сфері публічного управління. Керуючись ст. 12 вищенаведеного закону, вони можуть визнавати набуття активів необґрунтованим та стягувати їх у дохід держави. Національне агентство уповноважене складати протокол про вчинення посадовою особою адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, а судові органи розглядають їх у визначеному КУпАП порядку [635].

Нормативна основа притягнення таких осіб до адміністративної відповідальності визначена у ст. 172-7 КУпАП. Адміністративному покаранню підлягає посадова особа, що не надала повідомлення щодо реального конфлікту інтересів й здійснила діяльність, прийняла рішення за його наявності.

Попри оновлення нормативно-правової основи протидії корупції, зокрема прийняття Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII щодо питання протидії конфлікту інтересів у сфері публічного управління [635], активну роз'яснювальну роботу Національного агентства з питань запобігання корупції щодо можливості виникнення конфлікту

інтересів [636], основні аспекти протидії виникненню таких конфліктів потребують належного законодавчого регламентування. Сьогодні, здебільшого вони висвітлені у Методичних рекомендаціях щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції [637].

Видається, що відмова від прийняття окремого закону, у якому б урегулювалися питання протидії конфлікту інтересів у сфері публічного управління, визначалася б роль судових органів у цій сфері, негативно відображається на правозастосовній практиці. Відсутність достатньої уваги законодавця до цих питань у Законі України «Про запобігання корупції», регламентування таких питань винятково у рекомендаціях, методичних вказівках, які пропонуються Національним агентством з питань запобігання корупції, на рівні підзаконних правових актів не найкращим чином позначається на правозастосуванні, не дає судовим органам достатньої нормативної основи для реалізації судового контролю за рішеннями, діями та бездіяльністю посадових осіб органів публічного управління, що реалізуються під впливом конфлікту інтересів.

Не слід оминати увагою проблему зловживання правом на захист у сфері публічного управління. Такі зловживання є суттєвою перешкодою у ефективній реалізації судом завдання щодо здійснення судового контролю у сфері публічного управління.

Зловживання правом тлумачиться вченими як використання права всупереч його соціальному призначенню, отримання результату, відмінного від задекларованого законодавцем при формулюванні положень правової норми. Прояви зловживання правом нівелюють важливу роль права у суспільстві, зменшують його значення як соціальної цінності [431, с. 26, 28].

Однією з фундаментальних засад сучасного судочинства є добросовісність. Цей принцип закладає головний стандарт судового захисту

прав людини, свідчить про можливість реалізації процесуальних прав та обов'язків учасників судового процесу та справедливості рішення суду. Вченими визначено кілька складових елементів цього принципу. Він відображає потенційну заборону зловживання учасниками судового розгляду своїми процесуальними правами, добросовісного виконання процесуальних обов'язків; охоплює заборону діяльності «*venire contra factum proprium*», тобто суперечливої поведінки та створення перешкод реалізації правосуддя (введення в оману суду, використання втрачених процесуальних можливостей) [638; 639].

Законодавець забезпечив судові органи інструментами протидії такій діяльності. Серед них слід відзначити можливість притягнення винної особи до адміністративної відповідальності на підставі ст.1853 КУпАП. Покаранню підлягають дії щодо злісного ухилення від явки в суд, невідкорення розпорядженням головуєчого, невиконання зобов'язань тощо [640].

Слід відзначити, що Верховний Суд неодноразово звертав увагу на неприпустимість зловживання правами учасників судового розгляду справ. Зокрема Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у своєму рішенні у справі N 814/218/14 від 13 березня 2019 року звернув увагу на наявність факту зловживання позивачем своїми правами. Зокрема колегія суддів Верховного Суду дійшла висновку, що касаційна скарга не підлягає задоволенню. Колегія суддів погодилася з висновком суду апеляційної інстанції з огляду на те, що по позивач зловживав своїми правами, зокрема подавав надто багато клопотань, апеляційних скарг на рішення суду першої інстанції задля затягування розгляду справи по суті [641].

А. Монаєнко з цього приводу відзначає, що зловживання правом на захист може набувати форми зловживання правом на подання скарги, наприклад подання необґрунтованих, сутяжницьких, безпідставних позовів й скарг, численних необґрунтованих клопотань про відводи суддів чи колегії суддів, позовної заяви задля отримання політичних чи інших публічних

переваг, привернення уваги, висвітлення у ЗМІ, боротьби із опонентами. Часом такі зловживання здійснюються й представниками органів публічного управління, зокрема зустрічаються факти систематичного невиконання обов'язку прибуття на судові засідання [642].

Подолання цих проблем можливо лише завдяки постійній просвітницькій, інформаційній роботі, формуванню якісної судової практики Верховного Суду, що матиме позитивний вплив на усю судову систему.

Водночас правові проблеми реалізації досліджуваного судового контролю доволі часто пов'язані з неправильним підходом суддів до визначення меж власних дискреційних повноважень, відсутністю належної підготовки суддів з приводу реалізації судового контролю щодо окремих сфер публічно-правових відносин.

Наявність можливості здійснення альтернативної поведінки суду, з огляду на практичні ситуації, є важливою запорукою незалежності судової влади. Вчені відзначають, що дискреція пов'язана саме з можливістю альтернативних варіантів поведінки, здатністю діяти з огляду на власний розсуд.

Такий розсуд стосується оцінки доказів, можливості застосування аналогії права. При цьому визначальним критерієм для прийняття рішення є принцип верховенства права. Суд керується не лише чинним законодавством, але й практикою ЄСПЛ. Саме його рішення вважають орієнтиром для національної судової практики [643, с. 89].

Надзвичайно важливим є розуміння меж дискреційних повноважень й самих судових органів. Порушення цих меж пов'язане з нерозумінням окремими суддями ролі суду в процесі реалізації судового контролю, підміною рішеннями суду діяльності, що винятково належить органам публічного управління, виконання ними функцій, не властивих судовим інституціям, і тим самим прийняття рішень, що суперечать чинному законодавству.

У якості прикладу коректної поведінки судових органів під час здійснення судового контролю та дотримання ними меж дискреційних повноважень суду є рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду від 27 жовтня 2020 року у справі № 340/1690/20 [644].

У позовній заяві ставилося питання про зобов'язання Міністерства юстиції України щодо присвоєння позивачеві 6 рангу державного службовця в межах категорії «Б» посад державної служби з 01.05.2016 року, зобов'язання його нарахувати та виплатити позивачеві надбавки за 6 ранг державного службовця в межах категорії «Б» посад державної служби, а вислугу років на державній службі на рівні 3 відсотків посадового окладу, стягнення з Головного територіального управління юстиції у Кіровоградській області на його користь середнього заробітку за час вимушеного прогулу і моральної шкоди. Суд прийшов до висновку, що оскільки видання наказів є у винятковій компетенції відповідача, позовні вимоги щодо присвоєння 6 рангу державного службовця категорії посад «Б» та нарахування і виплати надбавок за своїм змістом прирівняне до втручання у дискреційні повноваження відповідача. Позивачеві щодо задоволення цих вимог суд відмовив [644].

Аналогічним є рішення Житомирського окружного адміністративного суду від 03 липня 2019 року у справі № 240/7450/19. Суд, покликаючись на Рекомендації Комітету Ради Європи №R(80)2 стосовно здійснення адміністративними органами влади дискреційних повноважень, прийнятої Комітетом Міністрів 11 березня 1980 р., позиції Верховного Суду, викладені у постанові від 18 липня 2018 р. у справі №826/3520/15, Науковий висновок Верховного Суду від 11 квітня 2018 року щодо меж дискреційного повноваження суб'єкта владних повноважень та судового контролю за його реалізацією, визнав відсутність в нього повноважень щодо втручання у вільний розсуд (дискрецію) суб'єкта владних повноважень поза рамками здійснення перевірки за критеріями, окресленими у ст. 2 КАС України. Судові органи не повинні підміняти своїми рішеннями рішення органів публічного

управління, оскільки компетенція останніх чітко регламентується чинним законодавством. Судом було прийнято рішення, що питання щодо прийняття до виконання виконавчих листів і відкриття виконавчого провадження ним є винятковим дискреційним повноваженням відповідача. Судові органи не мають змогу втручатися у ці повноваження [645].

ЄСПЛ визнано, що перевищення національними судами звичайних меж повноважень своєї юрисдикції, і тим самим умисне порушення закону, призводить до прийняття рішення, що не вважається прийнятим судом на встановлених законом підставах. Розвиває цю думку ЄСПЛ у параграфах 27-28 рішення у справі *Sokurenko and Strygun v. Ukraine* (Сокурєнко і Стригун проти України) [646].

ЄСПЛ у коментованій справі прийшов до висновку, що Верховний суд не навів жодних підстав для прийняття рішення, виходячи за межі своєї юрисдикції. На його думку, Верховний Суд вийшов за межі своєї юрисдикції, визначеної законодавством, тому не міг вважатися «судом, встановленим законом» у значенні статті 6 § 1 Конвенції [647].

Таким чином, формування усталеної судової практики щодо дотримання меж дискреційних повноважень суду є важливим завданням судової системи, потребує ретельної роботи щодо роз'яснення цих питань.

Проблеми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління дуже часто пов'язані зі сучасними недоліками судової системи нашої держави. Хоча чинна судова система з відокремленою підсистемою адміністративних судів сформована відповідно до європейських стандартів і спрямована на забезпечення верховенства права й захист правових можливостей членів українського суспільства, проте їй характерні й численні недоліки, що суттєво впливають на сферу судового контролю, та пов'язані з перевантаженістю судових органів, неналежними матеріальними та фінансовими умовами роботи, кадровим забезпеченням судів та відсутністю

обґрунтованих нормативів навантаження на суддів, раціональних норм їхньої діяльності [648, с. 123-125].

Судова система здійснює системну роботу щодо очищення, трансформації, утвердження високих стандартів діяльності, забезпечення якості правосуддя. Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (ЄКЕП) відзначила суттєвий прогрес вітчизняної судової системи. У 2008 році за підтримки проекту USAID «Україна: Верховенство права» реалізовувалася пілотна програма, що стосувалася опитування громадян, які були учасниками судових проваджень щодо діяльності судових органів, згодом у 2010 р. за підтримки проекту USAID «Україна: Верховенство права» було розроблено інструменти внутрішньої оцінки якості функціонування суду за вимірами «Своєчасність судового розгляду» та «Якість написання судового рішення». У 2012 р. за підтримки проекту USAID «Справедливе правосуддя» працювала робоча група, що залучила до проекту розробки системи оцінки якості функціонування судів 13 вітчизняних судових органів.

За результатами системної роботи щодо формування системи оцінки судових органів було сформовано низку документів (Оцінку якості роботи суду в Україні: результати пілотного дослідження у 2012 році, а у 2015 р. Систему оцінки якості роботи суду: стандарти, критерії, показники та методи). Вимірність остаточних результатів діяльності судових органів, на думку розробників проєктів, повинна досягатися за допомогою критеріїв, що стосуються системи фінансування, використання ресурсів, умов праці як суддів, так і інших працівників судових органів, керівництва ними, своєчасності та ефективності вирішення справ, реалізації суддівського самоврядування, їхнього розгляду, навантаження на суддів; якості судових рішень, задоволеності правосуддям та інформаційною доступністю судових органів [649, с. 7-9].

Саме застосування таких критеріїв дозволило з'ясувати основні проблеми судової системи та провести системну роботу щодо їхнього усунення [644, с. 10].

Проте, як відзначають вітчизняні автори, проблеми судової системи все ще не подолані. Особливо вони загострилися у час війни. Зокрема недоліки діяльності адміністративних судів й надалі стосуються порушення термінів розгляду адміністративних справ, системного невиконання рішень судових органів, проблем підвідомчості, якості судових рішень, недостатньої матеріальної й фінансової забезпеченості роботи судів, недосконалості процедур формування кадрового корпусу, нечіткості визначення рівня навантаження на суддів, інформаційної закритості судів [650, с. 15].

За результатами робочої зустрічі у Верховному Суді у жовтні 2023 р. з питань організації роботи та здійснення правосуддя, яка була проведена у Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду (з залученням голів окружних та апеляційних адміністративних судів, представників Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Ради суддів України, Державної судової адміністрації України і Національної школи суддів України), було визнано кадрові, матеріально-технічні й інші проблеми роботи адміністративних судів у першій половині 2023 року. Учасники констатували значну завантаженість адміністративних судів. Зокрема упродовж першого півріччя 2023 р. до окружних адміністративних судів надійшло 320 тис. матеріалів справ. До апеляційних адміністративних судів надійшло 82 тис. таких матеріалів, а до КАС ВС – 23 тис. матеріалів.

Серед проблем було відзначено скорочення кадрового складу (як суддів, так і працівників апарату адміністративних судів), плинність кадрів (у 2023 році сягала 30 %), значну завантаженість суддів окремих адміністративних судів, недостатню забезпеченість комп'ютерами й іншою технікою, засобами безперебійної подачі електроенергії, інтернету. У окремих судах все ще наявні проблеми матеріально-технічного облаштування приміщень [651].

Налагодження зворотного зв'язку з громадянами є запорукою покращення роботи судових органів та подолання окреслених проблем.

Прикладам налагодження такого зворотного зв'язку є постійне проведення опитувань громадян, що звертаються в судові органи, з питань якості правосуддя. Зокрема таке опитування проводилося з 18 по 27 липня 2023 року у Шостому апеляційному адміністративному суді методом анкетування відвідувачів суду (учасників судових проваджень). Високими показниками відвідувачі відзначили показники доброзичливості, поваги й бажання допомогти у роботі працівників апарату суду, професіоналізм, знання своєї справи. Респондентами відзначено певне покращення роботи суду (44% вказали на значне покращення, 30% опитаних відзначили несуттєве покращення; 24% не відслідкували змін, а 2% – не змогли визначитися з відповіддю). Позитивні зміни відвідувачами відзначено у зв'язку з запровадженням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (70% опитаних схвалили такі зміни) [652].

Подолання усіх вищенаведених проблем має важливий вплив на діяльність судових органів як суб'єктів судового контролю. Системність їхньої роботи, достатність ресурсів для фахового виконання покладеного на судову систему завдання щодо забезпечення захисту правових можливостей членів українського суспільства у сфері публічного управління є запорукою верховенства права в державі.

Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління є досить дієвим засобом покращення діяльності інституцій законодавчої, виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у рамках закріпленої за ними компетенції, засобом вчасного виявлення і запобігання порушенням чинних нормативно-правових актів [167, с. 152].

Перед державою стоїть важливе завдання щодо системного оновлення нормативно-правової основи публічного управління й реалізації судового контролю у досліджуваній сфері, покращення судової практики за рахунок

ознайомлення суддів зі сучасними науковими підходами у цій сфері, практикою ЄСПЛ, змін у процесі добору та підготовки кадрів, зменшення навантаження на суддів, покращення їх матеріально-технічного забезпечення роботи, врахування результатів зворотного зв'язку з особами, що звертаються до суду за захистом своїх прав у сфері публічного управління.

5.2. Шляхи підвищення ефективності реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління

Вимірність ефективності будь-якого процесу узалежнено від низки чинників, серед яких продуктивність, тобто співвідношення витрат та результатів, економічно виправдане використання ресурсів та часу, людського потенціалу.

Учені вважають, що така ефективність узалежнює раціональне виконання контрольних дій з наслідками, що свідчать про досягнення мети контролю [653, с. 16-19]. При цьому раціональність виконання контрольних дій підвищує імовірність одержання потрібного ефекту.

Оцінка ефективності будь-якого контролю вимірюється кількісними чинниками такої результативності, у тому числі своєчасності здійснення контрольних заходів, втілення їх у життя та досягнення цілей, визначених наслідками контрольної діяльності, відшкодування матеріальної шкоди, виявленої у ході реалізації контрольних дій [654].

Адаптуючи зміст цих чинників до ефективності контрольної діяльності, у тому числі судового контролю, варто відзначити, що вона проявляється через раціональність контрольних заходів, тобто здатність задіяних правових інструментів забезпечувати режим законності у сфері публічного управління, захист прав, свобод та законних інтересів особи, раціональність використання державних ресурсів (з огляду на обсяг бюджетного фінансування та залучення суддівського корпусу), своєчасність їхнього застосування, здатність відновити

порушені права чи вплинути на відшкодування заподіяної шкоди тощо.

За результатами проведення анкетування за темою дисертації можна окреслити кілька напрямів, визнаних респондентами найбільш потрібними задля покращення реалізації судового контролю. Так, 12 % опитаних громадян та 22% посадових осіб серед таких змін відзначили цифровізацію судових процесів, 52 % опитаних громадян та 38% посадових осіб (найчисельніша група) вважають, що на часі покращення системи виконання рішень суду, 30% громадян та 24% посадових осіб покращення цієї системи пов'язують з впровадженням дієвого механізму покарання суддів за прийняття неправосудних рішень та вчинення корупційних діянь, 6% опитаних громадян та 16% посадових осіб вважають, що удосконаленню судового контролю сприятиме покращенням загальної доступності судочинства.

Досягнення ефективності реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління, у першу чергу, залежить від здатності держави подолати загальні проблеми вітчизняної судової системи та підвищити якість адміністративного судочинства та роботу судових органів загалом.

Про результати оцінки дієвості здійснення контрольних заходів системою адміністративних судів, результативність їх втілення їх у життя свідчить статистична інформація про підсумки здійснення адміністративного правосуддя у 2023 році. Зокрема за результатами аналізу здійснення правосуддя системою адміністративних судів впродовж першого півріччя 2023 року, Верховний Суд констатував, що до окружних адміністративних судів у першому півріччі 2023 року надійшло понад 319,8 тис. матеріалів справ, натомість розглянуто було 275,1 тис. таких справ. Найвищий показник надходження матеріалів справ прослідковувався у в Рівненському (44 тис.), Київському (30,1 тис.) та Житомирському (24,1 тис.) окружних адміністративних судах. Здебільшого до окружних адміністративних судів особи звертаються з позовними заявами з приводу діяльності органів публічного управління (78%). Такі позовні заяви стосуються соціальної сфери

(71%), податкових правовідносин (9%), публічної служби (8%), громадської безпеки та оборони (5%). Також вагому частку становлять скарги і заяви, що подаються під час виконання судових рішень, рішень суб'єктів владних повноважень (посадових осіб) (15%) [655].

Ці показники яскраво засвідчують рівень довіри громадськості до адміністративних судів, вагомість для суспільства судового контролю за діяльністю органів публічного управління, авторитет судової влади у означеній сфері та, водночас, перелік сфер публічного управління, що найбільше потребують реалізації судового контролю, які пов'язані з найбільшими порушеннями прав, свобод та законних інтересів членів українського суспільства.

Сучасну систему реалізації судового контролю не можна вважати досконалою. Її стан значною мірою визначається станом судової системи загалом.

Напрями реформування судової системи, на думку Н. Когут, визначаються потребою утвердження незалежності судових органів у системі органів держави; гарантування дієвого механізму покарання суддів за прийняття неправосудних рішень та корупційних діянь; забезпечення балансу взаємодії судових та правоохоронних органів; впровадження ефективних засобів гарантування правових можливостей учасників судового розгляду справи; уніфікації судової практики, визначення інструментів прогалин і колізій судового правозастосування; покращення системи виконання рішень суду; забезпечення загальної доступності судочинства [656, с. 186].

При цьому ця авторка наголошувала на принциповій потребі зменшити вплив Президента на формування інституту судової влади. Особливій критиці нею піддано положення законодавства, що закріплює обов'язок Президента України підписувати призначення Вищою радою правосуддя суддів безстроково, залученість Президента України та Верховної Ради України до формування Вищої ради правосуддя як такі, що порушують принцип

розподілу влади в державі. Не менш критичною автори визнають відсутність інструментів покарання недобросовісних суддів за прийняття неправосудних рішень та в якості пропозицій наводять ідеї про розширення можливості оскарження таких рішень до Вищої ради правосуддя та впровадження спеціальної інституції (на кшталт Юридичної служби, створеної за зразком суду присяжних), рішення якої щодо правильності застосування суддями положень чинного законодавства, могло б стати вирішальним при прийнятті Вищою радою правосуддя рішення про звільнення суддів з посади. Не оминають автори потребу розширення доступу адвокатів, науковців вітчизняних ЗВО, самих суддів та прокурорів звернення до Верховної ради України та Конституційного Суду України задля усунення колізій чи прогалин у законодавстві та необхідність покращення виконання судових рішень завдяки активному залученню системи приватних виконавчих служб [656, 186-189].

Намагання знайти нові шляхи розвитку системи правосуддя, спонукали Президента України прийняти Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки [657].

У цій стратегії нагальними заходами визнано реорганізацію місцевих судів, удосконалення судочинства, посилення функціональної та процесуальної спроможності Верховного Суду, спроможності вищих спеціалізованих судів реалізовувати правосуддя, розвиток альтернативного (позасудового) й досудового вирішення спорів, зміцнення незалежності судових органів й підзвітності суспільству.

Зміцнення незалежності судових інституцій Президент України пов'язує з удосконаленням механізмів перевірки доброчесності членів органів суддівського врядування, забезпеченням інституційної незалежності й прозорості Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, удосконаленням процедури добору членів Вищої ради правосуддя, гарантування цілісності апаратів й служб інспекторів органів суддівського

врядування, об'єднання зусиль органів суддівського врядування й самоврядування, покращення організації й фінансування роботи судових органів, зокрема розподілу бюджетних ресурсів, механізму моніторингу оцінки й контролю за організацією роботи судових органів. Не оминув президент своєю увагою у цьому стратегічному документі й потребу покращення добору кандидатів у судді, процедур кваліфікаційного оцінювання суддів, гарантування дієвості інструментів та практики їхньої дисциплінарної відповідальності, тощо [657].

Безумовно, часові рамки цього програмного документа завершилися, проте багато проблем, окреслених у ньому досі не вирішено, а заплановані заходи не проведено. Більшість запланованих заходів все ще чекають впровадження у життя. Це пов'язано з недостатністю бюджетного фінансування, кадрового потенціалу судової системи, руйнуванням судових інституцій через військові дії в Україні.

Бажання окреслити перспективи вдосконалення судової системи стають причиною проведення багатьох науково-практичних заходів, учасники яких визнають потребу комплектування вітчизняних судів високопрофесійними, добросовісними й кваліфікованими кадрами. Зокрема станом на лютий 2024 року у судовій системі налічувалося 2249 вакансій. Вагомий вплив на судову систему справляють потреби приведення судової систем до стандартів ЄС, цифровізації системи правосуддя. Пріоритетами майбутніх реформ визнаються наділення можливістю законодавчої ініціативи пленуму Верховного Суду, здійснення роз'яснень з приводу застосування правових норм на підставі судової практики, усунення органів інших гілок влади від формування судових інституцій, покращення соціальної забезпеченості працівників судових органів, посилення відповідальності за діяльність, пов'язану з втручанням та впливом на судові органи [658].

Значною проблемою сучасної судової системи, на усунення якої скерована діяльність законодавця та органів суддівського врядування, є зміна

територіальної підсудності щодо значної кількості судових органів. Так, війна вносить свої корективи у потенційну спроможність окремих судів реалізовувати правосуддя та судовий контроль на окремих територіях нашої держави. Зміни до закону України «Про судоустрій і статус суддів» [130] від 03 березня 2022 року слугують удосконаленню визначення територіальної підсудності справ, які розглядаються судами. У новій редакції ч. 7 ст. 147 цього закону законодавець уможливив зміну територіальної підсудності справ у зв'язку обставинами воєнного чи надзвичайного стану, через військові дії, стихійне лихо, діяльністю щодо протидії тероризму, різноманітним надзвичайним обставинам. Територіальна підсудність судових справ може змінюватися з огляду на відповідне рішення Вищої ради правосуддя, схвалення якого відбувається за поданням Голови Верховного Суду. Справи можуть бути передані до суду, що наближений територіально до суду, що повинен був здійснювати правосуддя у справі. Закон наділяє й Голову Верховного Суду можливістю прийняття відповідного розпорядження у випадку неможливості реалізації таких дій Вищою радою правосуддя. Наслідком таких рішень у будь-якому разі є передача матеріалів справ у зв'язку зі зміною територіальної підсудності їхнього розгляду [659].

Націлене на вирішення питання зміни територіальної підсудності розгляду судових справ й розпорядження Голови Верховного Суду від 13 березня 2022 р. № 6/0/9-22, зміст якого уточнює рекомендації щодо діяльності судів першої й апеляційної інстанцій у разі захоплення населеного пункту чи суду, забезпечення вивезення судових справ [660].

Нагальною потребою сьогодні є впровадження європейських стандартів діяльності судових органів (закріплених зокрема у Рекомендації № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя (прийнятої Комітетом Міністрів 14 травня 1981 р. на 68-ому засіданні); Рекомендації № R (2000) 2 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо повторного розгляду або поновлення

провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини, Рекомендації № R (86) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів з попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах (прийнятої Комітетом Міністрів 16 вересня 1986 р. на 399-ому засіданні заступників міністрів); та інших). Як стверджує І. Білик, серед вагомих європейських стандартів, що потребують імплементації у вітчизняну практику, є ті, що стосуються незалежності судових органів, доступу до справедливого суду, справедливості та ефективності судової системи, розумності навантаження суддів, строків розгляду справ, відкритості, прозорості судового процесу тощо [661, с. 150].

Не можна оминати й потребу удосконалення процесів цифровізації діяльності судових органів у рамках розширення процесів електронної демократії. Посилення цих процесів є запорукою оптимізації документообігу в судовій діяльності, слугуватиме покращенню доступу до матеріалів справ та розширенню можливостей громадян у доступі до правосуддя завдяки проведенню судових засідань у онлайн форматі.

Формування цифрового середовища вкрай потрібно в сучасних умовах. Проте найбільші виклики у цій сфері пов'язані з підвищеними вимогами до цифрових технологій, потребою гарантування кібербезпеки, унеможливлення витоку інформації, зокрема персональних даних, забезпечення конфіденційності й чіткої аутентифікації учасників судового розгляду справи.

Багато кроків на шляху цифровізації правової сфери вже здійснено. Вони стосуються формування додатку «Дія» та реалізації з його допомогою проєкту «Держава у смартфоні», багатьох інших напрямів. У планах Міністерства цифрової трансформації України амбітні цілі щодо переведення 100% публічних послуг для громадян та підприємницьких інституцій у онлайн формат [662, 148-149].

Процеси цифровізації правосуддя повинні бути засновані на ретельно продуманій стратегії. Вони розпочаті у зв'язку зі запровадженням Єдиної

судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС). Проте виклики часу потребують розвитку цієї системи та цифрової оптимізації судового документообігу загалом. Вища рада правосуддя, усвідомлюючи потребу посилення процесів цифровізації, сформувала спеціальний координаційний комітет з питань реалізації та впровадження цифровізації у сфері правосуддя. За сприяння Державної судової адміністрації та Міністерства цифрової трансформації України визначено стратегічні напрями покращення означеного процесу. Вони повинні втілюватися з огляду на результати спеціального технічного та функціонального аудиту, націленого на визначення переліку можливих послуг і їхніх користувачів, ризиків, потреб, технічних вимог та проблем. Як зазначив Д. Маслов та Р. Маселко, реалізація цього аудиту слугує впровадженню реального електронного судочинства, задоволенню потреби громадян, покращенню матеріально-технічної бази вітчизняних судів [663].

Розуміючи потреби цифровізації судової системи, Міністерство цифрової трансформації України докладає багато зусиль на оновлення електронного суду. Зміни, проведені після ІТ-аудиту, дозволять цілодобово звертатися до судових органів, ознайомлюватися з матеріалами справ у електронному форматі, отримувати винесені судом рішення у електронній формі, подавати документи й сплачувати судові збори, застави, аналізувати інформацію, розміщену у відкритих реєстрах тощо [664].

Цифровізація судових процесів дозволить активніше здійснювати засідання у форматі відеоконференцій, покращить виконання рішень суду. Загалом вона стане ваговою складовою частиною Державної антикорупційної програми на 2023 – 2025 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220 [665; 666].

На позитивний аналогічний іноземний досвід цифровізації діяльності судових органів вказують вітчизняні вчені. В. Маньгора, Ю. Михальчук відзначають вдалу практику Сінгапуру, Великобританії щодо організації

віддалених судових засідань у період пандемії COVID-19 та на досвід Швейцарії щодо налагодження цифрової системи управління справами [662, с. 153-154].

Яскравим прикладом цифровізації судових процесів є робота Європейського суду з прав людини, в якій активно використовується система ECHR CASE LAW, за допомогою якої уніфікується електронний доступ до матеріалів судових справ, система e-Curia, що забезпечує передачу електронних скарг й документів; робота Суду Співдружності ЄС, у якій застосовується система ECJ e-Curia, що слугує оперативній електронній процедурі передачі скарг та документів, їхній обробці [662; 667].

Попри загальні дослідження вітчизняних науковців щодо удосконалення судової системи, слід також зосередитися й на покращенні як законодавства, так і практики реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління.

У вітчизняній науковій літературі висловлювалися деякі думки щодо законодавчого закріплення терміна «судовий контроль», видів судового контролю. Зокрема А. Фокіна пропонувала доповнити закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII [130] статтею, присвяченою видам судового контролю, а у КАС України виокремити окрему главу «Судовий контроль за виконанням рішень в адміністративному судочинстві» [176, с. 264-265].

Безумовно, такі пропозиції заслуговують на увагу, проте видається недоцільним переобтяжувати зміст закону України «Про судоустрій і статус суддів» положеннями, присвяченими судовому контролю. Вони за своїм змістом не відповідають загальній логіці побудови цього нормативно-правового акта. Видається більш логічним закріплення положень, присвячених судовому контролю, у галузевих кодексах, зокрема КАС України.

На часі унормування у чинному КАС України питання судового

контролю. Сьогодні цей нормативно-правовий акт містить положення, що стосуються судового контролю винятково у сфері виконання судових рішень в адміністративних справах (ст. 167, 382 КАС України), проте сфера реалізація судового контролю значно ширша та стосується можливості прийняття рішень суду про визнання незаконними рішень, дій та бездіяльності органів публічного управління, визнання протиправним та скасування актів управління (рішень) суб'єктів владних повноважень, чи окремих його положень, тощо.

Такий підхід цілком підтримали респонденти, опитані в рамках проведеного дисертаційного дослідження. Потребу унормування в чинному КАС України питання судового контролю визнали більшість опитаних (54% опитаних громадян та 55% посадових осіб). На її відсутності наполягали лише 10% опитаних громадян та 15% посадових осіб. Це питання не пов'язують з позитивним впливом на судову практику 18% респондентів-громадян та 19% посадових осіб.

Видається доцільним у ст. 4 КАС України закріпити загальне визначення терміна «судовий контроль в адміністративному судочинстві» як системи заходів реагування суду при вирішенні публічно-правового спору на порушення прав, свобод та законних інтересів особи та незаконні рішення, дії та бездіяльність суб'єктів владних повноважень задля забезпечення гарантованого права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві.

Законодавець повинен активніше використовувати цей термін та регламентувати контрольну діяльність судових органів не лише у разі звернення особи до адміністративного суду задля реагування на протиправні й нечинні нормативно-правові, індивідуальні акти чи окремі їхні положення, на протиправні дії, бездіяльність суб'єктів владних повноважень, але й чітко регламентувати сферу судового реагування на вищенаведені факти при розгляді адміністративних справ, в яких ці питання не становлять основний

предмет позовних вимог.

Адміністративні суди, у тому числі суди апеляційної та касаційної інстанції, наділені широкими можливостями щодо постановлення окремих ухвал і направлення їх суб'єктам владних повноважень задля застосування заходів, спрямованих на усунення причин та умов, які зумовлюють порушення вимог закону. Керуючись ст. 249 КАС України адміністративні суди мають змогу постановляти такі окремі ухвали у разі виявлення підстав для покарання суб'єктів владних повноважень, діяльність яких визнана протиправною. Не менш вагомим інструментом впливу на публічно-правові правовідносини є й постановлення таких окремих ухвал задля протидії зловживанням процесуальними правами, порушенням процесуальних обов'язків, неналежному виконанню професійних обов'язків, іншим порушенням законодавства адвокатом або прокурором.

Можливістю постановити окрему ухвалу наділені й суди вищої інстанції у разі виявлення фактів неправильного застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права судами нижчої інстанції.

Усе вищенаведене свідчить, що законодавець фактично наділив судові органи широкими інструментами судового контролю. Реалізація закріпленої у ст. 249 КАС України діяльності суду у формі постановлення окремих ухвал є яскравим прикладом законодавчо урегульованої форми реалізації судового контролю в адміністративному судочинстві. Проте у цій статті та інших положеннях КАС України законодавець не ідентифікує діяльність щодо винесення таких окремих ухвал як форму реалізації судового контролю в адміністративному судочинстві.

У положеннях цієї статті слід закріпити сам термін «судовий контроль в адміністративному судочинстві» та окремо наголосити на цільовій спрямованості реалізації такого контролю, а саме усуненні не лише порушень закону та причин й умов, що йому сприяють під час здійснення діяльності суб'єктів владних повноважень, але й забезпеченні захисту гарантованих

законодавством прав, свобод та законних інтересів особи в адміністративному судочинстві. Приймаючи таку окрему ухвалу, суд повинен, в першу чергу, визначити шляхи відновлення порушених правових можливостей особи у публічно-правовій сфері, вказати на можливість відшкодування заподіяної особі шкоди та відновлення її правового становища.

Тому вбачається доцільним назву ст. 5 КАС України визначити як «Право на звернення до суду, судовий контроль та способи судового захисту». Доцільно викласти ч. 2 ст. 5 КАС України у такій редакції: «Основним завданням судового контролю в адміністративному судочинстві є захист порушених прав, свобод чи законних інтересів особи, яка звернулася до суду. Суд, здійснюючи судовий контроль, забезпечує ефективний захист прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин та реалізує протидію порушенню закону суб'єктами владних повноважень. За результатами судового контролю захист порушених прав, свобод чи законних інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися судом шляхом прийняття рішень, постановлення окремих ухвал, а також в інший спосіб, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень».

Слід викласти ч. 1 ст. 249 КАС України у такій редакції «Суд, здійснюючи судовий контроль під час розгляду судової справи, може постановити окрему ухвалу за фактом виявлення порушення прав, свобод та законних інтересів особи та вимог закону і направити її відповідним суб'єктам владних повноважень для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли цьому порушенню».

Такі зміни слугуватимуть кращому унормуванню питання судового контролю в КАС України та відповідатимуть вимогам посилення людиноцентристської спрямованості адміністративного судочинства та

адміністративного права загалом.

КАС України не містить положень, що унормовують обов'язок суб'єкта владних повноважень інформувати суд про результати вжитих заходів за наслідками виконання окремої ухвали суду. Відсутність визначених у КАС України положень такого змісту негативно позначаються на правозастосовній практиці. У КАС України не міститься положень, що дозволяли б звертатися до суду з позовом, скаргою у разі невиконання окремої ухвали суду.

Проблеми у цій сфері цілком визнаються й окремими суддями Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду. Ними, цілком слушно, стверджується, що через недосконалість механізму втілення в життя вказівок, визначених у зміст окремої ухвали суду, знижується її ефективність. Серед проблем додатково визнано обмеженість кола суб'єктів, щодо яких постановляється окрема ухвала, у порівнянні з іншими видами судочинства, недосконалість інструментів судового контролю за виконанням окремої ухвали, невизначеність процедури перегляду окремої ухвали, постановленої ВС та інші [668].

Видається слушним й закріплення процесуального порядку оскарження окремих ухвал адміністративних судів, прийнятих у порядку реалізації судового контролю. Наразі, відповідної деталізації КАС України не містить.

Найбільш ваговою проблемою є недостатність інструментів адміністративного суду щодо контролю за виконанням вказівок, визначених у його окремій ухвалі. Усунення цієї проблеми, видається, може бути вирішене завдяки визначенню у ст. 249 КАС України обов'язку суб'єкта владних повноважень, якого стосується її зміст, подати у визначений судом строк звіт про її виконання та закріплення можливості у разі неподання такого звіту, накладення на керівника адміністративного штрафу (за зразком звітів суб'єкта владних повноважень про виконання рішення суду, визначених ст. 382 КАС України).

Вищенаведені пропозиції викладені у проєкті змін до Кодексу

адміністративного судочинства України щодо реалізації судового контролю, наведених у Додатку И до дисертації.

Слід звернути увагу й на потребу пошуку шляхів усунення невиконання, несвоєчасного й неповного виконання судових рішень, які стосуються сфери публічного управління. Загалом саме невиконання рішень адміністративних судів спонукає громадян звертатися до Європейського суду з прав людини проти України.

О. Константій стверджує, що найбільші проблеми пов'язані з виконанням рішень суду, що стосуються соціальних правовідносин, виплат за рахунок бюджетних коштів. Системне невиконання таких рішень, на думку цього автора, повинно слугувати підставою для закріплення у КАС повноважень адміністративного суду накладати на керівника суб'єкта владних повноважень штраф у подвійному розмірі, у разі його невиконання після накладення відповідного покарання на його керівника. Також доволі слушною є пропозиція накладати штраф за невиконання рішення суду не лише на керівника суб'єкта владних повноважень, й на відповідний колегіальний суб'єкт владних повноважень (Національну раду з питань телебачення і радіомовлення, місцеву раду тощо), керуючись тим, що виконання таких рішень передбачає спільне голосуванням на засіданні цього суб'єкта. Без визначення розміру покарання члени цього колективного органу не несуть тягар відповідальності [669, с. 17].

Дійсно, потребують внесення змін й положення ст. 382 КАС України, які стосуються розміру покарання керівників суб'єктів владних повноважень, відповідальних за виконання рішень судових органів, у разі неналежного їх виконання, що підтверджується наслідками розгляду відповідних звітів судами. Наразі розмір такого покарання становить від двадцяти до сорока розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Виконання судового рішення є вкрай важливим з огляду на завдання адміністративного судочинства, запорукою реалізації принципу верховенства

права, складовою принципу правової визначеності. Як стверджує суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Ян Берназюк, судовий захист стає реальним лише у разі своєчасності й належності виконання таких рішень. Тому перед системою адміністративних судів стоїть важливе завдання щодо максимального сприяння реалізації принципу обов'язковості виконання рішень суду [670].

Окремого врахування при формулюванні змісту такої статті заслуговують особливості реалізації таких рішень суб'єктами владних повноважень, в яких рішення приймаються колективно, а керівник не має достатньо компетенції для одноособового забезпечення виконання таких рішень.

На реальні проблеми у цих випадках вказав Верховний суд у своїй постанові від 1 лютого 2022 року у справі № 420/177/20. Так, судом при вирішенні питання про наявність правових підстав для накладення штрафу, було прийнято до уваги відсутність достатньої компетенції у міського голови щодо самостійного забезпечення втілення в життя такого рішення. Загалом міський голова не може безпосередньо впливати на процедуру голосування й керувати волевиявленням депутатів задля прийняття рішення місцевою радою [670].

З огляду на зазначене, видається доцільним вказати у змісті ст. 382 КАС України винятки для категорій справ, виконання яких потребує колективного рішення суб'єкта владних повноважень, зокрема органів місцевого самоврядування.

Аналогічні положення слід закріпити й щодо виконання окремої ухвали суду. Зокрема доцільно закріпити у КАС України, що штраф до керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання рішення чи окремої ухвали суду, можна застосувати винятково у разі наявності у нього достатньої компетенції для їхнього виконання без узгодження з іншими суб'єктами владних повноважень чи колективними представницькими органами.

У продовження ідей, висловлених у своїй праці О. Константином [669, с. 14-15], видається доцільним закріпити можливість покарання суб'єкта владних повноважень, що забезпечує виконання рішення суду, винятково шляхом прийняття колегіального рішення, застосування до нього штрафу у сумі від двадцяти до шістдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Аналогічні положення КАС України повинні стосуватися й покарання таких колективних суб'єктів владних повноважень за невиконання окремої ухвали суду.

Водночас слід встановити ширший діапазон розміру можливого покарання у випадках невиконання, неналежного чи несвоєчасного виконання рішень адміністративних судів. Визначення причин неподання чи несвоєчасного подання таких звітів, обставин, що впливають на це, повинні давати судді ширші можливості щодо обрання розміру штрафу. Тому видається доцільним встановити штраф у разі своєчасності й належності виконання таких рішень у розмірі від двадцяти до шістдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Відповідну пропозицію відображено у Додатку И до дисертації.

Окрім означеної проблеми, видається потрібним закріплення у КАС України поняття «дискреційні повноваження», «межі дискреційних повноважень» та висвітлення критеріїв для ідентифікації порушення меж дискреційних повноважень.

Закріплення дефініції цієї категорії та окреслення ключових параметрів аналізу дискреційної діяльності полегшить оцінку дій, рішень суб'єктів владних повноважень, які реалізуються з огляду на свободу розсуду таких суб'єктів, нечіткість формулювань чинного законодавства, що окреслює діапазон проявів їхньої поведінки у тій чи іншій ситуації, допомагає суддям виявити факти настанням юридичних наслідків поза межами дискреційних правил, безпідставного невикористання дискреційних повноважень, помилкового трактування дискреційних норм суб'єктами владних

повноважень, використання їх всупереч задекларованої законодавцем мети, з порушенням прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, прав та законних інтересів юридичних осіб.

Зокрема, видається доцільним, доповнення ст. 4 КАС України пунктом 26. У ньому слід зазначити, що дискреційні повноваження суб'єкта владних повноважень – це система прав й обов'язків органів державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), органів місцевого самоврядування, їхніх посадових чи службових осіб, інших суб'єктів, що надають їм правову можливість при здійсненні публічно-владних управлінських функцій, зокрема на виконання делегованих повноважень, або надання адміністративних послуг, вчиняти дії, приймати й реалізувати власні рішення з певним ступенем свободи розсуду в умовах наявної альтернативи юридично значущої поведінки, в рамках закріпленої компетенції, на підставі, у межах й у спосіб, які регламентовані законодавством.

Також, не менш важливим, є внесення змін до ст. 5 КАС України. Зокрема слід наділити осіб правом звернення до адміністративного суду у разі порушення суб'єктом владних повноважень її правових можливостей шляхом встановлення фактів порушенням меж дискреційних повноважень, незастосування або недостатнього їх застосування, зловживання ними. У змісті цієї ж статті видається доцільним вказати, що дотримання межі дискреційних повноважень суб'єкта владних повноважень визначається з огляду на відповідність його дискреційної діяльності вимогам цього Кодексу, дотримання визначеного законодавством обсягу компетенції суб'єкта владних повноважень, за підстав, у межах й у спосіб, які регламентовані законодавством, реалізацію й ефективний захист прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, прав та законних інтересів юридичних осіб. Недотримання цих вимог вважається порушенням меж дискреційних повноважень суб'єкта владних повноважень.

Не менш важливим є питання унормування меж дискреційних

повноважень й самого суду.

О. Константи́й стверджував, що суди не мають права втручатися у дискрецію органів публічного управління, визначати доцільність вчинення ними юридично значимих дій, втручатися у сферу адміністративного їхнього розсуду. Їх діяльність зводиться до перевірки наявності відповідної компетенції, обґрунтованості, своєчасності прийняття рішення, забезпеченості прав громадян бути долученими до процесу його прийняття, тощо [669, с. 14-15].

Тому вкрай важливо унормувати обов'язок суду не втручатися в управлінську діяльність шляхом підміни змістом свої рішень, управлінської діяльності суб'єкта владних повноважень, урегулювати питання, віднесені винятково до компетенції суб'єкта владних повноважень.

З огляду на зазначене, видається доцільним закріпити у змісті частини 2 ст. 5 КАС України положення, що стосується обов'язку суду здійснювати захист порушених прав, свобод чи законних інтересів особи, яка звернулася до суду, на засадах, визначених ст. 2 КАС України, та заборони своїм рішенням урегулювати питання, віднесені винятково до компетенції суб'єкта владних повноважень.

Відповідну пропозицію відображено у Додатку К до дисертації.

Усе вищенаведене засвідчує головні вектори розвитку адміністративного судочинства, системи адміністративних судів, законодавства у цій сфері. Зміни, в першу чергу, повинні стосуватися реформування судової системи на засадах, окреслених Президентом України у Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, покращення організації й фінансування роботи судових органів, кадрового потенціалу судової системи, відновлення судових інституцій, що постраждали через військові дії в Україні, удосконалення регламентування механізмів забезпечення виконання рішень суду, цифровізації діяльності судових органів, законодавчого врегулювання цих питань. Водночас на часі унормування в

чинному КАС України судового контролю за діяльністю органів публічного управління, визначення його різновидів, активного укорінення цього терміна у змісті КАС України. Законодавець повинен чітко регламентувати сферу судового контролю як засобу реагування на факти порушень законодавства та прав, свобод і законних інтересів особи при розгляді адміністративних справ, зокрема й у тих, де питання реалізації судового контролю в окремій сфері публічного управління не становлять основний предмет позовних вимог. Такі зміни зумовлені потребою посилення людиноцентристських тенденцій в адміністративному судочинстві та праві загалом. На часі внесення змін й положення КАС України, які стосуються виконання рішень та окремих ухвал адміністративних судів, розміру та способу покарання керівників суб'єктів владних повноважень та суб'єктів, що приймають колективні рішення, дотичні до питання виконання таких рішень, чіткого окреслення меж дискреційних повноважень як суб'єктів владних повноважень, так і самих адміністративних судів.

Висновки до розділу 5

У п'ятому розділі дисертаційного дослідження визначено проблеми реалізації судового контролю у сфері публічного управління. Системне дослідження проблем досліджуваної сфери дозволило сформувати такі висновки:

1. Проблеми реалізації судового контролю у сфері публічного управління пов'язані з недоліками чинного законодавства, що регламентує діяльність органів публічного управління, визначає їхні дискреційні повноваження, нормативно-правових актів, які окреслюють порядок реалізації та захисту органами публічного управління прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, що можуть реалізовуватися у сфері публічного управління, законодавства, що встановлює порядок втілення судовими органами діяльності у рамках судового контролю; зумовлені нерозумінням органами

публічного управління та суддями їхніх дискреційних повноважень, публічного й приватного інтересу у фізичних та юридичних осіб, що звертаються за захистом до суду, різного роду зловживаннями учасниками судового розгляду відповідних справ, конфліктом інтересів у сфері публічного управління; стосуються неправильного підходу суддів до визначення меж власних дискреційних повноважень, відсутності належної підготовки суддів з приводу реалізації судового контролю щодо окремих сфер публічно-правових відносин, кадрового, матеріального й організаційного потенціалу сучасної судової системи та перевантаженості суддів адміністративних судів.

2. Проблеми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління тісно пов'язані із якістю чинного законодавства. Основними недоліками чинного законодавства, що суттєво впливають на ефективність судового контролю за діяльністю органів публічного управління, є недостатнє регламентування у ньому поняття та змісту категорії «дискреційні повноваження», нечіткість визначення у положеннях КАС України та інших нормативно-правових актів переліку питань, що становлять предмет перевірки під час реалізації такого контролю за реалізацією дискреційних повноважень органу публічного управління. Поглиблюються проблеми й відсутністю достатньої деталізації у законодавстві й меж дискреційних повноважень самого суду з приводу реалізації судового контролю за рішеннями, діями та бездіяльністю органів публічного управління в Україні. Негативний вплив на результативність судового контролю мають прогалини, недоліки нормативно-правових актів, які визначають порядок реалізації та захисту органами публічного управління прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що можуть реалізовуватися у сфері публічного управління, недоліки законодавства, що окреслює порядок втілення судовими органами діяльності в рамках судового контролю.

3. Важливим та доволі проблемним для суддів є уникнення помилок в процесі визначення правомірності звернення особи до суду на основі наявного у них приватного та публічного інтересу, розуміння суддями законності такого приватного та публічного інтересу, об'єктивованості його у конкретних правах, законних інтересах чи свободах людини, можливість встановлення фактів їхнього порушення, розуміння ними власних широких дискреційних повноважень, визначених ст. 264 КАС України щодо самостійного ініціювання перевірки правомірності нормативно-правових актів органів публічного управління.

4. Проблеми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління дуже часто пов'язані зі сучасними недоліками судової системи нашої держави. Серед проблем слід відзначити скорочення кадрового складу, плинність кадрів, значну завантаженість суддів окремих адміністративних судів, відсутність обґрунтованих нормативів навантаження на суддів, раціональних норм їхньої діяльності, недостатню забезпеченість комп'ютерами й іншою технікою, засобами безперебійної подачі електроенергії, інтернету тощо.

5. Перед судовою системою стоїть важливе завдання щодо системного оновлення нормативно-правової основи публічного управління й здійснення судового контролю за діяльністю органів публічного управління, покращення судової практики за рахунок ознайомлення суддів зі сучасними науковими підходами у цій сфері, практикою ЄСПЛ, змін у процесі добору та підготовки кадрів, зменшення навантаження на суддів, покращення їх матеріально-технічного забезпечення роботи, врахування результатів зворотного зв'язку з особами, які потребують захисту своїх прав у сфері публічного управління.

6. Досягнення ефективності реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління визначається раціональністю системи контрольних заходів, що застосовують судові органи, здатністю задіяних ними правових інструментів забезпечувати режим законності у сфері публічного

управління, раціональністю використання державних ресурсів (з огляду на обсяг бюджетного фінансування та залучення суддівського корпусу), своєчасністю їхнього застосування, здатністю відновити порушені права тощо. У першу чергу, така ефективність залежить від здатності держави подолати загальні проблеми вітчизняної судової системи та покращити якість адміністративного судочинства та роботу судових органів загалом, водночас, вона визначається й безпосередньо якістю законодавства та практики реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління. Шляхи підвищення ефективності реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління віддзеркалюють вимоги, окреслені Президентом України у Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, пов'язані з внесенням якісних змін до чинного КАС України. Серед вагомих авторських пропозицій найбільш доцільними видаються наступні: закріплення у ст. 4 КАС України визначення терміна «судовий контроль в адміністративному судочинстві», «дискреційні повноваження суб'єкта владних повноважень»; доповнення ст. 5, 249 КАС України положеннями, що стосуються судового контролю в адміністративному судочинстві; унормування в чинному КАС України процесуального порядку оскарження органами публічного управління окремих ухвал адміністративних судів, прийнятих у порядку реалізації судового контролю, подання звіту про її виконання; удосконалення положень, що стосуються відповідальності колегіальних суб'єктів владних повноважень за невиконання як рішень суду, так і окремих ухвал, які ним приймаються; встановлення ширшого у порівнянні з закріпленим у чинному КАС України діапазону розміру можливого покарання суб'єктів владних повноважень та їхніх керівників у випадках невиконання, неналежного чи несвоєчасного виконання рішень адміністративних судів; закріплення у КАС України понять «дискреційні повноваження», «межі дискреційних повноважень» та ідентифікація порушення меж дискреційних повноважень; наділення осіб

правом звернення до адміністративного суду у разі порушення суб'єктом владних повноважень її правових можливостей шляхом встановлення фактів порушенням меж дискреційних повноважень, незастосування або недостатнього їх застосування, зловживання ними. Законодавець повинен чітко регламентувати сферу судового контролю як засобу реагування на факти порушень законодавства та прав, свобод і законних інтересів особи при розгляді адміністративних справ, зокрема й у тих, де питання реалізації судового контролю в окремій сфері публічного управління не становлять основний предмет позовних вимог. Такі зміни зумовлені потребою посилення людиноцентристських тенденцій в адміністративному судочинстві та праві загалом.

7. Наукові результати досліджень автора, які висвітлені у Розділі 5, викладені в опублікованих працях (Добош З. А., 2016а; Добош З. А., 2018в; Garasumiv T. Z., Chornopyska V. Z., Dobosh Z. A., 2020; Blikhar M., Vovk V., Shevchenko N., Kokhaniuk T., Dobosh Z., 2021; Добош З. А., 2024а).

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено нове вирішення наукового завдання, що полягає у комплексному аналізі адміністративно-правового виміру судового контролю у сфері публічного управління в Україні, дослідженні його правової природи як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи у сфері публічного управління. Задля вирішення наукового завдання ретельно обрано наукознавче та нормативно-правове підґрунтя, методологічну основу дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні, сформовано емпіричну основу дослідження. Це дало змогу реалізувати мету і завдання дисертаційного дослідження, комплексно представити положення, дефініції, підходи, яким притаманна наукова новизна.

Результати наукового пошуку дають підстави сформулювати висновки і рекомендації, які відзначаються теоретичним й практичним значенням:

1. Сформовано історіографію дослідження проблеми судового контролю у сфері публічного управління в Україні. Виокремлено п'ять основних напрямів наукових досліджень, дотичних до проблемного поля вивчення. Історіографічна основа дослідження судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні представлена такими блоками: блок наукових праць, у яких відображено загальнотеоретичні й історико-правові аспекти процесу формування публічного управління загалом, модернізації державного управління та укорінення концепції публічного управління; блок наукових досліджень, що стосуються інституціоналізації судових органів, розвитку судової системи України і діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту прав, свобод та законних інтересів громадян та гарантування публічно-правових інтересів суспільства; блок праць науковців, проблемним полем вивчення яких є загальні питання здійснення судового контролю за діяльністю органів публічного управління; блок наукових праць, у яких представлено особливості судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній, фінансово-

економічній, адміністративно-політичній сферах; блок наукових досліджень, присвячених різним проблемам реалізації судового контролю у сфері публічного управління та напрямам адаптації іноземного досвіду у досліджуваній сфері. Констатовано, що історіографія дослідження сприяє розумінню особливостей формування проблемного поля застосування судового контролю у сфері публічного управління в Україні, історичної зумовленості проблематики судового контролю у досліджуваній сфері. Встановлено, що здебільшого автори концентрують свою увагу на теоретичних питаннях судового контролю чи розглядають його як загальну для адміністративного судочинства категорію, не виділяючи специфіку його реалізації у конкретних сферах життя суспільства (соціально-культурній, фінансово-економічній, адміністративно-політичній). Недостатньою є й увага вітчизняних науковців до пошуку шляхів вирішення проблеми судового контролю у досліджуваній сфері та шляхів використання іноземного досвіду, законодавчого врегулювання судового контролю у цій сфері.

2. Визначено методологічну основу дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні. Її формування стало запорукою цілісного розуміння основних теоретичних та практичних аспектів його здійснення, усвідомлення проблемного поля вивчення та шляхів подолання наявних проблем. Методологія дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні представлена низкою філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, зокрема: діалектичного, герменевтичного методів, методів аналізу, синтезу, дедукції й індукції, класифікації, узагальнення, системно-структурного, соціологічного, формально-юридичного, історико-правового, порівняльно-правового методів, методу правового моделювання. Їх використання дало змогу комплексно, системно дослідити поняття, зміст, різновиди, форми прояву та особливості судового контролю у сфері публічного управління в Україні, сформулювати уявлення про проблеми його реалізації та напрями адаптації іноземного

досвіду у окресленій сфері.

3. Ідентифіковано сучасну концепцію публічного управління в Україні в умовах формування публічно-сервісної держави. Концепція публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави – це система суспільно акцептованої моделі реалізації у державі організуючого й регулюючого впливу державних інституцій на різні сфери суспільних відносин задля їхнього впорядкування й досягнення стратегічних завдань держави, забезпечення реалізації й захисту прав, свобод та законних інтересів громадян. Її формування в Україні є продовженням світових тенденцій у цій сфері. Оновлена концепція публічного управління формується в умовах становлення публічно-сервісної держави в Україні та утвердження «людиноцентризму» як нової філософії адміністративно-правових відносин та взаємодії держави і її громадян. У основі публічно-сервісної спрямованості діяльності держави лежить принцип служіння народові. Він передбачає трансформацію пострадянської системи публічного управління на основі нових ціннісних орієнтацій. Нові пріоритети публічного управління нашої держави орієнтовані на удосконалення інформаційно-комунікаційних процесів, цифровізацію, розвиток сфери публічних послуг, спрощення адміністративно-управлінських процедур, розширення застосування механізмів електронного документообігу у системі публічного управління, забезпечення наближеності, доступності адміністративних послуг громадськості, дебюрократизацію та децентралізацію управлінських процесів та, водночас, забезпечення інформаційної безпеки у сфері публічного управління. Важливим питанням, що потребує вирішення в сучасних умовах, є розширення комунікаційних зв'язків судових органів та органів публічного управління в умовах цифрової трансформації держави.

4. Представлено системно-функціональну характеристику органів публічного управління в Україні. Здійснено структурний аналіз цих інституцій, проаналізовано їхню організаційну структуру у співвідношенні з

функціями, які вони виконують, відслідковано кореляцію завдань, що ними реалізуються, з результатами діяльності, віднайдено ступінь результативності задоволення ними соціальних потреб, захисту прав, законних інтересів громадян. У якості основних критеріїв класифікації органів публічного управління в Україні обрано механізм формування цих інституцій (первинні й вторинні), способи їхнього формування (виборні й призначувані), обсяг та зміст компетенції (органи загальної, галузевої, функціональної (спеціальної) та предметної компетенції), територіальне поширення (центральні органи, органи АРК, міжтериторіальні й місцеві), сферу реалізації управлінської діяльності (органи управління у фінансово-економічній сфері, у адміністративно-політичній сфері, у соціально-культурній сфері, органи міжгалузевого управління), способи прийняття ними рішень (єдиноначальні, колегіальні), сферу поширення повноважень (центральні та місцеві) та їхню організаційно-правову форму (міністерства, служби, агентства, інспекції, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суб'єкти делегованих повноважень). Система публічного управління чітко структурована, що забезпечує її цілісність, поширення її особливостей на усі ланки системи, можливість збереження характеристик в умовах змін. З'ясовано, що органи публічного управління виконують найрізноманітніші функції, що пов'язують процеси управління в одне ціле. Їх зміст зумовлений націленістю на досягнення певного результату. Серед важливих функцій відзначено задоволення правових можливостей громадян, гарантування стабільності держави, розвиток різних сфер суспільного життя, досягнення загальнодержавних результатів через широкий спектр організаційної, координаційної діяльності у цих сферах, здійснення контролю й нагляду. Діяльність органів публічного управління визначається чітко структурованими принципами, що окреслюють їхнє місце у всьому механізмі держави. До найвагоміших віднесено принципи верховенства права та законності, гуманізму, прогнозованості, плановості й системності,

централізації й децентралізації у їхній структурній організації й діяльності, автономії та самостійності, ефективності та результативності їхнього функціонування.

5. З'ясовано поняття та правову природу судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи у сфері публічного управління. Ідентифіковано його як систему заходів реагування суду при вирішенні публічно-правового спору на порушення прав, свобод та законних інтересів особи та незаконні рішення, дії та бездіяльність суб'єктів владних повноважень задля забезпечення гарантованого права особи на судовий захист. Констатовано, що у публічно-правовій сфері він може мати превентивну природу й бути спрямованим на забезпечення законності у сфері публічного управління і тим самим гарантування реалізації прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Водночас судовому контролю у сфері публічного управління може бути притаманним й наступний характер. Він проявляється у разі оскарження рішень і діяльності публічно-владних інституцій, які уже порушили права особи у сфері публічного управління. Він відображає одну з форм реалізації контрольної функції держави, державного контролю, скеровану на перевірку фактів порушення чинного законодавства, прав фізичних та юридичних осіб органами публічного управління та їх посадовими особами, відновлення порушених прав та забезпечення притягнення винних до відповідальності, нейтралізацію причин таких порушень, слугує забезпеченню законності діяльності органів публічного управління, відбувається вибірково під час розгляду судових справ та проявляється через застосування спеціальних заходів організаційно-правового, карального, відновлювального та іншого характеру. Він не переслідує мети підвищення ефективності управлінських процесів, хоча досягнення цього відбувається загалом через позитивний судовий вплив на управлінські процеси в державі. Йому не характерні спеціальні субординаційні зв'язки, оскільки судові органи є незалежними, мають

спеціальний правовий статус, а сфера функціонування судових органів тісно пов'язана з контролем за законністю публічно-правових відносин загалом. Суб'єктами втілення в життя судового контролю є усі ланки вітчизняної судової системи.

6. Визначено форми реалізації судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи у сфері публічного управління. Визнано, що ці форми є відображенням зовнішнього прояву діяльності судових органів, потенціалу судової влади як суб'єкта захисту прав та законних інтересів людини у сфері публічного управління. Класифіковано форми судового контролю у рамках адміністративного судочинства за низкою критеріїв. Серед таких критеріїв обрано спосіб внутрішньої організації та зовнішнього прояву судового контролю у системі правосуддя (пряма та непряма форми судового контролю); стадію судового процесу, на якій судом реалізується судовий контроль (судовий контроль на стадії порушення адміністративної справи, підготовки до судового розгляду, безпосереднього розгляду справи, судовий контроль на факультативних стадіях розгляду справи (стадіях апеляційного, касаційного оскарження, провадження за винятковими та нововиявленими обставинами, на стадії виконавчого провадження)); процесуальні наслідки його застосування (вирішення правової долі індивідуальних й нормативно-правових актів, оцінка законності діяльності органу публічного управління та належне виконання рішення суду у справі, що стосується захисту прав людини у сфері публічного управління).

7. Окреслено основні види судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні та представлено їх аналіз. Різноманіття цілей, методів, форм, сфер реалізації судового контролю дозволяє говорити про його багатовекторність. Аналіз напрямів його реалізації та специфіки судової юрисдикції дозволяє встановити суттєву різницю між діяльністю судів у рамках загального, спеціалізованого та конституційного судового контролю.

Різними варто визнати мету й методи діяльності суду в щодо реалізації попереднього та наступного судового контролю. Особливості сфер публічно-правових відносин зумовлюють різноплановість напрямів реалізації досліджуваного судового контролю й впливають на специфіку судового контролю, що реалізується у соціально-культурній, фінансово-економічній та адміністративно-політичній сферах життя суспільства.

8. Проаналізовано особливості реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній, фінансово-економічній та адміністративно-політичній сферах в Україні. Представлено аналіз судової практики, пов'язаної з реалізацією судового контролю в означених сферах. Визнано, що реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній сфері в Україні стосується правовідносин щодо освіти, науки, культури, охорони здоров'я, соціального захисту населення України, та, водночас, захисту соціально-культурних прав а законних інтересів громадян. Судовий контроль щодо таких управлінських правовідносин дає змогу встановити законність діяльності, правових актів органів публічного управління у соціально-культурній сфері, наявність у них потрібної компетенції для прийняття управлінських рішень, стан виконання рішень суду. Реалізація судового контролю у фінансово-економічній сфері стосується перевірки законності рішень, дій та бездіяльності суб'єктів публічного управління, пов'язаних з банківськими процедурами та банківською системою, адмініструванням податків та обов'язкових платежів, грошових фондів, ухваленням, внесенням змін, й виконанням бюджету, митно-тарифними процедурами у ході переміщення товарів через митний кордон, підприємництвом, виробничими, торговельними відносинами, відносинами власності, тощо, процесом виконання рішень суду щодо відновлення фінансово-економічних прав учасників цих правовідносин та покарання осіб, винних у відповідному порушенні фінансово-економічних прав членів суспільства. Реалізація судового контролю у фінансово-

економічній сфері є важливою умовою динамічного, оперативного впливу на фінансово-економічні відносини задля забезпечення як соціальної безпеки кожної людини, так і фінансово-економічної стабільності розвитку суспільства, сталих умов фінансово-економічного забезпечення життєдіяльності особи та суспільства, досягнення стратегічних пріоритетів розвитку економіки й фінансової системи держави. Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у адміністративно-політичній сфері стосується перевірки дотримання органом публічного управління законодавства при вирішенні питань, що стосуються сфер оборони, національної безпеки, внутрішніх справ, юстиції, закордонних справ. Здійснення судового контролю у адміністративно-політичній сфері відзначається особливо ретельною перевіркою судовими органами обставин справи, достовірності доказів й високим ступенем відмов у задоволенні позовів, що пояснюється пріоритетом захисту національної безпеки та вимогами оборони нашої держави, посиленням безпекових ризиків й загроз у період воєнного стану, які можуть потягнути за собою хибні судові рішення за такими категоріями справ.

9. Виявлено правові проблеми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління. Констатовано що вони стосуються недоліків чинного законодавства, що регламентує діяльність органів публічного управління, визначає їхні дискреційні повноваження, нормативно-правових актів, які окреслюють порядок реалізації та захисту органами публічного управління прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, що можуть реалізовуватися у сфері публічного управління, законодавства, що встановлює порядок здійснення судового контролю; зумовлені нерозумінням органами публічного управління та суддями їхніх дискреційних повноважень, публічного й приватного інтересу у фізичних та юридичних осіб, що звертаються за захистом до суду, різного роду зловживаннями учасниками судового розгляду, конфліктом інтересів у сфері

публічного управління; стосуються неправильного підходу суддів до визначення меж власних дискреційних повноважень, відсутності належної підготовки суддів з приводу реалізації судового контролю щодо окремих сфер публічно-правових відносин, кадрового, матеріального й організаційного потенціалу сучасної судової системи та перевантаженості суддів.

10. Окреслено шляхи підвищення ефективності реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління. Визнано, що досягнення ефективної реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління можливе за умови формування раціональної системи контрольних заходів, що застосовуються судовими органами, здатних забезпечувати режим законності у сфері публічного управління, захист прав, свобод та законних інтересів особи, своєчасного їхнього застосування судовими органами, раціонального використання державних ресурсів (з огляду на обсяг бюджетного фінансування та залучення суддівського корпусу). Шляхи підвищення ефективності реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління віддзеркалюють орієнтири, окреслені Президентом України у Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, пов'язані з внесенням якісних змін до чинного КАС України.

Сучасну систему реалізації судового контролю не можна вважати досконалою. Її стан значною мірою визначається станом судової системи загалом. Попри високий рівень довіри громадськості до адміністративних судів, вагомість для суспільства судового контролю за діяльністю органів публічного управління, авторитет судової влади у означеній сфері, судова система потребує реформування. На часі удосконалення вітчизняного адміністративного судочинства загалом, зокрема забезпечення його загальної доступності, цифровізації судових процесів, зміцнення незалежності судових органів, покращення системи виконання рішень суду. Поряд з цим, потрібні зміни, що стосуються саме судового контролю у адміністративному

судочинстві. На часі закріплення у ст. 4 КАС України визначення терміна «судовий контроль в адміністративному судочинстві», «дискреційні повноваження суб'єкта владних повноважень»; доповнення ст. 5 та ст. 249 КАС України положеннями, що стосуються судового контролю в адміністративному судочинстві; визначення у змісті КАС України процесуального порядку оскарження органами публічного управління окремих ухвал адміністративних судів, прийнятих у порядку реалізації судового контролю, подання звіту про її виконання; удосконалення положень, що стосуються відповідальності колегіальних суб'єктів владних повноважень за невиконання як рішень суду, так і окремих ухвал, які ним приймаються; встановлення ширшого, у порівнянні зі закріпленим у чинному КАС України, діапазону розміру можливого покарання суб'єктів владних повноважень та їхніх керівників у випадках невиконання, неналежного чи несвоєчасного виконання рішень адміністративних судів; закріплення у КАС України понять «дискреційні повноваження», «межі дискреційних повноважень» та ідентифікація порушення меж дискреційних повноважень; наділення осіб правом звернення до адміністративного суду у разі порушення суб'єктом владних повноважень її правових можливостей шляхом встановлення фактів порушенням меж дискреційних повноважень, незастосування або недостатнього їх застосування, зловживання ними. Потрібні зміни у нормативно-правовому урегулюванні та реалізації судового контролю, з огляду на потребу посилення людиноцентристських тенденцій в адміністративному судочинстві та праві загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бернар Гурне Державне управління / пер. з фр. Віктор Шовкун. Київ: Основи: Преса України, 1993. 165 с.
2. Райт Глен Державне управління / пер. з англ. В. Івашко та ін. Київ: Основи, 1994. 190 с.
3. Цветков В. В. Державне управління: основні фактори ефективності: політико-правовий аспект. Харків: Право, 1996. 164 с.
4. Гбур З. В. Державне та регіональне управління в соціальній сфері: монографія / за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. А. О. Дегтяра. Харків: С.А.М., 2015. 551 с.
5. Каденко О. А. Державне управління охороною здоров'я в Україні: сучасний стан, проблеми, шляхи вдосконалення: монографія. Хмельницький: ХНУ, 2019. 187 с.
6. Шанаєва-Цимбал Л. О. Державне управління розвитком еколого-економічної системи регіону: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2015. 20 с.
7. Гбур З. В. Державне управління економічною безпекою України: теорія та практика: монографія. Кам'янець-Подільський: Друкарня «Рута», 2018. 407 с.
8. Семенець-Орлова І. А., Кулінська А. В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Одеса, 2017. 42 с.
9. Семенець-Орлова І. А. Державне управління освітніми змінами в Україні: теоретичні засади: монографія. Київ: Юстон, 2018. 419 с.
10. Зозуля О. С. Державне управління забезпеченням інформаційної безпеки України в умовах інформаційно-психологічного протистояння: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2017. 20 с.
11. Лук'янчук Р. В. Державне управління у сфері забезпечення

кібербезпеки України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2017. 19 с.

12. Овдін О. В. Державне управління демографічними процесами: монографія. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 311 с.

13. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України: наук. доп. / авт. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. Київ: НАДУ, 2013. 120 с.

14. Світові моделі державного управління: досвід для України / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. В. Загороднюка, П. І. Крайніка, Х. М. Дейнеги. Київ: НАДУ, 2012. 612 с. .

15. Удосконалення державно-управлінських відносин в умовах трансформації українського суспільства: монографія / Е. А. Афонін, Я. В. Бережний, О. Л. Валевський та ін.; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова. Київ: НАДУ, 2014. 268 с.

16. Проблеми та перспективи розвитку державного управління в умовах реформування: колективна монографія / заг. ред. А. О. Чечель, Є. В. Хлобистов. Бельско-Бяла (Польща): Вища школа економіки та гуманітаристики, 2017. 493 с.

17. Гонціяз Я. Державне управління в контексті європейської інтеграції. Київ: Лабораторія законодавчих ініціатив, 2015. 27 с.

18. Белінська О. Г. Державне управління видатками пенсійного фонду України: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2003. 20 с.

19. Дубовик С. Ф. Державне управління вугільною промисловістю у перехідній економіці: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.05. Київ, 1999. 20 с.

20. Забейворота Т. В. Модернізація системи державного управління в умовах децентралізації влади: дис. ...канд. наук з держ. управл.: 25.00.01. Харків, 2017. 276 с.

21. Замогильний А. Г. Взаємодія державної влади і державного управління (історико-теоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2010. 20 с.
22. Ковалевська Ю. С. Державне управління процесами забезпечення екологічної безпеки в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр: 25.00.02. Донецьк, 2009. 18 с.
23. Пісьмаченко Л. М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в умовах інтеграції України у світовий економічний простір: механізми регулювання та контролю: автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2008. 36 с.
24. Полякова Л. П. Державне управління інформаційно-освітнім середовищем інноваційних університетських комплексів: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02. Донецьк, 2010. 36 с.
25. Garasumiv T. Z., Chornopyska V. Z., Dobosh Z. A. Theoretical, methodological and philosophical and legal foundations of research in legal science. 2020. *Astra Salvensis*. №1. p. 253–272.
26. Blikhar M., Vovk V., Shevchenko N., Kokhaniuk T., Dobosh Z. Directions of offense prevention in the stock market of Ukraine. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць*. 2021. № 3 (38). С. 437–446.
27. Dzvinchuk D., Borshch H., Tsygylyk N., Dobosh Z., Dziubynska O. Public management for sustainable development: current challenges and future trends. *Cuestiones Políticas*. 2022. № 40(73). P. 741–753.
28. Lychenko, I., Lesko, N., Pavliuk, N., Dobosh, Z., Bundz, R. Legislative Support Standards in the European Union in the Field of Building a System of Local Self-Government. *Cuestiones Políticas*. 2023. № 41(77). P. 285–297.
29. Berlach A., Uliutina O., Lytvyn O., Amelina A., Dobosh Z. The impact of globalization processes on the formation of the legal culture of civil servants.

International Journal of Public Policy and Administration Research. 2023. №10 (1). P. 46–54.

30. Woodrow Wilson. *The Study of Administration: political science quarterly*. 1887. Vol. 2. №. 2. p. 197–222.

31. Frank J. Goodnow. *Politics and administration: a study in government*. London: Macmillan & Co. Ltd, 1900. 294 с.

32. Болотіна Є. В., Ханіна А. Е. Реформування моделі публічного адміністрування в умовах євроінтеграції України. *Менеджер*. 2017. № 2. С. 18-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2017_2_5c. 20.

33. Розроблення підходів та моделей адаптації системи управління місцевим розвитком до стандартів Європейського Союзу: наук. розробка / Ю. П. Шаров, І. А. Чикаренко, О. Ю. Бобровська та ін. Київ: НАДУ, 2010. 36 с.

34. Мельниченко Б. Б. Адміністративно-правове забезпечення публічного управління: європейські стандарти та їхня адаптація в Україні: дис. ... док. юрид. наук.: 12.00.07. Київ, 2020. 467 с.

35. Терещенко Т. *Теорія організації: навч. посіб.* Хмельницький: Хмельн. ун-т управління та права, 2015. 335 с.

36. Монастирський Г. Л. *Теорія організації: навч. посіб.* Київ: Знання, 2008. 319 с. URL: https://pidruchniki.com/1584072015404/menedzhment/teoriya_organizatsiyi.

37. Небава М. І., Ратушняк О. Г. *Менеджмент організацій і адміністрування: навч. посіб.* Вінниця: ВНТУ, 2012. 108 с.

38. Солових В. П. Становлення та загальна характеристика сучасних моделей державного управління. *Публічне управління: теорія та практика*. Харків, 2014. Вип. 1. С. 18–25.

39. *Бенчмаркінг доброго врядування: навч. посібн. / за заг. ред. А. Гука.* Київ: Юстон, 2018. 60 с.

40. Пасічник М. В. *Механізми впровадження нового публічного менеджменту: досвід США. Державне управління: теорія та практика.* Київ,

2009. № 1. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej9/doc_pdf/Pasichnyk_MV.pdf.

41. Амосов О., Гавкалова Н. Моделі публічного адміністрування (архетипова парадигма). *Публічне управління: теорія та практика*. Харків, 2013. Спец. вип. С. 6–13.

42. Лях Ю. І. До питання адаптації прогресивних західних концепцій публічного адміністрування в умовах України. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2019. Вип. 1. С. 70–75.

43. Державне управління: теорія і практика / В. Б. Авер'янов [та ін.]; ред. В. Б. Авер'янов; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 431 с.

44. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / Авер'янов В. Б., Дерещ В. А., Школик А. М. та ін.; за заг. ред. Авер'янова В. Б. Київ: Юстініан, 2007. 288 с.

45. Бурило Ю. П. Організаційно-правові питання державного управління в інформаційній сфері: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 18 с.

46. Дерещ В. А. Управлінські відносини в системі органів виконавчої влади та їх правове регулювання: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2006. 22 с.

47. Доманський В. А. Державне управління пожежною безпекою України (організаційно-правовий аналіз за матеріалами діяльності Державного департаменту пожежної безпеки): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2004. 22 с.

48. Губрієнко О. М. Організаційно-правові засади державного управління в галузі електроенергетики в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2006. 20 с.

49. Манжула А. А. Державне управління на місцевому рівні: адміністративно-правовий аспект: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 19 с.

50. Новицький А. М. Організаційно-правові засади державного управління у паливно-енергетичному комплексі України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. акад. держ. податк. служби України. Ірпінь, 2005. 19 с.
51. Панова Н. С. Адміністративно-правові засади розвитку державного управління в сучасній Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2008. 19 с.
52. Рябченко О. П. Державне управління економікою України (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ун-т внутр. справ. Х., 2000. 36 с.
53. Скриль С. А. Теоретичні проблеми ефективності законодавства в сфері державного управління: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2001. 16 с.
54. Keeling D. Management in Government. London: Allen & Unwin, 1972. 216 p.
55. Мельниченко Б. Б. Формування та розвиток публічного управління: історіографія питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2019. № 1. С. 140–143.
56. Публічне урядування, права людини і демократія: регіональний зріз євроінтеграції: монографія / Т. О. Карабін, Я. В. Лазур, М. В. Менджул, П. А. Трачук та ін.; за заг. ред. М. В. Савчина. Ужгород: Говерла, 2015. 320 с.
57. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія / за заг. ред. С. Чернова, В. Воронкової, В. Банаха, О. Сосніна, П. Жукаускаса, Й. Ввайнхардт, Р. Андрюкайтене. Запоріжжя: ЗДІА, 2017. 608 с.
58. Личенко І. О. Адміністративно-правові засади публічного управління в Україні. *The Journal of Eastern European Law / Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 78. С. 37–44.
59. Босак О. З. Публічне управління як нова модель управління у

державному секторі. *Державне управління: теорія та практика*. 2010. № 2. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2010_2/txts/10bozuds.pdf.

60. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: указ Президента України від 22 липня 1998 р. № 810/98. *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. Ст. 32.

61. Личенко І. О. Захист законних інтересів громадян України у сфері власності засобами адміністративного права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2015. 483 с.

62. Міненко М. А. Трансформація системи державного управління в сучасні моделі регулювання суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=581>.

63. Береза А. В. Реформа публічного управління: сучасні тенденції та перспективи для України. *Актуальні проблеми політики*. Одеса, 2012. Вип. 46. С. 287–295.

64. Босак О. З. Становлення та розвиток системи публічного управління в Україні. *Реформа публічного управління в Україні: виклики, стратегії, майбутнє*: монографія / відп. ред. І. А. Грицьак. Київ: К.І.С., 2009. 240 с.

65. Реформа публічного управління в Україні: виклики, стратегії, майбутнє: монографія / відп. ред. І. А. Грицьак. Київ: К.І.С., 2009. 240 с.

66. Публічне управління в умовах інституційних змін: монографія / за наук. ред. Р. В. Войтович, П. В. Ворони. Київ: Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України, 2018. 475 с.

67. Публічне урядування, права людини і демократія: регіональний зріз євроінтеграції: монографія / Т. О. Карабін, Я. В. Лазур, М. В. Менджул, П. А. Трачук та ін.; за заг. ред. М. В. Савчина. Ужгород: Говерла, 2015. 320 с.

68. Публічне управління: теорія і практика: монографія / авт. кол.: Ю. В. Ковбасюк, В. П. Троцинський, М. М. Білинська та ін.; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. Київ: НАДУ, 2011. 212 с.

69. Оболенський О. Ю. Публічне управління: цивілізаційний тренд, наукова теорія і напрям освіти. *Публічне управління: шляхи розвитку: матеріали наук.-практ. конф.* (м. Київ, 26 лист. 2014 року). Київ, 2014. Т. 1. С. 3–10.
70. Обушна Н. І. Публічне управління як нова модель організації державного управління в Україні: теоретичний аспект. *Ефективність державного управління*. Львів, 2015. Вип. 44 (1). С. 53–63.
71. Стадниченко Т., Ліснєвська Ю. Удосконалення публічно-управлінських відносин в Україні в контексті впровадження європейських стандартів демократичного врядування. *Державне управління та місцеве самоврядування*. Дніпро, 2015. Вип. 3. С. 72–81.
72. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія / за заг. ред. С. Чернова, В. Воронкової, В. Банаха, О. Сосніна, П. Жукаускаса, Й. Ввайнхардт, Р. Андрюкайтене. Запоріжжя: ЗДІА, 2017. 608 с.
73. Черчатий О. І. Оптимізація діяльності публічної адміністрації України на регіональному рівні в умовах євроінтеграції: автореф. дис. ...канд.. юрид. наук: 25.00.02. Івано-Франківськ, 2011. 20 с.
74. Личенко І. О. Система публічного управління України: зміни періоду війни // *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2022. № 8 (54). С. 21–26.
75. Лазаревский А. Суды в старой Малороссии. Киев. старина. 1898. № 7–8. С. 76–77.
76. Левицький О. По судах Гетьманщини. Харків: Рух, [б. р.]. 252 с.
77. Пашук А. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в VII-XVIII ст. (1648-1782). Львів: Видавництво Львівського університету. 1967. 183 с.
78. Слабченко М. Судівництво на Україні XVII-XVIII ст. Харків: Союз, 1919. 39 с.

79. Добош З. А. Справедливість у філософсько-правовій думці Нового часу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2016. № 855. С. 389–397.
80. Биркович О. І. Судова система української держави (Гетьманщини) 1648 - 1657 рр.: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2004. 19 с.
81. Актуальні питання цивільного судочинства у світлі судової реформи в Україні: монографія / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Юрид. літ., 2017. 212 с.
82. Кондратюк О. В. Судова система та судочинство в Галичині у складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2006. 20 с.
83. Кульчицький В. С., Настюк М. І., Тищик Б. Й. Історія держави і права України. Львів: Світ, 1996. 296 с.
84. Левчук М. В. Церковний суд у Київській Русі (історико-правове дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2010. 22 с.
85. Антологія української юридичної думки: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Т. 3: Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба / упоряд.: І. Б. Ксенко, Т. І. Бондарук, О. О. Самійленко; відп. ред. І. Б. Ксенко. Київ: Вид. Дім «Юридична книга», 2003. 553 с.
86. Назаров І. В. Історичні особливості формування судової системи України. Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол.: Ю.П. Битяк та ін. Харків: Право, 2010. Вип. 19. С. 12–22.
87. Панченко В. С. Умови служби мирових суддів як гарантія професійного виконання обов'язків: на прикладі Волинської губернії (1871–1919 рр.). *Український історичний журнал.* 2014. № 2. С. 118–130.
88. Самойленко О. О. Реалізація судової реформи 1864 р. на теренах України: етапи і проблеми. *Часопис Київського університету права.* 2011.

№ 4. С. 23–28.

89. Таваткиладзе О. М. Створення Одеської судової палати як основний елемент Судової реформи 1864 року в Російській імперії. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1(26). Т. 2. С. 18–21.

90. Черкаський І. Ю. Судові реформи Гетьмана гр. К. Г. Розумовського. Антологія української юридичної думки: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – Т. 3: Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба / упоряд.: І. Б. Ксенко, Т. І. Бондарук, О. О. Самійленко; відп. ред. І. Б. Ксенко. Київ: Вид. Дім «Юридична книга», 2003. С. 350–380.

91. Француз А. Й. Гаряга О. О. Система правосуддя в українських землях після судової реформи 1864 р. 2020. *Юридична наука*. Вип.12 (114), с. 13–19.

92. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. Т. 2: Голинський Петро Зернов / Гол. ред. В. Кубійович; Заст. гол. ред. М. Глобенко. Наукове товариство ім. Шевченка.; Нью-Йорк, 1955–1957. 399 с. URL: http://history.org.ua/LiberUA/EU2_1955/EU2_1955.pdf.

93. Бедрій М. М. Копні суди на українських землях у XIV-XVIII ст.: історико-правове дослідження: монографія. Львів: Галицький друкар, 2014. 264 с.

94. Кондратюк О. В. Судова система та судочинство в Галичині у складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2006. 20 с.

95. Булкат М. С. До питання про історичний поступ судочинства на теренах України (додержавний період, періоди ранніх державних утворень і Київської Русі та входження українських земель до складу Польщі та Великого князівства Литовського). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 30(1). С. 12–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_30%281%29__5.

96. Гринюк В. О. Суд радянської доби. *Часопис Національного*

університету «Острозька академія». Серія «Право». 2012. №2(6). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12hvosrd.pdf>.

97. Камінська І. В. Незалежність суду як засада організації судової влади: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2016. 18 с.

98. Сусло Д. С. Історія суду Радянської України (1917–1967). Київ: Вид-во Київського ун-ту, 1968. 233 с.

99. Гасанова А. К. Етапи та стадії виникнення, становлення та функціонування адміністративної юстиції в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 57. С. 106–112 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_57_16.

100. Боковня В. М. Суд і юстиція УРСР у 1953–1964 рр. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 7. С. 5-8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_7_3.

101. Тарасенко Л. Б. Лекція до теми «Держава і право Української Радянської Соціалістичної Республіки» для курсантів I курсу денної форми навчання за спеціальністю 262 Правоохоронна діяльність. 13 с. URL: https://oduvsv.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lek_k-7-2018-d-b-idpu.pdf.

102. Апеляційне судочинство на початку ХХ століття. URL: https://kia.court.gov.ua/sud2690/sud_1/istoria/.

103. Рисін О. О. Судовий контроль як особлива конституційна форма реалізації судової влади України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2003_22_50.

104. Бондар С. О. Адміністративно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2010. 20 с.

105. Бурак О. В. Організаційно-правові засади діяльності спеціалізованих судів в контексті європейських стандартів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2010. 18 с.

106. Винокурова І. М. Організаційно-правові засади діяльності адміністративних судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2011. 19 с.

107. Вовк П. В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному суді першої інстанції: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2009. 22 с.

108. Гаркуша О. О. Організація і діяльність судів цивільної юрисдикції в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2009. 21 с.

109. Запорожець М. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих загальних судів України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 20 с.

110. Коваль В. М. Апеляційні суди в Україні: становлення і розвиток: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2004. 19 с.

111. Кривенко В. В. Демократизація судової системи України: проблеми і перспективи: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2006. 19 с.

112. Куйбіда Р. О. Організація і розвиток сучасної судової системи України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2006. 21 с.

113. Литвин Н. А. Адміністративно-правове забезпечення діяльності третейських судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2010. 20 с.

114. Обрусна С. Ю. Адміністративно-правові засади реформування судової системи України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 35 с.

115. Овсяннікова О. О. Транспарентність судової влади: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2009. 20 с.

116. Прокопенко О. Б. Право на справедливий суд: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2011. 20 с.

117. Притика Д. М. Організаційно-правові засади становлення і діяльності господарських судів України: автореф. дис... д-ра юрид. наук.:

12.00.10. Х., 2003. 36 с.

118. Руденко А. В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. 20 с.

119. Свида О. Г. Адміністративні суди в Україні: становлення та перспективи розвитку: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2008. 17 с.

120. Tylychuk V., Riabchenko O., Yarmaki K., Riabchenko Y., Leschynsky V. Rule of law in the context of judicial reform as a direction of ensuring the accessibility of administrative proceedings. *Cuestiones Políticas*. 2021. № 39(69). С. 707–716.

121. Бек У. П., Добош З.А. Особливості встановлення факту наявності трудових відносин у судовому порядку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*, 2017. № 876 (15). С. 236–243.

122. Бек У. П., Добош З. А. Основні стадії доказової діяльності адвоката у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. № 2018. № 1(263). С. 4–7.

123. Грищук О. В., Добош З.А., Філософсько-правові аспекти конвергенції справедливості і права. *Європейські перспективи*. 2012. № 5. С. 181–187.

124. Добош З. А. До питання про поняття нововиявлених обставин у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2017. № 47(1). С. 120–124.

125. Добош З. А. Особливості становлення та розвитку Вищої ради правосуддя в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2020. Т. 7, № 2(26). С. 278–287.

126. Добош З. А. Конституційно-правовий статус судової влади в США: історико-правові аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2019. № 911, вип. 21. С. 254–263.

127. Добош З. А., Забзалюк О. В. Правова система підсудності справ Верховному Суду США. *Вісник Національного університету «Львівська*

політехніка». Серія: *Юридичні науки*. 2019. Вип. 24. С. 153–160.

128. Концепція судово-правової реформи в Україні: Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. № 2296-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12#Text>.

129. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

130. Про судоустрій і статус суддів: Закону України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016 р. № 31. Ст. 7.

131. Шинкаренко А. В. Етапи становлення судової системи в Україні. *Правотворча та правозастосовча діяльність: теорія, практика, професійний досвід*: матеріали науково-практичної інтернет-конференції (3 березня 2015 р.). URL: https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=967.

132. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 17. Ст. 29.

133. Про відновлення довіри до судової влади в Україні: закон України від 08 квітня 2014 р. № 1188-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 23, Ст. 2039.

134. Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014 р. № 44, Ст. 2978.

135. Про забезпечення права на справедливий суд: закон України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015 р., № 17, Ст. 24.

136. Бородін І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 38 с.

137. Бачеріков О. В. Адміністративне судочинство у справах, пов'язаних із виборчим процесом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2011. 21 с.

138. Вовк П. В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному суді першої інстанції: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2009. 22 с.

139. Георгієвський Ю. В. Адміністративна юстиція: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків., 2004. 19 с.

140. Гридасов Ю. В. Адміністративно-правові засоби захисту права власності в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2009. 20 с.

141. Константи́й О. В. Проблеми захисту в адміністративному судочинстві суб'єктивних прав, свобод і законних інтересів. Київ: Істина, 2015. 543 с.

142. Константи́й О. Суб'єктивні публічні права як об'єкт забезпечення адміністративним судочинством. *Право України*. 2006. №8. С. 96-99.

143. Добош З. А. Принципи і традиції адвокатської діяльності як фундаментальні засади функціонування адвокатури в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 345–347.

144. Андруневчин О. М. Європейські стандарти захисту прав і свобод громадян та їх застосування в адміністративному судочинстві України. *Науковий Вісник*. 2009. № 4. С. 136–144.

145. Грицаєнко О. Л. До питання ефективності захисту прав особи в адміністративному судочинстві. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 31 (70) Ч. 2 № 2 2020. С. 53–58.

146. Капля О. М. Реалізація принципу ефективного захисту прав і свобод особи в адміністративному судочинстві країн Європейського Союзу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017 № 26. С. 27–30.

147. Константи́й О. Право на захист в адміністративному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9/2021. С. 154–157.

148. Гаращук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків, 2003.

412 с.

149. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234–237.

150. Косінов С. А. Контроль у демократичній державі: монографія. Харків: Право, 2015. 360 с.

151. Кравчук В. М. Поняття та зміст публічного контролю у сучасній державі. Науково-практична Інтернет-конференція. 2014. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=930%3A13101.

152. Цепенда В. М. Класифікація видів державного контролю. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1613>.

153. Шестак В. С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Харків, 2002. 18 с.

154. Добош З. А. Конституційний контроль Верховного Суду США: види правотворчості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2019. Вип. 22. С. 34–40.

155. Ржепецька К. М. Судовий контроль як адміністративно-правовий засіб захисту прав і свобод людини. *Форум права*. 2009. № 2. С. 364–368 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2009_2_57.

156. Стефанюк В. С. Судовий контроль: поняття і види. Виконавча влада і адміністративне право. Київ: Ін-Юре, 2002. С. 489–500.

157. Ковалів М. В. Судовий контроль як гарантія забезпечення прав та свобод громадян. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 117–124.

158. Кононець В. П. Судовий контроль як механізм підвищення ефективності судових рішень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного*

університету. Сер.: Юриспруденція. 2020 № 48, т. 2. С. 14–18.

159. Марченко О. Повноваження судів при винесенні рішень щодо контролю у сфері управлінської діяльності. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 4. С. 266–270.

160. Михайлов О. О. Правова природа судового контролю за діяльністю публічної адміністрації: окремі теоретико-правові аспекти. *Київський часопис права*. 2021. № 3. С. 134–139.

161. Шило С. М. Особливості судового контролю за діяльністю публічної адміністрації. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 3(9) том 3, 2015. С. 267–271.

162. Гудз Б. Д. Судовий контроль за законністю адміністративної діяльності органів виконавчої влади: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2013. 218 с.

163. Сушко Л. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 22 с.

164. Пронський Е., Колеснікова М. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні. *Visegrad journal on human Rights*. 2016. № 2. Том 2. С. 130–135.

165. Хотинська О. З. Форми судового контролю за виконанням рішень судів в Україні: критерії та проблеми їх розмежування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2006. № 5. С. 53–59: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2006_5_8.

166. Волкова Ю. А. Судовий контроль в адміністративному судочинстві: від теорії до практики. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/256/7167/14922-1?inline=1>.

167. Добош З. А. Особливості застосування судового контролю у діяльності публічної адміністрації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. № 68. С. 148–152.

168. Кропивна К. О. Судовий контроль як засіб забезпечення ефективного виконання судових рішень. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць*. 2016. № 3/4 (31/32). С. 177–182.

169. Ільков Василь Процесуальні особливості розгляду соціальних спорів у суді першої інстанції в умовах воєнного стану. Соціальні права. Виклики воєнного часу. *Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики: зб. тез доп. Шостої Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Київ, 6 лип. 2023 р.)*. Харків: Право, 2023. С. 319–323.

170. Юнін О. Процесуальні засоби забезпечення ефективності правосуддя в соціальних спорах (судовий контроль, виконання рішень суду). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 15–21.

171. Савчук О. Судовий контроль за законністю адміністративної діяльності органів Державної фіскальної служби України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2017. № 876. С. 170–174.

172. Колесниченко В. М. Роль судової влади у захисті виборчих прав: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2009. 20 с.

173. Кондратьєв О. В. Організаційно-правові проблеми судового контролю: дис... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2005. 191 с.

174. Оніщук М. В. Проблемні питання здійснення судового контролю за дискрецією суб'єкта владних повноважень. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 2(35). С. 6–15. URL: <http://nsj.gov.ua/files/1638433817Onishchuk-problemni-pytannia.pdf>.

175. Рудой К. М. Судовий контроль в Україні: стан та перспективи розвитку. *Право і безпека*. 2004. № 3/1. С. 140–143.

176. Фокіна А. О. Удосконалення форм судового контролю в адміністративному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 262–266. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2019_2_47.

177. Журавель О. О. Досвід регулювання функцій судового контролю в законодавстві окремих зарубіжних країн. *Напрями реформування кримінального процесуального законодавства в Україні*: зб. матеріалів науково-практичного семінару (м. Харків, 10 березня 2020 р.). Харків. 2020. С. 51–56.

178. Назаров І. В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2011. 40 с.

179. Ригіна О. М. Верховний суд США: становлення, особливості компетенції та роль у формуванні конституційного ладу держави (1787 - кінець ХХ ст.): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2009. 16 с.

180. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. *Методологія наукових досліджень*: підручник. Харків: Право, 2019. 368 с.

181. Сич Т. В. Сутність поняття методологія дослідження у сучасній науковій думці. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 2016. IV (46), Issue: 97. С. 52–55.

182. Зацерковний В. І, Тішаєв І. В., Демидов В. К. *Методологія наукових досліджень*: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

183. Тарелкін Ю. П., Цикін В. О. *Методологія наукових досліджень*: навч. посіб. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. 196 с.

184. *Основи методології та організації наукових досліджень*: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

185. Паршутін А. Б. *Методологічні засади дослідження теорії та практики втручання у приватне спілкування*. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету: серія: Право* / гол.ред. Ю. М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. Т. 2. Вип. 50. С. 107–111.

186. Самсонов В. В., Сільвестров А. М., Тачиніна О. М. *Методологія наукових досліджень та приклади її використання: навч. посібник*. К.: НУХТ, 2022. 385 с.

187. Савченко А. В. *Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки: дис... д-ра. юрид. наук: 12.00.08*. Київ, 2007. 616 с.

188. Рабінович П. М. *Методологія юридичної науки*. Юридична енциклопедія: в 6 т. / голова редкол. Ю. С. Шемшученко. Київ, 1998–2004. Т. 3: К–М. 2001. 789 с.

189. Лагодієнко В. В., Іванченкова Л. В., Лагодієнко О. В. *Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці. Підприємництво та інновації*. 2022. Випуск 25. С. 133–137.

190. *Поняття методу та методології наукового дослідження*. URL: http://megalib.com.ua/content/6650_Ponyattya_metody_ta_metodologii_naykovogo_doslidjennya.html.

191. Саввова О. В. *Методологія наукових досліджень: конспект лекцій для студентів 1 курсу денної форми навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 161 – Хімічні технології та інженерія*. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 104 с.

192. Паршутін А. Б. *Методологічні засади дослідження теорії та практики втручання у приватне спілкування*. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету: серія: Право*. 2018. Т. 2. Вип. 50. С. 107–111.

193. Копча В. *Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій*. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. 54–58.

194. *Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В. І. Шинкарук та ін.* Київ, 2002. 742 с.

195. Климчук М. П., Трекке А. С. *Методологія дослідження проблем здійснення кримінального провадження на підставі угоди про визнання*

винуватості. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 1-2 (15-16). С.95–104.

196. Гаманкова О. О. Діалектичний метод пізнання в теорії страхування. *Вчені записки*. 2009. Вип. 11. С. 41–48.

197. Гетьман І. В. Герменевтичний підхід до праворозуміння: витоки, зміст, практичне призначення. *Юридична Україна*. 2008. Вип. 97. С. 12–19.

198. Скакун О. Ф. Метод інтерпретації правових ідей і правових норм: загальне й особливе. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 50. С. 235–243.

199. Новіков Д. О., Жукова А. І. Правова герменевтика в методології досліджень та юридичній аргументації науки трудового права і права соціального забезпечення. *Нове українське право*. 2021. Вип. 4, С. 151–156.

200. Добровольський Д. М. Незалежність як засада організації та діяльності органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2017. 20 с.

201. Каламбет С. В., Іванов С. І., Півняк Ю. В. Методолія наукових досліджень: навч. посіб. Дн-вськ: Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.

202. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

203. Адамова О. С. Поняття правової класифікації. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 19–24.

204. Гнатюк Н. О., Городецька О. В. Соціально-педагогічні дослідження. Загальнонаукові методи дослідження. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1751/1/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf>.

205. Симоненкова Т. П. Узагальнення та систематизація знань, умінь і навичок учнів з української мови. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 9. С. 237–244. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22194/?jsessionid=A67174A9685F05CAB75C66F133A8913C?sequence=1>.

206. Мічурін Є. О. Методологія цивільного права: системно-структурний метод. *Університетські наукові записки*. 2017. № 2. С. 6–13.

207. Варава І. П., Богданов Н. В. Системно-структурний метод та його застосування при дослідженні державно-правових явищ. *Сучасне право в епоху соціальних змін*: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції. (Київ, 26 лютого 2021 р.). Том 1. Тернопіль: Вектор, 2021. С. 57–58.

208. Грабченко А. І., Федорович В. О., Гаращенко Я. М. Методи наукових досліджень: навч. посібник. Харків: НТУ «ХП», 2009. 142 с.

209. Конспект лекцій з дисципліни «Методи соціологічних досліджень» для студентів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 054 «Соціологія» (Модуль 1. Теоретична сутність соціологічних досліджень) / укл. Мачуліна І. І. Кам'янське, ДДТУ, 2018. 33 с.

210. Креховецький І. З. Методологічний апарат дослідження процесу становлення українського парламентаризму. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 2, Т. 2–1. С. 3–7.

211. Веклич В. Методи дослідження прав і свобод людини та громадянина. *Віче*. 2009. № 22. С. 4–6.

212. Мельник О. А. Методологія дослідження системи органів місцевого самоврядування України у механізмі демократичної держави: теоретико-науковий вимір. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 55–63.

213. Назимко Є. С. Історичний метод та проблеми періодизації історії розвитку покарання неповнолітніх. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2014. № 1 (5). С. 47–57.

214. Тарахонич Т. І. Методологічні аспекти дослідження правового регулювання. *Держава і право*. 2009. Вип. 45. С. 20–26.

215. Rabindra Kr. Pathak. Historical Approach to Legal Research. URL: https://www.researchgate.net/publication/336676844_Historical_Approach_to_Legal_Research.

216. Коломієць Павло. Проблематика методології дослідження правового регулювання податкової безпеки України: концептуальні особливості. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 191–195.

217. Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2010. 456 с.

218. Копитова О. П. Застосування норм права органами виконавчої влади в Україні: питання теорії та практики: дис. ... кан. юр. наук. Київ, 2019. 260 с.

219. Боброва Т. А. Негативна правотворчість та її роль в удосконаленні сучасного права: дис. ... д-ра філос.: 081 Право. Одеса, 2023. 208 с.

220. Харитонов О. І., Харитонova Є. О. Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції. Харків: Одісей, 2002. 250 с.

221. Одарій В. В. Порівняльно-правовий метод у застосуванні права. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. С. 96–99.

222. Хавронюк М. І. Компаративний метод у сучасному кримінальному-

правовому дослідженні: мета застосування. *Право.иа.* 2017. № 1. С. 5–9.

223. Баранова Ю. О. Методологічні правила порівняльно-правових досліджень: автореф. дис.... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 24 с.

224. Тицька Я. О., Громовенко К. В. Методологічні основи дослідження міжнародно-правової регламентації наукових досліджень. *Правова позиція.* 2021. № 2 (31). С. 96–100.

225. Гладкий С. О. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник. 2016. Полтава. ВНЗ Укоопспілки «ПУЕТ». 240 с.

226. Кметик-Подубінська Х. Правове моделювання як метод сучасних конституційно-правових досліджень. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 7. С. 211–215.

227. Новікова М. М., Старіков О. В. Теоретико-правові аспекти концепції правового моделювання. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 9/2023. С. 36–38.

228. Ланде Д. В., Фурашев В. М., Юдкова К. В. Основи інформаційного та соціально-правового моделювання: навч. посіб. Київ: НТУУ «КП», 2014. 220 с.

229. Косткіна Ю. О. Взаємодія Вищої ради правосуддя з органами державної влади, органами суддівського самоврядування та іншими суб'єктами права. *Вісник кримінального судочинства.* 2016. № 4. С. 139–146
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2016_4_20.

230. Ярмач О. Адміністративно-правові засади взаємодії органів державної влади України у правоохоронній сфері: дис. ... канд. юрид. наук.: спец. 12.00.07. Київ, 2009. 238 с.

231. Вільгушинський М. Шляхи взаємодії судів з місцевими державними адміністраціями. *Адвокат.* 2012. № 9 (144). С. 7–10.

232. Волобуєва О. Психологічні засади розвитку професійних іншомовних здібностей майбутнього військового професіонала: дис. ... д-ра

психол. наук.: спец. 19.00.07. Київ, 2010. 455 с.

233. Гресько О. Р. Теоретико-методологічні засади дослідження взаємодії адміністративних судів з органами публічного адміністрування та громадськістю як об'єкт адміністративно-правового забезпечення. *Юридична наука*, 2020. № 3(105). С. 161–169. URL: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-105-3.20>.

234. Словник української мови: в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 1: А-В / ред. тому: П. Й. Горещький та ін. 1970. XXVII, 799 с.

235. Вільгушинський М. Й. Суди загальної юрисдикції у системі взаємовідносин із суб'єктами владних повноважень та громадськістю: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2013. 32 с.

236. Добош З. А. Адміністративно-правові засади взаємодії судових органів та органів публічного управління в Україні. *Наше право*. 2023. № 3. С. 60–65.

237. Крусян А. Р. Взаємодія місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 1999. 18 с.

238. Угровецький О. П. Організаційно-правові засади охоронної діяльності державної служби охорони при МВС України: дис.. канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 227 с.

239. Москальчук Ю. Г. Система стримувань і противаг як ефективний засіб досягнення взаємодії у роботі органів законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 16. С. 19–23.

240. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2024 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-42. Ст. 1530.

241. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005

р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, 37. Ст. 1358.

242. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

243. Адміністративне право України. Загальна частина: навч. посіб. / О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов, Л. С. Гулак, Н. Я. Отчак, Л. О. Остапенко. Львів: СПОЛОМ, 2019. 504 с.

244. Адміністративне право України (у схемах та коментарях): навч. посіб. / В. В. Середа, Ю. С. Назар, К. М. Костовська. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 300 с.

245. Русанюк У. Я. Профілактика адміністративних правопорушень посадових осіб органів публічного управління права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2020. 254 с.

246. Галуцько В. В. Охорона права власності: адміністративно-правові аспекти: монографія. Херсон: ВАТ ХМД, 2008. 348 с.

247. Бевзенко В. М. Публічно-правові відносини: сутність та ознаки. *Право і Безпека*. 2009. № 1. С. 6–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2009_1_3c.10.

248. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А.Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М.І. Кагадія. Київ: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.

249. Кравчик М. Б. Реформування судової системи як важлива складова європейської інтеграції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 Львів, 2015. 218 с.

250. Колесник В. А. Роль судової влади у вирішенні публічно-правових конфліктів: державно-управлінський контекст. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1617>.

251. Гаврильців М. Поняття та юридична природа спорів, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 136–141.

252. Добош З. А. Взаємодія судових органів та органів публічного управління. *Право UA*. 2023. № 2. С. 51–58.

253. Бевзенко Володимир Критерії адміністративної юрисдикції. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/947853/>.

254. Лученко Д. Про основні ознаки адміністративно-правового спору. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 148–156.

255. Про відмову у відкритті провадження в адміністративній справі у справі за позовом до Міністерства оборони України про стягнення матеріальної та моральної шкоди: ухвала окружного адміністративного суду м. Києва від 07 травня 2021 р. № 640/12081/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96827620>.

256. Про способи захисту права у публічно-правових відносинах. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/pro-sposobi-zahistu-prava-u-publichnopravovih-vidnosinah.html>.

257. Картузова І. О. До проблеми адміністративного позову. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. Т. 13. С. 352–362.

258. Про Громадську раду добросовісності. URL: <https://grd.gov.ua/pro-hromads-ku-radu-dobrochesnosti/>.

259. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7–8. Ст. 6.

260. Висновок Венеціанської комісії від 04 вересня 2015 р. CDL-AD(2015)027. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/229b826c8ac787dec2257d87004987c3/\\$FILE/Висновок_Венеціанської_комісії_CDL-AD\(2015\)027.pdf](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/229b826c8ac787dec2257d87004987c3/$FILE/Висновок_Венеціанської_комісії_CDL-AD(2015)027.pdf).

261. У Верховному Суді відбувся захід «Виконання рішень національних судів: проблемні питання та шляхи їх вирішення». URL:

<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/653952/>.

262. Мочульська М. Судова влада та громадськість: взаємодія в умовах конституційної реформи правосуддя в Україні. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 3. С. 39–46. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2018-3/pdfs/3-martamochulska-sudova-vlada-hromadskist-vzaiemodiia-umovakh-konstytutsiinoi-reformy-pravosuddia.pdf>.

263. Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2021 рік. URL: https://dn.arbitr.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/2021.pdf.

264. Словник української мови: [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 5: Н-О / ред. тому: В. О. Винник, Л. А. Юрчук. 1974. 840 с.

265. Сушко Л. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 22 с.

266. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Авер'янова. Київ: Факт, 2003. 384 с. URL: <https://lawbook.online/administrativnoe-pravo-ukrainyi/zmist-sudovogo-kontrolyu-zabezpechennyam-52814.html>.

267. Михайлов О. О. Механізм реалізації судового контролю за діяльністю публічної адміністрації: змістовна характеристика. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. № 6. С. 109–114.

268. Кравцова Ю. О. Адміністративна юстиція в Україні – становлення та розвиток. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4930.

269. Яременко В., Сліпущко О. Новий тлумачний словник української мови: у 4 томах. Київ: АКОНІТ, 2001. Т. 2: Ж-ОБД 2001. 912 с.

270. Білуха М. Г. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту. Київ: «Вища школа», 1994. 364 с.

271. Добош З. А. Судовий контроль у сфері публічного управління.

Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». 2023. № 4 (62). С. 16–22.

272. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 376 с.

273. Орел В. М. Сутність і роль контролю як функцій управління. *Ефективна економіка*. 2013. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_6_83.

274. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком інтер, 2003. 544 с.

275. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: навчальний посібник для вузів. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 495 с.

276. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2007. 624 с.

277. Цепенда В. М. Класифікація видів державного контролю. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1613>.

278. Олендер І. Я. Функції суду в державному механізмі. *Право і суспільство*. 2014. № 1.2. С. 153–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2014_1.2_38.

279. Тараненко О. М. Забезпечення законності в діяльності митних органів: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Одеса, 2006. 203 с.

280. Банах С., Штогун С. Особливості повноважень слідчого судді щодо захисту прав людини. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 4. С. 61–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2013_4_13.

281. Єсімов С. С., Скриньковський Р. М., Ковалів М. В., Сердюк В. В., Хмиз М. В., Чистоклетов Л. Г., Хитра О. Л., Слінько С. В. Судовий контроль як гарантія діяльності органів прокуратури за дотриманням прав людини в Україні. *Інтернаука. Серія: Юридичні науки*. 2022. № 4. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/law2022/4/7975>.

282. Кондратьєв О. В. Організаційно-правові проблеми судового контролю: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня к.ю.н. спеціальність: 12.00.10. Харків, 2005. 21 с.

283. Зміст судового контролю за забезпеченням законності державного управління. URL: <https://lawbook.online/administrativnoe-pravo-ukrainyi/zmist-sudovogo-kontrolyu-zabezpechennyam-52814.html>.

284. Заверуха О. Виклики воєнного стану у правозастосовній діяльності судів. Соціальні права. Виклики воєнного часу. *Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики*: зб. тез доп. Шостої Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 6 лип. 2023 р.). Харків: Право, 2023. 412 с.

285. Цепенда В. М. Сутність державного контролю як організаційно-правовий спосіб забезпечення законності в енергетичній галузі. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. № 16. С. 133–142.

286. Бородін І. Л. Адміністративно-правові засоби захисту прав та свобод людини і громадянина: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 405 с.

287. Говорун В. В. Судовий контроль як гарантія непорушності права громадян на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. Т. 2. С. 42–45.

288. Штогун С. Функції та повноваження судової влади. *Юридична Україна*. 2008. № 4. С. 88–92.

289. Сапельнікова Ю. О. Теоретичні питання судового контролю за оперативно-розшуковою діяльністю. *Адвокат*. № 11 (122). 2010. С. 22–28.

290. Бородін І. Л. Судовий контроль, його співвідношення з адміністративним контролем та прокурорським наглядом. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2002. № 4. С. 171–176.

291. Добош З. А. Поняття та особливості судового контролю у сфері публічного управління. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія:

"Юридичні науки". 2022. № 11 (57). С. 16–22.

292. Марченко О.О. *Форми судового контролю в державному управлінні*: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 168 с.

293. Рисін О.О. Конституційний принцип участі народу у здійсненні правосуддя на сучасному етапі судової реформи в Україні. *Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи*: матеріали науково-практичної конференції (Харків, 18-19 квітня 2002 р.). Київ: Юрінком Інтер, 2002. С.122–125.

294. Глосарій Програми розвитку ООН. URL: <http://www.unpan.org/Directories/UNPublicAdministrationGlossary/>.

295. Pollitt C. *Public Management Reform: a Comparative Analysis* / C. Pollitt, G. Bouckaert. Oxford: University Press, 2004. 240 p.

296. Пухтецька А. Європейський «адміністративний простір» як новела української адміністративно-правової науки: понятійно-термінологічна характеристика. *Юридична Україна*. 2006. № 8. С. 41–45.

297. Бережний В. О. Сучасні концепції публічного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 2. С. 31–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2013_2_6.

298. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: указ Президента України від 22 липня 1998 р. № 810/98. *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. Ст. 32.

299. Європеїзація публічного адміністрування в Україні в контексті європейської інтеграції / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Матеріали наук. –практ. конф. (17 груд. 2009 р.). Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2009. 224 с.

300. Личенко І. О. *Адміністративно-правовий захист права власності в Україні*: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2009. 264 с.

301. Міненко М. А. Трансформація системи державного управління в сучасні моделі регулювання суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=581>.

302. Личенко І. О. Реалізація концепції публічно-сервісної держави в

Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. № 7 (29). 2020. С. 18–24.

303. Циганов О. Г. Адміністративні послуги у сфері правоохоронної діяльності України: дис. ... д.ю.н.: 12.00.07. Київ, 2018. 556 с.

304. Лис А. Б. Світовий досвід надання послуг населенню державними і самоврядними органами влади. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 9. С. 43–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_9_8.

305. Піляй А. М. Стан розвитку публічно-сервісної держави в країнах ЄС у розрізі адміністративної реформи в Україні та угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Право. Людина. Довкілля*. Vol. 10, No 4, 2019 С. 143–151. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pravo/article/download/law2019.04.017/11653>.

306. Про адміністративні послуги: закон України від 06 вересня 2012 № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32, Ст. 1705.

307. Особливість Дія Центрів. URL: <https://center.diiia.gov.ua/about-spar>.

308. Тищенко І. О. Електронні послуги у діяльності публічної адміністрації України: монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 156 с.

309. Dobosh Z. Concept of public administration in in the conditions of the formation of a public-service state. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 3 (39). С. 74–81.

310. Положення про Міністерство цифрової трансформації України: постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856 *Офіційний вісник України*. 2019. № 80. Ст. 7.

311. Електронні петиції: інструкція з використання. URL: <https://ti-ukraine.org/news/elektronni-petytsiyi-instruktsiya-z-vykorystannya/>.

312. Концепція розвитку системи електронних послуг в Україні на 2019-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 918-р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 99. Ст. 259.

313. Концепція розвитку електронної охорони здоров'я: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2020 р. № 1671. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1671-2020-%D1%80>.

314. Prime Minister's Office. Strategy «E-Public Administration». 2010. URL: <http://www.ekk.gov.hu/hu/ekk/strategia/egovstrategy.pdf>.

315. Digital Transformation in Local Government. URL: https://publicadministration.desa.un.org/sites/default/files/publications/2023/Handbook%20on%20Digital%20Transformation%20in%20Local%20Government%20Leadership%2C%20Human%20Resources%20and%20Organizational%20Structure_Final.pdf

316. Офіційний веб-портал уряду Об'єднаних Арабських Еміратів. URL: <https://u.ae/en/information-and-services/services-a-to-z>.

317. Личенко І. О., Погорілець М. В. Інформаційна безпека діяльності органів публічного управління в період війни в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2022. № 102. С. 14–19.

318. Коруц У. З. Запобігання та протидія пропаганді війни та інформаційним загрозам в Україні. *Публічне право*. 2020. № 2. С. 80–87.

319. Миколюк А. В. Публічне управління інформаційною безпекою: діджиталізація та інформаційна війна. *Право та державне управління*. 2022. № 1. С. 156–161.

320. Радченко, О., Чмир, Я. Гібридна війна як ключова загроза національному суверенітету України. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 3. С. 100–108.

321. Павлов С. С. Формування механізмів публічного управління та адміністрування в сфері цивільного захисту України: функціонально-професійний аспект: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2020. 234 с.

322. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 01 грудня 2022 р. № 2807-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 2. Ст. 132.

323. Клімовський С. С. Цивільно-правові гарантії здійснення та захисту права на особисті папери. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. Вип. 15(2). С. 18–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_15%282%29__7

324. Крисань Т. Є. Правова природа юридичних гарантій цивільних. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 519–523.

325. Словник української мови: в 11 т. (1970-1980) / ред. І. К. Білодід та ін. Київ. Том 2. 1971. 552 с.

326. Котормус Т. І. Адміністративно-правові гарантії захисту права власності громадян України в районах проведення операції Об'єднаних сил: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 255 с.

327. Юридична енциклопедія: в 6 т. / ред. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ, 1998. Т.1: А–Т. 672 с.

328. Костюкевич С. Гарантії реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. Випуск 72: частина 2. 2022. С. 257–261.

329. Головка В. А. Адміністративно-правове забезпечення захисту соціальних та економічних прав учасників дорожнього руху в Україні: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 20 с.

330. Чернишова Є. Реалізація ідей людиноцентризму в діяльності навчальних закладів системи післядипломної педагогічної освіти. *Теорія та методика управління освітою*. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/7337/1/23.pdf>.

331. Кремень В. Г., Пазиніч С. М., Пономарьов О. С. Філософія управління. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 524 с.

332. Гриценко І. С. Становлення і розвиток наукових поглядів на основні інститути вітчизняного адміністративного права: монографія. Київ, 2007. 335 с.

333. Мельник Р. С. Концепція людиноцентризму у сучасній доктрині

адміністративного права. *Право України*. 2015. № 1. С. 157–165.

334. Jellinek G. System der subjektiven öffentlichen Rechte. Freiburg im Breisgau, 1892. 346 s.

335. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація: монографія / кол. авт.; відп. ред. Н. Р. Нижник. Київ: Вид-во УАДУ, 1997. 448 с.

336. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О. Адміністративне право України. Повний курс: навчальний посібник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
URL: http://lib-net.com/content/10080_Sytnist_sybektivnih_pyblichnih_prav_privatnoi_osobi.html.

337. Задоя В. Правова природа захисту суб'єктивних публічних прав осіб в адміністративному праві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 191–196.

338. Мацелик Т. О. Суб'єктивне публічне право як юридичний феномен. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2011. № 3. С. 67–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2011_3_16.

339. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посібник / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. В. Зуй. Харків: Одіссей, 2011. 240 с.

340. Ієрусаллімова І. О., Ієрусалімов І. О., Павлик П. М., Удовенко Ж. В. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина: навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 223 с.

341. Галуцько В. В. Правова охорона власності. *Персонал: науковий журнал Міжнародної академії управління персоналом*. 2006. № 11. С. 68–71. URL: <http://personal.in.ua/article.php?ida=398>.

342. Решота О. А. Особливості розвитку публічного управління в Україні: сучасні тенденції та проблеми. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2020_3_19.

343. Лахижа М. Діджиталізація в Україні: поняття, проблеми, перспективи та завдання публічного управління. *Науковий вісник: державне управління*. 2020. Т. 2. № 4. С. 202–210.

344. Сас О. Децентралізація + діджиталізація = нова управлінська еліта України Децентралізація дає можливості. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/11014>.

345. Сорока С. Перезавантаження державної служби: прорив чи реванш? URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/01/9/7236868/>.

346. Авер'янов, В. Б., Пухтецька, А. А. Удосконалення організації та діяльності системи органів виконавчої влади з урахуванням європейських принципів і стандартів. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 110–117.

347. Приходченко Л. Л. Щодо складності застосування показників оцінювання ефективності державного управління: теорія і практика. *Державне будівництво*. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2009-1/doc/1/07.pdf>.

348. Яремко І. І. Ефективність публічного управління та адміністрування: проблеми та напрями вдосконалення процесів оцінювання. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2022. Випуск 4, № 1. С. 49–56.

349. Томкіна О. О. Принцип партнерства у відносинах між інститутами громадянського суспільства і держави: конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 62–65.

350. Засуцько С. С., Плаз О. М., Волосовський В. В. Сутність та підстави адміністративної відповідальності посадових осіб як суб'єктів адміністративного правопорушення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. Вип. 18(1). С. 63–66. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc18/part_1/juspradenc18-1.pdf#page=63.

351. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посібник / М. І. Городянський, В. А. Гуменюк, Г. В. Джагупов, А. Т. Комзюк та ін.; за заг. ред. А.Т. Комзюка. Харків, 1998. 112 с.

352. Тимошенко М. І., Савичук Н. О., Галушкіна Л. В. Відповідальність державних службовців: проблеми реалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 20. С. 87–93, С. 89–90. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2021/17.pdf.

353. Губанов О. О. Юридична відповідальність публічних службовців: порівняльно-правове дослідження: дис. ...док-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 452 с.

354. Губанов О. О. Юридична відповідальність публічних службовців як інститут службового права України: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 374 с.

355. Бедний О. І. Проблемні питання юридичної відповідальності службовців органів місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. № 19. С. 177–180. URL: <http://apdp.onua.edu.ua/index.php/apdp/article/view/1203/1109>.

356. Рилєєв С. В., Дрінь І. І. Теоретико-методологічні аспекти системного аналізу. *Економічний форум*. 2014. № 2. С. 247–256. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2014_2_43.

357. Грецька Г. М. Конспект лекцій з курсу «Теорія систем і системний аналіз» (для студентів 3 курсу денної і заочної форм навчання за напрямом підготовки 6.030601 «Менеджмент», спеціалізації «Менеджмент готельного, курортного і туристського сервісу», «Менеджмент організацій міського господарства»). Харків: ХНАМГ, 2011. 148 с.

358. Сидорова Е. О. Класифікація органів публічної влади з повноваженнями у сфері оподаткування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 28. С. 76–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_28_21.

359. Горбова Г. О., Галуцько В. В. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї. Київ: Інститут публічного права, 2016. 226 с.

360. Загальна теорія держави і права: підруч. / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.
361. Органи державної влади України: монографія / за ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. 592 с.
362. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та інші; за ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
363. Лебедева В. В., Граціотова Г. О. Поняття, ознаки, види органів держави та форми державного правління. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2021. № 5 (57). С. 71–80. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2021/No5/71.pdf>.
364. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
365. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
366. Щодо питання про укладення договору оренди землі на новий строк. *Право і суспільство*, 5(1), с. 82–88.
367. Гриценко І. С., Мельник Р. С., Пухтецька А. А. Загальне адміністративне право: підручник; за заг. ред. І. С. Гриценка. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 568 с.
368. Патерило І. В. До розуміння сутності та змісту категорії «публічна адміністрація». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. 9–1. С. 83–85.
369. Інші органи виконавчої влади URL: <https://www.kmu.gov.ua/catalog>.
370. Організаційно-правові засади публічного управління та адміністрування: конспект лекцій для здобувачів вищої освіти третього освітньо-наукового рівня «доктор філософії» зі спеціальності 281 «Публічне

управління та адміністрування» / укладач С. В. Майстро. Харків: НУЦЗУ, 2020. 55 с.

371. Павленчик А. О. Структура управління організацією. Лекція з навчальної дисципліни «Менеджмент організацій». Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського. 2020. 16 с. С. 6–16. URL: [https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/28066/1/%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A6%D0%86%D0%AF_%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%203%20\(1\).pdf](https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/28066/1/%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A6%D0%86%D0%AF_%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%203%20(1).pdf).

372. Малиновський В. Я. Державне управління: навч. посібник. 3-є вид. переробл. та допов. Київ: Атіка, 2009. 608 с., с. 253–254.

373. Кравцова Т. М., Солонар А. В. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. *Форум права*. 2010. № 4. С. 522–525. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_4_82.

374. Цветков В. В. Демократія і державне управління: теорія, методологія, практика: монографія. Київ: Юридична думка, 2007. 336 с.

375. Пундик М. В. Управлінські зв'язки в системній взаємодії органів публічного управління на регіональному рівні. *Право та державне управління*. 2013. № 3. С. 114–119.

376. Дерезь В. Субординаційні управлінські відносини між органами виконавчої влади та їх види. *Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. Спецвип. С. 406–409.

377. Бакуменко В. Д., Бондар І. С., Горник В. Г., Шпачук В. В. Особливості публічного управління та адміністрування: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 256 с.

378. Добош З. А. Гендерна рівність і гендерна дискримінація у сфері трудових відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2020. № 7. С. 190–193.

379. Немець Л. М., Яковлєва Ю. К., Полевич І. О. Муніципальне

управління: навч. посібник. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. 74 с.

380. Лагода О. Дискреційні повноваження як спосіб зменшення регулятивного впливу в системі адміністративно-процедурних відносин. *Право України*. 2008. № 9. С. 40–45.

381. Ботнарченко О. М. Дискреція в слідчій діяльності: юридико-психологічні особливості: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 19.00.06 «Юридична психологія». Київ, 2010. 16 с.

382. Селіванов А. О. Адміністративний процес в Україні: реальність і перспективи розвитку правових доктрин. Київ: Ін Юре, 2000. 68 с.

383. Бабічев Д. О. Оперативний ризик прийняття рішень щодо проведення оперативно-розшукових заходів, пов'язаних з тимчасовим обмеженням прав людини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. 2007. Спец. вип. № 1. С. 121–127.

384. Фуфалько Т. М. Обмеження дискреційних повноважень як складова принципу пропорційності. *Вісник ХНУВС*. 2012. № 1 (56). С. 52–59.

385. Ефективна публічна адміністрація (довідник для міністрів) / автори-упорядники: І. Коліушко, В. Тимошук. Київ, 2006. 32 с.

386. Добош З., Янковська І., Підцерковна С., Принципи як основа організації та забезпечення міжнародної екологічної безпеки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2023. №4(40). с. 77–85.

387. Козачук Д. А., Михайлов О. М. Перспективи перегляду принципів адміністративного судочинства у світлі оновлення процесуального законодавства в Україні. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.). У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 45–47.

388. Шатіло В. А. Централізація і децентралізація в механізмі державної влади: до постановки проблеми. *Адміністративне право і процес*. 2015. №

1(11). С.41–47.

389. Мохова Ю. Л. Співвідношення централізації та децентралізації в структурній організації державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2017_4_12.

390. Мороз О. С. Результативність та ефективність публічного управління та адміністрування. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/monodrupradmin_385.pdf.

391. Мороз О. Ефективність публічного управління в виконавчих органах місцевого самоврядування. *Економіка і організація управління*. 2016. № 3(23). С. 243–251. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/2893>.

392. Лопушинський І. П., Дурман М. О., Малахова Т. В. Механізми забезпечення ефективності публічного управління та результативності адміністрування. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 3(82). С. 135–144. URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/83/77.

393. Гурин Катерина. Критерії результативності та ефективності публічного адміністрування. *Форум прямої демократії*: матеріали доповідей та тез Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, 4 грудня 2019 року / за заг. ред Войтович Р. В., Ворони П. В. Київ, ТОВ «Видавничий дім «Артек», 2019. с. 261–263.

394. Лопушинський І. П., Дурман М. О., Малахова Т. В. Механізми забезпечення ефективності публічного управління та результативності адміністрування. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 3(82). С. 135–144. URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/83/77.

395. Гришко В. Квадрат ефективності публічного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 17–18. С. 81–84.

396. Борщевський В., Василиця О., Матвєєв Є. Публічне управління в

умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони*. 2022. № 2. С 30–35.

397. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.

398. Jellinek G. System der subjektiven öffentlichen Rechte. Freiburg: J. C. V. Mohr, 1919. 366 p.

399. Папа Д. М. Становлення наукових поглядів про суб'єктивні публічні права приватних осіб у вітчизняній правовій науці. *Форум права*. 2009. № 1. С. 415–419. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2009_1_59.

400. На вашу думку, який термін краще застосовувати для позначення сфери Public Policy <https://studies.in.ua/publicne-administruvannja-shpargalky/4047-na-vashu-dumku-yakiy-termn-krasche-zastosovuvati-dlya-roznachennya-sferi-public-policy.html>.

401. Піть І. Ю. Суб'єктивне публічне право як форма реалізації та захисту публічного інтересу. *Перспективи розвитку сучасної науки та освіти (частина II)*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. м. Львів, 30-31 січня 2021 року. Львів: Львівський науковий форум, 2021. 55 с.

402. Dobosh Z. Administrative and legal guarantee of the rights and legitimate interests of Ukrainian citizens in the field of public administration in Ukraine. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 4 (40). С. 77–85/

403. Чуб А. В. Теорія суб'єктивних публічних прав приватної особи в умовах сучасного розвитку науки адміністративного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. С. 164–166. URL: http://sej.org.ua/6_2020/42.pdf.

404. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / за заг. ред. Р. С. Мельника. Київ: Ваіте, 2014. 376 с.

405. Федорук Н.С. Ціннісно-світоглядна роль категорії «права людини» у формуванні понятійно-категоріального апарату адміністративного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 284–287.

406. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ: Юрид. думка, 2004. 584 с.

407. Синявська О. Ю. Суб'єктивні публічні права приватних осіб. *Право і Безпека*. 2010. № 2. С. 52–55.

408. Трофімова Л. В. Податкова політика в контексті дихотомії «публічний інтерес – приватний інтерес». *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2009. № 4(47). С. 170–178.

409. Мельник Р. С. Загальне адміністративне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. 376 с.

410. Tomaszewska K. Znaczenie i zakres ochrony publicznych praw podmiotowych a ochrona interesu jednostki. *Folia juridika Wratislaviensis*. 2014. № 2. S. 113–134.

411. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 584 с.

412. Мельник Р. С. Система адміністративного права України: монографія. Харків: Вид-во Харківського національного університету внутрішніх справ, 2010. 432 с.

413. Адміністративне право України: підручник для юридичних вузів і факультетів / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гарашук та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2001. 528 с.

414. Чуб А. В. Класифікація суб'єктивних публічних прав приватної особи. *Юридичний вісник*. 2020. № 4. С. 101–108.

415. Стрельников А. В. Змістовно-понятійна характеристика суб'єктивних публічних прав фізичної особи. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 240–244.

416. Пасенюк О., Корнута Р. До питання природи суб'єктивного публічного права. *Право України*. 2008. № 8. С. 58–63.

417. Про практику застосування адміністративними судами положень Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 29 вересня 20016 р. № 10: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 30 вересня 2013 р. №11 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010760-16>.

418. Право на судовий захист. Конституційний Суд України. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/439-pravo-na-sudovyy-zahyst>.

419. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011 р., № 32, стор. 1491, Ст. 314.

420. Про звернення громадян: Закон України від 02 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

421. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20 березня 2018 № 2354-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 16. Ст. 8.

422. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 р. № 3038-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 34. Ст. 1544.

423. Громадські ради: для чого потрібні та як працюють в Україні. Офіс доброчесності НАЗК. URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/blog/gromadski-rady-dlya-chogo-potribni-ta-yak-pratsyuyut-v-ukrayini>.

424. Постанова Кабінету Міністрів України від 03 листопада 2010 року №996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03 листопада 2010 р. № 996. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84. Ст. 36.

425. Тимошук В. Надання адміністративних послуг у муніципальному секторі: навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. 2015. Київ, ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ». 124 с.

426. Гусь А. І., Карабін Т. О., Ленгер Я. І., Менджул М. В., Савчин М. В., Сюсько М. М, Черевко П. П. Правовий режим публічного майна об'єднаних територіальних громад / за заг. ред. Я. В. Лазура. Ужгород: РІК-У, 2018. 212 с.

427. Рогач О. Я. Зловживання правом: теоретико-правове дослідження: монографія. Ужгород: Ліра, 2011. 368 с.

428. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник. Вид. 2-е, перероб. і допов. Харків: Еспада, 2009. 752 с.

429. Хміль М. М. Принцип неприпустимості зловживання правом (теоретико-правові аспекти): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2005, 20 с.

430. Зелінська Я. С. Юридична природа категорії зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. Вип. 91 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса: Гельветика, 2021. С. 63–68.

431. Веніславський Ф. В. Зловживання правом в публічно-правовій сфері як загроза стабільності конституційного ладу України. *Університетські наукові записки*. 2009. № 3 (31). С.24–29.

432. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.

433. Бакаєв Д. С. Зловживання правом як форма реалізації розсуду в праві. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 295–300.

434. Сахно Д. С. Зловживання правом у податкових правовідносинах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2019. 248 с.

435. Буроменська Н. Л. Заборона зловживання правом усфері публічно-правових відносин. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов, Л. І. Кормич, І. М. Милосердна та ін. Одеса: Фенікс, 2019. Вип. 64. С. 265–280.

436. Перший факт свідомого зловживання правом на свободу інформації. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/ivanesko/503b959f2432a/>.

437. Полянський Т. Т. Феномен зловживання правом (загальнотеоретичне дослідження). Львів: Галиц. друкар, 2012. 456 с.

438. Що варто вважати зловживанням правом на звернення в умовах воєнного стану? URL: <https://www.ppl.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/15-%D0%A9%D0%BE-%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BE-%D0%B2%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BC-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BC-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B2-%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85-%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83.pdf>.

439. Конституційне право України: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Ю. М. Тодики та В. С. Журавського. Київ: Право, 2008. 416 с.

440. Конституційне право України: підручник / за ред. В. Ф. Погорілка. Київ, 2000. 732 с.

441. Гончаренко О. М. Права людини в Україні: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 207 с.

442. Остапенко В. В. Поняття та система судових гарантій конституційних прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 2, ч. 4, 2016. С. 22–28.

443. Цельєв О. В. Право на оскарження рішень органів публічної влади та їхніх посадових осіб як складова верховенства права. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Том 200. Юридичні науки. С. 72–79.

444. Лемак О. В. Право на судовий захист: конституційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2014. 211 с.

445. Реалізація права на справедливий суд в Україні. Судова влада:

монографія. І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, І. В. Назаров та ін.; за заг. ред. І. Є. Марочкіна. Харків: Право, 2015. С. 274–291.

446. Чорна С. Роль судової влади в конституційно правовому механізмі захисту прав і свобод людини. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 8. С. 186–190.

447. Юхимюк О. Судовий захист конституційних прав і свобод людини та громадянина як організаційно-правова гарантія їх реалізації. *Пріоритетні напрямки розвитку законодавства України*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 10-11 листопада 2011 р.). У 3-х ч. Запоріжжя, Запорізька міська громадська організація «Істина», 2011. Ч. 1. С. 52–53.

448. Ковалів М. В. Судовий контроль як гарантія забезпечення прав та свобод громадян. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 117–124.

449. Лужанський А. В. Конституційна природа права на доступ до правосуддя в Україні. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 10 (122). С. 45–48.

450. Правосуддя як справедливе судочинство. *Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: колективна монографія* / А. М. Бернюков, В. С. Бігун, Ю. П. Лобода, Б. В. Малишев, С. П. Погребняк, С. П. Рабінович, В. С. Смородинський, О. В. Стівба. Київ, 2009. С. 71–90.

451. Терехова О. Ю. Поняття та елементи адміністративно-правового статусу окружних адміністративних судів в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. №1(26). 2019. С. 181–185.

452. Глибіна Г. М. Сутність адміністративно-правового статусу політичних партій в Україні. *Юридичний вісник*. № 1(18). 2011. С. 39–45.

453. Чичерська М. І. Правовий статус місцевого суду та його втілення у функціях структурних одиниць із забезпечення роботи суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. - 2016. Вип. 40(2). С. 142–146 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_40%282%29__35.

454. Баронін Д. Б. Правовий статус суду в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2015. 201 с.
455. Терехова О. Ю. Поняття та елементи адміністративно-правового статусу окружних адміністративних судів в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. №1(26). 2019. С. 181–185.
456. Павлюк Н. М. Національна поліція України як суб'єкт адміністративно-правового захисту права власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Київ, 2019. 251 с.
457. Лепіш Н. Я., Павлович-Сенета Я. П. Особливості правового статусу суду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5/2022. С. 389–392.
458. Рабинович П. М. Основи загальної теорії права і держави: навч. посіб. Київ: ІСДО, 1995. 160 с.
459. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. / за ред. В. Б. Авер'янова. Київ, 2004. Т. 1: Загальна частина. 584 с.
460. Мацелик Т. О. Суб'єкти адміністративного права: поняття та система: монографія. Ірпінь: Видавництво Національного університету державної податкової служби України, 2013. 342 с.
461. Калашник О. А. Правовий статус місцевих загальних судів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2016. 231 с.
462. Москаленко А. О. Адміністративно-правове регулювання статусу юридичних осіб публічного права: дис... д-ра філос. Національний університет «Одеська юридична академія». . Одеса, 2022. . 239 с.
463. Малиновський В. Я. Державне управління: навч. посібник. Київ: Атіка, 2003. 576 с.
464. Гуменний О. Правосуддя як основна функція судової влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2018. № 906. С. 30–33.

465. Петренко І. В. Характеристика юридичних гарантій діяльності судів. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2017. № 5. С. 305–310. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2017_5_48.pdf.

466. Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2022 рік. URL: [https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/ZVIT_DSA_UKRAYNA_2022_compressed%20\(1\)_compressed_compressed.pdf](https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/ZVIT_DSA_UKRAYNA_2022_compressed%20(1)_compressed_compressed.pdf).

467. Абасов Г. Г. Проблеми визначення нормативно-правових гарантій прав місцевого самоврядування та їх класифікація. *Часопис Київського університету права.* 2013. № 1. С. 88–92.

468. Котормус Т. І. Адміністративно-правові гарантії захисту права власності громадян України в районах проведення операції Об'єднаних сил: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 23 с.

469. Винокурова І. М. Організаційно-правові засади діяльності адміністративних судів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 215 с.

470. Словник української мови: [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 4: І-М / ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. 1973. 840 с.

471. Добош З. А. Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління в контексті адміністративно-правового гарантування прав особи в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки».* 2023. № 10 (68). С. 19–24.

472. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017р. № 2059-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2017. № 29. Ст. 12.

473. Проблеми сучасної конституціоналістики: навчальний посібник / Н. В. Аніщук, М. В. Афанасьєва та ін.; за заг. ред. А. Р. Крусян та А. А. Єзерова. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 524 с.

474. Калімбет А., Сідор М. Нормативні та індивідуальні акти як інструменти діяльності публічної адміністрації у сфері телебачення та радіомовлення. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Вип. 3 (47) 2020. С. 65–70.

475. Науково-практичний коментар до статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/КК003049>.

476. Мандюк О. О. Індивідуальні адміністративні акти: теорія та практика застосування: автореф. дис. канд. юрид. наук. Львів, 2017. 21 с.

477. Яра О. С. Індивідуальні акти як інструменти публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 4. С. 157-161.

478. Картузова І. О., Осадчий А. Ю. Адміністративно-процедурне право: навчально-методичний посібник. Одеса: Юридична література, 2008. 288 с.

479. Бевзенко В. Рішення, дії та бездіяльність суб'єктів владних повноважень – що оскаржується до адміністративного суду. *Судово-юридична газета*. 30 березня 2020 р. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/164881-rishennyadiyi-ta-bezdiyalnist-subyektiv-vladnikh-povnovazhen-scho-oskarzhuyetsya-do-administrativnogo-sudu>.

480. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 вересня 2022 р. у справі № 9901/276/19. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106330152&red=100003343e5c74f37716c9c4c5049bf7a064f4&d=5>.

481. Едуард Арато, Джозеф Коен Арато Відродження, занепад і реконструкція громадянського суспільства. *Політична думка*. 1996. № 1. С. 68–79.

482. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини

шістнадцятої статті 236-8 Кримінально-процесуального кодексу України від 30 червня 2009 р. № 16-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-09#Text>.

483. Постанова Верховного Суду від 23 квітня 2020 року у справі № 560/523/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88886054>].

484. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. Харків: Право, 2011. 1352 с.

485. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення механізму судового контролю за виконанням рішень судів та процедури встановлення або зміни способу виконання судових рішень» (проект № 7648 від 08 серпня 2022р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40206>.

486. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення механізму судового контролю за виконанням рішень судів та процедури встановлення або зміни способу виконання судових рішень» № 7648 від 08 серпня 2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40206>.

487. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення механізму судового контролю за виконанням рішень судів та процедури встановлення або зміни способу виконання судових рішень» від 04 вересня 2023 р. № 16/03-2022/147293. Реєстр. № 7648 від 08.08.2022.

488. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, щодо відновлення принципу справедливості під час здійснення судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах» від 01 вересня 2022 р. № 16/03-2022/145448. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1457774>.

489. Словник української мови: в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 10: Т-Ф / ред. тому: А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк. 1979. 658 с.

490. Стефанюк В. Судовий адміністративний процес: монографія. Київ: Консум, 2003. 463 с.

491. Добош З. А. Види судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні та напрями його реалізації. *Журнал східноєвропейського права*. 2022. № 104. С. 5–11.

492. Хотенець П. В. Форми реалізації функції судового контролю в господарському судочинстві. *Право України*. 2013. №7. С. С. 274-282. URL: <https://hr.arbitr.gov.ua/sud5023/publication/88503/>.

493. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 р. № 1798-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. С. 56.

494. Про виконавче провадження: Закон України від 02 червня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.

495. Ухвала Великої Палати Верховного Суду №826/9960/15 від 16 вересня 2020 р. Провадження № 11-1403апп18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/81841943>.

496. Ухвала Великої Палати Верховного Суду № 826/9960/15 від 12 січня 2022 р. у справі. Провадження №11-1403апп18. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=102563208&red=100003e5366a919d642d15344921f897c89345&d=5>.

497. Ухвала Великої Палати Верховного Суду №826/9960/15 від 16 вересня 2020 р. Провадження № 11-1403апп18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/81841943>.

498. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 12 січня 2022 р. у справі № 826/9960/15. Провадження №11-1403апп18. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=102563208&red=100003e5366a919d642d15>

344921f897c89345&d=5.

499. Ухвала Рівненського окружного адміністративного суду у справі №460/788/22 від 07 липня 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105156654>.

500. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 12 січня 2022 р. у справі № 826/9960/15. Провадження №11-1403апп18. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=102563208&red=100003e5366a919d642d15344921f897c89345&d=5>.

501. Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 30 серпня 2019 року у справі № 160/6956/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84488246>.

502. Рішення Ржищівського міського суду Київської області 17 травня 2019 року у справі № 374/108/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81798801>.

503. Рішення Вишгородського районного суду Київської області від 27 серпня 2020 року у справі № 320/6280/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91239260>.

504. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду 31 липня 2023 року у справі № 216/5508/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112664735>.

505. Постанова Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі № 464/3789/17 (адміністративне провадження № К/9901/59673/18). URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/81046506>.

506. Братель С. Г. Громадський контроль за діяльністю міліції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2007. 269 с.

507. Рижко В. А. Універсальні виміри української культури. Одеса: Друк, 2000. 216 с.

508. Ільницький О. В. Застосування судами окремих способів захисту прав у земельних спорах за участю суб'єктів господарювання. *Юридична наука*,

практика і освіта. 2010. Вип. 1. С. 208–215.

509. Біла-Тіунова Л. Р., Закаленко О. В., Неугодніков А. О. Позов в адміністративному судочинстві: теорія, правове регулювання, практика: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 188 с.

510. Мурашин Г. О. Судова влада в конституційному аспекті розподілу влад. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 5. - Київ: Видавничий дім «Юридична книга», 2000. 458 с.

511. Жукевич І. В. Поняття, види та форми судового контролю за виконанням рішень у цивільних справах. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2017. № 4(16). С. 110–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2017_4_20.

512. Загальні засади та зміст державного управління в соціально-культурній сфері. URL: <http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0-12-%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D1%82%D0%B0-%D0%B7%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82-%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B2-%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B9-%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80%D1%96>.

513. Публічне адміністрування у соціально-культурній сфері. URL: https://pidru4niki.com/1756062755897/pravo/publiczne_administruvannya_sotsialno-

kulturniy_sferi.

514. Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.; за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів: «Новий Світ – 2000», 2015. 492 с.

515. Радченко Л. М. Публічне адміністрування: сутність, принципи і механізми. Дванадцяті юридичні читання. *Держава в суспільно-політичних процесах: виклики і загрози*: матеріали міжнародної наукової конференції, 1-2 червня 2017 року / ред. кол.: В. П. Андрущенко, Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 354–356.

516. Положення про Міністерство освіти і науки України: постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630. *Офіційний вісник України*. 2014. № 95, Ст. 17.

517. Положення про Міністерство охорони здоров'я України: постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267. *Офіційний вісник України*. 2015. № 38. Ст. 86.

518. Рішення Чернівецького окружного адміністративного суду від 25 листопада 2022 р. у справі № 824/518/17-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107568624>.

519. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 31 травня 2018 р. у справі № 826/7897/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74483484>.

520. Рішення Херсонського окружного адміністративного суду від 22 грудня 2017 р. у справі № 821/1364/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71348816>.

521. Рішення Хмельницького окружного адміністративного суду від 13 вересня 2022 року у справі № 560/6783/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106209486>.

522. Рішення Харківського окружного адміністративного суду від 7 вересня 2021 р. у справі № 520/12562/21 URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/99899297>.

523. Рішення Харківського окружного адміністративного суду від 28 березня 2019 р. у справі № 520/4325/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80755926>.

524. Рішення Житомирського окружного адміністративного суду 02 квітня 2019 р. у справі № 240/460/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80982757>.

525. Рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 27 березня 2019 р. у справі № 120/397/19-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80790712>.

526. Рішення Київського окружного адміністративного суду від 17 вересня 2019 р. у справі № 320/3707/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84756252>.

527. Соціальні права та їх захист адміністративним судом: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4 вересня 2020 року). Київ: 2020. 424 с.

528. Вітальне слово Голови Верховного Суду Валентини Данішевської. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції»* (м. Київ, 4 вересня 2020 року). Київ: 2020. С. 11–13.

529. Вітальне слово Голови Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Михайла Смоковича. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції»* (м. Київ, 4 вересня 2020 року). Київ: 2020. С. 14–16.

530. Постанова Верховного Суду від 20 квітня 2022 року у справі № 401/676/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104026185>.

531. Постанова Верховного Суду від 1 вересня 2022 року у справі № 480/762/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106038988>.

532. Постанова Верховного Суду від 14 вересня 2022 року у справі №

819/1275/17. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/106264088>.

533. Постанова Верховного Суду від 16 листопада 2022 року у справі № 820/3834/18. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/107354321>.

534. Постанова Верховного Суду від 17 лютого 2022 року у справі № 755/139/17. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/103402223>.

535. Постанова Верховного Суду від 20 квітня 2022 року у справі № 638/7217/16-а. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104026198>.

536. Постанова Верховного Суду від 22 червня 2022 року у справі № 816/826/17. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104904108>.

537. Постанова Верховного Суду від 15 вересня 2022 року у справі № 335/4625/17 (2-а/335/205/2017). URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/106264317>.

538. Постанова Верховного Суду від 13 квітня 2022 року у справі № 280/3866/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/103946153>.

539. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду за 2022 рік / упоряд.: управління забезпечення роботи судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів секретаріату Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду; правове управління (І) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2023. 90 с. URL: <https://document.vobu.ua/doc/17886>.

540. Постанова Верховного Суду від 18 жовтня 2022 року у справі № 640/4574/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/106814787>.

541. Захист соціальних прав в адмінсудах під час війни: у ВС розпочала роботу міжнародна науково-практична конференція. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1447620/?fbclid=IwAR0d2yuJAMNDFSqQ5ybpXNGLAZW0pg87T8BO52JBZOKwbIvOYCBnYgnTq7Q>.

542. Вітальне слово Голови Касаційного адміністративного суду у

складі Верховного Суду Михайла Смоковича. *Соціальні права. Виклики воєнного часу*: зб. тез доп. Шостої Міжнар. наук.-практ. конф. «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 6 лип. 2023 р.). Харків: Прав, 2023. С. 11–12.

543. Харова Р. Безперешкодна реалізація соціальних прав в умовах воєнного стану. *Соціальні права. Виклики воєнного часу*: зб. тез доп. Шостої Міжнар. наук.-практ. конф. «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 6 лип. 2023 р.). Харків: Право, 2023. С. 271–275.

544. Комарницька І. І. Профілактика правопорушень у фінансово-економічній сфері засобами адміністративного права: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2021. 512 с.

545. Рижкова А. Роль та місце фінансової безпеки в системі зміцнення економічної безпеки держави. *Вчені записки Університету «КРОК»*. № 3(67). 2022. С. 56–61.

546. Рішення Одеського окружного адміністративного суду від 18 лютого 2019 р. у справі № 420/5991/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79953492>.

547. Рішення Волинського окружного адміністративного суду від 20 лютого 2019 року у справі № 140/54/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80096568>.

548. Рішення Полтавського окружного адміністративного суду від 26 лютого 2019 р. у справі № 440/49/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80195892>.

549. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 15 січня 2019 року у справі №826/4887/17.

550. Рішення Київського окружного адміністративного суду від 28 січня 2019 року у справі № 810/3831/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86691964>.

551. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 28

лютого 2019 року №640/19665/18. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/80313849>.

552. Рішення Луганського окружного адміністративного суду 11 вересня 2019 року у справі № 360/2854/19. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/84161501>.

553. Рішення Чернігівського окружного адміністративного суду у справі № 620/56/19 від 12 березня 2019 року. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/80629084>.

554. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 15 березня 2019 року у справі № 826/15157/17. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/80534160>.

555. Рішення Чернігівського окружного адміністративного суду від 16 вересня 2020 року у справі № 620/2445/20. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/91568450>.

556. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва у справі № 640/18796/18 від 11 квітня 2019. URL:
року <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81428958>.

557. Рішення Тернопільського окружного адміністративного суду від 30 жовтня 2019 року. Справа № 500/1932/19. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/85362100>.

558. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 27 лютого 2019 року у справі № 826/7623/16. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/80123897>.

559. Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 18 березня 2019 року у справі № 160/1351/19. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/80627306>.

560. Лазарева М. І. Особливості державного управління в адміністративно-політичній сфері. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки*. 2015. Вип. 6, т. 2. С. 75–78.

561. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України: навчально-методичний посібник. Вид. четверте, перероб. і доп. Одеса: Фенікс, 2008. 388 с.

562. Бондаренко К. В. Особливості державного управління адміністративно-політичною сферою. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 1. Т. 2. С. 152–156.

563. Про оборону: закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.

564. Сокурєнко В. В. Державна політика у сфері оборони України: сучасний стан та напрями розвитку. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 11–22.

565. Про військовий обов'язок і військову службу: Закону України від 25 березня 1992 р. № 2232-ХІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992 р. № 27. Ст. 385.

566. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 р. № 3543-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 44. Ст. 416.

567. Кузнiченко С. О. Реформування інституту надзвичайних адміністративно-правових режимів в Україні: постановка проблеми. *Форум права*. 2009. № 1. С. 273-280. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

568. Бондаренко К. В. Правові основи публічного адміністрування національно-безпековою сферою в Україні: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 515 с.

569. Поліщук В. Судова практика з питань порушення законодавства у сфері мобілізації. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/polishhuk-viktoriya-2-3/articles/sudova-praktika-z-pitan-porusennia-zakonodavstva-u-sferi-mobilizaciyi>.

570. Рішення Хустського районного суду Закарпатської області від 20 жовтня 2023 року у справі № 309/1586/23. URL:

<https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/114914863/>.

571. Постанова Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі № 822/220/18. Провадження № К/9901/58778/18. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_sud_palat/sklad_palaty_9901_58778_18.

572. Факт бронювання військовозобов'язаного після призову на військову службу не може розглядатися як поважна причина для звільнення з військової служби під час воєнного стану: висновок КАС ВС. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1432117/>.

573. Постанова КАС ВС від 22 лютого 2023 року у справі № 1140/3182/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110826956>.

574. Результатах роботи Верховного Суду та судової системи у першому півріччі 2023 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/rez_rob_I_pivr_2023.pdf.

575. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. *Офіційний вісник Президента України*. 2020. № 19. Ст. 26.

576. Одним з аспектів забезпечення національної безпеки є формування стійкої практики в цій надважливій сфері 28 червня 2023 р. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1443681/>.

577. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 24 січня 2019 року у справі № 826/6846/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79526136>.

578. Фролова О. Г. Сфера внутрішніх справ як об'єкт управління. *Проблеми законності: респ. міжвідом. наук. зб.* Харків, 2008. Вип. 97. С. 69–75.

579. Пастух І. Д. Напрями оптимізації публічного адміністрування у сфері внутрішніх справ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №

10/2022. С. 458–461.

580. Про Національну поліцію: Закон України 02 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. ст. 1970.

581. Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 1216.

582. Адміністративна діяльність Національної поліції: навчальний посібник / кол. авт.; кер. авт. кол. к.ю.н., засл. юрист України В. А. Глуховець. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 248 с. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/383/1/%D0%9F%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%90%D0%94%20%D0%9D%D0%9F.pdf>.

583. Рішення Шепетівського міськрайонного суду у справі № 2-a/688/2/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79187527>.

584. Рішення Магдалинівського районного суду Дніпропетровської області № 179/1968/19 від 16 грудня 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87002176>.

585. Грабильніков А. В. Конституційна юстиція в Україні: до визначення поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 1. С. 3–7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2016_1_3.

586. Плотніков О. В. «Правосуддя перехідного періоду» чи «транзитивна юстиція»: до питання про визначення терміну. *Український часопис міжнародного права*. 2016. № 4. С. 43–47.

587. Рішення Хмельницького окружного адміністративного суду від 10 листопада 2020 року у справі № 560/5032/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92738452>.

588. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 20 липня 2020 року № 640/7655/20 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90517565>.

589. Рішення Черкаського окружного адміністративного суду від 23 лютого 2022 року у справі № 580/1286/22. URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/103535708>.

590. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України: Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 22, стор. 101, стаття 1056.

591. Рішення Київського окружного адміністративного суду від 12 травня 2023 року у справі № 640/19242/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110819072>.

592. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 22 вересня 2021 р. у справі № 640/16395/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99794796>.

593. Рішення Одеського окружного адміністративного суду від 08 жовтня 2021 року у справі № 420/13825/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100227936>.

594. Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів. Харків: Консум, 2006. 380 с.

595. Губська О. Дискреція та її межі: що говорить про це національне та міжнародне законодавство. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1050270>.

596. Едіт Целлер, Роман Куйбіда, Роман Мельник Звіт «Дискреція адміністративних органів і судовий контроль за її реалізацією». Лютий 2021 р. 54 с. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/1613412117zviti-diskretsiya-administrativnih-organiv-i-sudoviy-kontrol-yiyi-realizatsieyu.pdf>.

597. Рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду від 27 жовтня 2020 року у справі № 340/1690/20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/92684742>.

598. Блажівська Н. Дискреція в адміністративному судочинстві. Верховний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezent_diskrecia.pdf.

599. Блажівська Н. Дискреція в адміністративному судочинстві. Верховний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezent_diskrecia.pdf.

600. Константи́й О. В. Щодо питання судового перегляду рішень, дій, бездіяльності суб'єктів владних повноважень, прийнятих (вчинених) у межах дискреційних повноважень. *Актуальні проблеми сучасного розвитку цивільного, міжнародного морського, господарського та транспортного права*: матеріали VII Міжнародної наукової конференції. Київ: КДАВТ, 2017. 376 с.

601. Recommendation № R (80) 2 of the Committee of Ministers Concerning the Exercise of Discretionary Powers by Administrative Authorities of 11 March 1980. URL: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2009056&SecMode=1&DocId=667512&Usage=2>.

602. Judgment of the European Court of Human Rights Case of Buckley v. the United Kingdom 29 September 1996/ Application № 20348/92. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-58076&filename=CASE%20OF%20BUCKLEY%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM.docx&logEvent=False>.

603. Рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду від 27 жовтня 2020 року у справі № 340/1690/20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/92684742>.

604. Семеній О. М. Зміст та межі перевірки адміністративним судом адміністративного розсуду суб'єктів публічної адміністрації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 266 с.

605. Рішення Європейського суду з прав людини від 14 жовтня 2010 р., судова справа «Щокін проти України», скарги № 23759/03 та № 37943/06. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_858.

606. Рішення Європейського суду з прав людини від 24 квітня 1990 р., судова справа «Круслен проти Франції», скарга А № 176-А. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=432>.

607. Рішення Європейського суду з прав людини від 29 квітня 2003 р., судова справа «Полторацький проти України», скарга № 38812/97. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_838.

608. Рішення Європейського суду з прав людини від 10 грудня 2009 р., судова справа «Михайлюк та Петров проти України», скарга № 11932/02. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_500.

609. Грінь А. А. Дискреційні повноваження органів виконавчої влади України та їх реалізація: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 256 с.

610. Едіт Целлер, Роман Куйбіда, Роман Мельник Звіт «Дискреція адміністративних органів і судовий контроль за її реалізацією». Лютий 2021 р. 54 с. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/1613412117zvit.-diskreksiya-administrativnih-organiv-i-sudoviy-kontrol-yiyi-realizatsieyu.pdf>.

611. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи: Наказ Міністерства юстиції України від 24.04.2017 № 1395/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1395323-17#n8>.

612. Фасій Б. В. Правозастосовний та судовий розсуд у приватному та публічному праві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. № 96. С. 100–106.

613. Губська О. Дискреція та її межі: що говорить про це національне та міжнародне законодавство. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1050270>.

614. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етикету: Словник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.

615. Миколенко О. І. Публічний і приватний інтерес в адміністративному праві. *Правова держава*. 2016. № 2. С.100–104.

616. Постанова Верховного Суду від 18 лютого 2022 року у справі № 520/3601/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103423275>.

617. Добрянська Н.В. Сутність судового контролю та його особливості в адміністративному судочинстві. *Modern problems of science, education and society: The 6th International scientific and practical conference (August 14-16, 2023)*. Kyiv, Ukraine. 2023. 671 p.

618. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 3186. Ст. 2056.

619. Тітко І. Приватний інтерес як категорія кримінального процесуального права. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 249–258.

620. Чернадчук В. Д. Стан та перспективи розвитку бюджетних правовідносин в Україні: монографія. Суми: Університетська книга, 2008. 456 с.

621. Гончарук С. Т. Адміністративне право України. Загальна та Особлива частини: навч. посіб. (на допомогу слухачам, що здають держ. та поточні іспити з адм. права). Київ: НАВС України, 2000. 240 с.

622. Галуцько В. В. Публічний інтерес в адміністративному праві. *Форум права*. 2010. № 4. С. 178–182. URL: <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10gvvvar.pdf>.

623. Пришва Н. Ю. Правове регулювання публічних доходів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2005. № 64–65.

624. Савченко С. В. Співвідношення приватних і публічних інтересів: досвід України. *Форум права*. 2013. № 3. С. 520–528. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_87.pdf.

625. Жаровська І. М. Публічні та приватні інтереси у механізмі сучасної державної влади. *Науковий вісник Чернівецьк. ун-ту. Правознавство*. 2010. Вип. 525. С. 33–37.

626. Берестова І. Е. Правова категорія «публічний інтерес» з позиції системного підходу. *Правова держава*. 2019. № 33. С. 19–28.

627. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 23 березня 2023 року у справі N 640/6699/20. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/109785140?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.201880849.1415214690.1707579440-1271425246.1640123197#_gl=1*tmvzcc*_gcl_au*MTA5MjE0Mjc3Ni4xNzA0OTAzNTg0.

628. Смокович М. І. Адміністративний процес України: теорія, практика: підручник. / заг. ред. Бевзенка В.М. Київ. 2020. 1346 с.

629. Шийович Р. Я. Суб'єкти оспорювання нормативно-правових актів у суді першої інстанції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 437–442.

630. Антонів Р. Чи можливий колективний позов в Україні? URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/chimozhlivij-kolektivnij-pozov-v-ukrayini/>.

631. Гебеш С. А. Відкриття провадження в адміністративній справі як стадія адміністративного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.07. Ужгород, 2021. 251 с.

632. Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду № 94322561, від 12 січня 2021 р. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/94322561/>.

633. Проект закону України «Про конфлікт інтересів у діяльності публічних службовців». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/jf3es00a?an=3>.

634. Миколенко О.І. «Конфлікт інтересів» в національній правосвідомості та законодавстві України. *Правова держава*. 2019. № 33. С. 65–70.

635. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. №

1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 3186.

636. Конфлікт інтересів. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/category/konflikt-interesiv/>.

637. Методичні рекомендації Національного агентства з питань запобігання корупції щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/download-controller/?sid=187&a=docs&id=3fcbeb69b8f723b3417f8eb8262cd5e63e745cb96f4866f5ebe586b0fcf41f624443479>.

638. Сакара Наталія. Чотири складові принципу добросовісності навела суддя ВС. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_Princ_dobrosov.pdf.

639. Берназюк Я. Процесуальні питання запобігання зловживання процесуальними правами у залі судового засідання. Національна школа суддів України. Програма онлайн-підготовки та підвищення рівня кваліфікації секретарів судового засідання Верховного Суду 5 жовтня 2023 року. 41 с. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/abuse_process_bernaziuk.pdf.

640. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/80731-10>.

641. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 13 березня 2019 р. № 814/218/14. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/80481133>.

642. Монаєнко Антон Зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві. *Юридична Газета*. 2019. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/zlovzhivannya-procesualnimi-pravami-v-administrativnomu-sudochinstvi.html>.

643. Анісімов О. В. Верховенство права в сучасній Україні та його вплив на правосуддя. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 85-90.

644. Рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду від 27 жовтня 2020 року у справі № 340/1690/20 URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/92684742>.

645. Рішення Житомирського окружного адміністративного суду від 03 липня 2019 року у справі № 240/7450/19. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/82813825/>.

646. Посібник зі статті 6 «Право на справедливий суд (цивільна частина)». Дослідницьким підрозділом Європейського Суду з прав людини. 77 с. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_6_ukr.

647. Judgment of the European Court of Human Rights Case of Sokurenko and Strygun v. Ukraine 20 July 2006. *Applications nos.* 29458/04 and 29465/04. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-76467%22%22>.

648. Звірко О. Є., Осіпова О. О. Доктринальні аспекти оптимізації адміністративного судочинства України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 3. С. 120–125.

649. Система оцінки якості роботи суду: стандарти, критерії, показники та методи. Розроблено та рекомендовано робочою групою з розробки системи оцінювання якості роботи суду за підтримки проекту USAID «Справедливе правосуддя», затверджено Радою суддів України. 2015. 58 с. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/sors-221bdd8a9b.pdf>.

650. Соловійов І. М. Проблеми підвищення ефективності діяльності адміністративних судів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2015. 20 с.

651. Актуальні питання організації роботи та здійснення правосуддя адміністративними судами обговорили на робочій зустрічі у Верховному Суді 04 жовтня 2023. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1487400/>.

652. Оцінювання роботи суду 2023 р. Шостий апеляційний адміністративний суд. URL: <https://www.baas.gov.ua/ua/media-kaas/news/5494-rezultaty-provedenoho-z-18-po-27-lypnia-2023-roku-opytuvannia-metodom-anketuvannia-vidviduvachiv-sudu-iaki-ie-uchasnykamy-sudovykh-provadhzen.html>.

653. Бардаш С. В., Осадча Т. С. Окремі аспекти якісного і кількісного оцінювання ефекту та ефективності внутрішнього контролю. *Економіка та держава*. 2011. № 11. С. 16–19.

654. Патраманська Л. Ю. Удосконалення підходів до оцінки ефективності внутрішнього контролю на підприємствах електронної комерції. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5209>.

655. Аналіз стану здійснення правосуддя адміністративними судами в першому півріччі 2023 року. *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Analiz_admin_sudi_1pivr2023.pdf.

656. Когут Н.Д. Перспективи подальшого реформування судової системи України. *Часопис Київського університету права*. 2020/2. С. 186-191.

657. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 року: Указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 17. Ст. 29.

658. Правосуддя майбутнього: експерти проаналізували основні виклики судової системи та шляхи їх подолання. URL: <https://pravo.ua/pravosuddia-maibutnoho-eksperty-proanalizuvaly-osnovni-vyklyky-sudovoi-systemy-ta-shliakhy-ikh-vyrishennia/>.

659. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 03 березня 2022 р. № 2112-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 32. Ст. 30.

660. Тетеря Ігор Зміна територіальної підсудності судів під час війни в Україні. URL: <https://blog.liga.net/user/iteterya/article/48098>.

661. Білих І. В. Імплементация міжнародних стандартів в адміністративне судочинство. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 144–150.

662. Маньгора В. В., Михальчук Ю. О. Використання цифрових технологій у праві: перспективи та виклики. *Інформація і право*. 2023. №4(47). С. 147–158.

663. Маслов Д., Маселко Р. Цифровізація правосуддя: більше жодних кроків назад. URL: <https://hcj.gov.ua/massmedia/cyfrovizaciya-pravosuddya-bilshe-zhodnyh-kroktiv-nazad>.

664. Цифровізація судової сфери: працюємо над оновленою концепцією е-Суду. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/tsyfrovizatsiia-sudovoi-sfery-pratsiuemo-nad-onovlenoiu-kontseptsiiu-e-sudu>.

665. Державна антикорупційна програма на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. N 220. URL: https://ips.ligazakon.net/document/kp230220?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.201258222.1550850982.1709755226-1271425246.1640123197#_gl=1*3b0ecj*_gcl_au*MTA5MjE0Mjc3Ni4xNzA0OTAzNTg0.

666. Електронний суд: Мінцифри працює над оновленою концепцією. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/225934_elektronniy-sud-mntsifri-pratsyu-nad-onovlenoyu-kontseptsyu.

667. e-Curia. CURIA. URL: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/P_78957/en.

668. Берназюк Ян Окрема ухвала як один з механізмів гарантування ефективного захисту. Національна школа суддів України. Проблеми ефективного судового захисту в адміністративному судочинстві» для суддів адміністративних судів: програма тренінгу від 10 листопада 2023 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_p

rezent/okr_uhvala.pdf.

669. Константи́й О. В. Захист прав фізичних та юридичних осіб в адміністративному судочинстві: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 26 с.

670. Берназіук Ян Судова практика в справах щодо виконання судових рішень. Національна школа суддів України.
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/execution_bernaziuk.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. 1. Наукові праці, в яких відображено основні наукові результати дисертації

1.1 Монографії

1. Добош З. А., 2024а. Адміністративно-правові засади судового контролю у сфері публічного управління в Україні: монографія. Львів: Растр-7, 457 с.

Рецензія:

Хитра О. Л., 2024. Рецензія на монографію «Адміністративно-правові засади судового контролю у сфері публічного управління в Україні». *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 3 (73). С. 144–145.

1.2 Публікації у наукових фахових виданнях України

2. Грищук О. В., Добош З.А., 2013. Філософсько-правові аспекти конвергенції справедливості і права. *Європейські перспективи*, 4, с. 181–187. (*Особистий внесок: дослідження співвідношення справедливості і права та філософсько-правової проблеми конвергенції справедливості і права, основних методологічних напрямів конвергенції, формулювання висновків*).

3. Добош З. А., 2016а. Справедливість у філософсько-правовій думці Нового часу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*, 855, с. 389–397.

4. Добош З. А., 2017. До питання про поняття нововиявлених обставин у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*, 47(1), с. 120–124.

5. Бек У. П., Добош З.А., 2017. Особливості встановлення факту наявності трудових відносин у судовому порядку. *Вісник Національного*

університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки, 876 (15), с. 236–243. (Особистий внесок: визначення правової природи категорії «юридичний факт», проведення видової характеристики юридичних фактів, аналіз судової практики встановлення юридичних фактів у судовому порядку).

6. Добош З. А., 2018а. Щодо питання про укладення договору оренди землі на новий строк. *Право і суспільство*, 5(1), с. 82–88.

7. Бек У. П., Добош З. А., 2018. Основні стадії доказової діяльності адвоката у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*, 1(263), С. 4–7. (Визначення особливостей збирання та подання доказів суду, стадій доказової діяльності, підтвердження певних обставин по справі електронними доказами, застосування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи).

8. Добош З. А., 2019а. Конституційно-правовий статус судової влади в США: історико-правові аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 911(21), с. 254–263.

9. Добош З. А., 2019б. Конституційний контроль Верховного Суду США: види правотворчості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки, 911(22), с. 34–40.

10. Добош З. А., Забзалюк О. В., 2019. Правова система підсудності справ Верховному Суду США. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки, 24(6), с. 153–160.

11. Добош З. А., 2020а. Гендерна рівність і гендерна дискримінація у сфері трудових відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*, 7, с. 190–193.

12. Добош З. А., 2020б. Особливості становлення та розвитку Вищої ради правосуддя в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки», Т. 7, 2(26). с. 278–287.

13. Добош З. А., 2021а. Особливості застосування судового контролю у діяльності публічної адміністрації. *Науковий вісник Ужгородського*

національного університету. Серія: Право, 68, с. 148–152.

14. Добош З. А., 2021б. Принципи і традиції адвокатської діяльності як фундаментальні засади функціонування адвокатури в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*, 3, с. 345–347.

15. Добош З. А., 2022а. Види судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні та напрями його реалізації. *Журнал східноєвропейського права*, 104, с. 5–11.

16. Добош З. А., 2022б. Поняття та особливості судового контролю у сфері публічного управління. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки», 11 (57), с. 16–22.

17. Добош З.А., 2023а. Адміністративно-правові засади взаємодії судових органів та органів публічного управління в Україні. *Наше право*, 3, с.60–65.

18. Добош З.А., 2023б. Взаємодія судових органів та органів публічного управління. *Право UA*, 2, с. 51–58.

19. Добош З. А., 2023в. Судовий контроль у сфері публічного управління. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки», 4(62), с. 16–22.

20. Добош З. А., 2023г. Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління в контексті адміністративно-правового гарантування прав особи в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки», 10 (68), с. 19–24.

21. Dobosh Z., 2023г. Concept of public administration in in the conditions of the formation of a public-service state. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки», Т. 10, 3 (39), с. 74–81. (Концепція публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави).

22. Dobosh Z., 2023д. Administrative and legal guarantee of the rights and legitimate interests of Ukrainian citizens in the field of public administration in

Ukraine. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки», Т. 10, 4 (40), с. 77–85. (Адміністративно-правові гарантії прав і законних інтересів громадян України у сфері публічного управління в Україні).

23. Добош З., Янковська І., Підцерковна С., 2023. Принципи як основа організації та забезпечення міжнародної екологічної безпеки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки», Т. 10, 4(40), с. 391–397. (Особистий внесок: дослідження стратегічних векторів поступу суспільства в умовах загроз у природній та техногенній сфері, механізму державного регулювання міжнародних економічних відносин країни з урахуванням екологічного чинника, системи міжнародної екологічної безпеки, формулювання висновків).

1.3 Статті у виданнях, що включені до наукометричних баз даних Scopus / Web of Science

24. Garasumiv T. Z., Chornopyska V. Z., Dobosh Z. A., 2020. Theoretical, methodological and philosophical and legal foundations of research in legal science. *Astra Salvensis*, 1, p. 253–272. (Теоретико-методологічні та філософсько-правові основи дослідження юридичної науки). (Особистий внесок: дослідження теоретико-методологічних основ юридичної науки, процедур, методів унормування суспільних відносин, проведення літературного огляду, визначення методології, формулювання висновків).

25. Blikhar M., Vovk V., Shevchenko N., Kokhaniuk T., Dobosh Z., 2021. Directions of offense prevention in the stock market of Ukraine. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць*. Т. 3, № 38, с. 437–446. (Напрями запобігання правопорушенням на фондовому ринку України). (Особистий внесок: визначення особливостей виявлення та запобігання правопорушенням на фондовому ринку, вдосконалення діяльності органів публічного управління у цій сфері, формулювання висновків).

26. Dzvinchuk D., Borshch H., Tsygylyk N., Dobosh Z., Dziubynska O., 2022. Public management for sustainable development: current challenges and future trends. *Cuestiones Políticas*. Vol. 40, №73, p. 741–753. (Публічне управління для сталого розвитку: поточні виклики та майбутні тенденції). (Особистий внесок: визначення особливостей механізму державного управління, який проявляється на державному та муніципальному рівнях регулювання соціально-економічних процесів у суспільстві, застосування сучасних цифрових технологій державного управління. формулювання висновків).

27. Lychenko, I., Lesko, N., Pavliuk, N., Dobosh, Z., Bundz, R., 2023. Legislative Support Standards in the European Union in the Field of Building a System of Local Self-Government. *Cuestiones Políticas*, Vol.41, №77, p. 285–297. (Стандарти законодавчого забезпечення в сфері побудови системи місцевого самоврядування в Європейському Союзі). (Особистий внесок: проведення літературного огляду, виявлення ключових аспектів законодавчого забезпечення правил у країнах Європейського Союзу щодо побудови системи місцевого самоврядування, ідентифікація стандартів законодавчого забезпечення сфери побудови системи місцевого самоврядування в Європейському Союзі).

28. Berlach A., Uliutina O., Lytvyn O., Amelina A., Dobosh Z., 2023. The impact of globalization processes on the formation of the legal culture of civil servants. *International Journal of Public Policy and Administration Research*, Vol.10, №1, p. 46–54. (Вплив процесів глобалізації на формування правової культури державних службовців). (Особистий внесок: проведення аналізу впливу глобалізаційних процесів на правову систему загалом та процес формування правової культури державних службовців зокрема, можливостей постійного покращення професійної кваліфікації державних службовців та їхньої професійної компетенції в таких умовах).

2. Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

29. Добош З. А., 2016б. Ідея справедливості у філософсько-правовій

думці епохи Відродження. *Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Львів, 8–9 лютого 2016 р.)*, с. 174–176.

30. Добош З. А., 2016в. Причинність як методологічна основа взаємозв'язку справедливості та права. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: збірник тез V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 30 травня 2016 р.)*, с. 86–88.

31. Добош З. А., 2018б. Критерії визнання майна спільною сумісною власністю подружжя. *Актуальні проблеми соціального права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми реалізації і захисту соціальних прав в Україні» (м. Львів, 27 квітня 2018 р.)*, с. 129–133.

32. Добош З. А., Мучій Н. Ю., 2018. Розвиток екологічного права України в контексті європейської інтеграції. *Стратегія екологічної безпеки України соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів III Круглого столу (м. Львів, 11 травня 2018 р.)*, с. 187–191. (Особистий внесок: оброблення та опис результатів дослідження, оцінка впливу процесу європейської інтеграції на юридичні процеси, формулювання висновків).

33. Добош З. А., 2018в. Особливості оскарження ухвал суду у касаційному порядку. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: збірник тез VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 30 травня 2018 р.)*, с. 168–170.

34. Добош З. А., Чаплінська М.М., 2019. Аналіз юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону лісів. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів IV Круглого столу (м. Львів, 17 травня 2019 р.)*, с. 110–114. (Особистий внесок: оброблення та опис результатів дослідження юридичної відповідальності, формулювання висновків).

35. Добош З. А., Герило А. В. 2019. Відповідність українського

законодавства реаліям екологічної безпеки. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів IV Круглого столу (м. Львів, 17 травня 2019 р.)*, с. 172–175. (Особистий внесок: узагальнення результатів дослідження стану законодавства в умовах забезпечення екологічної безпеки, формулювання висновків).

36. Добош З. А., 2019в. Юридична рівність суб'єктів цивільних правовідносин. *Рівність у праві: історична ретроспектива і сучасність: матеріали Десятої Всеукраїнської наукової інтернет-конференції (м. Львів, 6 грудня 2019 р.)*, с. 135–139.

37. Добош З. А., 2019г. Історико-правові аспекти судової влади в США. *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції: матеріали доповідей, виступів і повідомлень учасників V-го Всеукраїнського круглого столу (м. Львів, 9 грудня 2019 р.)*, с. 73–76.

38. Добош З. А., Редько А. В., 2020. Адвокатський запит як механізм реалізації повноважень адвоката. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 09 жовтня 2020 р.)*, с. 165–169. (Особистий внесок: визначення правової природи, вимог до застосування адвокатського запиту, формулювання висновків).

39. Добош З. А., Дицьо Д. В., 2021. Правове регулювання адвокатської таємниці. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22 жовтня 2021 р.)*, с. 106–109. (Особистий внесок: визначення особливостей обов'язку зберігати адвокатську таємницю, дотримання принципу конфіденційності).

40. Добош З. А., Заєць В. В., 2021. Професійна етика адвокатів: порівняльно-правовий аспект. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22 жовтня 2021 р.)*, с. 109–112. . (Особистий внесок: узагальнення результатів дослідження професійної етики адвокатів, їхньої правової природи,

формулювання висновків).

41. Добош З. А., Ковальчук О. О., 2022. Правовий звичай як джерело сімейного законодавства України. *Адвокатура в умовах сучасних змін: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 21 жовтня 2022 р.)*, с. 81–84. (Особистий внесок: окреслення ролі правового звичаю як джерела права в Україні, використання звичаю як регулятора суспільних відносин).

42. Добош З., Войтович В., 2023. Фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19 травня 2023 р.)*, с. 80–84. (Особистий внесок: узагальнення інформації про державне фінансування природоохоронної діяльності, покращення законодавства у сферах податкової, кредитної і цінової політики та екологічних інвестицій).

43. Добош З.А., Пунейко Р.Р., 2023. Воєнні дії як екологічні проблеми для українців та шляхи їх вирішення. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19 травня 2023 р.)*, с. 85–89. (Особистий внесок: визначення впливу воєнних дій на довкілля та права й законні інтереси громадян, формування висновків).

44. Личенко І. О., Добош З.А., 2023. Адміністративно-правові засади взаємодії судових органів та органів публічного управління в екологічній сфері в Україні. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19 травня 2023 р.)*, с. 104–106. (Особистий внесок: визначення особливостей, об'єкта взаємодії судових органів та органів публічного управління, умов її ефективності).

45. Добош З. А., 2023е. Адміністративно-правові засади судового контролю у сфері публічного управління. *Адвокатура в умовах сучасних змін:*

збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 20 жовтня 2023 р.), с. 111–113.

3. Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

46. Личенко І. О., Баїк О. І., Чернописька В. З., Добош З. А., 2020. Організація адвокатської справи: вітчизняний та іноземний досвід: колективна монографія. Львів: ФОП Кепещук П. М., 188 с. (*Особистий внесок: визначення особливостей правового статусу адвокатів, особливостей його набуття та реалізації*).

47. Добош З. А., Маськовіта М. М., Буряк Я. Я., Остапенко Л. О., Дембіцька С. Л., 2019. Господарське право та господарське судочинство в Україні: монографія. Львів: Видавництво «Сполом», 156 с. (*Особистий внесок: дослідження правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання, умов її ефективності, захисту їхніх прав*).

Апробація результатів роботи

№ з/п	Тип конференції	Назва конференції	Місце і дата проведення	Форма участі
1.	Всеукраїнська науково-практична конференція	Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції	м. Львів, 8–9 лютого 2016 р.	заочно
2.	Всеукраїнська науково-практична конференція	Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави (V Всеукраїнська науково-практична конференція)	м. Львів, 30 травня 2016 р.	заочно
3.	Міжнародна науково-	Проблеми реалізації і захисту соціальних прав в Україні	м. Львів, 27 квітня 2018 р.	заочно

	практична конференція			
4.	Круглий стіл	Стратегія екологічної безпеки України соціально-економічний та правовий вимір (III Круглий стіл)	м. Львів, 11 травня 2018 р.	очно
5.	Всеукраїнська науково-практична конференція	Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави (VII Всеукраїнська науково-практична конференція)	м. Львів, 30 травня 2018 р.	очно
6.	Круглий стіл	Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір (IV Круглий стіл)	м. Львів, 17 травня 2019 р.	очно
7.	Всеукраїнська наукова інтернет-конференція	Рівність у праві: історична ретроспектива і сучасність	м. Львів, 6 грудня 2019 р.	заочно
8.	Всеукраїнський круглий стіл	Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції (V Всеукраїнський круглий стіл)	м. Львів, 9 грудня 2019 р.	заочно
9.	Міжнародна науково-практична конференція	Адвокатура в умовах сучасних змін (I Міжнародна науково-практична конференція)	м. Львів, 09 жовтня 2020 р.	очно

10.	Міжнародна науково-практична конференція	Адвокатура в умовах сучасних змін <i>(II Міжнародна науково-практична конференція)</i>	м. Львів, 22 жовтня 2021 р.	очно
11.	Міжнародна науково-практична конференція	Адвокатура в умовах сучасних змін <i>(III Міжнародна науково-практична конференція)</i>	м. Львів, 21 жовтня 2022 р.	очно
12.	Міжнародна науково-практична конференція	Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір <i>(II Міжнародна науково-практична конференція)</i>	м. Львів, 19 травня 2023 р.	очно
13.	Міжнародна науково-практична конференція	Адвокатура в умовах сучасних змін <i>(IV Міжнародна науково-практична конференція)</i>	м. Львів, 20 жовтня 2023 р.	очно

ІНФОРМАЦІЯ**про результати проведеного анкетування****400 респондентів щодо судового контролю у сфері****публічного управління в Україні**(опитано по 100 респондентів з Київської, Львівської, Закарпатської,
Хмельницької областей)

<i>№ з/п</i>	<i>Запитання</i>	<i>Відповідь респондента</i>	<i>Кількість опитаних респондентів, котрі обрали відповідь</i>	<i>Питома вага, у %</i>
1.	Вкажіть Ваш вік	а) до 25 років	152	38
		б) від 26 до 35 років	88	22
		в) від 36 до 50 років	80	20
		г) понад 50 років	80	20
	Вкажіть рівень Вашої освіти	а) вища освіта	144	36
		б) фахова передвища освіта	56	14
		в) професійна (професійно-технічна) освіта	64	16
		г) повна загальна середня освіта	136	34
	Оцініть Ваш рівень довіри до судових органів	а) він високий	180	45
		б) він залежить від того, який суддя	112	28

	Україні?	розглядає справу		
		в) він низький	48	12
		г) важко визначитися з відповіддю	60	15
2.	Як Ви оцінюєте ефективність системи публічного управління в Україні?	а) вона є ефективною	168	42
		б) вона потребує скорочення переліку суб'єктів здійснення	144	36
		в) вона потребує розширення переліку суб'єктів здійснення	24	6
		г) система публічного управління в Україні є неефективною	64	16
3.	Чи Ви вважаєте судовий контроль ефективним засобом адміністративно-правового гарантування прав та законних	а) так, він є ефективним	152	38
		б) він мало-ефективний	96	24
		в) для забезпечення ефективності його слід застосовувати лише разом з іншими	80	20

	інтересів особи?	засобами гарантування прав та законних інтересів особи		
		г) він неефективний	72	18
4.	Що таке судовий контроль?	а) системи заходів реагування суду при вирішенні спору на порушення прав, свобод та законних інтересів особи та незаконні рішення, дії та бездіяльність суб'єктів владних повноважень	104	26
		б) здійснення правосуддя з метою виявлення відповідності діяльності, правових актів суб'єктів публічного адміністрування посадових осіб вимогам чинного законодавства	112	28
		в) системи способів	72	18

		забезпечення законності та засіб досягнення ефективності публічного управління		
		г) процес оцінювання судом законності дій, рішень, правових актів органів публічного управління, правомірності діяльності їхніх посадових осіб, виявлення незаконних обмежень чи порушень правових можливостей членів суспільства у сфері публічного управління, причин цих порушень і застосування превентивних заходів на майбутнє	112	28

5.	Оцініть ефективність системи покарання суб'єктів владних повноважень та їхніх керівників за ст. 382 КАС України у випадках невиконання, неналежного чи несвоєчасного виконання рішень адміністративних судів?	а) вона є ефективною	104	26
		б) розмір покарання потребує збільшення	232	58
		в) розмір покарання потребує зменшення	32	8
		г) застосування покарання у цьому разі непотрібне	32	8
6.	Що найбільше впливає на ефективність судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи?	а) стан законодавства	128	32
		б) кадровий склад судових органів	168	42
		в) матеріально-технічне забезпечення судових органів	64	16
		г) недосконалі гарантії незалежності суддів	40	10

7.	Які зміни у судовій системі є найбільш потрібними задля покращення реалізації судового контролю?	а) цифровізація судових процесів	48	12
		б) покращення системи виконання рішень суду	208	52
		в) впровадження дієвого механізму покарання суддів за прийняття неправосудних рішень та вчинення корупційних діянь	120	30
		г) покращення загальної доступності судочинства	24	6
8.	У якій сфері суспільного життя права громадян зазнають найбільшого порушення органами публічного управління?	а) соціально-культурній	168	42
		б) фінансово-економічній сфері	120	30
		в) адміністративно-політичній	72	18
		г) не можу визначитися з відповіддю	40	10
9.	Чи потрібно доповнити КАС	а) так	192	48
		б) ні	48	12

	України положеннями щодо визначення процедури подання превентивних адміністративних позовів?	в) ці процеси не вплинуть на ефективність судового контролю	72	18
		г) внесення таких доповнень негативно позначиться на сфері публічного управління	88	22
10.	Чи потрібно доповнити чинний КАС України статтею, присвяченою питанню судового контролю?	а) так, потрібно	216	54
		б) ні, не потрібно	40	10
		в) це не вплине на судову практику	72	18
		г) не можу визначитися з відповіддю	72	18

Аналітична довідка
про результати анкетування 400 респондентів щодо судового контролю у
сфері публічного управління в Україні
(опитано по 100 респондентів з Київської, Львівської, Закарпатської,
Хмельницької областей)

Анкетування проведено анонімно. У до його проведення було залучено 400 респондентів, мешканців Київської, Львівської, Закарпатської, Хмельницької областей. Кількість респондентів з кожної області становила 100 осіб.

Серед респондентів частка осіб віком до 25 років становила 152 осіб (38 %), 88 осіб віком від 26 до 35 років (22%), 80 осіб віком від 36 до 50 років (20%), 80 осіб віком понад 50 років (20%).

Серед респондентів 36% були з вищою освітою, 14% – мали фахову передвищу освіту, 16% – професійну (професійно-технічну) освіту, а 34% – повну загальну середню освіту.

Оцінюючи власний рівень довіри до судових органів України, 45 % опитаних визначили його як високий, 28 % громадян – вважали, що суб'єктивні чинники впливають на рівень довіри і професійні й особисті якості судді, що розглядає справу, є визначальними при ідентифікації рівня довіри до судових органів, 12% опитаних стверджували про низький рівень довіри, а 15% громадян не змогли визначитися з відповіддю.

Респонденти здійснили оцінку ефективності системи публічного управління в Україні. Її ефективність було визнано 42% громадян, натомість 36% опитаних стверджували, що вона потребує скорочення переліку суб'єктів її здійснення, а 6% громадян вважали, що потребує розширення перелік суб'єктів її реалізації. Неefективною цю систему вважають 16% респондентів.

Визначаючи ефективність судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи, вагома частка (38%) однозначно стверджували про його ефективність. Проблеми у цій сфері визнали 24% респондентів, стверджуючи, що він є малоефективним. При цьому 20% громадян вважали, що для забезпечення ефективності його слід застосовувати лише разом з іншими засобами гарантування прав та законних інтересів особи. Його неефективність визнано було 18% респондентів.

Для визначення стану розуміння правової природи судового контролю респондентам було запропоновано його три визначення, що загалом не є взаємовиключними, проте у кожному з них акцентовано на різних аспектах змісту цієї категорії. Важливо, що 26% опитаних вважають його системою заходів реагування суду при вирішенні спору на порушення прав, свобод та законних інтересів особи та незаконні рішення, дії та бездіяльність суб'єктів владних повноважень; 28% респондентів вважають його здійсненням правосуддя з метою виявлення відповідності діяльності, правових актів суб'єктів публічного адміністрування посадових осіб вимогам чинного законодавства; 18% громадян стверджують, що це система способів забезпечення законності та засіб досягнення ефективності публічного управління; група опитаних у 28% громадян вважає його процесом оцінювання судом законності дій, рішень, правових актів органів публічного управління, правомірності діяльності їхніх посадових осіб, виявлення незаконних обмежень чи порушень правових можливостей членів суспільства у сфері публічного управління, причин цих порушень і застосування превентивних заходів на майбутнє.

Респонденти під час анкетування оцінили ефективність системи покарання суб'єктів владних повноважень та їхніх керівників за ст. 382 КАС України у випадках невиконання, неналежного чи несвоєчасного виконання рішень адміністративних судів. 26% визнали цю систему ефективною, 58%

респондентів наполягали на потребі збільшення розміру покарання, а 8% – на потребі його зменшення. 8% опитаних осіб дійшли висновку, що застосування такого покарання непотрібне.

Серед чинників, які найбільше впливають на ефективність судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи, пріоритетне місце було відведено кадровому потенціалу судових органів (42%). Натомість вагомий вплив стану законодавства відзначили 32% респондентів, матеріально-технічного забезпечення судових органів – 16% опитаних, а недосконалість гарантій незалежності суддів – 10% тих, хто був залучений до анкетування.

Респонденти оцінили зміни у судовій системі, які є найбільш потрібними задля покращення реалізації судового контролю. 12% опитаних серед таких змін відзначили цифровізацію судових процесів, 52% (найчисельніша група) респондентів вважають, що на часі покращення системи виконання рішень суду, 30% громадян покращення цієї системи пов'язують з впровадженням дієвого механізму покарання суддів за прийняття неправосудних рішень та вчинення корупційних діянь, а 6% опитаних – з покращенням загальної доступності судочинства.

Опитані громадяни поділилися своїми думками щодо сфери суспільного життя, в якій права громадян зазнають найбільшого порушення органами публічного управління. Найбільш вразливою вважають сферу соціально-культурних відносин 42% опитаних, 30% респондентів вбачають проблеми у фінансово-економічній сфері, 18 % респондентів – у адміністративно-політичній сфері, а 10% опитаних не змогли дати однозначної відповіді.

Перед респондентами було поставлене питання щодо потреби доповнення КАС України положеннями щодо визначення процедури подання превентивних адміністративних позовів. Таку потребу було визнано 48% опитаних. Натомість відсутність такої потреби було визнано 12% респондентів. 18% опитаних вважали, що ці процеси не вплинуть на

ефективність судового контролю, а 22% респондентів навпаки, вважали, що внесення таких доповнень негативно позначиться на сфері публічного управління.

Потребу унормування у чинному КАС України питання судового контролю визнали більшість опитаних (54%). На її відсутності наполягали лише 10% респондентів. Це питання не пов'язують з позитивним впливом на судову практику 18% респондентів, а 18% громадян було складно відповісти на таке запитання.

ІНФОРМАЦІЯ
про результати проведеного анкетування
100 посадових осіб органів публічного управління
щодо судового контролю у сфері публічного управління в Україні
(опитано респонденти з Київської, Львівської, Закарпатської,
Хмельницької областей)

<i>№ з/п</i>	<i>Запитання</i>	<i>Відповідь респондента</i>	<i>Кількість опитаних респондентів, котрі обрали відповідь</i>	<i>Питома вага, у %</i>
1.	Вкажіть Ваш вік	а) до 25 років	18	18
		б) від 26 до 35 років	18	18
		в) від 36 до 50 років	42	42
		г) понад 50 років	22	22
	Вкажіть рівень Вашої освіти	а) вища освіта	100	100
		б) фахова передвища освіта	-	-
		в) професійна (професійно-технічна) освіта	-	-
		г) повна загальна середня освіта	-	-
	Оцініть Ваш рівень довіри до судових органів	а) він високий	47	47
		б) він залежить від того, який суддя	29	29

	Україні?	розглядає справу		
		в) він низький	16	16
		г) важко визначитися з відповіддю	8	8
2.	Як Ви оцінюєте ефективність системи публічного управління в Україні?	а) вона є ефективною	62	62
		б) вона потребує скорочення переліку суб'єктів здійснення	15	15
		в) вона потребує розширення переліку суб'єктів здійснення	20	20
		г) система публічного управління в Україні є неефективною	3	3
3.	Чи Ви вважаєте судовий контроль ефективним засобом адміністративно-правового гарантування прав та законних	а) так, він є ефективним	45	45
		б) він мало-ефективний	17	17
		в) для забезпечення ефективності його слід застосовувати лише разом з іншими	28	28

	інтересів особи?	засобами гарантування прав та законних інтересів особи		
		г) він неефективний	10	10
4.				
	Що таке судовий контроль?	а) системи заходів реагування суду при вирішенні спору на порушення прав, свобод та законних інтересів особи та незаконні рішення, дії та бездіяльність суб'єктів владних повноважень	22	22
		б) здійснення правосуддя з метою виявлення відповідності діяльності, правових актів суб'єктів публічного адміністрування посадових осіб вимогам чинного законодавства	28	28
		в) системи способів	20	20

		забезпечення законності та засіб досягнення ефективності публічного управління		
		г) процес оцінювання судом законності дій, рішень, правових актів органів публічного управління, правомірності діяльності їхніх посадових осіб, виявлення незаконних обмежень чи порушень правових можливостей членів суспільства у сфері публічного управління, причин цих порушень і застосування превентивних заходів на майбутнє	30	30

5.	Оцініть ефективність системи покарання суб'єктів владних повноважень та їхніх керівників за ст. 382 КАС України у випадках невиконання, неналежного чи несвоєчасного виконання рішень адміністративних судів?	а) вона є ефективною	36	36
		б) розмір покарання потребує збільшення	49	49
		в) розмір покарання потребує зменшення	5	5
		г) застосування покарання у цьому разі непотрібне	10	10
6.	Що найбільше впливає на ефективність судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи?	а) стан законодавства	34	34
		б) кадровий склад судових органів	26	26
		в) матеріально-технічне забезпечення судових органів	20	20
		г) недосконалі гарантії незалежності суддів	20	20

7.	Які зміни у судовій системі є найбільш потрібними задля покращення реалізації судового контролю?	а) цифровізація судових процесів	22	22
		б) покращення системи виконання рішень суду	38	38
		в) впровадження дієвого механізму покарання суддів за прийняття неправосудних рішень та вчинення корупційних діянь	24	24
		г) покращення загальної доступності судочинства	16	16
8.	У якій сфері суспільного життя права громадян зазнають найбільшого порушення органами публічного управління?	а) соціально-культурній	40	40
		б) фінансово-економічній сфері	31	31
		в) адміністративно-політичній	19	19
		г) не можу визначитися з відповіддю	10	10
9.	Чи потрібно доповнити КАС	а) так	51	51
		б) ні	15	15

	України положеннями щодо визначення процедури подання превентивних адміністративних позовів?	в) ці процеси не вплинуть на ефективність судового контролю	19	19
		г) внесення таких доповнень негативно позначиться на сфері публічного управління	15	15
10.	Чи потрібно доповнити чинний КАС України статтею, присвяченою питанню судового контролю?	а) так, потрібно	55	55
		б) ні, не потрібно	16	16
		в) це не вплине на судову практику	10	10
		г) не можу визначитися з відповіддю	19	19

Аналітична довідка
про результати проведеного анкетування
100 посадових осіб органів публічного управління
щодо судового контролю у сфері публічного управління в Україні
(опитано по 25 респондентів з Київської, Львівської, Закарпатської,
Хмельницької областей)

Анкетування проведено анонімно. У до його проведення було залучено 100 респондентів, посадових осіб органів публічного управління з Київської, Львівської, Закарпатської, Хмельницької областей. Кількість респондентів з кожної області становила 25 осіб.

Серед респондентів частка осіб віком до 25 років становила 18 осіб (18 %), 18 осіб віком від 26 до 35 років (18%), 42 особи віком від 36 до 50 років (42%), 22 осіб віком понад 50 років (22%).

Усі респонденти, які взяли участь в анкетуванні, мали вищу освіту (100%).

Оцінюючи власний рівень довіри до судових органів України, 47 % посадових осіб визначили його як високий, 29% опитаних – вважали, що суб'єктивні чинники впливають на рівень довіри, а також професійні й особисті якості судді, що розглядає справу, є визначальними при ідентифікації рівня довіри до судових органів, 16% опитаних стверджували про низький рівень довіри до судових органів, а 8 % посадових осіб не змогли визначитися з відповіддю.

Респонденти здійснили оцінку ефективності системи публічного управління в Україні. Її ефективність було визнано 62% опитаних, натомість 15% посадових осіб стверджували, що потребує скорочення перелік суб'єктів її здійснення, а 20% вважали, що на часі розширення переліку суб'єктів її

реалізації. Неefективною цю систему визнали 3% посадових осіб.

Визначаючи ефективність судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи, вагома частка опитаних посадових осіб (45%) однозначно стверджували про його ефективність. Проблеми у цій сфері визнали 17% респондентів, стверджуючи, що цей судовий контроль є малоефективним. При цьому 28% посадових осіб вважали, що для забезпечення ефективності судового контролю його слід застосовувати лише разом з іншими засобами гарантування прав та законних інтересів особи. Його неefективність визнано було 10% опитаних посадових осіб.

Для визначення стану розуміння правової природи судового контролю респондентам було запропоновано його три визначення, що загалом не є взаємовиключними, проте у кожному з них акцентовано на різних аспектах змісту цієї категорії. Важливо, що 22% опитаних посадових осіб вважають його системою заходів реагування суду при вирішенні спору на порушення прав, свобод та законних інтересів особи та незаконні рішення, дії та бездіяльність суб'єктів владних повноважень; 28% респондентів вважають його здійсненням правосуддя з метою виявлення відповідності діяльності, правових актів суб'єктів публічного адміністрування посадових осіб вимогам чинного законодавства; 20% опитаних стверджують, що це система способів забезпечення законності та засіб досягнення ефективності публічного управління; група опитаних у 30% посадових осіб вважає його процесом оцінювання судом законності дій, рішень, правових актів органів публічного управління, правомірності діяльності їхніх посадових осіб, виявлення незаконних обмежень чи порушень правових можливостей членів суспільства у сфері публічного управління, причин цих порушень і застосування превентивних заходів на майбутнє.

Опитані посадові особи під час анкетування оцінили ефективність системи покарання суб'єктів владних повноважень та їхніх керівників за

ст. 382 КАС України у випадках невиконання, неналежного чи несвоєчасного виконання рішень адміністративних судів. 36% посадових осіб визнали цю систему ефективною, 49% респондентів наполягали на потребі збільшення розміру покарання, а 5% посадових осіб – на потребі його зменшення. 10% опитаних осіб дійшли висновку, що застосування такого покарання непотрібне.

Серед чинників, які найбільше впливають на ефективність судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи, пріоритетне місце було відведено стану законодавства, який відзначили 34% респондентів. Натомість вагомий вплив кадрового потенціалу судових органів відзначили 26% опитаних посадових осіб, а на матеріально-технічне забезпечення судових органів вказали 20% респондентів, недосконалість гарантій незалежності суддів відзначили 20 % посадових осіб, які були залучені до анкетування.

Респонденти оцінили зміни у судовій системі, які є найбільш потрібними задля покращення реалізації судового контролю. 22 % посадових осіб серед таких змін відзначили цифровізацію судових процесів, 38 % (найчисельніша група) опитаних вважають, що на часі покращення системи виконання рішень суду, 24% респондентів покращення цієї системи пов'язують зі впровадженням дієвого механізму покарання суддів за прийняття неправосудних рішень та вчинення корупційних діянь, а 16% опитаних – з покращенням загальної доступності судочинства.

Опитані посадові особи поділилися своїми думками щодо сфери суспільного життя, в якій права громадян зазнають найбільшого порушення органами публічного управління. Найбільш вразливою вважають сферу соціально-культурних відносин (40%), 31% опитаних вбачають проблеми у фінансово-економічній сфері, 19 % респондентів – у адміністративно-політичній сфері, а 10% опитаних не змогли дати однозначної відповіді.

Перед опитаними посадовими особами було поставлене питання щодо

потреби доповнення КАС України положеннями щодо визначення процедури подання превентивних адміністративних позовів. Таку потребу було визнано 51% опитаних посадових осіб. Натомість на відсутності такої потреби наголосили 15% респондентів. 19% опитаних посадових осіб вважають, що ці процеси не вплинуть на ефективність судового контролю, а 15% респондентів навпаки, вважають, що внесення таких доповнень негативно позначиться на сфері публічного управління.

Потребу унормування в чинному КАС України питання судового контролю визнали більшість опитаних посадових осіб (55%). На її відсутності наполягали 16% опитаних посадових осіб. Це питання не пов'язують з позитивним впливом на судову практику 10% респондентів. 10% посадових осіб було складно відповісти на таке запитання.

КЛАСИФІКАЦІЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

За механізмом формування	<ul style="list-style-type: none"> • первинні • вторинні
За способом формування	<ul style="list-style-type: none"> • виборні • призначувані
За обсягом та змістом компетенції	<ul style="list-style-type: none"> • органи загальної компетенції • органи галузевої компетенції • органи функціональної (спеціальної) компетенції • органи предметної компетенції
За територіальним поширенням	<ul style="list-style-type: none"> • центральні • органи АРК • міжтериторіальні • місцеві
За сферою реалізації управлінської діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • органи управління у фінансово-економічній сфері • органи управління у адміністративно-політичній сфері • органи управління соціально-культурною сферою • органи міжгалузевих управління
За способом прийняття рішень	<ul style="list-style-type: none"> • єдиноначальні • колегіальні
За сферою поширення повноважень	<ul style="list-style-type: none"> • центральні • місцеві
За організаційно-правовою формою	<ul style="list-style-type: none"> • міністерства • служби • агенства • інспекції • інші центральні органи виконавчої влади • місцеві органи виконавчої влади • органи місцевого самоврядування • суб'єкти делегованих повноважень

Класифікація суб'єктивних публічних прав людини в Україні

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України щодо реалізації судового контролю

Верховна Рада України **постановляє**:

I. Внести до Кодексу адміністративного судочинства України такі зміни:

1) частину першу статті 4 доповнити пунктом 25 такого змісту:

«25. Судовий контроль в адміністративному судочинстві – це системи заходів реагування суду при вирішенні публічно-правового спору на порушення прав, свобод та законних інтересів особи та незаконні рішення, дії та бездіяльність суб'єктів владних повноважень задля забезпечення гарантованого права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві».

2) назву статті 5 викласти в такій редакції: «Право на звернення до суду, судовий контроль та способи судового захисту».

3) частину другу статті 5 викласти в такій редакції:

«2. Основним завданням судового контролю в адміністративному судочинстві є захист порушених прав, свобод чи законних інтересів особи, яка звернулася до суду. Суд, здійснюючи судовий контроль, забезпечує ефективний захист прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина,

інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин та реалізує протидію порушенню закону суб'єктами владних повноважень. За результатами судового контролю захист порушених прав, свобод чи законних інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися судом шляхом прийняття рішень, постановлення окремих ухвал, а також в інший спосіб, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень».

4) частину першу статті 249 викласти в такій редакції:

«1. Суд, здійснюючи судовий контроль під час розгляду судової справи, може постановити окрему ухвалу за фактом виявлення порушення прав, свобод та законних інтересів особи та вимог закону і направити її відповідним суб'єктам владних повноважень для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли цьому порушенню».

5) статтю 249 доповнити пунктом 10 такого змісту:

«10. За наслідками виконання окремої ухвали суду суб'єкт владних повноважень, якого стосується її зміст, зобов'язаний подати у визначений судом строк звіт про її виконання. У разі неподання такого звіту суддя своєю ухвалою може встановити новий строк подання звіту, накладити на керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання окремої ухвали, штраф у сумі від двадцяти до шістдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Штраф на керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання окремої ухвали, може бути накладеним у разі наявності у нього достатньої компетенції для її виконання без узгодження з іншими суб'єктами владних повноважень чи колективними представницькими органами. Суд може накладити штраф у сумі від двадцяти

до шістдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб на суб'єкта владних повноважень, що забезпечує виконання окремої ухвали суду шляхом прийняття колегіального рішення».

5) частину другу статті 382 викласти в такій редакції:

«2. За наслідками розгляду звіту суб'єкта владних повноважень про виконання рішення суду або в разі неподання такого звіту суддя своєю ухвалою може встановити новий строк подання звіту, накласти на керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання рішення, штраф у сумі від двадцяти до шістдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Штраф на керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання рішення суду, може бути накладеним у разі наявності у нього достатньої компетенції для його виконання без узгодження з іншими суб'єктами владних повноважень чи колективними представницькими органами. Суд може накласти штраф у сумі від двадцяти до шістдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб на суб'єкта владних повноважень, що забезпечує виконання рішення суду шляхом прийняття колегіального рішення».

II. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України щодо дискреційних повноважень

Верховна Рада України **постановляє**:

I. Внести до Кодексу адміністративного судочинства України такі зміни:

1) частину першу статті 4 доповнити пунктом 26 такого змісту:

«26. Дискреційні повноваження суб'єкта владних повноважень – це система прав й обов'язків органів державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), органів місцевого самоврядування, їхніх посадових чи службових осіб, інших суб'єктів, що надають їм правову можливість при здійсненні публічно-владних управлінських функцій, зокрема на виконання делегованих повноважень, або надання адміністративних послуг, вчиняти дії, приймати й реалізувати власні рішення з певним ступенем свободи розсуду в умовах наявної альтернативи юридично значущої поведінки, в рамках закріпленої компетенції, на підставі, у межах й у спосіб, які регламентовані законодавством.

2) частину 1 статті 5 викласти у такій редакції:

«1. Кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист шляхом:

- 1) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень;
- 2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень;
- 3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій;
- 4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії;
- 5) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень;
- 6) встановлення фактів порушенням меж дискреційних повноважень, незастосування або недостатнього їх застосування, зловживання ними;
- 7) прийняття судом одного з рішень, зазначених у пунктах 1-4 цієї частини та стягнення з відповідача - суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю.

Дотримання межі дискреційних повноважень суб'єкта владних повноважень визначається з огляду на відповідність його дискреційної діяльності вимогам ч. 2 цього Кодексу, дотримання визначеного законодавством обсягу компетенції суб'єкта владних повноважень, за підстав, у межах й у спосіб, які регламентовані законодавством, спрямованість на реалізацію й ефективний захист прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, прав та законних інтересів юридичних осіб. Недотримання цих вимог вважається порушенням меж дискреційних повноважень суб'єкта владних повноважень».

3) частину 2 статті 5 викласти у такій редакції:

«Захист порушених прав, свобод чи законних інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися судом також в інший спосіб, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист прав, свобод, інтересів

людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Суд здійснює захист порушених прав, свобод чи законних інтересів особи, яка звернулася до суду, на засадах, визначених статтею 2 цього кодексу, та не має права своїм рішенням вирішувати питання, віднесені винятково до компетенції суб'єкта владних повноважень».

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Заступник директора Львівського інституту
ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління

кандидат економічних наук, доцент
Л.І. Лелик

2024 року

АКТ

«10» квітня 2024 року

м. Львів

Про впровадження результатів
дисертаційного дослідження
Добош Зоряни Андріївни
за темою «Судовий контроль у сфері
публічного управління в Україні:
адміністративно-правове дослідження»

Комісія у складі: заступника директора к.е.н., доцента Лелик Л.І., заступника директора з навчально-методичної та виховної роботи кандидата економічних наук, доцента Парфенюк Є.І., завідувача кафедри права, кандидата юридичних наук, доцента Яворської В.Г. розглянула та узагальнила результати дисертаційного дослідження Добош Зоряни Андріївни темою «Судовий контроль у сфері публічного управління в Україні: адміністративно-правове дослідження».

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що положення, пропозиції та висновки дисертації Добош Зоряни Андріївни можуть бути використані у науково-дослідній діяльності для поглиблення наукових досліджень судового контролю за діяльністю органів публічного управління, виявлення правових проблем його реалізації та визначення шляхів підвищення її ефективності. У дисертації вперше визначено сучасну концепцію публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави, запропоновано власний підхід до класифікації суб'єктивних публічних прав людини в Україні, окреслено правові проблеми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління та окреслено шляхи підвищення його ефективності, запропоновано авторський підхід щодо удосконалення змісту КАС України.

Запропоновані матеріали заслуговують на схвалення та запровадження у науково-дослідній роботі, передусім у подальших наукових дослідженнях судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні. У

навчальному процесі результати наукового дослідження можуть застосовуватися у процесі викладання низки навчальних дисциплін, зокрема таких, як «Адміністративне право», «Адміністративний процес» та інших.

Висновок: результати дисертаційного дослідження Добош Зоряни Андріївни можуть бути використані у науково-дослідній діяльності для поглиблення наукових досліджень проблематики судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні, у навчальному процесі, для чого рекомендовано такі наукові публікації:

1. Добош З. А. Адміністративно-правові засади судового контролю у сфері публічного управління в Україні: монографія. Львів:Растр-7, 2024. 457 с.

2. Гришук О. В., Добош З.А. Філософсько-правові аспекти конвергенції справедливості і права. 2012. № 5. С. 181–187.

3. Добош З. А. Справедливість у філософсько-правовій думці Нового часу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2016. № 855. С. 389–397.

4. Добош З. А. До питання про поняття нововиявлених обставин у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 47, Т. 1. С. 120–124.

5. Бек У. П., Добош З. А. Особливості встановлення факту наявності трудових відносин у судовому порядку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2017. № 876 (15). С. 236–243.

6. Добош З. А. Щодо питання про укладення договору оренди землі на новий строк. *Право і суспільство.* 2018. № 5, ч. 1. С. 82–88.

7. Бек У. П., Добош З. А. Основні стадії доказової діяльності адвоката у цивільному процесі. *Підприємство, господарство і право.* 2018. № 1 (263). С. 4–7.

8. Добош З. А. Конституційний контроль Верховного Суду США: види правотворчості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2019. Вип. 22. С. 34–40.

9. Добош З. А. Конституційно-правовий статус судової влади в США: історико-правові аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2019. № 21. С. 254–263.

10. Добош З. А., Забзалюк О. В. Правова система підсудності справ Верховному Суду США. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2019. № 24. С. 153–160.

11. Добош З. А. Гендерна рівність і гендерна дискримінація у сфері трудових відносин. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 7. С. 190–193.

12. Добош З. А. Особливості становлення та розвитку Вищої ради правосуддя в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки».* 2020. № 2(26). С. 278–287.

13. Добош З. А. Особливості застосування судового контролю у діяльності публічної адміністрації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2021. № 68. С. 148–152.

14. Добош З. А. Принципи і традиції адвокатської діяльності як

фундаментальні засади функціонування адвокатури в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 345–347.

15. Добош З. А. Види судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні та напрями його реалізації. *Журнал східноєвропейського права*. 2022. № 104. С. 5–11.

16. Добош З. А. Поняття та особливості судового контролю у сфері публічного управління. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки"*. 2022. № 11 (57). С. 16–22.

17. Добош З. А. Адміністративно-правові засади взаємодії судових органів та органів публічного управління в Україні. *Наше право*. 2023. № 3. С. 60–65.

18. Добош З. А. Взаємодія судових органів та органів публічного управління. *Право UA*. 2023. № 2. С. 51–58.

19. Добош З. А. Судовий контроль у сфері публічного управління. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 4 (62). С. 16–22.

20. Добош З. А. Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління в контексті адміністративно-правового гарантування прав особи в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 10 (68). С. 19–24.

21. Dobosh Z. Concept of public administration in in the conditions of the formation of a public-service state. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2023. № 3 (39). С. 74–81.

22. Dobosh Z. Administrative and legal guarantee of the rights and legitimate interests of Ukrainian citizens in the field of public administration in Ukraine. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2023. № 4 (40). С. 77–85.

23. Добош З., Янковська І., Підцерковна С. Принципи як основа організації та забезпечення міжнародної екологічної безпеки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2023. № 4 (40). С. 391–397.

24. Garasumiv T. Z., Chornopyska V. Z., Dobosh Z. A. Theoretical, methodological and philosophical and legal foundations of research in legal science. *Astra Salvensis*. 2020. № 1. P. 253–272.

25. Blikhar M., Vovk V., Shevchenko N., Kokhaniuk T., Dobosh Z. Directions of offense prevention in the stock market of Ukraine. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць*. 2021. Т. 3, № 38. С. 437–446.

26. Dzinchuk D., Borshch H., Tsygulyk N., Dobosh Z., Dziubynska O. Public management for sustainable development: current challenges and future trends. *Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40, № 73. P. 741–753.

27. Lychenko, I., Lesko, N., Pavliuk, N., Dobosh, Z., Bundz, R. Legislative Support Standards in the European Union in the Field of Building a System of Local Self-Government. *Cuestiones Políticas*. 2023. 41(77), 285-297.

28. Berlach A., Uliutina O., Lytvyn O., Amelina A., Dobosh Z. The impact of globalization processes on the formation of the legal culture of civil servants.

International Journal of Public Policy and Administration Research. 2023. Vol. 10, № 1. P. 46–54.

29. Добош З. А. Ідея справедливості у філософсько-правовій думці епохи Відродження. *Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції*: збірник матеріалів науково-практичної конференції (Львів, 8–9 лютого 2016 року). 2016. С. 174–176.

30. Добош З. А. Причинність як методологічна основа взаємозв'язку справедливості та права. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: збірник тез V Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 30 травня 2016 року). 2016. С. 86–88.

31. Добош З. А. Критерії визнання майна спільною сумісною власністю подружжя. *Актуальні проблеми соціального права*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми реалізації і захисту соціальних прав в Україні» (Львів, 27 квітня 2018 р.). 2018. С. 129–133.

32. Добош З. А., Мучій Н. Ю. Розвиток екологічного права України в контексті європейської інтеграції. *Стратегія екологічної безпеки України соціально-економічний та правовий вимір*: збірник матеріалів III Круглого столу (Львів, 11 травня 2018 року). 2018. С. 187–191.

33. Добош З. А. Особливості оскарження ухвал суду у касаційному порядку. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: збірник тез VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 30 травня 2018 року). 2018. С. 168–170.

34. Добош З. А., Чаплінська М. М. Аналіз юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону лісів. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір*: збірник матеріалів IV Круглого столу (Львів, 17 травня 2019 р.). 2019. С. 110–114.

35. Добош З. А., Герило А. В. Відповідність українського законодавства реаліям екологічної безпеки. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір*: збірник матеріалів IV Круглого столу (Львів, 17 травня 2019 р.). 2019. С. 172–175.

36. Добош З. А. Юридична рівність суб'єктів цивільних правовідносин // *Рівність у праві: історична ретроспектива і сучасність*: матеріали Десятої Всеукраїнської наукової інтернет-конференції (Львів, 6 грудня 2019 р.). – 2019. – С. 135–139.

37. Добош З. А. Історико-правові аспекти судової влади в США. *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції*: матеріали доповідей, виступів і повідомлень учасників V-го Всеукраїнського круглого столу (Львів, 9 грудня 2019 р.). – 2019. С. 73–76.

38. Добош З. А., Редько А. В. Адвокатський запит як механізм реалізації повноважень адвоката. *Адвокатура в умовах сучасних змін*: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 09 жовтня 2020 р.). 2020. С. 165–169.

39. Добош З. А., Дицьо* Д. В. Правове регулювання адвокатської таємниці. *Адвокатура в умовах сучасних змін*: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 22 жовтня 2021 р.). 2021. С. 106–109.

40. Добош З. А., Заєць В. В. Професійна етика адвокатів: порівняльно-правовий аспект. *Адвокатура в умовах сучасних змін : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 22 жовтня 2021 р.). 2021. С. 109–112.

41. Добош З. А., Ковальчук О. О. Правовий звичай як джерело сімейного законодавства України. *Адвокатура в умовах сучасних змін : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 21 жовтня 2022 р.). 2022. С. 81–84.

42. Добош З., Войтович В. Фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 19 травня 2023 р.). 2023. С. 80–84.

43. Добош З. А., Пунейко Р. Р. Военні дії як екологічні проблеми для українців та шляхи їх вирішення. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 19 травня 2023 р.). 2023. С. 85–89.

44. Личенко І. О., Добош З. А. Адміністративно-правові засади взаємодії судових органів та органів публічного управління в екологічній сфері в Україні. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 19 травня 2023 р.). 2023. С. 104–106.

45. Добош З. А. Адміністративно-правові засади судового контролю у сфері публічного управління. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 20 жовтня 2023 р.). 2023. С. 111–113.

46. Чернописька В. З., Добош З. А., Баїк О. І., Личенко І. О. Організація адвокатської справи: вітчизняний та іноземний досвід: колективна монографія. Львів: ФОП Кепещук П. М., 2020. 188 с.

47. Добош З. А., Маськовіта М. М., Буряк Я. Я., Остапенко Л. О., Дембіцька С. Л. Господарське право та господарське судочинство в Україні: монографія. Львів: Видавництво «Сполом», 2019. 156 с.

Заступник директора
кандидат економічних наук, доцент

 Л. І. Лелик

Заступник директора
з навчально-методичної та виховної роботи,
кандидат економічних наук, доцент

 Є. І. Парфенюк

Завідувач кафедри права
кандидат юридичних наук, доцент

 В. Г. Яворська

0003015

УКРАЇНА

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, тел. (380-32) 237-49-93, 258-21-11, факс: (380-32) 258-26-80
ел. пошта: coffice@lpnu.ua, інтернет: www.lpnu.ua

09.04.2024 № 67-01-664

на № _____

ДОВІДКА

про використання в навчальному процесі результатів дисертаційного дослідження
Добош Зоряни Андріївни

Основні положення та результати дисертаційного дослідження Добош Зоряни Андріївни на тему «Судовий контроль у сфері публічного управління в Україні: адміністративно-правове дослідження», виконаного за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, впроваджені у навчальний процес Національного університету «Львівська політехніка» та застосовуються при підготовці курсових робіт спеціальності 081 «Право», у тематиці наукових досліджень освітньо-наукової програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 Право. Положення дисертаційного дослідження використовуються у викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративне судочинство», «Правове регулювання державної служби», «Організація діяльності судів та правоохоронних органів», «Правове регулювання державної служби», «Актуальні проблеми адміністративного права та процесу (судова практика)» для бакалаврів та магістрів спеціальності 081 «Право». Основні положення цього дослідження враховані при підготовці навчальних та робочих програм, планів семінарських робіт і практичних занять, питань контролю успішності студентів цих навчальних дисциплін. Зокрема, в освітньому процесі впроваджено запропоновані Добош Зоряною Андріївною такі положення:

- наукознавчі засади дослідження проблеми судового контролю у сфері публічного управління в Україні (розділ I, підрозділ 1.1. «Історіографія дослідження проблеми судового контролю у сфері публічного управління в Україні»; підрозділ 1.2 «Методологія дослідження судового контролю у сфері публічного управління в Україні»; підрозділ 1.3. «Адміністративно-правові засади взаємодії судових органів та органів публічного управління в Україні»; підрозділ 1.4. «Поняття та особливості судового контролю у сфері публічного управління»;
- результати аналізу сучасної концепції публічного управління в Україні (розділ II, підрозділ 2.1. «Концепція публічного управління в умовах формування публічно-сервісної держави»; підрозділ 2.2. «Адміністративно-правове гарантування публічного управління в контексті посилення адміністративно-правової охорони прав та законних інтересів особи в Україні»; підрозділ 2.3. «Системно-функціональна характеристика органів публічного управління в Україні»;
- результати дослідження судового контролю як засобу адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи у сфері публічного управління (розділ III, підрозділ 3.1. «Права та законні інтереси особи у сфері публічного управління як предмет адміністративно-правового гарантування в Україні»; підрозділ 3.2.

«Судові органи як суб'єкти адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління»; підрозділ 3.3. «Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління в Україні в контексті адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи»; підрозділ 3.4. «Форми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні».

– **результати аналізу видів судового контролю у сфері публічного управління в Україні та напрямів його реалізації** (розділ IV, підрозділ 4.1. «Загальна характеристика основних видів судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні та напрямів його реалізації»; підрозділ 4.2. «Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у соціально-культурній сфері в Україні»; підрозділ 4.3. «Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у фінансово-економічній сфері в Україні»; підрозділ 4.4. «Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління у адміністративно-політичній сфері в Україні».

– **обґрунтування можливості підвищення ефективності судового контролю у сфері публічного управління в Україні** (розділ V, підрозділ 5.1. «Правові проблеми реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління»; підрозділ 5.2. «Шляхи підвищення ефективності реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління».

**Проректор
з науково-педагогічної роботи
Національного університету
«Львівська політехніка»**

О. Р. Давидчак

Виконавець:
Бліхар М.М. (0322)258-30-46

У К Р А Ї Н А

ЛЬВІВСЬКИЙ ОКРУЖНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД

79018, Львівська область, м. Львів, вул. Чоловського, 2, тел. 261-58-00,

inbox @ adm.lv.court.gov.ua

ДОВІДКА

ПРО ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

«Судовий контроль у сфері публічного управління в Україні: адміністративно-правове дослідження», виконаного за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук к.ю.н., доцентом Добош Зоряною Андріївною

Комісія у складі:

09 квітня 2024 року

1. голови Львівського окружного адміністративного суду, кандидата юридичних наук Ланкевича А.З.,
2. заступника голови Львівського окружного адміністративного суду, кандидата юридичних наук Мартинюка В.Я.,
3. судді Львівського окружного адміністративного суду, доктора юридичних наук Гулика А.Г.,

проаналізувавши положення, які репрезентовані у дисертаційному дослідженні Добош Зоряни Андріївни, визнала їх вагомими для практичного використання.

Дисертація є актуальною, з огляду на потребу в ґрунтовному аналізі сучасних проблем реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління та покращення його реалізації в контексті посилення адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи. Практична значущість результатів дослідження полягає у можливості впровадження пропозицій Добош Зоряни Андріївни щодо підвищення ефективності реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління у практичну діяльність адміністративного суду. Практичною значущістю вирізняються положення дисертації, присвячені визначенню правового статусу судових органів як суб'єктів адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління

конфлікту інтересів у сфері публічного управління; пропозиції Добош Зоряни Андріївни щодо оновлення нормативно-правової основи реалізації судового контролю у досліджуваній сфері, зокрема внесенні змін до КАС України, законодавчого закріплення терміна «судовий контроль», видів судового контролю, унормування у чинному КАС України питання судового контролю в адміністративному судочинстві загалом.

Наступні положення відзначаються актуальністю та можуть бути використані при впровадженні у практику: розуміння судового контролю в адміністративному судочинстві, видів, форм судового контролю, дискреційних повноважень суддів та органів публічного управління, правового статусу судових органів як суб'єктів адміністративно-правового гарантування прав особи у сфері публічного управління.

Члени комісії:

 голова Львівського окружного адміністративного суду,
кандидат юридичних наук, **Андрій ЛАНКЕВИЧ**

 заступник голови Львівського окружного адміністративного суду,
кандидат юридичних наук, **Віталій МАРТИНЮК**

 суддя Львівського окружного адміністративного суду,
доктор юридичних наук, **Андрій ГУЛИК**

**КАМ'ЯНКА-БУЗЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Незалежності, 29, м. Кам'янка-Бузька Львівської області, 80400
тел. 2-44-83, E-mail: inbox@kb.lv.court.gov.ua

ДОВІДКА

**про практичне використання результатів дисертаційного дослідження,
виконаного к.ю.н., доцентом Добош Зоряною Андріївною
за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук**

Комісія у складі суддів: Котормуса Тараса Ігоровича, Костюк Уляни Ігорівни, Самсіна Маркіяна Леоновича, проаналізувала положення, представлені у дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук доцента кафедри цивільного права та процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» к.ю.н., доцента Добош Зоряни Андріївни за темою: «Судовий контроль у сфері публічного управління в Україні: адміністративно-правове дослідження» та засвідчила можливість впровадження у практичну діяльність.

Результати дослідження правових проблем реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління та шляхів підвищення ефективності його реалізації, посилення значення судового контролю за діяльністю органів публічного управління в Україні в контексті адміністративно-правового гарантування прав та законних інтересів особи, удосконалення форм його реалізації відзначаються актуальністю та спрямовані на удосконалення роботи судових органів й можуть бути впроваджені у їхню практичну діяльність.

Члени комісії:

Тарас КОТОРМУС

Уляна КОСТЮК

Маркіян САМСІН